सार्थक अभिकार्यका लागि विपन्न महिलाको साथ

महिला विकास कार्यक्रम

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन २०७१/७२

नेपाल सरकार

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय

महिला तथा बालबालिका विभाग

श्रीमहल, ललितपुर

२०७३ जेष्ठ

प्रकाशक
नेपाल सरकार
महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय
महिला तथा बालबालिका विभाग
श्रीमहल, ललितपुर

टेलिफोन : ०१-५५४७०१३, ०१-५५२६७७९
फ्याक्स : ०१-५५२१२१४
इमेल : dwd1@wlink.com.np
वेभसाइड : www.dwd.gov.np

२०७३ जेठ (१,०००)

मुद्रक
सुम्निमा अफसेट प्रेस
ताल्छिखेल, ललितपुर
सम्पर्क : ९८१८३६४५५९

नेपाल सरकार

महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय

सिंहदरवार, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं. : ००९७७-१-४२००१६४/४२००१६८
४२०००८२/४२००४१३/४२००४०८
फ्याक्स : ४२००११६
E-mail : mail@mowcsw.gov.np
Website : www.mowcsw.gov.np

पत्र संख्या :
चलानी नं.:

शुभकामना सन्देश

महिला तथा बालबालिका विभागले आ.व. २०७१/०७२ मा विभाग तथा मातहत महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूबाट सम्पादित क्रियाकलापहरूको समष्टिगत प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशन गर्न लागेकोमा मलाई खुसी लागेको छ।

नेपाल सरकारले महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याणसम्वन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन; अनुगमन र मूल्याङ्कन; महिला बालबालिका तथा समाजकल्याणसम्वन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण; महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याणसम्वन्धी राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय संघ–संस्थासँग सम्पर्क र समन्वय; अनाथ बालबालिका, असहाय, महिला, वृद्ध, वृद्धा, अपाङ्ग र अशक्तको संरक्षण; महिलाकल्याण तथा सीप विकास; बालबालिकाको कल्याण; जेष्ठ नागरिकको सुरक्षा र कल्याण; राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको समन्वय तथा परिचालन; सरकारी तथा गैरसरकारी संघ–संस्थाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याणसम्वन्धी कार्यक्रमको अनुगमन; धर्मपुत्र र धर्मपुत्री; लैङ्गिक हिंसासम्वन्धी विषय; राष्ट्रिय महिला आयोग; समाज कल्याण परिषद्; समाज कल्याण केन्द्र; बृद्धाश्रम; बालमन्दिर कार्यको जिम्मेवारी महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालयलाई सुम्पेको छ । सोही कार्यक्षेत्र अन्तर्गत रहेर विभाग तथा कार्यालयहरूले महिला सशक्तीकरण, समावेशीकरण, मूलप्रवाहीकरणका क्षेत्रमा प्राथमिकताका साथ वार्षिक योजना र कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् ।

नेपाल सरकारको २०६० साल साउन ५ गतेको निर्णयबाट महिला तथा बालबालिका कार्यालयलाई जिल्लास्तरमा महिला र बालबालिकाका साथै जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति एवं गैरसरकारी संस्थाहरूको समन्वयकर्ता, सम्पर्कसूत्र, सहजकर्ताको भूमिका निभाउने सम्पर्क निकाय (Focal Agency) तोकिएको छ ।तदनुसार जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका सरोकार पनि सम्पर्क निकायको हैसियतमा कार्यालयहरूबाट सम्बोधन भैरहेका छन् ।

यस परिप्रेक्ष्यमा विभागले वर्षैभरि संचालन गरेका विविध कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन स्थितिको समष्टिगत प्रगति प्रस्तुत हुनु राम्रो पक्ष हो । उपलब्ध तथ्याङ्कका आधारमा अवस्था विश्लेषण गरेर क्रियाकलाप संचालन गर्ने र त्यसको असर के–कस्तो प–्यो भनेर हेर्ने परिपाटी बसाल्नु वाञ्छनीय छ ।

प्रतिवेदनमा वार्षिक प्रगतिका साथै लैङ्गिक समानता तथा सशक्तीकरणका अवधारणाहरूको विवेचना गरिएको मैले पाएँ, जुन पाठकहरूलाई उपयोगी होला भन्ने आशा गरेको छु । यसबाट विभागले आफ्नो समग्र मूल्याङ्कन गर्न र लक्षित समुदायमा पु–याइएको सेवाको आकलन गर्न पनि सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्तमा, प्रतिवेदन तयार पार्ने काममा संलग्न विभागका कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

(मधुप्रसाद रेग्मी)
सचिव

नेपाल सरकार
महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय
महिला तथा बालबालिका विभाग
फोन नं. ५५४७०१५, ५५२३८२७
फ्याक्स : ५५२१२१४
E-Mail: dwd1@wlink.com.np
Web site: www. dwd.gov.np
ललितपुर ।

पत्र संख्या : ०७२।७३
चलानी नं. :

प्रकाशकीय

महिला तथा बालबालिका विभाग र जिल्लास्थित महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूबाट आव २०७१/२०७२ मा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको प्रगति स्थितिसहित यो प्रतिवेदन प्रकाशन गरिएको छ ।

विद्यालय शिक्षा प्राप्त गर्न नसकेका र विद्यालय पहुँच भएपनि प्रवेशिका परीक्षा उत्तीर्ण गर्न नसकेका तथा आफ्नो जग्गा वा आम्दानीको नियमित स्रोतबाट वर्षदिन धान्न नपुग्ने किसिमका विपन्न परिवारका महिलाहरूको पहिचान गरी उनीहरूलाई सशक्तीकरण, समावेशीकरण र मूलप्रवाहीकरणको रणनीति मार्फत विकासको मूलप्रवाहमा ल्याउन वि.स. २०३८/३९ सालदेखि महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन भएको पाइन्छ । ग्रामीण महिलाहरूका लागि उत्पादन कर्जा (Production credit for Rural Women) को रूपमा ५ जिल्लाका ५ गाविसबाट सुरु गरिएको यो कार्यक्रम हाल सबै जिल्लामा विस्तार भई राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त कार्यक्रमको रूपमा स्थापित भएको छ । विगत ३४ वर्षको अवधिमा विभिन्न आरोह अवरोह पार गर्दै आजको दिनसम्म आइपुग्दा केन्द्रमा महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय र महिला तथा बालबालिका विभाग तथा सबै जिल्लामा महिला तथा बालबालिका कार्यालय लगायतका संरचना तयार हुनुका साथै विभिन्न नीतिगत र कानुनी व्यवस्थाहरूसमेत स्थापित भैसकेका छन् । ७५ जिल्लाका महिला तथा बालबालिका कार्यालयमार्फत विपन्न वर्गका महिलाहरूको सशक्तिकरणको लागि महिला विकास कार्यक्रम, लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू सम्बन्धी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम, बालअधिकार सम्बन्धी कार्यक्रम लगायतका विभिन्न कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने गरिएको छ ।

वर्तमान अवस्थामा महिला विकास कार्यक्रमले लक्षित समूह सहभागिता, व्यक्तित्व विकास प्रशिक्षण, साङ्गठनिक सुदृढीकरण, व्यावसायिक समूह विकास, गरीबि विरुद्ध महिला अभियान, विद्यालयविमुख किशोरीको बहुआयामिक विकास कार्यक्रम, मुक्त कमलरीको सशक्तीकरण, मूलप्रवाहीकरण, सामाजिक परिचालन, बालअधिकार सम्वर्द्धन, लैङ्गिक हिंसा निवारण, छाउपडीप्रथा विरुद्ध सामाजिक जागरण, आपतकालीन संरक्षण सेवामा महिला समूहको परिचालन, मानव वेचविखन नियन्त्रण लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी करीब १ हजार ७ सय महिला सहकारी संस्थामार्फत करीब १० लाख लक्षित महिलालाई समेटन सफल भएको छ । यस कार्यक्रमका लागि UNICEF, DFID, UNFPA, JICA लगायतका विकास साझेदारहरूको समेत सहयोग रहेको छ ।

प्रतिवेदनमा वर्षभरि सम्पन्न भएका केन्द्रस्तर र जिल्लास्तरका कार्यक्रमको प्रगति, कार्यक्रमको प्रभाव, दातृ सहयोगमा सञ्चालित कार्यक्रमको संक्षिप्त प्रगति विवरण लगायतका विषय समावे श गरिएका छन् । कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा आगामी दिनमा विभागले चाल्नुपर्ने कदमसमेत प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ, जसलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।

अन्त्यमा, प्रतिवेदन तयारीमा निर्देशक श्री मोहनप्रसाद मरासिनी, महिला विकास अधिकृत श्री पुष्पा बम, कम्प्यूटर अपरेटर श्री अणिमा तुलाधर, सहायक महिला विकास निरीक्षक श्री कल्पना ढुङ्गाना लगायत यसमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

२०७३ जेठ १२

राम प्रसाद भट्टराई
महानिर्देशक

विषय-सूची

परिच्छेद १		**परिचय**	**१**
	१.१	स्वतन्त्रताको सङ्घर्ष	१
	१.२	संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय समर्थन	४
	१.३	अन्तर्राष्ट्रिय संविदा	८
	१.४	विकासमा लैङ्गिकता	१२
	१.५	लैङ्गिक विश्लेषणका पक्ष	१५
परिच्छेद २		**नेपालमा महिला सशक्तीकरण**	**२१**
	२.१	ऐतिहासिक आधार-रेखा	२१
	२.२	नीतिगत प्रयास	२२
	२.३	संवैधानिक प्रावधान	२६
	२.४	राष्ट्रिय कार्ययोजना	३१
	२.५	संस्थागत व्यवस्था	३१
	२.६	परिवर्तनको प्रवृत्ति	३४
परिच्छेद ३		**महिला विकास कार्यक्रम**	**३७**
	३.१	प्रारम्भ	३७
	३.२	रचनात्मक परिवर्तन	४१
	३.३	हालसम्मको प्रगति	४८
परिच्छेद ४		**वार्षिक कार्यक्रमको कार्यान्वयन**	**५३**
	४.१	समष्टिगत प्रगति	५३
	४.२	महिला विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर	५६
	४.३	महिला विकास कार्यक्रम, जिल्लास्तर	५७
	४.४	सेवा केन्द्र सञ्चालन	५८
	४.५	लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर	५९
	४.५	अपाङ्गता परिचय-पत्र	६८
	४.६	लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष	६८
	४.७	पुरस्कृत संस्थाहरू	६९
परिच्छेद ५		**उपसंहार**	**७०**

अनुसूचीहरू

अनुसूची १	महिला विकास कार्यक्रमको फैलावट	७५
अनुसूची २	लक्षित समूह सहभागिता	७७
अनुसूची ३	बचत विवरण	८०
अनुसूची ४	चालुकोषको स्थिति	८३

अनुसूची ५.क वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन : महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्रस्तर) १०१
अनुसूची ५.ख वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन : महिला विकास कार्यक्रम (जिल्लास्तर) १०३
अनुसूची ५.ग वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन : लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर १११
अनुसूची ६ एकीकृत आर्थिक विवरण, २०७१/७२..... ११७
अनुसूची ७ केन्द्रीय आर्थिक विवरणको कच्चावारी, ब.उ.शी.नं. ३४०८०२४ (नेपाल सरकार)..... ११९
अनुसूची ८ घरेलु हिंसाबाट प्रभावित महिलाका लागि सञ्चालनमा रहेका सेवा केन्द्र र उपकेन्द्र सम्बन्धी प्रगति विवरणा..... १२४
अनुसूची ९ अपाङ्गता परिचय-पत्र वितरण (आ.व. २०७१/७२ सम्मको) १२५
अनुसूची १० लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष सम्बन्धी आ.प. २०७१/७२ को प्रगति १२८
अनुसूची ११ जिल्लागत प्रगति अनुपात, २०७१/७२..... १३०
अनसूची १२ बेरुजुको विवरण १३२
अनुसूची १३ समीक्षा गोष्ठीको सार १३५
अनुसूची १४.क महिला तथा बालबालिका बिभाग संगठन संरचनामा कार्यरत कर्मचारीहरू..... १४५
अनुसूची १४.ख संगठन संरचना (प्रमुख महिला विकास अधिकृत - २२ जिल्ला) १४६
अनुसूची १४.ग संगठन संरचना (महिला विकास अधिकृत) १४७
अनुसूची १५ महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूको सम्पर्क नम्बर..... १४९
अनुसूची १६ नेपालमा महिला विकास : मुख्य घटनाहरू १४३

तालिकाहरू

तालिका १ नेपाल पक्ष बनेका अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, प्रतिज्ञापत्र र इच्छाधीन आलेख १०
तालिका १.क नेपालले अनुमोदन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन महासन्धि १२
तालिका २ विकासमा महिला र लैङ्गिक पहुँच १४
तालिका ३ लिङ्ग र लैङ्गिकता १५
तालिका ४ नेपालमा महिला विकास : छैठौं पञ्चवर्षीय योजनाको पूर्वावस्था २१
तालिका ५ नेपालको संविधान २०७२ का विभिन्न भाग तथा धाराहरूमा महिला सम्बन्धमा भएका व्यवस्थाहरू २७
तालिका ६ नेपालमा महिला विकास : वर्तमान अवस्था ३५
तालिका ७ महिला विकास कार्यक्रमको विस्तार ४८
तालिका ८ महिला विकास कार्यक्रमको समष्टिगत प्रगति (आ.व. २०३९/४० देखि २०७१/७२ सम्म) ५१
तालिका ९ महिला तथा बालबालिका कार्यालय भवन निर्माण ५३
तालिका १० आयोजनाको फैलावट ६१

परिच्छेद १
परिचय

१.१ स्वतन्त्रताको सङ्घर्ष[१]

महिला मुक्तिको गाथा अथाह छ । आधुनिक आन्दोलन नै नौ पुस्तादेखि जारी छ । जागरण देश वा महादेशमा सीमित छैन; संसारभरि छ ।

वैचारिक आधारशिला : महिला अधिकारका लागि प्रारम्भिक अभियानको अग्रपङ्तिमा Mary Wollstonecraft थिइन् । सन् १७९२ मा A Vindication of the Rights of Woman पुस्तक लेखेर उनले लैङ्गिक समानताको आधारशिला राखिन् । व्यक्तिगत जीवनमा पनि उत्तिकै जुझारु स्वभावकी ती वेलायती महिलाले महिला र पुरुष समान जन्मेका हुन्छन् भन्ने भनाइलाई स्थापित गर्न प्रयास गरिन् । असमानता सामाजिक रचना (Social construction) हो, जुन बालिकालाई बालकसरह शिक्षा-दीक्षा प्रदान गरेर अनि महिलालाई पुरुषसरह रोजगारी दिलाएर सल्टाउन सकिन्छ भन्ने तर्क उनको थियो । महिलालाई मान्छे नगन्ने जमानामा एउटी महिलाले साहसिक बहस चलाइन्, जसका कारण महिला शसक्तिकरणको आन्दोलनमा भाग लिन जोसुकैलाई सजिलो भयो ।

भावानुभूतिको घोषणापत्र : संसारमै पहिलो महिला अधिकार सभा (Women's rights convention) अमेरिकामा बस्यो । सन् १८४८ को जुलाई १९-२० मा न्युयोर्कको सेनेका फल्समा सम्पन्न सभामा ६८ जना महिलाका साथै ३२ जना पुरुषले भाग लिएका थिए । सभाले १२ वटा सङ्कल्प (Resolutions) सहित भावानुभूतिको घोषणापत्र (Declaration of Sentiments) जारी गऱ्यो । कानुनको अघिल्तिर पुरुषको बराबरी महिलालाई मताधिकार, शिक्षा र रोजगारीमा पक्षपातको अन्त्यलगायतका माग सङ्कल्पमा थिए । तत्कालीन अमेरिकी जीवनमा महिलामात्रको उपेक्षाको मर्मस्पर्शी चित्रण गरेको उक्त ऐतिहासिक दस्तावेजको मस्यौदा प्रखर अभियन्ता Elizabeth Cady Stanton ले गरेकी थिइन् ।

नारीवादको प्रचार : सेनेका फल्स सभा 'अमेरिकी' थियो तर त्यसले अन्यत्र पनि महिला अधिकार प्राप्तिको आन्दोलनका लागि प्रस्ट कार्यसूची (Agenda) दियो । हुलाक, टेलिग्राफ, पानीजहाजको माध्यमबाट विचार प्रवाह र आवागमन सुगम भैरहेको थियो, जसले देश-देशान्तरका महिला अधिकारकर्मीलाई एकजुट हुन मद्दत गऱ्यो । पेरिसमा सन् १८७८ मा पहिलोपल्ट सम्पन्न अन्तर्राष्ट्रिय महिला अधिकार महासभा (International Congress on Women's Rights) विस्तारित हातेमालोकै प्रतीक थियो ।

फ्रान्सेली महिला अधिकारवादी Leon Richer र Maria Deraismes को अग्रसरतामा महासभाको आयोजना गरियो, जसका लागि पेरिसमै हुन लागेको विश्व महोत्सवको मौका छोपिएको थियो । फ्रान्सको त कुरै भएन,

---

[१] यो खण्ड जिज्ञासु तर बेफुर्सदिला विकासकर्मीको मोटामोटी ज्ञानका लागि टिपोट हो, जुन प्राज्ञिक अर्थमा पक्कै नपुग छ । यत्रतत्र छूट होलान् । कताकति नहोऊन् भनिएका त्रुटि पनि भेटिएलान् ।

अन्यत्र युरोप, अमेरिका अनि दक्षिण अमेरिकाका थप ११ मुलुकका महिला तथा पुरुष प्रतिनिधि गरेर २०० जनाजतिको जमघट भयो । Leon Richer पनि पुरुष नै थिए ।

महिला मताधिकारलाई कार्यसूची (Agenda) मा नराख्दा विवाद पनि पऱ्यो । ऐतिहासिक, शैक्षिक, आर्थिक, नैतिक र विधायकी पक्षमा भने दुई साता लामो बैठकमा प्रसस्त छलफल/अन्तरक्रिया भयो । महिला अधिकारका मुद्दाहरूको प्रथम अन्तर्राष्ट्रियकरण महासभाबाटै भएको मान्न सकिन्छ । महासभाले अन्तर्राष्ट्रिय स्थायी समितिको घोषणासमेत गरेको थियो । फ्रान्सेली शब्द 'Fe'ministe' को अङ्ग्रेजी तद्भव 'Feminism' अठारौँ शताब्दीको मध्यतिर नारीका गुणहरू (Qualities of females) जनाउन प्रयोग हुन्थ्यो, जुन महासभापछि क्रमशः नारीवादबोधक बन्यो । अघि महिला अधिकार (Women's rights) र महिला स्वतन्त्रता (Women's emancipation) नै भनिन्थ्यो ।

<u>श्रमिक जागरण</u> : महिला र पुरुषबीचको भेदभाव जताजतै थियो । आन्दोलनको आधार पनि फराकिलो बन्दै गयो । औद्योगीकरणसँगै महिलालाई पनि नोकरीको मौका मिलेको थियो । श्रमिक महिलाहरू श्रमका क्षेत्रमा विद्यमान रहेको लिङ्गभेदविरुद्ध बोल्न थाले । अमेरिकामा सन् १९०३ मा महिलाको श्रम सङ्गठन (Women's Trade Union League) खोलियो । सङ्गठनको समर्थनमा सन् १९०९ मा तयारी पोसाक उद्योगमा कार्यरत २० हजार महिलाले आम हडताल गरे । मुख्यतया आप्रवासी महिला कामदारले नेतृत्व गरेको तीन महिना लामो उक्त ऐतिहासिक घटना बीसहजारको विद्रोह (Uprising of the 20,000) भनेर पनि कहलिएको छ ।

<u>दिवसीय लहर</u> : खास गरी महाद्विपीय युरोपमा समाजवादी महिला महिलाकै अर्थमा राजनीतिक ढङ्गले सङ्गठित हुने कि नहुने भन्ने विवादकै बीच जर्मनीकी Clara Zetkin, रसियाकी Alexandra Kollontai जस्ता नेतृहरू अघि सरे । समाजवादी महिलाको अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनको सिलसिला चल्यो, जसमध्ये पहिलो स्टुटगार्टमा सन् १९०७ मा भयो भने दोस्रो कोपेनहेगनमा सन् १९१० मा । कोपेनहेगन सम्मेलनले संसारका महिलाले अधिकार प्राप्तिका लागि सालबसाली दिवस मनाउने प्रस्ताव पनि पारित गऱ्यो । अन्तर्राष्ट्रिय नारी दिवसको प्रस्ताव अमेरिकी समाजवादी महिलाको सिको थियो, जसले सन् १९०९ को फेब्रुवरी २८ मा पहिलो राष्ट्रिय नारी दिवस मनाएका थिए ।

यो कार्यक्रम कोपेनहेगनमा आह्वान गरिएको थियो; यै दिन भनिएको थिएन । प्रतिउत्तरमा सन् १९११ मा मार्च १८ का दिन डेनमार्क, जर्मनी, अष्ट्रियालगायतका युरोपेली मुलुकमा पहिलोपल्ट अन्तर्राष्ट्रिय नारी दिवस मनाइयो, जसमा १० लाख बढीको सहभागिता रहेको अनुमान छ । आन्ध्रपारि अमेरिकामा भने फेब्रुवरी महिनाको अन्तिम आइतबार नारी दिवस मनाउने परम्परा कायमै राखियो ।

रुसमा पहिलोपल्ट सन् १९१३ मा अमेरिकामा जस्तै रुसी पात्रोअनुसार फेब्रुवरी महिनाको अन्तिम आइतबार नारी दिवस मनाइएको थियो, जसको निरन्तरतामा सन् १९१७ मा भएका प्रदर्शनहरूबाटै फेब्रुवरी क्रान्ति प्रारम्भ भयो । अङ्ग्रेजी पात्रोमा उक्त दिन मार्च महिनाको ८ तारिखमा परेको थियो । अक्टुवर क्रान्तिपछि मार्च ८ लाई नारी दिवसको आधिकारिक मान्यता दिइयो, जसका लागि Alexandra Kollontai ले पनि विशेष पहल गरेकी थिइन् भनिन्छ ।

रुसमा स्थापित परम्परालाई पछ्याउँदै चीनमा सन् १९२२ देखि र अन्यत्र पनि साम्यवादी दलहरूले मार्च ८ मा नारी दिवस मनाउन थाले । कालान्तरमा सन् १९७७ मा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाले मार्च ८ लाई महिला

अधिकार र विश्व शान्तिका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय दिवसको रूपमा घोषणा गर्न सदस्य राष्ट्रहरूलाई आह्वान गऱ्यो ।

जे होस्, जागृति, एकता र दबाबसमेतका लागि नारी दिवस सहयोगी भयो । अधिकारको माग घन्की नै रह्यो; आन्दोलनको आगो दन्की नै रह्यो । खास गरी विकासशील जगत्मा आज पनि त्यत्तिकै उत्साहका साथ नारी दिवस मनाइन्छ ।

मताधिकारको प्राप्ति : अमेरिकी Susan Brownell Anthony, वेलायती Emmeline Pankhurst, फ्रान्सेली Jeanne Deroin लगायतका थुप्रै उन्नायकहरू कतिले देख्न पाए कतिले पाएनन् तर बीसौँ शताब्दीको प्रारम्भदेखि नै राजनीतिक अधिकारको मोर्चामा महत्वपूर्ण जीत हासिल भैरहेको थियो । फिनल्याण्डमा सन् १९०६ मा नै महिलालाई मताधिकार प्रदान गरिएको थियो । अमेरिकामा सन् १९२० मा मात्र सफलता मिल्यो । वेलायती महिलामध्ये ३० वर्षमाथिकाले सन् १९१८ मा र पुरुषसरह सबैले त्यसको १० वर्षपछि सन् १९२८ मा मताधिकार प्राप्त गरेका थिए । फ्रान्समा सन् १९४४ मा मात्र मताधिकारमा लैङ्गिक समानता कायम हुन सक्यो । स्वीजरल्याण्डमा पनि मतका लागि महिलाले सन् १९७१ सम्म पर्खनुपऱ्यो ।

तेस्रो तरङ्ग : महिला आन्दोलनको विकासक्रमलाई तीनवटा तरङ्ग (Waves) मा हेर्ने चलन पनि छ । पहिलो तरङ्ग वस्तुतः मताधिकारको माग र प्राप्तिबीचको सङ्घर्ष हो । अमेरिकामा भावानुभूतिको घोषणा (१८४८ ई.) र संविधानको उन्नाइसौँ संशोधन (१९२० ई.) बीचको ७२ वर्षको अनवरत यात्रा नारीवादको पहिलो तरङ्ग (First-wave feminism) थियो ।

मताधिकारको प्राप्तिपछि 'अब त समाजमा महिलाको बराबरी स्थान भयो वा हातमा मतपत्र भएकाले गराउन सकिन्छ' भन्ठानेर होला पश्चिमतिर आन्दोलन सुस्तायो । सन् १९६० सम्म पनि महिलाको सामाजिक मर्यादास्तरमा मतपत्ररूपी अस्त्रको अपेक्षित असर देखा परेन । विकासको युग प्रारम्भ भैसकेको थियो, जताततै परिवर्तन भैरहेका थिए तर आम महिलाको जीवन घरायसी दैनिकीमा हराइरहेको थियो । अमेरिकी चिन्तक Betty Friedan लाई पटक्कै चित्त बुझेको थिएन । उनले सन् १९६३ मा The Feminine Mystique लेखिन् । सबैथोक बिर्सेर श्रीमती अनि आमाको रूपमा जीवन समर्पण नगरी जे-जति गरेर हुन्छ सार्थक क्रियाकलाप खोज्न सारा महिलालाई घच्घच्याइएको उनको पुस्तकसँगै नारीवादको दोस्रो तरङ्ग (Second-wave feminism) पैदा भयो । सन् १९६० को दशकका बाँकी वर्ष, ७० र ८० का दशकभरि घरबाहिर महिलाको भूमिका बढाउने गरी समानता, समता, सकारात्मक कार्य (Affirmative actions) लगायतका मुद्दाहरू उठाइए । शिक्षामा पहुँच, प्रजनन सेवाहरूको विस्तार, समान कामका लागि समान ज्याला, घरेलु ज्यादतीको प्रतिरोध, कार्यस्थलमा लैङ्गिक संवेदनशीलताजस्ता पक्षहरूमा जोड दिइयो ।

महिला र पुरुषबीच तुलना गर्ने चलन चल्यो, जसको दुई अर्थ निस्किन्थ्यो : एक, 'महिला' समूह हो जो एकैनास हुन्छ र दुई, महिलाका आकांक्षा आम (Universal) हुन्छन् । पछिल्लो पुस्ताले भने महिलामाझ विषमता देख्यो र महिलाका लागि यो जाती त्यो नजाती भन्ने सर्वमान्यता पनि मन पारेन । भिडमा हराउन चाहेन, चिनिन खोज्यो; अर्काको पछि लाग्न चाहेन, आफ्नै सुरमा हिड्न खोज्यो । परिणाम नारीवादको वर्तमान तेस्रो तरङ्ग (Third-wave feminism) हो । थुप्रै नाममा पहिला अमेरिकी Rebecca Walker को आउँदछ, जसले २३ वर्षकी छँदा नै सन् १९९२ मा Becoming the Third Wave शीर्षकको लेखमा आफू नारीवादोप्रान्तको नारीवादी (

Post-feminism feminist) नभएर तेस्रो तरङ्ग भएको जनाएकी थिइन् । त्यसो भनेर उनले नारीवाद विगतमा नहराएको बरु वर्तमानमा जीवन्त रहेको सन्देश दिन खोजेकी थिइन् । यदाकदा दोस्रो तरङ्गका नारीवादीले अमेरिकी मध्यमवर्गीय स्वेत महिलाहरूको अनुभूति नै सारा महिलाको अनुभूति भन्ठानेको भनेर आलोचना गर्ने तेस्रो तरङ्गका नारीवादीका लागि महिलामाझको वर्ण, वर्ग, संस्कृतिलगायतको विविधता त्यत्तिकै ध्यानयोग्य छ । नारीवादलाई आ-आफ्नो पहिचानअनुसार आ-आफ्नै परिप्रेक्ष्यमा परिभाषित गर्न सकिन्छ भन्ने मान्यता राखिएको छ । लैङ्गिक हिंसा विरुद्धका कार्य, प्रजनन अधिकार र वैयक्तिक स्वतन्त्रता सङ्घर्षका मुख्य मोर्चा भएका छन् । महिलालाई अमर्यादित तुल्याउने अघिका शब्दहरू नयाँ अर्थमा प्रयोग गर्ने प्रवृत्ति देखिएको छ । त्यस्तै, महिलालाई जोडदार, शक्तिशाली, स्व-नियन्त्रकको रूपमा चित्रण गर्ने चलन पनि चलाइएको छ ।

मोटामोटी नारीवादको पहिलो तरङ्ग समानता, दोस्रो तरङ्ग सार्थकता र तेस्रो तरङ्ग स्वतन्त्रताको सङ्घर्ष हो पनि भन्न सकिन्छ ।

१.२ संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय समर्थन

समस्त महिलाको उन्नतिको अभियानलाई पछिल्ला दशकमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको समर्थनले अग्रगति दिलाएको छ । संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय छत्रछायाँमा महिला अधिकारवादीको ऐतिहासिक आन्दोलनले विश्वव्यापी आधिकारिता पाएको तथा सुधारका प्रक्रियाहरूको संस्थागतीकरणसमेत भएको अनुभव हुन्छ । नवोदित मुद्दाहरू पहिल्याउन, राष्ट्रिय वचनबद्धता प्राप्त गर्न र हालसालै जारी प्रयासहरूको अनुगमनसमेत गर्न संसारको यो साझा मञ्च उपयोगी माध्यम बनेको छ । संयुक्त राष्ट्रसङ्घको वडापत्रको धारा १ मा घोषित उद्देश्यमा '... लिङ्गभेदविना ... सबैको मौलिक स्वतन्त्रता र मानव अधिकारप्रतिको सम्मान, प्रवर्धन एवं प्रोत्साहनका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग हासिल गर्ने' उल्लेख छ । संयुक्त राष्ट्रसङ्घको स्थापना सन् १९४५ मा भएको थियो । लगत्तै सन् १९४६ को जुन २१ मा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्ले महिलाको मर्यादास्तर आयोग (Commission on the Status of Women) बनाएर लैङ्गिक समानता र महिला उन्नतिको कार्यारम्भ गऱ्यो ।

मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र – १९४८ : संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाले सन् १९४८ को डिसेम्बर १० मा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र (Universal Declaration of Human Rights) जारी गऱ्यो । मानवमात्रका नैसर्गिक अधिकार र स्वतन्त्रताको उक्त ऐतिहासिक संहितामा 'सारा मान्छे स्वतन्त्र र मान अनि अधिकारमा समान जन्मिन्छन्' भनियो । प्रत्येक व्यक्तिलाई लिङ्गलगायत कुनै किसिमले अन्यथा नगरी घोषणापत्रमा अङ्कित अधिकार र स्वतन्त्रता प्राप्तिको हक छ भन्ने पनि प्रस्ट पारियो ।

अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्ष – १९७५ : संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाले सन् १९७२ मा सन् १९७५ लाई अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्ष (International Women's Year) घोषणा गऱ्यो । उक्त घोषणा महिला र पुरुषबीच समानता प्रवर्धन गर्ने, विकासका सारा प्रयासमा महिलाको पूर्ण एकीकरण सुनिश्चित गर्ने र विश्व शान्तिको सुदृढीकरणमा महिलाको योगदान बढाउने आह्वान थियो । वर्षभरि जतातत्तै अपार उत्साहका साथ खास गरी खोजीनिती र योजना तर्जुमाका काम भए । संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्षका लागि ऐच्छिक कोष (Voluntary Fund for the International Women's Year) समेत खडा गरियो ।

पहिलो विश्व महिला सम्मेलन – १९७५ : अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्षकै उपलक्ष्यमा मेक्सिको सिटीमा पहिलो विश्व महिला सम्मेलन (First World Conference on Women) भयो । संयुक्त राष्ट्रसङ्घको तत्वावधानमा सन् १९७५

को जुन १९ - जुलाई २ बीच सम्पन्न उक्त सम्मेलनमा १०० बढी देशहरूले भाग लिएका थिए । सम्मेलनले समानता, विकास र शान्तिका बृहत् लक्ष्य हासिल गर्न विश्व कार्ययोजना (World Plan of Action) पारित गऱ्यो ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय नारी दशक – १९७६-८५ : पहिलो विश्व महिला सम्मेलनको आग्रहमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाले सन् १९७६-८५ लाई समानता, विकास र शान्तिको नारासहित संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय नारी दशक (United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace) घोषणा गऱ्यो । खास गरी पहिला पाँच वर्ष (१९७६-८० ई.) मा केन्द्रित रहेर विभिन्न कार्यक्रम तय भए । अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्षका लागि स्थापित ऐच्छिक कोषका गतिविधि दशकभरि जारी राख्ने निधो त सन् १९७५ को अन्ततिरै गरिसकिएको थियो । तदनुसार दशकीय कार्यक्रमका लागि ऐच्छिक कोष (Voluntary Fund for the United Nations Decade for Women) को स्थापना गरियो, जुन पछि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महिला विकास कोष (United Nations Development Fund for Women – UNIFEM) बन्यो ।[२]

दोस्रो विश्व महिला सम्मेलन – १९८० : संयुक्त राष्ट्रसङ्घको अग्रसरतामा दोस्रो विश्व महिला सम्मेलन कोपेनहेगनमा भयो । सन् १९८० को जुलाई १४ देखि ३० सम्म चलेको उक्त सम्मेलनमा १४५ राष्ट्रका प्रतिनिधिले संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय नारी दशकको मध्यावधि समीक्षा गरे । मेक्सिको सिटीमा पहिल्याइएका समानता, विकास र शान्तिका बृहत् लक्ष्य हासिल गर्ने सिलसिलामा सम्मेलनका लागि 'रोजगारी, स्वास्थ्य र शिक्षा' उपशीर्षक छानिएको थियो । सम्मेलनले दोस्रो पंचवर्षीय (१९८१-८५ ई.) का लागि कार्यक्रम (Programme of Action) पारित गऱ्यो । सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व एवं नियन्त्रणमा कार्यक्रममा जोड दिइएको थियो ।

तेस्रो विश्व महिला सम्मेलन – १९८५ : संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विश्व महिला सम्मेलनको क्रममा तेस्रो सम्मेलन केन्याको नैरोबीमा सन् १९८५ को जुन १५-२६ मा सम्पन्न भयो । सम्मेलनमा १४० बढी देशको सहभागिता थियो । संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय नारी दशकको समापन गरेको उक्त सम्मेलनले सन् १९८६ उप्रान्त २००० सम्मको अवधिमा महिलाको उन्नतिका लागि अग्रदर्शी रणनीति (Forward-looking Strategies for the Advancement of Women during the Period from 1986 to the Year 2000) स्वीकृत गऱ्यो । महिलाको उन्नतिका लागि मौजुदा बाधा पन्छाउने उपायका साथै लैङ्गिक विभेदको अन्त्य र विकासका प्रक्रियामा महिलाको एकीकरण रणनीतिक प्राथमिकता थिए ।

चौथो विश्व महिला सम्मेलन – १९९५ : नैरोबीपछि बेजिङमा विश्व महिला सम्मलेन भयो, जुन संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय लहरमा चौथो थियो । बेजिङ सम्मेलन सन् १९९५ को सेप्टेम्बर ४ देखि १५ सम्म चल्यो । सम्मेलनमा १८९ देशका प्रतिनिधिहरू जुटे । सहभागिता, सञ्चार र समसामयिकताका अर्थमा पनि बेजिङ बैठक उल्लेखनीय छ । बेजिङ कार्यमञ्च (Beijing Platform for Action) र बेजिङ घोषणापत्र (Beijing Declaration) सम्मेलनका उपज हुन् ।

---

[२] सन् २०१० को जुलाईमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घ महिला : लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तीकरणका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय निकाय (UN Women: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women) को स्थापना भएपछि २०११ को जनवरीदेखि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महिला विकास कोष पनि त्यसैमा गाभिएको छ ।

महिलाहरूको सामाजिक, राजनीतिक तथा आर्थिक सशक्तीकरण गर्ने प्रयासमा बेजिङमा जारी घोषणापत्र सारा संसारको साझा मार्गदर्शन भएको छ । बेजिङ कार्यमञ्चमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महिला दशकदेखिको समानता, विकास र शान्तिको आकांक्षा प्राप्तिका लागि नौलो प्रतिज्ञा प्रतिविम्बित छ । सबै मुलुकका सरकार, महिला समूह, विकास साझेदारलगायतको बृहत् कार्यसूची (Agenda) को रूपमा रहेको बेजिङ कार्यमञ्चमा १२ वटा सरोकारका क्षेत्र पहिल्याइएका थिए । ती हुन्-

- महिला र गरिबी
- महिलाको शिक्षा-दीक्षा
- महिला र स्वास्थ्य
- महिलामाथिको हिंसा
- महिला र सशस्त्र सङ्घर्ष
- महिला र अर्थतन्त्र
- शक्ति र निर्णय कार्यमा महिला
- महिलाको उन्नतिका लागि संस्थागत संयन्त्र
- महिलाका मानवीय अधिकार
- महिला र सञ्चारका माध्यम
- महिला र वातावरण
- बालिका ।

बेजिङ जोड ५ विशेष महाधिवेशन - २००० : बेजिङ घोषणपत्रका साथै कार्यमञ्चमा निर्धारित सरोकारका क्षेत्रमा भएका प्रगति सिंहावलोकन गर्न न्युयोर्कमा सन् २००० को जुन ५-९ मा संयुक्त राष्ट्रसङ्घको तेइसौँ विशेष महाधिवेशन (Twenty-third Special Session of the United Nations General Assembly) बस्यो । बेजिङ सम्मेलनको ५ वर्षपछिको भएकाले उक्त महाधिवेशनलाई बेजिङ जोड ५ (Beijing + 5) भनेर पनि जानिन्छ, जसको शीर्षक महिला २००० : एक्काइसौँ शताब्दीका लागि लैङ्गिक समानता, विकास र शान्ति (Women 2000: Gender Equality, Development and Peace for the Twenty-first Century) थियो । महाधिवेशनमा १४८ सदस्य राष्ट्रका उच्चस्तरीय प्रतिनिधि मण्डलका नेताहरूले संवोधन गरेका थिए ।

बेजिङ लक्ष्यहरूको प्राप्तिप्रतिको वचनबद्धता जाहेर गर्दै महाधिवेशनले राजनीतिक धोषणापत्र (Political Declaration) र बेजिङ कार्यमञ्चको कार्यान्वयनका लागि थप कार्य एवं अग्रसरता (Further Actions and Initiatives to Implement the Beijing Platform for Action) पारित गऱ्यो । महाधिवेशनको उपलब्धि दस्तावेज (Outcome Document) पनि भनिने उल्लिखित प्रस्तावमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा गर्नुपर्ने जम्माजम्मी १९९ वटा कार्यहरू समावेश थिए । उपलब्धि दस्तावेजमा-

- नीति, कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा प्रक्रियामा लैङ्गिक परिप्रेक्ष्यको अवलम्बन;
- सबै क्षेत्र र तहमा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणको महत्वका साथै मूलप्रवाहीकरण र महिला लक्ष्यित क्रियाकलापबीचको परिपूरकता र
- शिक्षा, स्वास्थ्य, सामाजिक सेवा, महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसा, महिलामाथि गरिबीको निरन्तर एवं बढिरहेको भारलगायतका क्षेत्रमा ध्यान केन्द्रित गर्नुपर्ने आवश्यकतामा जोड दिइयो ।

सहस्राब्दी सभा – २००० : संयुक्त राष्ट्रसङ्घको तत्वावधानमा न्युयोर्कमा सन् २००० को सेप्टेम्बर ६-८ मा सहस्राब्दी सभा (Millennium Assembly) भयो । विश्व नेताहरूको इतिहासमै सबैभन्दा ठूलो यो जमघटमा १४७ राष्ट्राध्यक्ष र सरकार प्रमुख थिए ।

उक्त सभाले सहस्राब्दी घोषणापत्र पारित गऱ्यो । यो विश्वव्यापी विज्ञप्तिमा द्वन्द्व र शान्ति, रोग र स्वास्थ्य अनि गरिबी र समृद्धिका मुद्दाहरूको सर्भेक्षण गरिनुका साथै संसारलाई मानवीय अवस्थामा सुधारका उपायतर्फ सङ्कल्पित गरिएको छ ।

त्यसै घोषणापत्रमा समावेश भएका आठवटा लक्ष्यहरू सहस्राब्दी विकास लक्ष्यका रूपमा कहलाइए, जसअन्तर्गत १८ वटा तारा (Target) पर्दछन् । ढिलोमा सन् २०१५ सम्म प्राप्त गर्नुपर्ने ती लक्ष्य हुन्-

- सबैलाई गरिबी र भोक उन्मूलन
- आम प्राथमिक शिक्षा
- लैङ्गिक समानता प्रवर्धन एवं महिला सशक्तीकरण
- बाल-मृत्युमा कटौती
- मातृ-स्वास्थ्यमा सुधार
- एच.आई.भी./एड्स, मलेरिया र अन्य रोगको निदान
- वातावरणीय दिगोपनको सुनिश्चितता
- विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारी ।

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमध्ये तेस्रो र पाँचौ लैङ्गिकता-विशेष छन् । प्राथमिक र माध्यमिक शिक्षामा सकेसम्म २००५ सम्ममा अनि सबै तहको शिक्षामा २०१५ अगावै लैङ्गिक विभेदको अन्त्यलाई तेस्रो लक्ष्य अर्थात लैङ्गिक समानता प्रवर्धन एवं महिला सशक्तीकरणको सूचक मानिएको छ । त्यस्तै, पाँचौं लक्ष्य - मातृ-स्वास्थ्यमा सुधार - को सूचक सन् १९९० को मातृ-मृत्युदरमा तीन-चौथाइ कटौती हो ।

त्यसो त, विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारीबाहेकका बाँकी पाँचवटा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको प्राप्तिमा पनि लैङ्गिक समानता अपरिहार्य छ ।

बेजिङ जोड १० अधिवेशन – २००५ : बेजिङ सहमतिको १० वर्षे समीक्षा न्युयोर्कमा सन् २००५ को फेब्रुअरी २८ देखि मार्च ११ सम्म संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्अन्तर्गतको महिलाको मर्यादास्तर आयोगको ४९ औं अधिवेशनमा गरियो । आयोगको उक्त अधिवेशन नियमित थियो । विशेष अवसर परेकाले आयोगका ४५ सदस्य राष्ट्रका साथै संयुक्त राष्ट्रसङ्घका थप सदस्य राष्ट्र तथा पर्यवेक्षक प्रतिनिधि मण्डलको सहभागितामा उच्चस्तरीय पूर्ण बैठक (High-level plenary meeting) राखिएको थियो । अधिवेशनकै लागि भनेर संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सचिवालयले महासचिवको प्रतिवेदन तयार पारेको थियो । समीक्षाको निष्कर्षको रूपमा आयोगले जारी गरेको घोषणापत्रका बुँदा देहायबमोजिम छन् :

- चौथो विश्व महिला सम्मेलनमा ग्रहण गरिएको बेजिङ घोषणापत्र र कार्यमञ्चका साथै महासभाको तेइसौं विशेष बैठकको नतिजाप्रतिको दृढता;
- लैङ्गिक समानताको अभिप्राप्तितर्फ हालसम्म भएको प्रगतिको स्वागत गरी बेजिङ घोषणापत्र र कार्यमञ्चका साथै महासभाको तेइसौं विशेष बैठकको नतिजाको कार्यान्वयनमा चुनौती र बाधा विद्यमान

रहेको तथ्यमा जोड दिएर पूर्ण अनि गतिमान कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्नका लागि थप लागिपर्ने प्रतिज्ञा;

- घोषणापत्रका साथै अन्यत्र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सहमति जनाइएका विकास लक्ष्यहरूको प्राप्तिमा बेजिङ घोषणापत्र र कार्यमञ्चको पूर्ण एवं प्रभावकारी कार्यान्वयन जरुरी भएको औँल्याउँदै सहस्राब्दी घोषणापत्रको सिंहावलोकनका लागि उच्चस्तरीय पूर्ण बैठकमा लैङ्गिक परिप्रेक्ष्यको एकीकरण सुनिश्चित गर्ने आवश्यकतामा जोड;
- लैङ्गिक समानता एवं महिला सशक्तीकरणको अभिप्राप्तिमा बेजिङ घोषणापत्र र कार्यमञ्चको कार्यान्वयन अनि महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धिअन्तर्गतको दायित्वको परिपूर्ति परस्पर सबलकारी भएको पहिचान र
- बेजिङ धोषणापत्र र कार्यमञ्चका साथै महासभाको तेइसौँ विशेष बैठकको नतिजाको कार्यान्वयनमा पूरै वचनबद्ध रहन एवं योगदान सघन बनाउन संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय प्रणाली, अन्तर्राष्ट्रिय वा क्षेत्रीय सङ्गठन, गैरसरकारी सङ्गठनलगायत नागरिक समाजका सबै क्षेत्र अनि सारा महिला तथा पुरुषलाई आह्वान ।

बेजिङ जोड १५ अधिवेशन – २०१० : बेजिङ शृङ्खलाको पछिल्लो सिंहावलोकन पनि न्युयोर्कमै सन् २०१० को मार्च १-१२ बीच भयो । बेजिङ जमघटयता १५ वर्ष व्यतीत भएकाले बेजिङ जोड १५ (Beijing + 15) भन्ने गरिएको उक्त सिंहावलोकन पनि बेजिङ जोड १० जस्तै संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्अन्तर्गतको महिलाको मर्यादास्तर आयोगकै ५४ औँ अधिवेशनमा गरियो ।

समय, सहभागिता र सञ्चालनका अर्थमा दुवै अधिवेशन उस्तै थिए । बैठकको ध्यान बेजिङ लक्ष्यहरूको अभिप्राप्तिमा मौजुदा बाधाहरू पन्छाउनुका साथै सहस्राब्दी विकास लक्ष्यजस्ता नयाँ चुनौतीहरू सामना गर्ने प्रयास र त्यस सिलसिलामा हासिल भएका अनुभव एवं उत्कृष्ट अभ्यासहरूमा केन्द्रित थियो । समीक्षाका निष्कर्षसहित आयोगले घोषणापत्र जारी गऱ्यो, जसका बुँदा बेजिङ जोड १० सँग मिल्दाजुल्दा थिए । आयोगको ५४ औँ अधिवेशनको मौकामा मार्च २ का दिन बेजिङ घोषणा तथा कार्यमञ्च ग्रहण गरिएको १५ औँ वर्षको उपलक्ष्यमा महासभा (General Assembly) कै बैठक पनि राखिएको थियो ।

१.३ अन्तर्राष्ट्रिय संविदा

लैङ्गिक न्यायको पक्षमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय अग्रसरताको अर्को पाटो अन्तर्राष्ट्रिय संविदा (International contract) हो । संयुक्त राष्ट्रसङ्घको तत्वावधानमा मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि (Conventions), प्रतिज्ञापत्र (Covenants) र इच्छाधीन आलेख (Optional protocols) पारित भएका छन्, जसमा महिलाको समान अधिकारलाई स्थापित गरिएको छ । साथै महिला अधिकार, बालअधिकार, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार विशेषका अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि एवं इच्छाधीन आलेखहरू पनि ग्रहण गरिएका छन् ।

महिला अधिकार विशेषको संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय उपलब्धि 'महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि १९७९' (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women 1979 – CEDAW) हो । महिलाका लागि अधिकारको दस्तावेज (Bill of rights for women) मानिएको उक्त महासन्धि संयुक्त राष्ट्रसङ्घको महासभाबाट सन् १९७९ को डिसेम्बर १८ मा पारित भएर सन् १९८१ को सेप्टेम्बर ३ देखि लागू भएको छ । सन् २०१५ को अप्रिल ३० सम्म महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरू (States parties) को सङ्ख्या १८९ पुगेको छ ।

महासन्धिले महिला र पुरुषको समानताको सिद्धान्त (Principle of the equality of men and women) अङ्गीकार गरेको छ । महासन्धिमा जम्मा ६ भाग ३० धारा छन् । महासन्धिको धारा १ मा ... 'महिलाविरुद्धको भेदभाव' भन्नाले पुरुष र महिलाहरूको जस्तोसुकै वैवाहिक स्थिति भए तापनि राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, नागरिक र अन्य कुनै पनि क्षेत्रमा पुरुष र महिलाबीच समानताका आधारमा महिलाहरूद्वारा मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताको मान्यता, उपभोग वा प्रयोग रद्द गर्ने वा त्यसमा आघात पार्ने प्रभाव वा उद्देश्य रहेको लिङ्गका आधारमा गरिने कुनै पनि विभेद, निष्काशन वा प्रतिबन्ध सम्झनुपर्दछ[३] भनिएको छ ।

महासन्धिले पक्ष राष्ट्रहरूलाई जुनसुकै क्षेत्रमा महिलाप्रतिको भेदभाव दूर गर्न अनि महिलालाई पुरुषसँगै समानताका आधारमा आफ्नो मानवीय अधिकार र नैसर्गिक स्वतन्त्रताको उपयोग गर्ने प्रत्याभूति दिन उपयुक्त कदम चाल्न कर गर्दछ। पक्ष राष्ट्रहरूलाई महिला र पुरुषबीच बराबरी कायम गर्ने प्रयासलाई गति दिन तात्कालिक विशेष व्यवस्था (Temporary Special Measures) अवलम्बन गर्न छूट दिनुका साथै लिङ्गका आधारमा असल र कमसल सम्झने अथवा महिला र पुरुषको भूमिका यस्तो वा त्यस्तो हुनुपर्दछ भन्ठान्ने खालका पक्षपात र प्रचलन परिवर्तन गर्न पनि महासन्धिले निर्देशित गर्दछ ।

महासन्धि-प्रदत्त मुख्य अधिकारहरू देहायबमोजिम छन् :

धारा ६ : बेचबिखन तथा वेश्यावृत्तिका लागि गरिने यौन शोषणविरुद्धको अधिकार

धारा ७ : सार्वजनिक र राजनीतिक जीवनमा सहभागिताको अधिकार

धारा ८ : अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रतिनिधित्व गर्न पाउने अधिकार

धारा ९ : राष्ट्रियतासम्बन्धी अधिकार

धारा १० : शिक्षासम्बन्धी अधिकार

धारा ११ : रोजगारीको अधिकार

धारा १२ : वैवाहिक र मातृत्वका आधारमा हुने भेदभावविरुद्धको अधिकार

धारा १३ : आर्थिक तथा पारिवारिक लाभको अधिकार

धारा १४ : ग्रामीण महिलाहरूलाई विशेष अधिकार

धारा १५ : कानुनी समानताको अधिकार

धारा १६ : विवाह र परिवारको अधिकार[४] ।

महासन्धिको कार्यान्वयनमा हासिल भएको प्रगतिमा ध्यान दिन २३ सदस्यीय विज्ञ समितिको पनि व्यवस्था गरिएको छ, जसलाई महिलाविरुद्धको भेदभाव उन्मूलन समिति (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) भनिन्छ । पक्ष राष्ट्रहरूले पहिलोपल्ट आफ्ना हकमा लागू भएको १ वर्षभित्र र त्यसपछि कम्तीमा प्रत्येक चार वर्षमा महासन्धिको कार्यान्वयन स्थितिको प्रतिवेदन उक्त समितिमा बुझाउनुपर्दछ । प्रतिवेदनका आधारमा पक्ष राष्ट्रका प्रतिनिधि मण्डलसँग रचनात्मक संवाद गरेर समितिले सुझाउ दिने चलन छ ।

---

[३] मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरूको सङ्गालो (काठमाडौँ, कानुन, न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय, २०६४), पृ. १५६ ।

[४] महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजना २०६० (काठमाडौँ, महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय), पृ. अन्तिम ।

साथै महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धिको इच्छाधीन आलेख १९९९ (Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women 1999) संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासभाबाट सन् १९९९ को अक्टुबर ६ मा पारित भयो, जुन सन् २००२ को डिसेम्बर २२ देखि लागू भएको छ। इच्छाधीन आलेखले महासन्धिअन्तर्गत थप दुई कार्यविधि स्थापित गरेको छ।

पहिलो **सञ्चार कार्यविधि** हो, जसले कुनै महिला वा महिलाको समूहलाई महासन्धिमा सुनिश्चित अधिकारको उल्लङ्घन भएको छ भन्ने दावी महासन्धिअन्तर्गतको समितिसमक्ष पुनरावलोकनार्थ पेस गर्ने अनुमति दिन्छ। दोस्रो **सोधपुछ कार्यविधि** हो, जसअनुसार महासन्धिअन्तर्गतको समितिलाई पक्ष राष्ट्रबाट महासन्धिले प्रत्याभूत गरेका अधिकारको गम्भीर वा व्यवस्थित रूपमा उल्लङ्घन भएको भरपर्दो सूचनाका आधारमा सोधपुछ प्रारम्भ गर्ने अनुमति मिल्दछ।

नेपाल मानवअधिकासम्बन्धी २३ वटा अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, प्रतिज्ञापत्र एवं इच्छाधीन आलेखको पक्ष राष्ट्र भएको छ, जसमध्ये कुनै राष्ट्रसङ्घ (League of Nations) कै जमानामा सम्पन्न भएका थिए भने कुनै दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग सङ्गठन स्तरीय पनि छन् (तालिका १)।

तालिका १ : नेपाल पक्ष बनेका अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, प्रतिज्ञापत्र र इच्छाधीन आलेख

सि. नं.	विवरण	ग्रहण गरिएको मिति	लागू भएको मिति	नेपालले अनुमोदन (Ratification) गरेको वा सम्मिलन (Accession) जनाएको मिति	कैफियत
१.	दासत्व महासन्धि १९२६	२५ सेप्टेम्बर १९२६	९ मार्च १९२७	७ जनवरी १९६३	सम्मिलन
२.	दासत्व महासन्धिलाई संशोधन गर्ने आलेख, १९५३	२५ सेप्टेम्बर १९२६	७ डिसेम्बर १९५३	७ जनवरी १९६३	सम्मिलन
३.	दासत्व, दास व्यापार र दासत्व समानका संस्था र अभ्यासहरूको उन्मूलनसम्बन्धी पूरक महासन्धि १९५६	७ सेप्टेम्बर १९५६	३० अप्रिल १९५७	७ जनवरी १९६३	सम्मिलन
४.	जातिहत्या अपराधको रोकथाम र सजायसम्बन्धी महासन्धि १९४८	९ डिसेम्बर १९४८	१२ जनवरी १९५१	१७ जनवरी १९६९	सम्मिलन
५.	जीउ मास्ने, बेच्ने तथा अरूको वेश्यावृत्तिको शोषणको दमनका लागि व्यवस्था भएको महासन्धि १९४९	२ डिसेम्बर १९४९	२५ जुलाई १९५१	२७ डिसेम्बर १९९५	सम्मिलन
६.	महिलाको राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी महासन्धि १९५२	२० डिसेम्बर १९५२	७ जुलाई १९५४	२६ अप्रिल १९६६	सम्मिलन
७.	सबै किसिमका जातीय भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९६५	२१ डिसेम्बर १९६५	४ जनवरी १९६९	३० जनवरी १९७१	सम्मिलन
८.	आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र १९६६	१६ डिसेम्बर १९६६	३ जनवरी १९७६	१४ मे १९९१	सम्मिलन
९..	नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र १९६६	१६ डिसेम्बर १९६६	२३ मार्च १९७६	१४ मे १९९१	सम्मिलन
१०.	नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्रको इच्छाधीन आलेख १९६६	१६ डिसेम्बर १९६६	२३ मार्च १९७६	१४ मे १९९१	सम्मिलन

सि. नं.	विवरण	ग्रहण गरिएको मिति	लागू भएको मिति	नेपालले अनुमोदन (Ratification) गरेको वा सम्मिलन (Accession) जनाएको मिति	कैफियत
११.	रङ्गभेद अपराधको दमन र दण्डसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९७३	३० नोभेम्बर १९७३	१८ जुलाई १९७६	१२ जुलाई १९७७	सम्मिलन
१२.	महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि १९७९	१८ डिसेम्बर १९७९	३ सेप्टेम्बर १९८१	२२ अप्रिल १९९१	अनुमोदन
१३.	यातना तथा अन्य क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा दण्डविरुद्धको महासन्धि १९८४	१० डिसेम्बर १९८४	२६ जुन १९८७	१४ मे १९९१	सम्मिलन
१४.	खेलकुदमा रङ्गभेदविरुद्धको अन्तराष्ट्रिय महासन्धि १९८५	१० डिसेम्बर १९८५	३ अप्रिल १९८८	१ मार्च १९८९	अनुमोदन
१५.	मृत्युदण्ड उन्मूलन गर्ने उद्देश्यले व्यवस्था भएको नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्रको दोस्रो इच्छाधीन आलेख १९८९	१५ डिसेम्बर १९८९	११ जुलाई १९९१	९ मार्च १९९८	सम्मिलन
१६.	बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धि १९८९	२० नोभेम्बर १९८९	२ सेप्टेम्बर १९९०	१४ सेप्टेम्बर १९९०	अनुमोदन
१७.	महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धिको इच्छाधीन आलेख १९९९	६ अक्टोबर १९९९	२२ डिसेम्बर २०००	१५ जुन २००७	अनुमोदन
१८.	सशस्त्र द्वन्द्वमा बालबालिकाको संलग्नताका सम्बन्धमा व्यवस्था भएको बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको इच्छाधीन आलेख २०००	२५ मे २०००	१२ फेब्रुअरी २००२	३१ अक्टोबर २००५	अनुमोदन
१९.	बालबालिकाको बेचविखन, बालवेश्यावृत्ति तथा बालअश्लील चित्रण सम्बन्धमा व्यवस्था भएको बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धिको इच्छाधीन आलेख २०००	२५ मे २०००	१८ जनवरी २००२	२० जनवरी २००६	अनुमोदन
२०.	दक्षिण एशियामा बालकल्याण प्रवर्धन गर्नका लागि क्षेत्रीय प्रबन्ध गर्ने सम्बन्धी दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग सङ्गठन महासन्धि २००२	५ जनवरी २००२	१५ नोभेम्बर २००५	३१ अक्टोबर २००५	अनुमोदन
२१.	वेश्यावृत्तिका लागि महिला तथा बालबालिकाको जीउ मास्नेबेच्ने काम रोकथाम गर्ने र सोविरुद्ध सङ्घर्ष गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था भएको दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग सङ्गठन महासन्धि २००२	५ जनवरी २००२	१५ नोभेम्बर २००५	३१ अक्टोबर २००५	अनुमोदन
२२.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धि २००६	१३ डिसेम्बर २००६	३ मे २००८	२७ डिसेम्बर २००९	अनुमोदन
२३.	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धिको इच्छाधीन आलेख २००६	१३ डिसेम्बर २००६	३ मे २००८	२७ डिसेम्बर २००९	अनुमोदन

साथै नेपाल अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनका विभिन्न महासन्धिको पनि पक्ष राष्ट्र भएको छ (तालिका १.क) ।

तालिका १.क : नेपालले अनुमोदन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन महासन्धि

सि. नं.	विवरण	नेपालले अनुमोदन गरेको मिति	कैफियत
१.	औद्योगिक प्रतिष्ठानहरूमा साप्ताहिक विदा लागू गर्ने सम्बन्धी महासन्धि १९५७ (नं. १४)	१० डिसेम्बर १९८६	
२.	सङ्गठन गर्ने र सामूहिक सौदावाजीसम्बन्धी सिद्धान्त प्रयोगसम्बन्धी महासन्धि १९४९ (नं. ९८)	४ अक्टोबर १९९६	
३.	समान कामका लागि महिला र पुरुष कामदारलाई समान पारिश्रमिक प्रदान गर्ने सम्बन्धी महासन्धि १९५१ (नं. १००)	६ अक्टोबर १९७६	
४.	रोजगारी तथा व्यवसायमा हुने भेदभावसम्बन्धी महासन्धि १९५८ (नं. १११)	१९ सेप्टेम्बर १९७४	
५.	बलपूर्वकको श्रम उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धि १९३० (नं. २९)	१३ सेप्टेम्बर २००१	
६.	विकासोन्मुख देशको सन्दर्भमा न्यूनतम ज्याला निर्धारणसम्बन्धी महासन्धि १९७० (नं. १३१)	१९ सेप्टेम्बर १९७४	
७.	रोजगारी प्राप्तिका लागि न्यूनतम उमेरसम्बन्धी महासन्धि १९७३ (नं. १३८)	४ अक्टोम्बर १९९६	
८.	अन्तर्राष्ट्रिय श्रमस्तर कार्यान्वयन अभिवृद्धि गर्न त्रिपक्षीय सहमतिसम्बन्धी महासन्धि १९७६ (नं. १४४)	२१ मार्च १९९५	
९.	बालश्रमका निकृष्ट रूपहरूको उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धि १९९९ (नं. १८२)	१३ सेप्टेम्बर २००१	
१०	आदिवासी तथा जनजाति सम्बन्धमा व्यवस्था भएको महासन्धि १९८९ (नं. १६९)	२४ अगष्ट २००७	

१.४ विकासमा लैङ्गिकता

नवनिर्वाचित अमेरिकी राष्ट्रपति Harry S Truman को सन् १९४९ जनवरी २० को उद्घाटन संवोधन ऐतिहासिक थियो । उक्त संवोधनको चौथो बुँदा (Point Four) मा उनले संसारका आधाभन्दा बढी मानिसहरू झन्डै दयनीय अवस्थामा बाँचिरहेको जनाए, लोकतान्त्रिक स्वच्छ व्यवहारको अवधारणाका आधारमा विकास [सहायता] कार्यक्रमको चित्रण गरे र अरू देशहरूलाई पनि त्यस उद्यमका लागि स्रोत जुटाउन आमन्त्रण गरे । उनको उक्त वक्तव्यबाटै विकासको युग (Development age) प्रारम्भ भएको मानिन्छ ।[५]

<u>लैङ्गिक परिप्रेक्ष्य :</u> विकासको युगको प्रारम्भतिर विकासविद्हरूले महिला र पुरुषबीचको भिन्नतालाई खासै दृष्टिगत गरेका थिएनन् । महिला र पुरुष दुवैलाई एकै समान हेर्ने गरिन्थ्यो । उनीहरूको अनुमान के थियो भने समाज जब आर्थिक वृद्धिको माध्यमबाट आधुनिकीकरणतिर अग्रसर हुन्छ तब महिला र पुरुष दुवै समान रूपमा लाभान्वित भैहाल्दछन् ।

डेनमार्ककी अर्थशास्त्री Ester Boserup को खोजीनितीमा भने त्यस खालको अनुमानअनुसारको अवस्था देखिएको थिएन । उनले सन् १९७० मा Woman's Role in Economic Development लेखिन् । विकासको क्रममा महिलाको भूमिकाका साथै महिलामा पर्ने असरको प्रथम अन्वेषणको नतिजा उक्त कितापमा निम्न तथ्य उजागर गरिएका थिए :

- कृषि तथा सामुदायिक उत्पादकत्व बढाउने कार्यमा महिलाहरूको प्रमुख योगदान रहेको भए तापनि देशका र आयोजनाका तथ्याङ्कहरूमा त्यसको उल्लेखसम्म थिएन (अर्थात् उनीहरूको योगदानको बेवास्ता गरिएको थियो) र
- आधुनिकीकरणको प्रक्रियाबाट महिलाहरू उल्टै विस्थापित भएका पनि थिए (अर्थात् उनीहरूको परम्परागत उत्पादनशील कार्य, आय र सामाजिक मर्यादामा ह्रास आएको थियो) ।

---

[५] बुँदा ४ को पूर्ण पाठका लागि हेर्नुहोस्, Gilbert Rist, The History of Development: From Western Origins to Global Faith (Second Edition), English Translation Patrick Camiller (London: Zed Books, 2006, first English edition 1997), पृ.७०-७१ ।

विकासका लाभ तथा लागतमा लैङ्गिक तटस्थता (Gender neutrality) को मान्यतालाई चुनौती दिएर उनले विकासको वहसमा नौलो आयाम थपिन् । साराको ध्यान महिला र विकासबीचको सम्बन्धपट्टि गयो । विकासलाई लैङ्गिक परिप्रेक्ष्यमा हेर्ने चलन चल्यो ।

रणनीतिक छनौट : विकासको प्रक्रियामा महिला र पुरुषबीचको भिन्नतालाई संवोधन गर्ने रणनीतिमा समयान्तरको फरक भेटिन्छ ।

क. कल्याणकारी सोच

महिला विकासमा सन् १९७० को दशकको खास महत्व छ तापनि यस अघिका प्रयासलाई बिर्सन मिल्दैन । सन् १९५० र ६० का दशकमा महिलाका लागि कल्याणकारी कार्यक्रमको खाँचो अनुभव गरियो । आमा, श्रीमती र बुहारीको रूपमा महिलाको भूमिकालाई विशेष महत्व दिएर महिलालाई विकासको फलको निष्क्रिय उपभोक्ता सम्झिएको भए तापनि केही न केही गरियो । कल्याणकारी सोचको त्यो समयलाई पूर्व-'विम' अवधि (Pre-WID period) पनि भनिन्छ ।

ख. विकासमा महिला

सन् १९७० को दशकमा महिलाहरूलाई आर्थिक, सामाजिक परिवर्तनको प्रक्रियामा समावेश गर्न विकासमा महिला (Women in Development – WID) रणनीति अवलम्बन गरियो । महिलालाई विकास प्रवाहमा एकीकृत रूपमा समावेश गर्न सकिए महिलाहरू प्रतिको थिचोमिचो तथा असमानता पनि स्वतः अन्त्य हुन्छ भन्ने मान्यता उक्त रणनीतिमा अन्तर्निहित थियो । महिलाहरूलाई कसरी विकासका विभिन्न आयाममा बढीभन्दा बढी सहभागी गराउने भन्ने चिन्तन गरियो ।

विशेषतः महिलाहरूको उत्पादनशीलता बढाउन अनि उनीहरूको अवस्थामा सुधार ल्याउन आयआर्जन कार्यक्रमका साथै कल्याणकारी कार्यक्रमहरू (जस्तै- साक्षरता, परिवार स्वास्थ्य, घरायसी कार्यबोझ घटाउने उपायको विकास एवं प्रसार) सञ्चालन भए ।

विकासमा महिला रणनीतिको कार्यान्वयनपछि पनि महिलाहरू सोचेजस्तो लाभान्वित हुन भने सकेनन् । महिलाहरूको अवस्था (Condition) मा केही हदसम्म सुधार अवश्य भयो तर उनीहरूको अवस्थिति (Position) मा खासै अन्तर आएको अनुभव गर्न सकिएन ।

ग. विकास र महिला

महिलाहरूको अवस्थाका साथै अवस्थितिमा समेत सुधार ल्याउनका लागि विकास प्रक्रियामा उनीहरूको संलग्नता आवश्यक ठानी सन् १९८० को दशकमा महिला र विकास (Women and Development – WAD) को रणनीति लिइयो । विकास र महिला रणनीतिलाई विकासमा महिला रणनीतिको परिमार्जित रूप पनि मान्ने गरिन्छ । मोटामोटीमा महिलालाई विकासमुखी बनाउने विकासमा महिला रणनीति हो भने विकासलाई नै महिलामुखी बनाउने विकास र महिला रणनीति । अर्को शब्दमा, अघिल्लो वस्तुतः सहभागिताको आह्वान हो भने पछिल्लो साझेदारीको । त्यस्तै, अघिल्लो 'वाञ्छनीय' को अर्थमा भएदेखि पछिल्लो 'अपरिहार्य' को अर्थमा हो ।

घ. लैङ्गिकता र विकास

सन् १९९० को दशकमा महिला र विकास रणनीतिको स्थानमा लैङ्गिकता र विकास (Gender and Development – GAD) रणनीति अपनाइयो । विकास र महिला रणनीतिमा विकासको सन्दर्भमा महिलालाई लिइएको थियो भने लैङ्गिकता र विकास रणनीतिमा विकासको सन्दर्भमा महिला र पुरुषबीचको सम्बन्धलाई

लिइएको छ । अर्को शब्दमा, अघिल्लोको जोड विकास प्रक्रियामा महिलाको साझेदारी कसरी प्रभावकारी हुन्छ भन्नेमा थियो भने पछिल्लोको जोड विकास प्रक्रियामा महिला र पुरुषबीचको सम्बन्धले कसरी प्रभाव पार्दछ भन्नेमा रहेको छ । लैङ्गिकता र विकासलाई विकासमा लैङ्गिक पहुँच (Gender Approach to Development) भनेर पनि जानिन्छ । यसरी समयान्तरमा मुख्य चासो 'महिला' बाट महिला र पुरुषबीचको सम्बन्धमा सरेको देखिन्छ ।

तालिका २ : विकासमा महिला र लैङ्गिक पहुँच

	विकासमा महिला **(WID)**	लैङ्गिकता र विकास **(GAD)**
प्रयास	विकास प्रक्रियामा महिला सहभागिता	महिला सशक्तीकरण
केन्द्रबिन्दु	महिला	महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्ध
समस्या	विकास प्रक्रियामा महिलाको किनारा	महिला र पुरुषबीचको असमान शक्ति सम्बन्ध
लक्ष्य	प्रभावकारिता, दक्षता विकास	समदर्शी विकास, समान शक्ति सम्बन्ध
रणनीति	महिलामुखी विशेष कार्यक्रम : • लघु ऋण • संस्थागत विकास • परिवार योजना, इत्यादि	लैङ्गिक चासोको मूलप्रवाहीकरण
मान्यता	विकासमा महिला सहभागिता आवश्यक छ ।	विकासका लागि महिला र पुरुषबीचको न्यायपूर्ण सम्बन्ध आवश्यक छ ।

परिवर्तित पहुँच : महिला विकासको परिवर्तित पहुँच (Approach) लाई देहायको क्रममा हेर्न सकिन्छ ।

क. कल्याण

महिलाहरूको कल्याणका लागि विभिन्न आयोजना सञ्चालन गर्नमा जोड दिनु नै कल्याणकारी पहुँच (Welfare approach) हो । महिलालाई बढी नाजुक र असुरक्षित अवस्था भएका समूहका रूपमा लिएर महिलाका समस्या समाधानका निम्ति प्रसूति गृह, साक्षरता कक्षा, घरायसी कार्यबोझ घटाउने प्रविधिको विकास एवं प्रसारजस्ता कार्यक्रमको तर्जुमा वस्तुतः कल्याणकारी मान्यताबाट प्रेरित भएको पाइन्छ ।

ख. आर्थिक आत्मनिर्भरता

आर्थिक आत्मनिर्भरता पहुँच (Economic self-reliance approach) अन्तर्गत महिलाहरूमा अर्धबेरोजगारी, परनिर्भरता तथा न्यून उत्पादन क्षमता भएको मानेर उनीहरूको उत्पादनशील क्षमता विकास र आयआर्जनका क्रियाकलापमा जोड दिइन्छ ।

ग. कार्यदक्षता

महिलाहरूको वास्तविक उत्पादनशील भूमिकाको लेखाजोखा, दक्षता विकासका साथै श्रममा रहेको लैङ्गिक भेदभाव पहिचान गरी अन्त्य गर्ने प्रयासहरूलाई कार्यदक्षता पहुँच (Efficiency approach) अन्तर्गत राखिन्छ । खास गरी सन् १९८० को दशकमा उत्पादनका साधनहरूमा महिलाहरूको हात, ऋण तथा बजार सुविधाको प्रबन्ध, महिला कृषकहरूलाई कृषि प्रसारसम्बन्धी सरसल्लाह, महिला श्रमको बढीभन्दा बढी सदुपयोग हुने किसिमका उचित प्रविधिको विकासलगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गरिए ।

घ. समानता

अवसरमा सहभागिता, स्रोतमाथिको नियन्त्रण र निर्णय कार्यमा पुरुषसरह महिला हुनुपर्दछ भन्ने मान्यता नै समानताको पहुँच (Equality approach) हो। समानताका लागि विद्यमान असमानताको विश्लेषण गरी अन्तर्निहित मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालका नीति, विधि तर्जुमा गर्नुका साथै कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको पाइन्छ।

ङ. सशक्तीकरण

महिलाहरू आत्मनिर्भरताबाट स्वयं सशक्त हुन्छन् भन्ने सशक्तीकरण पहुँच (Empowerment approach) को मान्यता हो। महिला सशक्तीकरणबाट महिलाहरूको प्रजनन, उत्पादनशील र सामुदायिक भूमिकाको विश्लेषण गरी व्यावहारिक आवश्यकताको परिपूर्ति एवं रणनीतिक हित भई उनीहरूको अवस्थाका साथै स्तरमा समेत सुधार आउने विश्वास गरिन्छ। महिला विकासको नवीनतम पहुँच पनि सशक्तीकरण नै हो।

१.५ लैङ्गिक विश्लेषणका पक्ष

लैङ्गिक परिप्रेक्ष्यमा विकास, सेवा प्रवाह एवं शासकीय प्रणालीको लेखाजोखा गर्दा पारिभाषिक शब्दावलीको पनि प्रयोग भैरहेको हुन्छ।

क. लिङ्ग र लैङ्गिकता

महिला र पुरुषबीच प्रकृतिले गरेको भेद लिङ्ग (Sex) हो भने परम्पराले गरेको भेद लैङ्गिकता (Gender)। लिङ्गलाई प्राकृतिक लिङ्ग अनि लैङ्गिकतालाई सामाजिक लिङ्ग पनि भन्ने चलन छ।

तालिका ३ : लिङ्ग र लैङ्गिकता

लिङ्ग	लैङ्गिकता
• प्राकृतिक	• सामाजिक
• अपरिवर्तनीय	• परिवर्तनीय
• समुदायनिरपेक्ष	• समुदायसापेक्ष

ख. पहुँच र नियन्त्रण

स्रोतको सुगमता पहुँच (Access) हो भनि स्वामित्व नियन्त्रण (Control) हो। पहुँच प्राप्तिसँग सम्बन्धित हुन्छ भने नियन्त्रण परिचालनसँग। स्रोतजस्तै अवसरमा पनि पहुँच र नियन्त्रण भन्न सकिन्छ। अवसरमा सहभागिता पहुँचको पक्ष हो त उपयोग नियन्त्रणको।

ग. लैङ्गिक भूमिका

लैङ्गिक भूमिका (Gender role) भनेको महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्धअनुसारको भूमिका हो। यो प्रकृति-प्रदत्त होइन - बरु यस्ता कामहरू महिलाले गर्ने र यस्ता चाहिँ पुरुषले गर्ने भनी परम्पराले निर्धारण गरेको हो। उदाहरणका लागि घरायसी कामलाई लिन सकिन्छ। जैविक रूपमा घरायसी काम महिलाले नै गर्नुपर्ने होइन तर चलनचल्तिमा प्रायः महिलाले गरेका हुन्छन्।

लैङ्गिक भूमिका खासमा वनावटी कार्यविभाजन हो, जुन भेदभावपूर्ण पनि छ। जस्तै-

- महिलाहरूले प्रजनन तथा हेरचाहसम्बन्धी, उत्पादनशील र सामुदायिक व्यवस्थापकीय गरी तीन मुख्य भूमिका खेल्दछन् भने पुरुषहरूले उत्पादनशील र सामुदायिक राजनीतिक गरी दुई मुख्य भूमिकामात्र

खेल्दछन् र

- पुरुषहरूको भूमिका मूलतः प्रत्यक्ष आयआर्जन हुने, राष्ट्रिय आयमा गणना गरिने र समाजले बढी महत्व दिने खालको छ भने महिलाहरूको भूमिका प्रायः प्रत्यक्ष आयआर्जन नहुने, राष्ट्रिय आयमा गणना नगरिने र काम नदेखिने खालको छ ।

घ. लैङ्गिक आवश्यकता

महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्धको कारणबाट उत्पन्न महिला र पुरुषका बेग्लाबेग्लै आवश्यकतालाई लैङ्गिक आवश्यकता (Gender needs) भनिन्छ । लैङ्गिक आवश्यकताको सन्दर्भमा महिला र पुरुषबीचको सम्बन्धमा असर पार्ने निम्न पक्ष उल्लेखनीय छन् :

- महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्धअनुसारको असमान कार्य विभाजन
- महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्धअनुसारको स्रोत, अवसर र लाभमा असमान पहुँच तथा नियन्त्रण
- महिलाको पुरुषअधिनस्थ सामाजिक स्थान ।

लैङ्गिक आवश्यकतालाई दुई शीर्षकअन्तर्गत राख्न सकिन्छ ।

<u>व्यावहारिक आवश्यकता</u>

व्यावहारिक आवश्यकता (Practical needs) मा महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्धअनुसार निभाउनुपर्ने बेग्लाबेग्लै भूमिकाबाट उत्पन्न भौतिक आवश्यकता पर्दछन् । यी आवश्यकताहरू वस्तुतः दैनिक जीवनगुजाराका लागि तत्कालीन समस्यासँग सम्बन्धित छन् । नगीचै धारा नहुनाले टाढा पानी लिन जानुपर्ने, धुवाँरहित चूलो नहुनाले धुवाँले भरिएको भान्छामा पकाउनुपर्ने, छिमेकमा स्वास्थ्य चौकी नहुनाले उपचार सेवाबाट वञ्चित हुनुपर्ने अथवा अन्यत्र जानुपर्ने जस्ता समस्या व्यावहारिक आवश्यकतामा पर्दछन् । यीमध्ये कतिपय पारिवारिक तथा सामुदायिक आवश्यकतामा पर्ने भए तापनि प्रायः महिलाकै आवश्यकता मानिएको पाइन्छ । जे होस्, यस खालका समस्या हल गर्नाले खास गरी महिलाको कामको बोझ कम गरी कार्यदक्षता बढाउन मद्दत पुग्दछ तर दीर्घकालीन उद्देश्य (अर्थात् महिला र पुरुषबीचको सामाजिक सम्बन्धअनुसारको असमान कार्यविभाजन तथा समाजमा महिलाहरूको पुरुषअधिनस्थ स्थानमा सुधार) प्राप्त गर्नमा खासै सहयोग पुग्दैन भन्ने मानिन्छ ।

<u>रणनीतिक हित</u>

रणनीतिक हित (Strategic interests) भन्नाले सामाजिक सम्बन्धअनुसार निर्धारण गरिएको महिला र पुरुषको असमान सामाजिक अवस्थिति (Position) मा सुधार ल्याउन लक्षित दीर्घकालीन उद्देश्यहरूको परिप्राप्ति बोध हुन्छ । समाजमा विद्यमान असमानता तथा महिला र पुरुषबीचको अन्यायपूर्ण सम्बन्ध एवं भूमिकामा गर्नुपर्ने परिवर्तनका आवश्यकताहरू रणनीतिक हितका कुरा हुन् । विशेषतः पुरुषको तुलनामा महिलाको स्रोत, अवसर र लाभमा नियन्त्रण नहुने मौजुदा अवस्थाका साथै समाजमा महिलाको पुरुषअधिनस्थ स्थानमा सुधार ल्याउन रणनीतिक खालका आवश्यकताहरू उल्लेखनीय छन्, जसमा समान ज्यालादर अधिकार पनि पर्दछ । साथै परम्परागतभन्दा बेग्लै खालका कामहरूमा महिलाहरूलाई उत्प्रेरित गरी उनीहरूको सामाजिक मर्यादास्तर उठाउने प्रयासहरूलाई पनि रणनीतिक हितअन्तर्गत नै राख्न सकिन्छ ।

ङ. समानता र समता

लैङ्गिक समानता (Gender equality) र लैङ्गिक समता (Gender equity) बीचको भेद पनि उल्लेखनीय छ ।

<u>लैङ्गिक समानता</u>

लैङ्गिक समानता भनेको महिला र पुरुषबीच सबै प्रकारका सामाजिक भेदभावको अन्त्यको अनुपम अवस्था हो । लैङ्गिक

समानताका केही मुख्य पक्ष हुन्-

- महिला र पुरुषलाई समान अवसर
- महिला र पुरुषको समान स्तर
- महिला र पुरुषलाई समान अधिकार
- महिला र पुरुषलाई समान जिम्मेवारी
- विकासको स्रोत एवं प्रतिफलमा महिला र पुरुषको समान पहुँच
- विकास प्रक्रियामा महिला र पुरुषको समान सहभागिता
- निर्णय कार्यमा महिला र पुरुषको समान मत ।

<u>लैङ्गिक समता</u>

समता भनेको 'न्याय' हो । लैङ्गिक भेदभावबाट विगतमा पछाडि पारिएका महिला वर्गलाई पुरुष वर्गको हाराहारीमा ल्याउन अहिले दिइने ग्राह्यता नै समता हो । असमानहरू बीच बराबरी नै गर्दा पनि असमानता कायम रहन्छ भन्ने मान्यता समताको अवधारणामा देखिन्छ । महिलालाई प्राथमिकता, अग्राधिकार, आरक्षण समताका एक वा अर्को रूप हुन् । सकारात्मक नतीजाका लागि गरिने फरक भएकाले यस्ता व्यवस्थालाई सकारात्मक विभेद (Positive discrimination) पनि भनिन्छ । सकारात्मक कदम (Affirmative action) चलनचल्तिको अर्को शब्द हो ।

समानता र समतामा फरक गर्दा समानता गन्तव्य हो भने समता पुग्ने मार्ग पनि भन्न सकिन्छ ।

च. लैङ्गिक समानताका विभिन्न अवस्था

लैङ्गिक समानताको अवस्थालाई चार दृष्टिकोणबाट हेर्न सकिन्छ ।

- **<u>औपचारिक समानता (Formal equality)</u>** त्यस्तो अवस्था हो जहाँ आधिकारिक रूपमा लैङ्गिक विभेद अन्त्य भएको हुन्छ । भनाइको अर्थ, कानुनमा, नीतिमा, आधिकारिक व्यवहारमा महिला र पुरुषबीच समानता कायम हुन्छ ।
- **<u>संरक्षणात्मक समानता (Protectionist equality)</u>** को अवस्थामा महिलाप्रति संरक्षणभावले समानता कायम राख्ने प्रयास भैरहेको हुन्छ । संरक्षणात्मक समानता औपचारिक समानताको विशेष अवस्था हो ।
- **<u>सुधारात्मक समानता (Corrective equality)</u>** मौजुदा विभेदलाई सच्याएर महिला र पुरुषबीच समान सम्बन्ध स्थापनार्थ प्रयासरत अवस्था हो । सुधारात्मक समानतालाई समतामय समानता पनि भन्न सकिन्छ ।
- **<u>सारवान समानता (Substantive equality)</u>** को अवस्थामा सार्थक रूपमै लैङ्गिक असमानता अन्त्य भएको हुन्छ । औपचारिक समानता कहिलेकाहीँ देखावटीमात्र पनि हुन सक्तछ । संरक्षणात्मक समानताको अवस्थामा महिलाको ख्याल गरिए जस्तो प्रतीत भए तापनि महिलालाई वस्तुतः संरक्षणभागी सम्झिएको हुन्छ । सुधारात्मक समानता सङ्क्रमणीय अवस्था हुन सक्तछ । सारवान समानतामा भने महिला र पुरुष दुवैले समान रूपमा प्रतिभाको विकास एवं उपयोग गर्न सक्ने गरी यथाव्यवस्था कायम

भएको हुन्छ । सुधारात्मक समानताको चरण पारी तर लिङ्गकै कारण कुनै अर्थमा पनि महिला वा पुरुषले अघि-पछि पर्नु नपर्ने अनि अस्वाभाविक मोलाहिजाको अनुभूति पनि गर्नु नपर्ने गरी कायम भएको लैङ्गिक समानता हो - सारवान समानता ।

लैङ्गिक समानताको अवस्था प्रायः औपचारिक समानताको तहबाट संरक्षणात्मक अनि सुधारात्मक समानताका चरणहरू भएर अन्ततः सारवान समानताको तहमा पुग्दछ - यद्यपि यी चरणहरूको सीमाङ्कन र खास गरी सारवान समानताको प्राप्तिमा मतान्तर हुन सक्तछ ।

छ. पहुँच-प्रतिनिधित्व-आवाज शृङ्खला

लैङ्गिक समानता देखावटी पनि हुन सक्तछ । वास्तविक अर्थमा लैङ्गिक समानता कत्तिको छ भनी थाहा पाउन पहुँच-प्रतिनिधित्व-आवाज शृङ्खलातिर ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ ।

- पुरुषसरह महिलाका लागि सबैथरी स्रोत एवं अवसर सुगम भएको खण्डमा **पहुँचमा समानता** (Equality in access) हुन्छ ।
- विधि बनाउने मञ्चमा महिलाको समानुपातिक उपस्थिति भएपछि **प्रतिनिधित्वमा समानता** (Equality in representation) हुन्छ । महिलाको अभिकार्य भूमिका (Agency role) लाई बढवा दिन प्रतिनिधित्वको महत्व हुन्छ ।
- समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुँदैमा विधिको सार र प्रक्रियामा महिलाको मत प्रभावी हुन्छ नै भन्न सकिँदैन । त्यसका लागि त **आवाजमा समानता** (Equality in voice) चाहिन्छ । लैङ्गिक समानताको चुरो आवाजमा समानता हो ।

ज. महिला सशक्तीकरण

सशक्तीकरण भनेको 'परिवर्तन ल्याउने मान्छेको क्षमतामा बढवा' (… an increase in people's ability to bring about change …) हो ।[६]

संसार बदल्ने महिला अभिकार्य (Women's agency) को आर्जनलाई महिला सशक्तीकरण भन्न सकिन्छ । महिला सशक्तीकरणलाई निम्न पाँच स्तरमा हेर्ने चलन छ :

- कल्याणकारी (Welfare)
- पहुँच (Access)
- सचेतना (Conscientisation)
- सहभागिता (Participation)
- नियन्त्रण (Control) ।

महिला सशक्तीकरण कल्याणकारी तहमा न्यूनतम अनि नियन्त्रण तहमा उच्चतम हुन्छ भन्ने मानिन्छ ।

झ. लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण

लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण वस्तुतः रणनीति हो । लैङ्गिक विभेदलाई सम्बोधन गर्ने गरी विकास नीति, कार्यक्रम र कार्यविधि तर्जुमा एवं कार्यान्वयन-पुनरावलोकन गर्ने प्रक्रियाको रूपमा पनि लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणलाई लिन सकिन्छ । लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणअन्तर्गत–

- विकासका मुद्दा, नीति तथा कार्यहरूमा महिलाहरूको इच्छा, अनुभव एवं दूरदर्शिताको सम्मिलन र

[६] Human Development Report 2010 (New York: United Nations Development Programme), पृ. ६६ ।

- महिलाहरूको व्यावहारिक आवश्यकतामा साथै रणनीतिक हितको विश्लेषण एवं सम्बोधनका पक्षहरू पर्दछन् ।

लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणलाई विशेष गरी क्षेत्रगत विकासमा लैङ्गिक चासो एकीकरण गर्ने प्रक्रियाको रूपमा पनि जानिन्छ । लैङ्गिक सम्बोधनात्मक शासन (Gender-responsive Governance) चलनचल्तिको अर्को शब्द हो, जुन शासकीय प्रक्रियामा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणबाटै हासिल हुन्छ ।

ञ. माप

लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क (Gender-related Development Index – GDI) र लैङ्गिक सशक्तीकरण मापक (Gender Empowerment Measure – GEM) महिला सशक्तीकरण एवं लैङ्गिक समानताका मुख्य द्योतक हुन् । दुवै सूचकाङ्क मानव विकास सूचकाङ्क (Human Development Index – HDI) सँग मिल्दाजुल्दा छन् ।

मानव विकास सूचकाङ्क शैक्षिक उपस्थिति, आयस्तर र अपेक्षित आयुसमेतका तीनथरी सूचकको समष्टि हो ।

मानव विकासका तिनै सूचकमा रहेको लैङ्गिक असमानता छुट्ट्याएर समायोजन गरेपछि लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क निस्किन्छ । त्यसकारण लैङ्गिक विकास सूचकाङ्कलाई समायोजित मानव विकास सूचकाङ्क पनि भन्न सकिन्छ । लैङ्गिक असमानता घटेको खण्डमा मानव विकास सूचकाङ्क र लैङ्गिक विकास सूचकाङ्कका मानको अन्तर पनि घटेको हुन्छ ।

लैङ्गिक सशक्तीकरण मापक भने अलि फरक छ । यो राजनीतिक, आर्थिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा पुरुषको दाँजोमा महिलाको अवस्थितिको जनाउ हो । महिलाको राजनीतिक सहभागिता एवं निर्णायक अधिकार, आर्थिक क्रियाशीलता एवं स्रोतमा नियन्त्रण अनि पेसागत क्षेत्रमा संलग्नता एवं निर्णायक तहमा पहुँचलाई झल्काउँछ - लैङ्गिक सशक्तीकरण मापकले ।

लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क र सशक्तीकरण मापकको पहिलो विश्वव्यापी प्रयोग बेजिङ सम्मेलनको पूर्व-सन्ध्यामा जारी मानव विकास प्रतिवेदन १९९५ मा गरिएको थियो । त्यसपछि दुवै आम प्रचलनमा छन् । साथै तिनका दोष पनि देखाइने गरेको छ । खास गरी लैङ्गिक विकास सूचकाङ्कले मानव विकास सूचकाङ्कलाई समायोजन गर्ने भएकाले जम्मा र फरक प्रगति गाँसिन्छन् । भनाइको अर्थ, लैङ्गिक समता राम्रो हुँदाहुँदै पनि निरपेक्ष आय निम्न भएको मुलुकको मान कम्ती हुन्छ । त्यस्तै, लैङ्गिक सशक्तीकरण मापक शहरतिरका सम्भ्रान्त वर्गतर्फ ढल्किएको तथा विकसित जगत्लाई मिल्दो भएको भनिन्छ ।

उल्लिखित दोष हटाउने प्रयासमा हालसालै लैङ्गिक विषमता सूचकाङ्क (Gender Inequality Index – GII) को रचना गरियो, जसको पहिलो विश्वव्यापी प्रयोग सन् २०१० को मानव विकास प्रतिवेदनमा गरिएको थियो ।

लैङ्गिक विषमता सूचकाङ्कमा प्रजनन स्वास्थ्य, सशक्तीकरण र श्रम बजार गरी तीनवटा आयाम लिइएका छन् । महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यको स्तर मातृ-मृत्यु अनुपात र किशोरी प्रजनन दरबाट हेरिन्छ । महिला सशक्तीकरणमा माध्यमिक तथा माथिल्लो तहको शैक्षिक प्राप्ति र संसदीय प्रतिनिधित्व लिइन्छ । श्रम बजारअन्तर्गत भने महिला श्रम सहभागितामात्र पर्दछ, जसमा रोजगार, बेरोजगार अनि आंशिक समय कामको खोजीमा रहेकाको पनि गन्ती गरिन्छ । यसरी तीनवटा आयाममा जम्माजम्मी पाँचवटा सूचकहरू मिलाएर लैङ्गिक विषमता सूचकाङ्क बनेको छ । त्यसो त, सूचकाङ्कमा महिलाको समय उपयोग, सम्पत्तिमा पहुँच, घरायसी हिंसाजस्ता पक्षहरू अझै परेका छैनन् । तैपनि मुख्य पक्ष समातिएका छन् । विकासको स्तरबाट स्वतन्त्र भएकाले लैङ्गिक मर्का (Gender disadvantages) घटाउन सक्दा विकासोन्मुख देशको मान पनि माथि पर्ने हुन्छ ।

लैङ्गिक विकास सूचकाङ्कका साथै लैङ्गिक सशक्तीकरण मापकमा मान ० देखि १ को बीचमा राखिन्छ, जहाँ ० तर्फ घटी र १ तर्फ बढी राम्रो जनिन्छ । लैङ्गिक विषमता सूचकाङ्कको मान पनि ० देखि १ कै बीचमा पर्दछ तर ० तर्फ बढी र १ तर्फ घटी राम्रो जनिन्छ । विकास वा सशक्तीकरणबोधक भएकाले माथिल्लो मान राम्रो अनि विषमताबोधक भएकाले तल्लो मान राम्रो मानिएको हो । त्यसो त, नापो ० देखि १ सम्म नै हुने हुँदा तीनवटै मापकमा दिइएको मानलाई १ बाट घटाएर आवश्यकताअनुसार दिशा बदल्न सकिहालिन्छ ।

ट. आवश्यकीय उपस्थिति

निर्णायक तहमा कम्तीमा ३० प्रतिशत महिलाको लक्ष्य बेजिङ कार्यमञ्चको उल्लेखनीय पक्ष हो । यो लक्ष्यमा आवश्यकीय उपस्थिति (Critical mass) को अवधारणा प्रतिविम्बित छ । अर्को शब्दमा, न्यूनतम ३० प्रतिशतको प्रतिनिधित्वमा महिलाले सहभागी हुन सुविस्ता अनुभव गर्दछन् र निर्णय प्रक्रियालाई असर पार्न थाल्न सक्तछन् भन्ने मानिएको छ ।

ठ. नारीवाद

नारीवाद (Feminism) भनेको-

- लैङ्गिक समानताप्रतिको आस्था;
- लैङ्गिक समानताको अधिवाचन र
- महिलाको अधिनस्थता अन्त्यको आन्दोलन हो ।

नारीवादलाई मान्यताजन्य दावी (Normative claims) र चित्रणजन्य दावी (Descriptive claims) का रूपमा पनि अर्थ्याउन सकिन्छ । जस्तै-

- पुरुष र महिला बराबरी अधिकार एवं मानका हकदार छन् (मान्यताजन्य) र
- हाल [... यस-यस मामिलामा यस-यस अवस्थाले गर्दा ...] पुरुषको दाँजोमा महिलालाई अधिकार एवं मानमा तलवितल भएको छ (चित्रणजन्य) ।[७]

ड. लैङ्गिक सामाजिकीकरण

नारीजनक (Feminine) गुण ग्रहण गरेर र आचरण सिकेर नै नारी (Females) महिला (Women) बन्दछन् भन्ने धारणा लैङ्गिक सामाजिकीकरण (Gender socialisation) हो । पुरुषपन (Masculinity) र नारीपन (Femininity) लालनपालन वा हुर्काउने क्रमकै फल मानिन्छन् । सामाजिक सिकाइ (Social learning) को परिपाटीले जानीनजानी लैङ्गिकृत आचरण (Gendered behaviour) कायम हुन्छ, जसले गर्दा महिला अधिनस्थ सामाजिक भूमिकामा अभ्यस्त हुन्छन् ।[८]

ढ. लैङ्गिक हिंसा

लैङ्गिक हिंसा-

- असमानताको फाइदामा हुन्छ;
- घटना निर्दोषमाथि घट्दछ र
- घटनापछिको उपचारमा पनि छिचोली नसक्नु छेकबार हुन्छ ।

त्यसैले लैङ्गिक हिंसामा अन्यायमाथिको पनि अन्याय हुन्छ ।

---

[७] Stanford Encyclopedia of Philosophy (http://plato.stanford.edu) बाट साभार ।

[८] विस्तृत विवेचनाका लागि हेर्नुहोस्, ऐ. ।

परिच्छेद २
नेपालमा महिला सशक्तीकरण

२.१ ऐतिहासिक आधार-रेखा

अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्ष १९७५ र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय नारी दशक (१९७६-८५) को अवधिमा नेपालमा पनि महिलाको अवस्थापट्टि विशेष ध्यानाकर्षण हुने नै भयो । राष्ट्रिय विकासको प्रक्रियामा महिलाको अधिक एकीकरणलाई सहज तुल्याउने खालको योजना तर्जुमा कार्यलाई मद्दत पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपालमा महिलाहरूको मर्यादास्तर (The Status of Women in Nepal) विषयक अनुसन्धान गरियो । त्रिभुवन विश्वविद्यालय, आर्थिक विकास तथा प्रशासन अनुसन्धान केन्द्र (Centre for Economic Development and Administration – CEDA) बाट पुगनपुग तीन वर्षको अवधिमा सम्पन्न गरिएको उक्त बहुविधात्मक अनुसन्धानमा नौ-दशजना नेपाली र विदेशी शोधकर्ताहरू संलग्न थिए । अनुसन्धान कार्य प्राज्ञिक अभिरुचीको उपजमात्र थिएन । नेपाल सरकार र संयुक्त राज्य अमेरिकाको अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (United States Agency for International Development – USAID) बीच अनुदान सहायताको अनुसन्धान आयोजनाको रूपमा अग्रसरता लिइएको थियो ।

आयोजनाको पहिलो चरणमा माध्यमिक तथ्याङ्कमा आधारित पाँचवटा र दोस्रो चरणमा आठवटा स्थलगत ग्रामीण अध्ययनका ग्रन्थ (Monograph) प्रकाशित भए । स्थलगत अभिलेखीकरणमा हिमाल, पहाड र तराईका फरक-फरक समुदाय लिइएका थिए र महिनौं लगाएर अवलोकन गरिएको थियो । ग्रामीण अध्ययनका आठवटै प्रतिवेदनबाट प्रकट तथ्यहरू केलाएर नीतिगत अर्थ र खास गरी महिलाको उत्पादकत्व एवं मर्यादास्तर बढाउने राष्ट्रिय कार्ययोजना तर्जुमा गर्न उपयोगी मार्गदर्शनसहितको नवौं ग्रन्थ पनि निस्कियो । ती ग्रन्थहरू सन् १९७९ र ८१ का बीचमा क्रमशः प्रकाशित भएका थिए । पछि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषको सहयोगमा छानिएका चारवटा भागको नेपाली अनुवाद पनि निकालिएको थियो ।

नेपाली महिलाका सम्बन्धमा त्यस्तो विस्तृत अनुसन्धान यस अघि सम्भवतः भएको थिएन । त्यस ऐतिहासिक कार्यबाट महिलाको यथास्थितिको पत्तो पाइयो, बहुआयामिक भूमिकाको प्रचार भयो र विकासकर्मीहरूका लागि आधार-रेखा (Baseline) पनि सिर्जना भयो । ऊ वेला नेपाली महिलाको विकासको स्तर कस्तो थियो त ? झट्ट भेटिएका तथ्याङ्क तालिका ४ मा दिइएका छन् ।

तालिका ४ : नेपालमा महिला विकास : छैठौं पञ्चवर्षीय योजनाको पूर्वावस्था

सि. नं.	सूचक	उल्लिखित स्रोत	एकाइ	मान		
				पुरुष	महिला	दुवै
१	जनसाङ्ख्यिक अनुपात	राष्ट्रिय जनगणना, २०२८	प्रतिशत	५०.७	४९.३	१००
२	जन्मदाको जीवन अपेक्षा	जनसाङ्ख्यिक नमुना सर्भेक्षण, २०३३	वर्ष	४३.४	४१.१	-
३	शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	-ऐ-	जना	१२८.४	१३७.९	१३३.६
४	विवाहको औसत उमेर	राष्ट्रिय जनगणना, २०२८	वर्ष	२०.९	१६.८	-
५	कुल प्रजननदर	नेपाल प्रजनन सर्भेक्षण, २०३३	जन्म	६.१		
६	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोगदर	-ऐ-	प्रतिशत	३.४		
७	१० वर्ष र माथिको साक्षरता	राष्ट्रिय शिक्षा समिति, २०३४	प्रतिशत	३३.२	५.२	१९.२

सि. नं.	सूचक	उल्लिखित स्रोत	एकाइ	मान		
				पुरुष	महिला	दुवै
८	विद्यालय भर्नामा छात्रा अनुपात	आचार्य, १९७८	प्रतिशत	-		
	• प्राथमिक स्तर			२०.०		
	• निम्नमाध्यमिक स्तर			१७.७		
	• माध्यमिक स्तर			१६.९		
	• विश्वविद्यालय स्तर			२१.०		
९	१० वर्ष र माथिको श्रम सहभागितादर	राष्ट्रिय जनगणना, २०२८	प्रतिशत	८२.९	३५.१	५९.३
१०	आर्थिक दृष्टिले सक्रिय जनसङ्ख्यामा अनुपात	-ऐ-	प्रतिशत	७०.८	२९.२	१००
११	१० वर्ष र माथिका महिला [को कार्यप्रकृति]	-ऐ-	प्रतिशत	-		
	• आर्थिक दृष्टिले सक्रिय महिला			३५.१		
	• घरधन्दा गर्ने महिला			५७.१		
१२	सरकारी सेवामा महिला	प्रशासन व्यवस्था विभाग, २०३५	प्रतिशत	२.६२		
	• राजपत्राङ्कित			३.२३		
	• राजपत्रअनङ्कित			२.३७		
	• श्रेणीविहीन			२.७६		
१३	राजनीतिक निकायमा महिला	निर्वाचन आयोग, २०३(?)	प्रतिशत	-		
	• तत्कालीन गाँउ वा नगर पञ्चायत केन्द्र			-		
	• सदस्य			९.९५		
	• सभापति			०.२३		
	• तत्कालीन जिल्ला पञ्चायत			-		
	• सदस्य			७.१३		
	• सभापति			-		
	• तत्कालीन राष्ट्रिय पञ्चायत		जना	१३२	३	१३५

स्रोत : मीना आचार्य, नेपाली महिलाहरूको साङ्ख्यिक चित्रण : एक समालोचनात्मक समीक्षा, नेपालमा महिलाहरूको मर्यादास्तर खण्ड १, भाग १, नेपाली अनुवाद पदमनाथ तिवारी (काठमाडौँ, आर्थिक विकास तथा प्रशासन अनुसन्धान केन्द्र, २०४०, प्रथम अङ्ग्रेजी संस्करण, १९७९) ।

२.२ नीतिगत प्रयास

'विकास कार्यमा महिला सहभागिता प्रवर्धन' गर्ने छुट्टै नीति पहिलोपल्ट छैठौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०३७-४२) मा समावेश गरियो । जनसङ्ख्याको ४८.९ प्रतिशत महिलालाई शिक्षा र दीक्षा प्रदान गरेर राष्ट्र निर्माणमा बल पुऱ्याउनुपर्ने आवश्यकता औँल्याइयो । आर्थिक रूपमा सक्रिय महिलाको सङ्ख्या बढाउनुका साथै महिला सहभागिताका क्षेत्रसमेत यथासम्भव विस्तार गर्नुपर्नेमा जोड दिइयो । त्यसका लागि विशेषतः निम्न चारवटा नीति अवलम्बन गरिए :

- महिलालाई तालिम प्रदान गरेर कृषि विकास कार्यक्रममा सहभागी हुन सक्षम बनाउने;
- साझा संस्थामार्फत तालिम, पुँजी एवं बजार-व्यवस्थाका सुविधा उपलब्ध गराएर अर्द्धबेरोजगारीको अवस्थामा रहेका महिलालाई घरेलु तथा कुटीर उद्योगधन्दामा संलग्न हुन सक्षम बनाउने;
- परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग बढाउने कार्यमा अधिक सङ्ख्यामा महिलालाई संलग्न गराउने र

- विकास कार्यमा महिला सहभागितालाई मौजुदा कुनै कानुनले असहज बनाएको भए त्यस्तो कानुनमा वाञ्छनीय संशोधन गरेर महिलालाई अधिकाधिक भूमिका खेल्न तथा रोजगारीका फराकिला अवसर जुटाउन समर्थ तुल्याउने ।[९]

सातौँ योजना (२०४२-४७) मा पनि महिलाको उत्पादकत्व र क्षमता बढाउनुका साथै उनीहरूलाई विकास प्रक्रियामा पुरुषसरह सक्रिय रूपमा सहभागी बनाउने नीति अवलम्बन गरिएको पाइन्छ भने आठौँ योजना (२०४९-५४) मा महिलाहरूलाई विकासको मूलप्रवाहमा समाहित गर्ने र उनीहरूको सामाजिक, आर्थिक उत्थान गर्ने कार्यनीतिहरू निर्धारण गरिएको देखिन्छ ।

ती योजनाहरूमा महिला वर्गको विकासका लागि विभिन्न नीति तय गरी कार्यक्रमहरूको थालनी भए तापनि महिला विकासलाई कल्याणकारी कोणबाट नै हेरियो । आठौँ योजनाको विकास नीतिमा महिला सरोकारलाई विकासको मूलप्रवाहमा समाहित गर्ने उल्लेख भएको भए तापनि त्यसरी क्षेत्रगत विकास नीतिहरू बनेनन्; महिला विकास नीति र क्षेत्रगत विकास नीति आ-आफ्नै ढङ्गले बने ।

नवौँ योजना (२०५४-५९) मा लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तीकरणका कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरिएको देखिन्छ । महिला वर्गलाई विकासको मूलप्रवाहमा समाहित गराउन कल्याणकारी दृष्टिकोण नभएर समता तथा सशक्तीकरण आवश्यक भएको तथ्य नवौँ योजनामा मान्य भइसकेको पाइन्छ ।

लैङ्गिक मुद्दाले दशौँ योजना (२०५९-६४) मा थप महत्व पायो । दशौँ योजनाको रणनीति गरिबी निवारण थियो भने लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण एवं महिला सशक्तीकरण त्यसका अभिन्न पक्ष थिए ।

दोस्रो जनआन्दोलनको सफलतापछि अन्तरिम अवधिका लागि तर्जुमा गरिएको तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४/६५-२०६६/६७) ले राज्य संरचनामा महिलाको प्रतिनिधित्व र समस्त विकास प्रक्रियाको लैङ्गिकीकरणमा जोड दियो ।

उप्रान्तको त्रिवर्षीय योजना (२०६७/६८-२०६९/७०) मा पनि लैङ्गिक तथा महिला सशक्तीकरणका नीतिहरूको निरन्तरता रह्यो । योजनामा सबै वर्ग र क्षेत्रका महिलाहरूको सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक सशक्तीकरण गर्दै दिगो शान्ति एवं विकासमा महिलाहरूको भूमिकालाई सशक्त बनाउने र महिलाविरुद्धका विभिन्न प्रकारका लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा एवं विभेदको अन्त्य गर्ने उद्देश्य लिइएका थिए ।

वर्तमान तेह्रौँ योजना (२०७०/७१-२०७२/७३) मा महिलाको मूलभूत तथा समान अधिकार सुनिश्चित गर्दै लैङ्गिक रूपले समावेशी र समतामूलक राष्ट्र निर्माण गर्ने दीर्घकालीन सोच राखिएको छ ।

कार्यान्वयन प्रयोजनका लागि पनि योजनाका उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीतिलगायतका पक्षहरू उल्लेखनीय छन् ।

उद्देश्य

१. सबै सामाजिक समूह, वर्ग र क्षेत्रका महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक सशक्तीकरणका लागि लैङ्गिक भूमिकालाई सशक्त बनाउने ।
२. महिला भएकै कारणबाट हुने लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा एवं विभेद र बहिष्करणको अन्त्य गर्ने ।

---

[९] अङ्ग्रेजीको नेपाली अनुवादमा शब्दहरू फरक परेका हुन सक्तछन् ।

रणनीति

१. लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणलाई सुदृढ गर्दै शासन प्रणालीको प्रत्येक चरण र विकास प्रक्रियाको सबै चक्रमा महिलाहरूको उल्लेखनीय र सार्थक सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।

२. महिलाविरुद्ध हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद र बहिष्करण अन्त्यका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

३. ग्रामीण क्षेत्रका सीमान्तीकृत महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धि एवं जीवनस्तर सुधारका लागि लक्षित संरक्षणात्मक, सेवामूलक तथा सशक्तीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

कार्यनीति

१. महिलाहरूको हक, अधिकारको संरक्षणका लागि लैङ्गिक हिंसा निवारणलगायत आवश्यक नयाँ कानुनहरूको निर्माण, विद्यमान कानुनहरूको कार्यान्वयन एवं सोको अनुगमन गरिनेछ । (१)

२. महिलाहरूको राजनीतिक, आर्थिक तथा सामाजिक अधिकारहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गरिनेछ । (१)

३. राज्यका संरचनामा महिलाको प्रतिनिधित्वलाई न्यूनतम ३३ प्रतिशत पुऱ्याइनेछ । (१)

४. आयोजनाहरूलाई बढीभन्दा बढी रोजगारीमूलक र लैङ्गिक दृष्टिले उत्तरदायी बनाउन आयोजना तर्जुमाको क्रममा लैङ्गिक पद्धतिहरूको विकास, कार्यान्वयन र अनुगमन गरिनेछ । (१)

५. लैङ्गिक बजेट प्रणालीलाई संस्थागत बनाउँदै स्थानीयस्तरसम्म विस्तार गरिनेछ । (१)

६. स्रोत र साधनमा महिलाहरूको पहुँच, स्वामित्व र नियन्त्रण बढाउने कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ । (१)

७. महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धिको कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन् । (१)

८. महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण तथा विभेद र बहिष्करणको रोकथाम एवं नियन्त्रणका लागि कानुनी उपचार प्रणालीलाई सहज र सबैका लागि पहुँचयोग्य बनाइनेछ । (२)

९. लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी कार्यलाई समाजमा नै दबाबपूर्वक मिलाउने कार्यलाई निरुत्साहित गरिनेछ । (२)

१०. एकल महिलाका लागि आयआर्जन, क्षमता विकास र सशक्तीकरण गर्ने कार्यक्रमहरूको पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । (२)

११. अपाङ्गता भएका महिलाहरूको हिंसाको अन्त्य गर्दै रोजगारी र स्वरोजगारीका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२)

१२. महिला तथा लैङ्गिक हिंसा निवारण कोषको निर्देशिका बनाउनुका साथै सोको प्रभावकारी परिचालन गरिनेछ । (२)

१३. घरेलु हिंसाबाट पीडित व्यक्तिलाई तत्काल सुरक्षा प्रदान गर्न स्थापना भएका सेवा केन्द्रहरूको सञ्चालनमा प्रभावकारिता ल्याइनेछ र यस्ता सेवा केन्द्रहरूलाई बहुद्देश्यीय तालिम केन्द्रको रूपमा सञ्चालन गर्ने दृष्टिकोण लिइनेछ । (२)

१४. न्याय र कानुनको क्षेत्रमा संलग्न महिला कर्मचारीहरू र महिला कानुन व्यवसायीहरूलाई महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव निर्मूल पार्ने दिशामा परिवर्तनको सम्वाहकका रूपमा कार्य गर्न सक्षम बनाउनको निमित्त महिला न्यायिक नेतृत्व विकाससम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिनेछ । (२)

१५. संसद् र स्थानीय निकायमा महिलाको प्रतिनिधित्व वृद्धि गर्ने सम्बन्धमा सरकार, राजनीतिक दलहरू, गैरसरकारी सङ्घ, संस्था, नागरिक समाज तथा आम सञ्चार माध्यमका बीच सार्वजनिक बहसको थालनी गरिनेछ । (२)

१६. महिला विकास कार्यक्रमको क्षेत्र विस्तार गर्नुका साथै प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । (३)

१७. वञ्चितीमा परेका सबै महिलाहरूको क्षमता विकास तथा सशक्तीकरणका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुका साथै विशेषतः बादी, कमलरी, कमैया, चेपाङ् र राउटे समुदायका महिला तथा किशोरीहरूका लागि लक्षित आर्थिक तथा सामाजिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् । (३)

१८. महिलाहरूलाई व्यवसाय सञ्चालन तथा आयमूलक कार्य गरी स्वरोजगारी सृजना गर्न वित्तीय पहुँचको व्यवस्था मिलाइनेछ र सहुलियतमा सेवा प्रदान गरिनेछ । (३)

१९. मुलुकको प्रशासन तथा नीति निर्माण तहमा महिलाहरूको पहुँच बढाउन लोक सेवा आयोगबाट सञ्चालन हुने प्रतियोगितात्मक परीक्षाहरूका लागि तयारी कक्षाहरू सञ्चालन गरिनेछन् । (३)

प्रमुख कार्यक्रमहरू

- **महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम** : नीति निर्माण, कानुन तर्जुमा तथा सुधार कार्यक्रम (बलात्कारविरुद्धको कानुन, महिला हिंसा निवारण कोषको निर्देशिका), क्षेत्रगत निकाय तथा लैङ्गिक क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्था संयोजन, लैङ्गिक सचेतना तथा अधिवाचन, लैङ्गिक हिंसा निवारण, एकल महिलाहरूको हित संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछन् ।
- **महिला विकास कार्यक्रम** : यस कार्यक्रममा आबद्ध कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि, निजामती सेवालाई समावेशी बनाउन महिला उम्मेदवारहरूलाई लक्षित गरी विशेष तयारी कक्षा सञ्चालन, लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण कार्ययोजना, क्षेत्रगत कार्यालयको लैङ्गिक लेखाजोखा क्षमता विकास, स्वरोजगारीका अवसर सृजना, महिला संस्थाको भौतिक पूर्वाधार विकास, सेवाविमुख गाउँ विकास समितिमा कार्यक्षेत्र विस्तारजस्ता कार्यक्रम गरिनेछन् । साथै विकास आयोजनाको कार्यान्वयनलाई लैङ्गिक-मैत्री एवं समावेशी बनाउन आवश्यक सूचकहरूको विकास गरिनेछ ।
- **लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि एकीकृत विकास कार्यक्रम** : वडा समितिअन्तर्गत निगरानी समूह गठन, लैङ्गिक हिंसा सम्बोधनका लागि सञ्चालनमा रहेका सेवाहरूको उपयोगमा सचेतना अभिवृद्धि, लक्षित महिलाको समूहीकरण, समूह सदस्यको अनुशिक्षण एवं अभिकार्य प्रशिक्षण, महिला संस्थाको व्यावसायिक सेवाको सुदृढीकरणका लागि बहुउपयोगी कार्यक्रम गरिनेछन् । द्वन्द्वपीडित महिलाहरूको मनोवैज्ञानिक चिकित्साका लागि सरकारी-निजी क्षेत्रको साझेदारीमा मनोविमर्श केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
- **आयमूलक कार्यक्रममा सहभागिता र अनुगमन** : शिक्षा र श्रम तथा रोजगार कार्यक्रमहरूबाट सञ्चालित सबै सीपमूलक तालिम र बीउपुँजी वितरण कार्यमा महिलाहरूको ३३ प्रतिशत सहभागिता रहे, नरहेको अनुगमन गर्ने, यस्ता सीपमूलक तालिम, रोजगार र बीउपुँजी वितरण कार्यक्रममा आदिवासी जनजाति, दलित, बादी, कमलरी, चेपाङ, कमैया, राउटे, गान्धारजस्ता पिछडिएका समुदायको उचित सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सबै जिल्लामा नेपाल प्रहरीअन्तर्गतका महिला 'सेल' र सेवा केन्द्रहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

- राज्य संयन्त्रमा महिला प्रतिनिधित्व न्यूनतम ३३ प्रतिशत पुगेको हुने;
- लैङ्गिक संवेदनशील बजेट विनियोजनको अनुपात कम्तीमा २५ प्रतिशत पुगेको हुने;
- महिला विकास कार्यक्रम सबै गाविसमा विस्तार हुने र समूह सदस्य सङ्ख्या ९ लाख ५० हजार पुगेको हुने र
- लैङ्गिक हिंसा घट्ने र पीडकलाई अनिवार्य सजाय हुने संयन्त्रसमेत बनेको हुनेछ ।

२.३ सवैधानिक प्रावधान

संविधान सभाबाट जारी भएको नेपालको संविधान संवत् २०७२ साल असोज ३ गते देखि प्रारम्भ भएको छ । यस संविधानमा ३५ भाग, ३०८ धारा र ९ वटा अनुसूचीहरु रहेका छन् । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ लाई प्रतिस्थापन गरी जारी गरिएको यस संविधानले जनताको प्रतिस्पर्धात्मक बहुदलीय लोकतान्त्रिक शासन प्रणाली, मानव अधिकार, स्वतन्त्र, निष्पक्ष एवं सक्षम न्यायपालिका र कानुनी राज्यको अवधारणा लगायतका मूल्य र मान्यतामा आधारित समाजवाद प्रति प्रतिवद्ध रही समृद्ध राष्ट्र निर्माण गर्ने र संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमबाट दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र सम्वृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्ने मूलभूत उद्धेश्य लिएको छ ।

यस संविधानले लैङ्गिक विभेद र सवै प्रकारका जातीय छुवाछुतको अन्त्य गरी समानुपातिक, समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ । महिलाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरी महिलालाई लैङ्गिक भेदभाव विना समान वंशीय हक, सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक, सम्पत्ति र पारिवारिक मामिलामा दम्पत्तिको समाज हक स्थापित गरेको छ । महिला विरुद्ध धार्मिक, सामाजिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य किसिमको हिंसा जन्य कार्य वा शोषण गर्न नहुने र त्यस्तो कार्य कानुन बमोजिम दण्डनीय हुने र पीडितलाई कानुन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । राज्यका सवै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक र शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हकको व्यवस्था यस संविधानले गरेको छ ।

संविधानले असहाय अवस्थामा रहेका महिलाहरुको जीविकोपार्जनको व्यवस्था सुनिश्चित गरेको, जोखिम वहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित महिलालाई पुनर्स्थापना, संरक्षण र सशक्तीकरण गर्ने नीति अवलम्वन गरेको छ । राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति फरक-फरक लिंग वा समुदायको हुने, संघीय संसद र प्रदेश सभामा कुल सदस्यको कम्तिमा एक तिहाई महिला सदस्यको सहभागिता सुनिश्चित हुने, राष्ट्रिय सभामा प्रत्येक प्रदेशबाट कम्तिमा तीन जना महिला निर्वाचित हुने र मनोनित गर्दा कम्तिमा एक जना महिला समावेश गर्नुपर्ने र प्रतिनिधि सभाको सभामुख र उपसभामुख मध्ये एक जना र राष्ट्रिय सभाको अध्यक्ष र उपाध्यक्ष मध्ये एक जना महिला हुने व्यवस्था गरी राज्यका संयन्त्रमा महिलाको सार्थक सहभागिता संविधानद्धारा सुनिश्चित गरिएको छ ।

राष्ट्रिय महिला आयोग संवैधानिक निकायको रुपमा रहने र सोको अध्यक्ष र सदस्यहरू महिला मात्र रहने व्यवस्था गरिएको छ । नेपाली सेनामा महिलाको समेत प्रवेश समानता र समावेशी सिद्धान्तको आधारमा गरिने,

नेपाली राजदूत, विशेष प्रतिनीधि, संवैधानिक निकाय र अन्य निकायका पदमा समावेशी सिद्धान्तको आधारमा नियुक्ति गरिने व्यवस्था संविधानले गरेको छ ।

संविधानको विभिन्न भाग तथा धाराहरुमा महिला सम्बन्धमा भएका व्यवस्थाहरु संक्षिप्त रुपमा तालिका नं. ५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५ : नेपालको संविधानका विभिन्न भाग तथा धाराहरूमा महिला सम्बन्धमा भएका व्यवस्थाहरू

भाग	धारा	उपधारा	भएका व्यवस्था
प्रस्तावना			लैङ्गिक विभेद अन्त्य गर्ने समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने
२ नागरिकता	१०. नागरिकताबाट वञ्चित नगरिने	१	कुनै पनि नेपाली **नागरिकलाई** नागरिकता प्राप्त गर्ने हकबाट वञ्चित गरिने छैन ।
	११. नेपालको नागरिक ठहर्ने	२	कुनै व्यक्तिको जन्म हुँदाका बखत निजको बाबु वा आमा नेपालको नागरिक रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति ।
		३	यो संविधान प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि जन्मको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गरेको नागरिकको सन्तानले बाबु र आमा दुवै नेपालको नागरिक रहेछन् भने निज बालिग भएपछि वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्नेछ ।
		५	नेपालको नागरिक आमाबाट नेपालमा जन्म भई नेपालमा नै बसोबास गरेको र बाबुको पहिचान हुन नसकेको व्यक्तिलाई वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्रदान गरिनेछ । तर बाबु विदेशी नागरिक भएको ठहरेमा त्यस्तो व्यक्तिको नागरिकता संघीय कानुन बमोजिम अंगीकृत नागरिकतामा परिणत हुनेछ ।
		६	नेपाली नागरिकसंग वैवाहिक सम्बन्ध कायम गरेकी विदेशी महिलाले चाहेमा संघीय कानुन बमोजिम नेपालको अंगीकृत नागरिकता लिन सक्नेछ ।
		७	विदेशी नागरिकसंग विवाह गरेकी नेपाली महिला नागरिकबाट जन्मिएको व्यक्तिको हकमा निज नेपालमा नै स्वथायी बसोबास गरेको र निजले विदेशी मुलुकको नागकिता प्राप्त गरेको रहेनछ भने निजले संघीय कानुन बमोजिम नेपालको अंगीकृत नागरिकता प्राप्त गर्न सक्नेछ । तर नागरिकता प्राप्त गर्दाका बखत निजका आमा र बाबु दुवै नेपाली नागरिक रहेछन् भने नेपालमा जन्मेको त्यस्तो व्यक्तिले वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्न सक्नेछ ।
	१२. वंशीय आधार तथा लैङ्गिक पहिचान सहितको नागरिकता		यो संविधान बमोजिम वंशजको आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्ने व्यक्तिले निजको आमा वा बाबुको नामबाट लैङ्गिक पहिचान समितको नेपालको नागकिताको प्रमाणपत्र पाउन सक्नेछ ।
भाग-३ मौलिक हक र कर्तव्य	१६. सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक	(१)	**प्रत्येक व्यक्तिलाई** सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक हुनेछ ।
	१७. स्वतन्त्रताको हक	(१)	कानुन बमोजिम बाहेक कुनै पनि **व्यक्तिलाई** वैयक्तिक स्वतन्त्रताबाट वञ्चित गरिने छैन ।
	१८. समानताको हक	(१)	सबै **नागरिक** कानुनको दृष्टिमा समान हुनेछन् । **कसैलाई** पनि कानुनको समान संरक्षणबाट वञ्चित गरिने छैन
		(२)	सामान्य कानुनको प्रयोगमा उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, **लिंग** वा अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गरिने छैन ।
		(३)	राज्यले नागरिकहरूका बीच उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, **लिंग वा** अन्य कुनै आधारमा भेदभाव गर्ने छैन । सामाजिक वा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएका **महिला**, लगायत नागरिकको संरक्षण, सशक्तीकरण वा विकासका लागि कानुन बमोजिम विशेष व्यवस्था गर्न सकिने छ ।

भाग	धारा	उपधारा	भएका व्यवस्था
		(४)	समान कामका लागि **लैंगिक आधारमा** पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा कुनै भेदभाव गरिने छैन ।
		(५)	पैतृक सम्पत्तिमा लैंगिक भेदभाव विना सबै सन्तानको समान हक हुनेछ ।
	२१. अपराध पीडितको हक	(१)	**अपराध पीडितलाई** आफू पीडित भएको मुद्दाको अनुसन्धान तथा कारबाही सम्बन्धी जानकारी पाउने हक हुनेछ ।
		(२)	**अपराध पीडितलाई कानुन बमोजिम सामाजिक पुनःस्थापना** र क्षतिपूर्ति सहितको न्याय पाउने हक हुनेछ ।
	२८. गोपनीयताको हक		कुनै पनि व्यक्तिको जीउ, आवास, सम्पत्ति, लिखत, तथ्यांक, पत्राचार र चरित्र सम्बन्धी विषयको गोपनीयता कानुन बमोजिम बाहेक अनतिक्रम्य हुनेछ ।
	२९. शोषण विरुद्धको हक	(१)	प्रत्येक व्यक्तिलाई शोषण विरुद्धको हक हुनेछ ।
		(२)	धर्म, प्रथा, परम्परा, संस्कार, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै किसिमले शोषण गर्न पाइने छैन ।
		(३)	कसैलाई पनि बेचबिखन गर्न, दास वा बाँधा बनाउन पाइने छैन ।
		(४)	कसैलाई पनि निजको इच्छा विरुद्ध काममा लगाउन पाइने छैन ।
		(५)	उपधारा (३) र (४) विपरीतको कार्य कानुन बमोजिम दण्डनीय हुनेछ र पीडितलाई पीडकबाट कानुन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।
	३३. रोजगारीको हक	(१)	प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक हुनेछ । रोजगारीको शर्त, अवस्था र बेरोजगार सहायता संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ ।
		(२)	प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको छनौट गर्न पाउने हक हुनेछ ।
	३८. महिलाको हक	(१)	प्रत्येक महिलालाई लैंगिक भेदभाव विना समान वंशीय हक हुनेछ ।
		(२)	प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी हक हुनेछ ।
		(३)	महिला विरुद्ध धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण गरिने छैन । त्यस्तो कार्य कानुन बमोजिम दण्डनीय हुनेछ र पीडितलाई कानुन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।
		(४)	राज्यका सबै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक हुनेछ ।
		(५)	महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।
		(६)	सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा दम्पतीको समान हक हुनेछ ।
	४२. सामाजिक न्यायको हक	(१)	सामाजिक रूपले पछाडि परेका महिला समेतले समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यको निकायमा सहभागिताको हक हुनेछ ।
	४३. सामाजिक सुरक्षाको हक		आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला समेतलाई कानुन बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ ।
	५१. राज्यका नीतिहरू	(त्र) सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीति :	(१) असहाय अवस्थामा रहेका एकल महिलालाई सीप, क्षमता र योग्यताको आधारमा रोजगारीमा प्राथमिकता दिंदै जीविकोपार्जनका लागि समुचित व्यवस्था गर्दै जाने, (२) जोखिममा परेका, सामाजिक र पारिवारिक बहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित महिलालाई पुनःस्थापना, संरक्षण, सशक्तीकरण गरी स्वावलम्बी बनाउने, (३) प्रजनन अवस्थामा आवश्यक सेवा सुविधा उपभोगको सुनिश्चितता गर्ने, (४) बालबच्चाको पालन पोषण, परिवारको हेरचाह जस्ता काम र योगदानलाई आर्थिक रूपमा मूल्यांकन गर्ने,

भाग	धारा	उपधारा	भएका व्यवस्था
			(६) मुक्त कमैया, कम्हलरी, हरवा, चरवा, हलिया, भूमिहीन, सुकुम्बासीहरूको पहिचान गरी बसोबासका लागि घर घडेरी तथा जीविकोपार्जनका लागि कृषियोग्य जमीन वा रोजगारीको व्यवस्था गर्दै पुनःस्थापना गर्ने, (१०) मधेशी समुदाय, मुस्लिम र पिछडा वर्गलाई आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवसर र लाभको समान वितरण तथा त्यस्ता समुदायभित्रका विपन्न नागरिकको संरक्षण,उत्थान, सशक्तीकरण र विकासका अवसर तथा लाभका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने, (११) उत्पीडित तथा पिछडिएको क्षेत्रका नागरिकको संरक्षण, उत्थान, सशक्तीकरण, विकास र आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका अवसर तथा लाभका लागि विशेष व्यवस्था गर्ने, (१२) सामाजिक सुरक्षा र सामाजिक न्याय प्रदान गर्दा सबै लिंग, क्षेत्र र समुदायभित्रका आर्थिक रूपले विपन्नलाई प्राथमिकता प्रदान गर्ने,
भाग-६ राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति	७०. राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति फरक फरक लिङ्ग वा समुदायको हुने ।		यस संविधान बमोजिम राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन फरक फरक लिंग वा समुदायको प्रतिनिधित्व हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।
भाग-८ संघीय व्यवस्थापिका	८४. प्रतिनिधि सभाको गठन	८४.१(ख), २ र ८	(२) समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रतिनिधि सभाको निर्वाचनका लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्याको आधारमा महिला समेतबाट बन्द सूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ । (८) संघीय संसदमा प्रतिनिधित्व गर्ने प्रत्येक राजनीतिक दलबाट निर्वाचित कुल सदस्य संख्याको कम्तीमा एक तिहाइ सदस्य महिला हुनु पर्नेछ ।
	८६. राष्ट्रिय सभाको गठन र सदस्यहरूको पदावधि	(२)	(क) प्रत्येक प्रदेशबाट कम्तीमा तीन जना महिला (ख) नेपाल सरकारको सिफारिसमा राष्ट्रपतिबाट मनोनीत कम्तीमा एक जना महिला
	९१. प्रतिनिधि सभाको सभामुख र उपसभामुख		प्रतिनिधि सभाका सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन गर्दा प्रतिनिधि सभाको सभामुख र उपसभामुख मध्ये एक जना महिला हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।
	९२. राष्ट्रिय सभाको अध्यक्ष र उपाध्यक्ष	(२)	राष्ट्रिय सभाको अध्यक्ष र उपाध्यक्षको निर्वाचन गर्दा राष्ट्रिय सभाको अध्यक्ष र उपाध्यक्ष मध्ये एक जना महिला हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।
भाग-१४ प्रदेश व्यवस्थापिका	१७६. प्रदेश सभाको गठन	(६)	समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रदेश सभाको निर्वाचनका लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्याको आधारमा महिला समेतबाट बन्द सूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ । त्यसरी उम्मेदवारी दिंदा सम्बन्धित प्रदेशको भौगोलिक सन्तुलनलाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।
		(९)	प्रदेश सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने प्रत्येक राजनीतिक दलबाट निर्वाचित कुल सदस्य संख्याको कम्तीमा एक तिहाइ सदस्य महिला हुनु पर्नेछ ।
	१८२. प्रदेश सभाको सभामुख र उपसभामुख	(२)	प्रदेश सभाको सभामुख र उपसभामुखको निर्वाचन गर्दा प्रदेश सभामुख वा प्रदेश उपसभामुख मध्ये एक जना महिला हुने गरी गर्नु पर्नेछ र प्रदेश सभामुख वा प्रदेश उपसभामुख फरक फरक दलको प्रतिनिधि हुनु पर्नेछ ।
भाग-१७ स्थानीय कार्यपालिका	२१५. गाउँ कार्यपालिका अध्यक्ष र उपाध्यक्ष सम्बन्धी व्यवस्था	(४)	गाउँ सभाको निर्वाचनको अन्तिम परिणाम प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र गाउँ सभाका सदस्यहरूले आफूमध्येबाट निर्वाचित गरेका चार जना महिला सदस्य समेत गाउँ कार्यपालिकाको सदस्य हुने छन् ।
	२१६. नगर कार्यपालिका प्रमुख र उपप्रमुख सम्बन्धी व्यवस्था	४	नगर सभाको निर्वाचनको अन्तिम परिणाम प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र नगर सभाका सदस्यहरूले आफूमध्येबाट निर्वाचित गरेका पाँच जना महिला सदस्य समेत नगर कोष कार्यपालिकाको लागि सदस्य हुने छन् ।
	२२०. जिल्ला सभा र	३	जिल्ला सभाले कम्तीमा तीन जना महिला र कम्तीमा एक जना

भाग	धारा	उपधारा	भएका व्यवस्था
	जिल्ला समन्वय समिति		दलित वा अल्पसंख्यक सहित बढीमा नौ जना सदस्य रहेको जिल्ला समन्वय समितिको निर्वाचन गर्नेछ ।
भाग-१८ स्थानीय व्यवस्थापिका	२२२. गाउँ सभाको गठन	३	गाउँ सभामा प्रत्येक वडाबाट कम्तीमा दुईजना महिलाको प्रतिनिधित्व हुनेछ ।
	२२३. नगर सभाको गठन	३	नगर सभामा प्रत्येक वडाबाट कम्तीमा दुईजना महिलाको प्रतिनिधित्व हुनेछ ।
भाग-२७ अन्य अयोगहरु	२५२. राष्ट्रिय महिला आयोग	१	नेपालमा एक **राष्ट्रिय महिला आयोग** रहनेछ । जसमा अध्यक्ष र अन्य चारजना सदस्य रहनेछन् ।
		६(क)	कम्तीमा दश वर्ष महिलाको हक, हित वा लैङ्गिक न्याय वा महिला विकास वा मानव अधिकार र कानुनको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको महिला,
	२५३. राष्ट्रिय महिला अयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	१	क) महिलाको हक हितसंग सरोकार राख्ने नीति तथा कार्यक्रमहरुको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने । ख) महिलाको हक हितसंग सम्बन्धित कानुन वा नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौता अन्तर्गतको दायित्व कार्यान्वयन भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी त्यसको प्रभावकारी पालन वा कार्यान्वयनको उपाय सहित नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने । ग) महिलालाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न तथा राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न मौजुदा नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने । त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने, घ) लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा महिलासंग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्थाको अध्ययन, अनुसन्धान गरी त्यस्ता कानुनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने र सोको अनुगमन गर्ने, ङ) महिला अधिकारसंग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदन तयारीका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने । च) महिला हिंसा वा समाजिक कुरीतिबाट पीडित भएको वा महिला अधिकार प्रयोग गर्न नदिएको वा बञ्चित गरेको विषयमा कुनै व्यक्ति वा संस्था विरुद्ध मुद्धा दायर गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएमा कानुन बमोजिम अदालतमा मुद्धा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय समक्ष सिफारिस गर्ने ।
भाग - २८ राष्ट्रिय सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था	२६७ नेपाली सेना सम्बन्धी व्यवस्था	३	नेपाली सेनामा महिला सहितको प्रवेश समानता र समावेशी सिद्धान्तको आधारमा संघीय कानुना बमोजिम सुनिश्चित गरिनेछ ।
भाग - २९ राजनीतिक दल सम्बन्धी व्यवस्था	२६९ राजनीतिक दलको गठन, दर्ता र सञ्चालन	४ (ग)	दलको विभिन्न तहका कार्यकारिणी समितिमा नेपालको विविधतालाई प्रतिबिम्बित गर्ने गरी समावेशी प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिएको हुनुपर्छ ।
भाग-३२ विविध	२८२. राजदूत र विशेष प्रतिनिधि	६	राष्ट्रपतिले **समावेशी सिद्धान्तको आधार**मा नेपाली राजदूत र कुनै खास प्रयोजनका लागि विशेष प्रतिनिधि नियुक्ति गर्न सक्नेछ ।
	२८३. समावेशी सिद्धान्त बमोजिम नियुक्ति गर्नु पर्ने	१	संवैधानिक अंग र निकायका पदमा नियुक्ती गर्दा **समावेशी सिद्धान्त** बमोजिम गरिनेछ
	२८५. सरकारी सेवाको गठन	१	संघीय निजामती सेवा लगायत सबै संघीय सरकारी सेवामा प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा पदपूर्ति गर्दा संघीय कानुन बमोजिम **खुला र समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका** आधारमा हुनेछ ।

२.४ राष्ट्रिय कार्ययोजना

लैङ्गिक समानता प्राप्तिको अन्तर्राष्ट्रिय अभियानमा नेपालको सक्रिय सहभागिता रहँदै आएको छ । मेक्सिको सिटीदेखि बेजिङसम्म - संयुक्त राष्ट्रसङ्घको तत्वावधानमा सम्पन्न चारवटै विश्व महिला सम्मेलनमा नेपालको प्रतिनिधित्व थियो । उप्रान्तका समीक्षा बैठकहरूमा पनि नेपालको उपस्थिति उल्लेखनीय छ ।

महिला अधिकार स्थापित गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरूको पक्ष राष्ट्र बनेर पनि नेपालले आफ्नो अठोट व्यक्त गरेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विभिन्न रूपमा जाहेर गरिएको वचनबद्धता पूरा गर्ने सिलसिलामा राष्ट्रिय कार्ययोजना बनाएर समन्वयात्मक ढङ्गले काम गर्ने परिपाटी बसालिएको छ ।

सर्वप्रथम २०४२ सालमा तत्कालीन नारी सेवा समन्वय समितिको संयोजकत्वमा महिला विकासको निम्ति एक राष्ट्रिय कार्ययोजना तयार गरिएको थियो । त्यस कार्ययोजनामा शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, कृषि, सहकारिता, वन र कानुनी क्षेत्रहरू निर्धारण गरी महिला वर्गको विकासका लागि नीतिगत उद्देश्यसहित कदमहरू तय गरिएको पाइन्छ ।

बेजिङ सम्मेलनको लगत्तैजस्तो नेपाल सरकारले लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०५४ स्वीकृत गरी लागू गरेको थियो । हाल लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्ययोजना २०६१ नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भई कार्यान्वयन भैरहेको छ ।

त्यस्तै, नेपाल सरकारबाट अनुमोदन भएको महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजना २०६०, मानव बेचबिखन विशेष गरी महिला तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन तथा ओसारपसारविरुद्धको राष्ट्रिय कार्ययोजना २०६८, लैङ्गिक हिंसा अन्त्य तथा लैङ्गिक सशक्तीकरणसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना २०६९, संयुक्त राष्ट्र सङ्घ सुरक्षा परिषद्बाट पारित प्रस्ताव नम्बर १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रिय कार्ययोजना पनि लागू छन् ।

२.५ संस्थागत व्यवस्था

इतिहासमा प्रारम्भ हुन्छ भने पृष्ठभूमि पनि हुन्छ । महिला विकासका क्षेत्रमा भएका अघिका अग्रसरतामा महिला प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना उल्लेखनीय छ । महिलाहरूको सीप विकास गरेर आयआर्जन गराउने उद्देश्यले 'Ford Foundation' को सहयोगमा २०१३ साल (सन् १९५६) मा उक्त केन्द्र खोलिएको थियो । केन्द्रलाई पहिलो पञ्चवर्षीय योजना (२०१३-१८) को उपलब्धि पनि मान्न सकिन्छ । पछि पाँचौं पञ्चवर्षीय योजना अवधि (२०३२-३७) मा चारवटा थपेर पाँचवटै विकास क्षेत्रमा एक-एकवटा पर्ने गरी केन्द्रको विस्तार गरियो ।[१०]

शिक्षा तथा समाजकल्याण मन्त्रालयमा २०२९ साल (सन् १९७२) मा महिला शिक्षा परियोजना लागू भयो र सञ्चालन गर्न छुट्टै एकाइ खडा गरियो । उक्त परियोजनाले महिला साक्षरताको क्षेत्रमा योगदान गर्नुका साथै विभिन्न कारणले विद्यालय जान नपाएका बालिकाहरूका लागि व्यापक रूपमा चेलीबेटी कार्यक्रम पनि

---

[१०] हाल महिला विकास प्रशिक्षण केन्द्र भनिने उक्त केन्द्र स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०४९ जारी भएपछि स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानअन्तर्गत तर छुट्टै पहिचानसहित सञ्चालित छ ।

चलाएको थियो । परियोजनाअन्तर्गत २०३८ साल (१९८१ ई.) देखि सञ्चालित सेती अञ्चलमा ग्रामीण विकासका लागि शिक्षा (Education for Rural Development) को पहल पनि उल्लेखनीय छ ।[११]

अर्को वर्ष (२०३० साल तदनुसार सन् १९७३) मा तत्कालीन नेपाल महिला सङ्गठन केन्द्रीय कार्यसमितिअन्तर्गत महिला सीप विकास परियोजना चलाइयो । महिलाहरूको सीप विकास गर्नुका साथै उनिहरूबाट उत्पादित हस्तकलाका सामानहरूको बजार व्यवस्था मिलाउने उद्देश्य उक्त परियोजनाको थियो । परियोजनाले नेपाली महिलाका हस्तकलाका सामान विभिन्न माध्यमबाट विदेशमा निर्यात गर्ने व्यवस्था पनि मिलाएको थियो [१२]

गैरसरकारी स्तरमा २०३२ साल (सन् १९७५) मा अन्तर्राष्ट्रिय नारी दिवसको अवसर पारेर आमा मिलन केन्द्रको स्थापना भयो । महिलाहरूको सामाजिक जीवनस्तर उठाउन सहयोग गर्ने, ग्रामीण क्षेत्रका महिलाहरूको स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार गर्ने, महिलाहरूलाई आर्थिक रूपमा आत्मनिर्भर बनाउन रोजगारीमूलक व्यवसाय प्रवर्धन गर्ने उद्देश्य रहेको उक्त केन्द्रको कार्यक्षेत्र देशव्यापी छ । नेपालका कुनै पनि ठाउँका इच्छुक महिलाहरूले केन्द्रअन्तर्गत शाखा खोलेर स्थानीय सभामार्फत कार्यसञ्चालन गर्न सक्तछन् । पछिल्लोपल्ट केन्द्रका स्थानीय शाखाहरू ५९ वटा पुगेका तथा ती १९ जिल्लामा फैलिएका छन् ।

त्यस्तै, २०३४ साल (१९७७ ई.) मा नारी विकासका क्षेत्रमा विभिन्न सरकारी निकाय र गैरसरकारी संस्थामाझ समन्वय स्थापना गराउने अभिप्रायले तत्कालीन सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद्अन्तर्गत नारी सेवा समन्वय समितिको गठन गरिएको थियो ।

त्यसपछिको मुख्य कदम २०३८ साल (१९८१ ई.) मा तत्कालीन पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयअन्तर्गत महिला विकास शाखाको स्थापना थियो ।

क्रमशः अन्यत्र पनि छुट्टै साङ्गठनिक एकाइ खडा गरेर महिला विकासपट्टि ध्यान दिन थालियो । जस्तै-

- श्रम मन्त्रालयमा २०४४ साल (सन् १९८७) मा महाशाखा स्थापना
- कृषि मन्त्रालयमा २०४९ साल (सन् १९९२) मा महाशाखा स्थापना
- जल तथा शक्ति आयोगको सचिवालय, जलस्रोत मन्त्रालयमा २०५० साल (सन् १९९३) मा एकाइ स्थापना
- राष्ट्रिय योजना आयोगमा २०५० साल (सन् १९९३) मा शाखा स्थापना
- प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा २०५२ साल फागुन २३ गते राष्ट्रिय महिला तथा बाल विकास परिषद् गठन ।

विभिन्न मन्त्रालय, निकायमा लैङ्गिक सम्पर्क-बिन्दुहरू तोक्ने व्यवस्था पनि उल्लेखनीय छ । केन्द्रीय स्तरमा २०५९ साल (सन् २००२) देखि लैङ्गिक सम्पर्क-बिन्दुहरूको व्यवस्था गरिएको थियो । जिल्लास्तरमा २०६१ सालदेखि त्यस्तो व्यवस्था भयो ।

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय, राष्ट्रिय महिला आयोग र महिला तथा बालबालिका विभाग एवं अन्तर्गतका कार्यालयहरूको सङ्गठनका साथै कार्यक्षेत्र उल्लेखनीय छन् ।

---

[११] उप्रान्त २०५० साल (१९९३ ई.) मा महिला शिक्षा परियोजना एकाइलाई शाखामा परिणत गरियो ।

[१२] पछि २०५२/७/२० मा विकास समिति ऐन, २०१३ बमोजिम नेपाल सरकारको सूचित आदेशबाट महिला सीप विकास समिति गठन भयो र समितिअन्तर्गत महिला सीप विकास केन्द्रको स्थापना गरियो । हालै २०६५/११/२६ मा उक्त केन्द्रसमेत विघटन भैसकेको छ ।

क. महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय

महिला, बाल, वृद्ध र अनाथहरूको सशक्तीकरण एवं कल्याणसम्बन्धी कार्य गर्न आवश्यक राष्ट्रिय नीति, योजना र कार्यक्रम तयार गरी सम्बन्धित सबै निकायसँग समन्वय राखी कार्यान्वयन गराउने मुख्य कार्यजिम्मेवारीसहित तत्कालीन शिक्षा तथा समाजकल्याण मन्त्रालयमा रहेको समाजकल्याणको कार्यक्षेत्रसमेत सम्पादन गर्ने गरी वि.सं. २०५२ असोज ६ गते महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको स्थापना भएको हो। वि.सं. २०५७ मा बालबालिका थप भई मन्त्रालयको नाम महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय रहेको छ। मन्त्रालयअन्तर्गत निम्न निकायहरू पर्दछन् :

- महिला तथा बालबालिका विभाग र अन्तर्गतका जिल्लास्थित कार्यालयहरू;
- विराटनगर, राजविराज, वीरगञ्ज र बुटवल गरी ४ स्थानमा ४ वटा बालकल्याण गृहहरू;
- सानो ठिमी, कास्की र मोरङमा बालसुधार गृहहरू र
- समाजकल्याण केन्द्र (पशुपति वृद्धाश्रम)।

साथै समाजकल्याण परिषद् तथा राष्ट्रिय महिला आयोगको सर्म्पक निकायको रूपमा समेत मन्त्रालय रहिआएको छ।

कार्यक्षेत्र

नेपाल सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०६९ वमोजिम मन्त्रालयको कार्यादेश निम्नानुसार रहेको छ :

- महिला, बालबालिका, समाजकल्याणसम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन
- महिला, बालबालिका, समाजकल्याणसम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान तथा सर्भेक्षण
- महिला, बालबालिका, समाजकल्याण सम्बन्धमा राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय सङ्घ, संस्थाहरूसँग सम्पर्क र समन्वय
- अनाथ बालबालिका, असहाय महिला, वृद्ध-वृद्धा, अपाङ्ग र अशक्तहरूको संरक्षण
- महिलाकल्याण तथा सीप विकास
- बालबालिकाको कल्याण
- ज्येष्ठ नागरिकको सुरक्षा र कल्याण
- राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको समन्वय तथा परिचालन
- सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घ, संस्थाद्वारा कार्यान्वयन गरिएका महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याणसम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन
- धर्मपुत्र र धर्मपुत्री
- लैङ्गिक हिंसासम्बन्धी विषय
- राष्ट्रिय महिला आयोग
- समाजकल्याण परिषद्
- समाजकल्याण केन्द्र
- वृद्धाश्रम
- बालमन्दिर।

ख. राष्ट्रिय महिला आयोग

राष्ट्रिय महिला आयोगको गठन २०५८ साल (२००१ ई.) मा भएको हो । महिलाको हक, हितको संरक्षण र संवर्द्धन गरी विकासको मूलप्रवाहमा महिलालाई प्रभावकारी रूपमा समाहित गर्न र महिला अधिकार एवं लैङ्गिक न्याय कायम गर्ने अभिप्रायले तत्कालीन प्रतिनिधि सभाबाट राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन पारित भै २०६३ पुस ३० गतेबाट लागू भयो र उक्त ऐनअन्तर्गत नै आयोग स्थापित भयो । २०७२ साल असोज ३ गतेमा जारी नेपालको संविधानले राष्ट्रिय महिला आयोगलाई संवैधानिक आयोगको रूपमा व्यवस्था गरेको छ । विद्यमान संविधानमा राष्ट्रिय महिला आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम रहेको छ :

- महिलाको हक हितसँग सरोकार राख्ने नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने,
- महिलाको हक हितसँग सम्बन्धित कानुन वा नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौता अन्तर्गतको दायित्व कार्यान्वयन भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी त्यसको प्रभावकारी पालन वा कार्यान्वयनको उपाय सहित नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,
- महिलालाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न तथा राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न मौजूदा नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,
- लैंगिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा महिलासँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्थाको अध्ययन, अनुसन्धान गरी त्यस्ता कानुनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने र सोको अनुगमन गर्ने,
- महिला अधिकारसँग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदन तयारीका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,
- महिला हिंसा वा सामाजिक कुरीतिबाट पीडित भएको वा महिला अधिकार प्रयोग गर्न नदिएको वा वञ्चित गरेको विषयमा कुनै व्यक्ति वा संस्था विरुद्ध मुद्दा दायर गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएमा कानुन बमोजिम अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय समक्ष सिफारिस गर्ने ।

(२) राष्ट्रिय महिला आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आयोगको अध्यक्ष, कुनै सदस्य वा नेपाल सरकारको कुनै कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग तथा पालन गर्ने गरी प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

(३) राष्ट्रिय महिला आयोगको अन्य काम, कर्तव्य, अधिकार तथा तत्सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ ।)

ग. महिला तथा बालबालिका विभाग

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको कार्यान्वयन निकाय महिला तथा बालबालिका विभाग हो । विभागले मन्त्रालयबाट स्वीकृत मार्गदर्शनको अधीनमा रहेर जिल्लास्थित महिला तथा बालबालिका कार्यालयमार्फत महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्दछ । विभागका साथै मातहतका कार्यालयहरूको साङ्गठनिक विकासक्रम, कार्यक्षेत्र एवं थप कार्यादेशका सम्बन्धमा परिच्छेद ३ मा चर्चा गरिनेछ ।

२.६ परिवर्तनको प्रवृत्ति

छैठौँ पञ्चवर्षीय योजना (२०३७-४२) पछिका योजनाहरूमा समावेश गरिएका महिला विकास, महिला सशक्तीकरण वा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणका नीतिहरूलाई त्यसैको निरन्तरता मान्न सकिन्छ । यता जे-जति काम भए नीति कार्यान्वयनकै क्रममा भए भन्न सकिन्छ । त्यतिका प्रयासको परिणाम के निस्कियो त ?

तालिका ६ : नेपालमा महिला विकास : वर्तमान अवस्था

सि. नं.	सूचक	स्रोत	एकाइ	मान		
				पुरुष	महिला	दुवै
१	जनसाङ्ख्यिक अनुपात	१	प्रतिशत	४८.५	५१.५	१००
२	जन्मदाको जीवन अपेक्षा	२	वर्ष	६७.०	७०.९	६८.८
३	बाल्यावस्थाको मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	३	जना	-	-	-
	• ५ वर्षको गणनामा			-	-	-
	- शिशु-मृत्युदर			-	-	४६
	- बाल-मृत्युदर			-	-	५४
	• १० वर्षको गणनामा			-	-	-
	- शिशु-मृत्युदर			५४	५२	-
	- बाल-मृत्युदर			६३	६२	-
४	विवाहको मध्यवर्ती उमेर	३	वर्ष	२१.६	१७.५	-
५	कुल प्रजननदर	३	जन्म	२.६		
६	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोगदर	३	प्रतिशत	४९.७		
७	५ वर्ष र माथिको साक्षरता	४	प्रतिशत	७५.१	५७.४	६५.९४
८	श्रम सहभागितादर	५	प्रतिशत	-		
	• १५ वर्ष र माथिका वयस्क			८७.५	८०.१	८३.४
	• ५-१४ वर्षका बालबालिका			३०.२	३७.८	३३.९
९	१५ वर्ष र माथिको आर्थिक दृष्टिले सक्रिय जनसङ्ख्यामा अनुपात	५	प्रतिशत	४६.९	५३.१	१००.
१०	१५ वर्ष र माथिको घरधन्दा गर्ने महिला	५	प्रतिशत	७.६		
११	निजामती सेवामा सहभागिता	६	प्रतिशत	८२.४०	१७.६०	१००
१२	व्यवस्थापिका-संसद्मा प्रतिनिधित्व		प्रतिशत	७०.६२	२९.३८	१००
१३	श्रम योगदान	७	घण्टा प्रतिहप्ता	-		
	• घरबाहिरका आर्थिक क्रियाकलाप			४२.६	३६.३	
	• घरभित्रका आर्थिक क्रियाकलाप			४६.५	४२.५	
	• घरभित्रका गैरआर्थिक क्रियाकलाप			९.७	२५.१	
	• समग्र (आर्थिक तथा गैरआर्थिक क्रियाकलाप)			९८.८	१०३.९	
१४	मातृ-मृत्युदर (प्रतिलाख जीवित जन्म)	८	जना	१७०		
१५	लैङ्गिक बजेट	९	प्रतिशत	२२.२७		
१६	लैङ्गिक समानता	-	-	-		
	• लैङ्गिक विकास	२	सूचकाङ्क	०.५३४		
	• लैङ्गिक सशक्तीकरण		मापक	०.५६८		
	• लैङ्गिक विषमता	१०	सूचकाङ्क	०.५५८		

१. National Population and Housing Census 2011 (National Report), Volume 01 (काठमाडौँ, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग) ।
२. Nepal Human Development Report 2014 (काठमाडौँ, राष्ट्रिय योजना अयोग र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विकास कार्यक्रम) ।
३. Nepal Demographic and Health Survey 2011 (काठमाडौँ, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय, २०१२) ।
४. Nepal Education in Figures 2014: At a Glance (काठमाडौँ, शिक्षा मन्त्रालय) ।
५. Report on the Nepal Labour Force Survey 2008 (काठमाडौँ, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६६) ।
६. कर्मचारी सूचना प्रणाली प्रतिवेदन, २०७२।०३।०४, (काठमाडौँ, नेपाल निजामती किताबखाना) ।
७. तीनवर्षीय अन्तरिम योजना २०६४/६५-२०६६/६७ (काठमाडौँ, राष्ट्रिय योजना आयोग) ।
८. बजेट वक्तव्य आ.व.२०७१/७२ (काठमाडौँ, अर्थ मन्त्रालय) ।
९. MDG Report 2013 - पृ. ४५
१०. तेह्रौँ योजनाको नतिजा खाका (२०७०/७१-२०७२-७३) (काठमाडौँ, राष्ट्रिय योजना आयोग) ।

माथि तालिका ४ मा राखिएका सूचक सन् १९७९ (तदनुसार २०३६ साल) तिरको अवस्थाजनक थिए । पुगनपुग ३६ वर्षको अन्तरालमा नेपाली महिलाको अवस्था र अवस्थिति फेरिएको छ । तिनताका महिलाको औसत आयु पुरुषकोभन्दा २.३ वर्ष कम्ती ४१.१ वर्ष थियो । अचेल जन्मने बालिकाले बालकलेभन्दा ३.९ वर्ष बढी ७०.९ वर्ष बाँच्ने आशा गर्न सक्तछिन् ।

कुल प्रजननदर ६.१ बाट २.६ मा झर्नु त्यत्तिकै उल्लेखनीय छ । प्राथमिक शिक्षामा लैङ्गिक समदर (Gender parity) हासिल हुनु अर्को सफलता हो । विद्यालय शिक्षाका माथिल्ला तहमा पनि छात्रा अनुपात समानताको नगीच पुगेको छ ।

जहाँ बराबरी भैसकेको छैन त्यहाँ दूरी घट्ने क्रममा छ । साक्षरताकै कुरो गर्ने हो भने ! ऊ बेला ५.२ प्रतिशत महिलामात्र साक्षर थिए र साक्षरतामा लैङ्गिक अन्तर २८ प्रतिशत बिन्दु थियो । हाल महिला साक्षरता दर ५७.४ प्रतिशत पुगेको छ भने पुरुष साक्षरतादरसँगको अन्तर १७.७ प्रतिशत बिन्दुमा घटेको छ ।

प्रजनन स्वास्थ्यका साथै शैक्षिक उपस्थितिमा भएको प्रगतिले गर्दा महिलाको श्रम सहभागितादर बढेको छ । पारिभाषिक अन्तरसमेतले गर्दा तालिकाका तथ्याङ्क सोझै तुलनायोग्य नहोलान् । तैपनि घरधन्दामा अल्झिएका महिलाको अनुपात ५७.१ बाट ७.६ मा ओर्लिएको गणनामा सशक्तीकरणको झल्को पक्कै मिल्दछ ।

सँगसँगै छोराको चाहना कायमै रहनु, महिलापट्टि विवाहको मध्यवर्ती उमेर १७.५ वर्षभन्दा माथि लग्न नसकिनु र पछिल्लो अवधिमा शिशु-मृत्युदर अपेक्षाकृत घटाउन नसकिनु चिन्ताजनक छन् । नेपालको लैङ्गिक विषमता सूचकाङ्क ०.५५८ छ, जसले धेरै काम गर्न बाँकी नै छ भन्ने जनाउँदछ । महिलामाथि भैरहेका हिंसाका घटना चिन्ताको अर्को स्रोत हो ।

परिच्छेद ३
महिला विकास कार्यक्रम

३.१ प्रारम्भ

३.१.१ सङ्गठन

अनभिज्ञ ग्रामीण महिला र विकासका आम अवसरको वारिपारिमा साँघुसरह महिला विकास कार्यक्रमको कल्पना गरिएको हो । तत्कालीन पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयअन्तर्गत २०३८ सालमा महिला विकास शाखाको स्थापना अनुपम सन्दर्भमा भएको थियो । संयुक्त राष्ट्रसङ्घले सन् १९७५ लाई अन्तर्राष्ट्रिय नारी वर्ष अनि १९७६-८५ लाई संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय नारी दशकका रूपमा मनाउन आह्वान गरेपछि देशभित्र र बाहिर पनि विकासमा महिला सहभागिताको लहर आइरहेको थियो । छिट्टै नेपालमा महिलाको मर्यादास्तर अध्ययन भयो । सँगसँगै छैठौं पञ्चवर्षीय योजना (२०३७-४२) मा 'विकास कार्यमा महिला सहभागिता प्रवर्धन' गर्ने नीतिगत अग्रसरता थियो ।

महिला विकास शाखा खडा गर्दा देहायका उद्देश्य राखिएका थिए :

क. सबै मन्त्रालय तथा निकायसँग संवाद गरी तिनका कार्यक्रममा महिलाहरूका आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउन प्रोत्साहन दिने;

ख. ग्रामीण महिलाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रभावकारी नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने;

ग. महिला विकास शाखाका आयोजनाहरूको हकमा सुपरिवेक्षकको भूमिका निभाउने;

घ. ग्रामीण महिलाहरूका तालिम आवश्यकताको पहिचान गरी महिला प्रशिक्षण केन्द्र, [तत्कालीन] पञ्चायत विकास प्रशिक्षण केन्द्र र अन्य निकायमार्फत उपयुक्त तालिम दिलाउने व्यवस्था गर्ने;

ङ. चालु आयोजनाहरूका लागि मूल्याङ्कनका मापदण्ड निर्धारण गर्ने र

च. विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्गठनबाट महिला विकासका लागि सञ्चालित कार्यक्रमहरूको जानकारी राख्ने ।[१३]

उल्लिखित उद्देश्यहरूको परिप्राप्तिका लागि देहायका नीतिहरू निर्धारण गरिएका थिए :

क. मन्त्रालयद्वारा सञ्चालित ग्रामीण विकास आयोजना तथा अन्य क्रियाकलापमा ग्रामीण महिलाका आवश्यकता एवं हित सम्बोधन गर्दै उनीहरूलाई विकास प्रक्रियाका सारा क्षेत्रमा एकीकृत गराउने;

ख. माथि (क) मा उल्लिखित नीतिअनुसार ग्रामीण महिलाहरूका लागि समग्र कार्यक्रमको योजना एवं तर्जुमा गर्ने तथा सुहाउँदा आयोजनाको रचना गर्ने;

ग. चालु आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुपरिवेक्षण गर्ने;

घ. त्यस्ता आयोजनाहरूको मूल्याङ्कनमा सहभागी हुने;

ङ. महिला विकास शाखा तथा अन्य निकायका अल्पकालीन एवं दीर्घकालीन तालिममार्फत ग्रामीण विकासका विभिन्न क्रियाकलापमा ग्रामीण महिलाहरूलाई दीक्षित गर्ने र

---

[१३] Glimpses of Women Development Programme (ललितपुर, महिला विकास शाखा, २०४२), पृ. २ । अङ्ग्रेजीको नेपाली अनुवादमा शब्दहरू फरक परेका हुन सक्तछन् ।

च. महिला विकासमा संलग्न अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूसँग सम्बन्ध कायम गर्ने ।[१४]
महिला विकास शाखाको स्थापना पहिलो संस्थागत व्यवस्था अवश्य थिएन । तैपनि स्थानीय स्तरको विकासका समस्त गतिविधि निर्देशित गर्ने मन्त्रालयमा खडा भएको, ग्रामीण महिलाहरूको सर्वाङ्गीण विकासतर्फ विशेष ध्यान दिएको र एकलौटी रूपमा नभए सम्बन्धित सबै निकायहरूसँग सम्पर्क स्थापित गरेर महिला विकासका कार्यहरूमा अग्रता लिने दृष्टिकोण राखेको हुनाले उक्त शाखाको रणनीतिक महत्व थियो ।

३.१.२ कार्यक्रम

महिला विकास शाखा जम्मा ८ जना कर्मचारीसहित खडा गरिएको थियो । उद्देश्य फराकिलो भए तापनि लक्षित समूह र नीतिगत मार्गदर्शन प्रस्ट थिए । ग्रामीण महिलालाई विकासका प्रक्रियामा एकीकृत गर्न कार्यक्रम एवं सुहाउँदा आयोजना तयार पार्ने काममा शाखा जुटिहाल्यो । आधा दर्जन बढी दातृ-संस्थाका साथै त्यत्तिकै सङ्ख्यामा स्वदेशी बैङ्क तथा विकास निकायहरूसँगको अनवरत सम्पर्क, सहकार्यका ढाँचाहरूको खोजी, हस्तक्षेपको रूपाङ्कन, प्रस्तावहरूको विकास, जनशक्ति योजना – पूर्व-तयारीको भ्याइनभ्याइ अनुमान गर्न सकिन्छ । शाखा स्थापना भएपछि जति छिटो आयोजनाहरू कार्यान्वयन भए त्यसले पनि कर्मचारीको आन्तरिक अभिप्रेरणा, अथक परिश्रम अनि चुनौती सामना गर्ने जुझारु स्वभावको पुष्टि गर्दछ, जुन अद्यापि साङ्गठनिक संस्कृतिमा झल्किरहन्छ ।

महिला विकास शाखाले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम महिला विकास नै हुन्थ्यो । कार्यक्रमको मर्म पेवा बढाउने थियो । त्यसैले पेवा बढाउने शब्दसँगै महिलाले थैलीमा पैसा राख्दै गरेको चित्र अङ्कित प्रतीकचिन्ह बनाइयो ।

नियमित स्रोतको पुगनपुग हेरेर वैदेशिक सहायता परिचालन गर्न सकिने भएसम्म गर्ने दृष्टिकोण लिइएको पनि होला । जे होस्, महिला विकास कार्यक्रम वस्तुतः वैदेशिक सहायताप्राप्त आयोजनाहरूको सङ्गालोको रूपमा लागू भयो, जसमा आव २०३९।४० देखिको ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था कार्यक्रम (Production Credit for Rural Women - PCRW) मुख्य थियो ।

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था कार्यक्रम महिला विकास शाखाबाट सञ्चालन गरिएको पहिलो आयोजना भने थिएन । पहिलो आयोजना त ग्रामीण महिलाको अर्थोपार्जन तथा श्रम बचाउने साधनका लागि प्रशिक्षक प्रशिक्षण (Train the Trainers for Income Generating Activities and Labour Saving Devices for Rural Women) थियो ।[१५] आव २०३९।४० देखि नै कार्यान्वयन गरिएको उक्त आयोजनाका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महिला दशकका लागि ऐच्छिक कोष (Voluntary Fund for United Nations Decade for Women) को सहायता एशिया र प्रशान्त क्षेत्रका लागि आर्थिक तथा सामाजिक आयोग (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific - ESCAP) मार्फत मिलेको थियो । आयोजनाअन्तर्गत बाँके, ललितपुर र सिन्धुली गरी तीन जिल्लामा चारथरीका आयमूलक क्रियाकलाप पहिल्याएर जम्मा १४० जना महिलालाई प्रशिक्षण दिइएको थियो ।

तिनताकाका अन्य आयोजनामा नेपालका ग्रामीण क्षेत्रमा महिला परिवर्तन अभिकर्तामार्फत महिला घरमूलीका लागि स्वरोजगारी (Self-employment for Female-headed Households through Female Change Agents

---

[१४] ऐ. ।

[१५] ऐ., पृ. ७ ।

- SEFHH) पर्दछ । अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (International Labour Office - ILO) को सहयोगप्राप्त उक्त आयोजना आव २०४२।४३ देखि काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाका दुई गाविसबाट थाली ११ गाविसमा विस्तार गरिएको थियो ।[१६]

त्यस्तै, खाद्य तथा कृषि सङ्गठन (Food and Agriculture Organisation - FAO) को सहयोगमा उपयुक्त प्रविधिसम्बन्धी अध्ययन कार्यहरू सम्पन्न भएका थिए भने झापामा जुट आयोजना चलाइएको थियो । अन्य निकायका तर्फबाट पनि सानातिना आयोजनाका लागि सहयोग मिलिरहेको थियो ।

३.१.३ उत्पादन ऋण व्यवस्था अग्रसरता

ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था (Production Credit for Rural Women – PCRW) कार्यक्रम आव २०३९/४० देखि लागू भएको हो । पछिसम्म महिला विकास कार्यक्रमको पर्यायवाची बनेको यो कार्यक्रममा विभिन्न विकास साझेदारहरूको संलग्नता थियो । प्रारम्भमा मुख्य सहयोग संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषमार्फत नेदरल्याण्ड सरकारको तर्फबाट मिलेको थियो ।[१७] महिला विकास अधिकृतहरूको समकक्षीका रूपमा विदेशी स्वयंसेवीहरू पनि परिचालन गरिएका थिए ।[१८]

पहिलो वर्ष ५ जिल्ला (धादिङ, तनहुँ, नवलपरासी, स्याङ्जा र सुर्खेत) मा कार्यक्रम चलाइयो । संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषको सहयोगमा ती ५ जिल्लादेखि क्रमशः ३८ जिल्लासम्म कार्यक्रम पुग्यो । सन् १९९६ सम्म कार्यक्रमका लागि कोषको सहयोग निरन्तर रह्यो ।

कार्यक्रममा दातृ-स्रोत खास गरी सञ्चालन प्रक्रियाहरू स्थापित गर्नमा उपयोग भएको थियो । मूल राशी - ऋण - त राष्ट्रिय बैङ्कहरूबाटै जुटाउने व्यवस्था गरिएको थियो । नेपाल राष्ट्र बैङ्कबाट २०३१ सालमा वाणिज्य बैङ्कहरूलाई लगानीको निश्चित अंश प्राथमिकता क्षेत्रमा पर्नुपर्ने निर्देशन भएको थियो ।[१९] पछि २०३८ सालमा पर्याप्त धितो नभएका व्यक्तिलाई सामूहिक जमानीमा पनि लगानी गर्न सकिने व्यवस्था भयो ।[२०] नेपाल राष्ट्र बैङ्कको संयोजनमा नेपाल बैङ्क लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैङ्क महिला समूहहरूलाई ऋण लगानी गर्न तत्पर भए । उप्रान्त सहभागी बैङ्क (Participating banks) मा कृषि विकास बैङ्क पनि थपियो ।

'ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था कार्यक्रम' को नाम नै पनि ध्यानयोग्य छ । एक त 'व्यवस्था' शब्दले कार्यक्रमले ऋण दिने नभएर ऋण प्राप्त गर्ने प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने जनाउँदछ । अर्थात् वाणिज्य

---

१६ Women Development Section Bulletin (पूर्णाङ्क २, अङ्क १, २०४६ साउन-कात्तिक) ।

१७ Achievements : Inception – July 1988 (काठमाडौँ, पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय, महिला विकास शाखा), पृ. १९ ।

१८ त्यस्ता स्वयंसेवीहरू नेदरल्याण्ड विकास सङ्गठन (SNV) का साथै अमेरिकी 'Peace Corps', वेलायती 'Voluntary Service Overseas' र जर्मनीको 'Volunteer Service' का तर्फबाट उपलब्ध भएका थिए । नेदरल्याण्ड विकास सङ्गठनका स्वयंसेवीहरूलाई विकास सहकर्मी (Development Associates) भनिन्थ्यो । ती सबै दुई वर्षसम्म समुदायमै काम गर्ने गरी खटिएका हुन्थ्ये ।

१९ Introduction of Credit Component in Production Credit for Rural Women (Women Development Division Bulletin, पूर्णाङ्क ३, अङ्क १, २०४७ साउन-कात्तिक), पृ. २ ।

२० ऐ. ।

बैङ्क ऋण लगानीकर्ता र विपन्न महिला ऋण उपभोक्ता थिए भने कार्यक्रमका तर्फबाट दुवै पक्षको हितमा सघाउन खोजिएको थियो ।

दोस्रो, 'कार्यक्रम' भनिएको थियो; आयोजना भनिएको थिएन । अर्थात् कार्यक्रम खासमा आयोजना नभएर अग्रसरता (Initiative) थियो, जुन उत्तरोत्तर रहन सक्तथ्यो ।

नीति-प्रदत्त अवसरको उपयोग आफैमा सिर्जनात्मक थियो भने वाणिज्य बैङ्कहरूको संलग्नता त्यत्तिकै सराहनीय । त्यस्तै सम्बन्धन अन्य सेवा-प्रदायकहरूसँग पनि राख्ने गरी कार्यक्रमको रचना गरिएको थियो ।

कार्यक्रमका उद्देश्यहरू देहायबमोजिम निर्धारण गरिएका थिए :

- महिलाहरूलाई बजार अर्थतन्त्रमा गाँसेर ग्रामीण परिवारको आम्दानी बढाउने;
- ग्रामीण क्षेत्रका महिला ग्राहकहरूको सेवा गर्ने क्षमता बढाउन वाणिज्य बैङ्कहरूसँग सहकार्य गरेर कृषि, कुटीर उद्योग तथा सेवामा साना महिला उद्यमहरूको विकासलाई बढवा दिने;
- आफ्ना प्राथमिकता र सिकाइ व्यक्त गरेर सरकारी संयन्त्रलाई आफ्ना लागि उपयोगी बनाउन सक्ने गरी ग्रामीण महिलाहरूका स्वावलम्बी समूह खडा गर्नुका साथै त्यस्ता समूहलाई महिला तथा बालबालिकाका लागि लाभदायी विभिन्न सेवाहरू प्रारम्भ गर्ने प्रवेश-बिन्दुको रूपमा उपयोग गर्ने;
- आयमूलक आयोजनाहरूका लागि महिला समूहमा ऋण, तालिम र उत्पादन प्रविधि जुटाउन महिला विकास शाखाका केन्द्र, जिल्ला र गाँउस्तरका कर्मचारीलाई सहजकर्ताको रूपमा उपयोग गरी प्रवाह प्रणाली विकास गर्ने र
- पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको नवस्थापित महिला विकास शाखाको निम्नानुसार क्षमता विकास गर्ने :
    - महिलाहरूका लागि प्रभावकारी आयमूलक आयोजनाहरूको रचना एवं कार्यान्वयन गर्न र
    - ग्रामीण महिला तथा तिनका परिवारका अभिव्यक्त आवश्यकता पूरा गर्ने गरी खानेपानी, अनौपचारिक शिक्षा, स्वास्थ्यजस्ता सामुदायिक विकासका आयोजनाहरूको योजना तथा कार्यान्वयनमा अरू सरकारी निकायहरूसँग सहभागी हुन ।[२१]

पछि संयुक्त राज्य अमेरिकाको अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (United States Agency for International Development – USAID), कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (International Fund for Agricultural Development – IFAD) र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय जनसङ्ख्या कोष (United Nations Population Fund – UNFPA) पनि कार्यक्रममा संलग्न भए ।

अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोगको सहयोग राप्ती एकीकृत ग्रामीण विकास आयोजनाअन्तर्गतका ५ जिल्लामा सीमित थियो । आव २०४०/४१ मा दाङबाट सुरू गरेर २०४२/४३ सम्ममा पाँचवटै जिल्ला लिइएका थिए । नियोगले सन् १९९५ सम्म कार्यक्रमलाई सहयोग गरेको थियो ।

कार्यक्रममा अन्तर्राष्ट्रिय कृषि विकास कोषको संलग्नता आव २०४४/४५ देखि भयो । प्रारम्भमा ६ जिल्ला लिइएका थिए । क्रमशः आव २०४९/५० सम्मका कोषको सहयोगमा १५ जिल्लामा कार्यक्रम फैलियो ।

---

[२१] Production Credit for Rural Women: An Impact Evaluation Study (काठमाडौं, महिला तथा विकास केन्द्र र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोष, १९८९), पृ. २३-२४ ।

कोषको सहयोगका दुई पक्ष – ऋण र सामुदायिक विकास – थिए । दुवै पक्ष एकीकृत गरेर १५ जिल्लामा कार्यक्रम चलेको थियो । ऋणमात्र भने थप ४० जिल्लामा पनि उपलब्ध थियो । सन् १९९७ को डिसेम्बरसम्म कोषको सहयोग जारी रह्यो ।

त्यस्तै, आव २०४५/२६ देखि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय जनसङ्ख्या कोषले पनि कार्यक्रमको ढाँचाअन्तर्गत जनसङ्ख्या शिक्षा तथा प्रजनन स्वास्थ्यतर्फ सहयोग गर्न थाल्यो ।

राष्ट्रिय बैङ्कहरूको स्रोतको उपयोग, बहुसाझेदारको सहयोग र कतिपय संलग्न साझेदारको मिल्दोजुल्दो सहयोगको निरन्तरताका कारण कार्यक्रमको क्षेत्र र सम्पन्नताका बारेमा द्विविधा पनि छ । यदाकदा महिला विकास कार्यक्रम भन्नु नै उत्पादन ऋण कार्यक्रम हो भन्ने बुझाइ छ, जुन प्रस्टता होइन । जे होस्, संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषको सहयोगमा विस्तारित ३८ जिल्ला, अमेरिकी विकास नियोगको सहयोगप्राप्त ५ जिल्ला र अन्तर्राष्ट्रिय कृषि विकास कोषको ऋणका साथै सामुदायिक विकासतर्फ सहयोग मिलेका १५ जिल्ला गरी जम्मा ५८ जिल्लामा उत्पादन ऋण कार्यक्रम लागू भएको थियो भन्न सकिन्छ ।

त्यस्तै, अन्तर्राष्ट्रिय कृषि विकास कोषको ऋण सहायता (Loan: 208-NE) सकिएको समय सन् १९९७ डिसेम्बरलाई नै उत्पादन ऋण कार्यक्रम सम्पन्न भएको समय मान्न सकिन्छ । संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषको तर्फबाट सन् १९९७ जनवरीदेखि नै २००१ सम्ममा लागि (उत्पादन ऋण कार्यक्रम नभनी) महिला तथा परिवार केन्द्रित कार्यक्रमअन्तर्गत महिला सशक्तीकरण आयोजनाका लागि सहयोग प्राप्त हुने भएको थियो ।[२२] संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय जनसङ्ख्या कोषको सहयोग सामाजिक परिचालनमै नभएर त्यसमा एकीकृत थियो ।

यसरी २०३९ सालको प्रारम्भदेखि २०५४ सालको मध्यसम्म पुगनपुग १५ वर्ष उत्पादन ऋण कार्यक्रम चल्यो ।

३.२ रचनात्मक परिवर्तन

३.२.१ सङ्गठन

मन्त्रालयस्थित शाखाबाट सोझै समुदायमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कुरै आएन । जहाँ-जहाँ कार्यक्रम लागू भयो तहाँ-तहाँ शाखा खोलेर कार्यान्वयन व्यवस्था मिलाइयो । स्थानीय स्तरका शाखाहरू जिल्ला सदरमुकाममा नभएर कार्यक्रमस्थलमै खोलिन्थ्ये । महिला विकास अधिकृतलगायत सबैजना गाउँमै बसेर कार्यक्रम चलाइन्थ्यो । पहिले लिइएको कार्यक्षेत्रमा दुई वर्ष काम गरेपछि अन्यत्र पनि कार्यक्रम विस्तार गर्ने अनि मुख्य महिला कार्यकर्ता र महिला कार्यकर्ताहरूलाई तहीँ राखेर जताततै सुपरिवेक्षण गर्न सक्ने गरी महिला विकास अधिकृत सदरमुकाममा सर्ने योजना थियो ।[२३] विभिन्न कारणले व्यवहारमा भने प्रायः पछिसम्म शाखाहरू गाउँमै रहे ।

जे होस्, कार्यक्रमलाई पच्छ्याउँदै शाखाहरू खडा हुँदै गए र आ.व.२०५७/५८ सम्ममा ७५ वटै जिल्लामा पुगे

---

[२२] हेर्नुहोस्, Women Development Programme: Annual Progress Report 2000/01 (ललितपुर, महिला विकास विभाग), पृ. १३-१६) ।

[२३] हेर्नुहोस्, पाद टिप्पणी २१ मा उल्लिखित प्रकाशन, पृ. ३३ ।

(तालिका ७) ।

यता केन्द्रमा २०४७ साल (१९९० ई.) मा महिला विकास शाखाको स्तरोन्नति गरी महाशाखा बनाइयो भने २०५६ सालमा उक्त महाशाखालाई स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गत राखियो । नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णयबाट मिति २०५७/३/२६ देखि महिला विकास महाशाखा महिला विकास विभागमा र २०६७/६/१२ मा महिला तथा बालबालिका विभाग अनि मिति २०६०/१२/२६ को निर्णयबाट जिल्लास्थित महिला विकास शाखालाई महिला विकास कार्यालयमा र २०६७/६/१२ मा महिला तथा बालबालिका कार्यालयमा परिणत गरियो ।

कार्यक्षेत्र

विभागको स्थापना हुँदा विभागलाई प्रदान गरिएको कार्यक्षेत्र निम्नानुसार छ :

- महिला विकाससम्बन्धी स्वीकृत कार्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने;
- महिला विकाससम्बन्धी नीति एवं कानुनको तर्जुमाका लागि मन्त्रालयलाई सहयोग पुऱ्याउने;
- महिला विकाससम्बन्धी कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने;
- महिलाहरूका लागि आवश्यक सीपमूलक तालिम एवं प्रशिक्षण सञ्चालन गर्ने;
- महिला सशक्तीकरणसम्बन्धी कार्यहरू गर्ने;
- चेलीबटी बेचविखन नियन्त्रण, देह व्यापार, घरेलु हिंसा एवं महिलाविरुद्ध हुने अपराध नियन्त्रणसम्बन्धी कार्य गर्ने;
- महिलासम्बन्धी राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय गोष्ठी, सेमिनार र सम्मेलनसम्बन्धी कार्य गर्ने र
- महिला विकाससम्बन्धी सूचना सङ्कलन एवं प्रकाशन गर्ने ।

थप जिम्मेवारी

विकेन्द्रित विकास प्रक्रियाअनुरूप स्थानीयस्तरको योजना तर्जुमा एवं कार्यान्वयन, पुनरावलोकनका सबै चरणमा लैङ्गिक समता अभिवृद्धि तथा बालअधिकारको मूलप्रवाहीकरणका सिलसिलामा आवश्यक समन्वयका साथै सहजकार्यका लागि नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को २०६० साल साउन ५ गतेको निर्णयबाट जिल्लास्थित महिला तथा बालबालिका कार्यालयलाई महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र गैरसरकारी संस्थाहरूको समन्वयकर्ता, सम्पर्कसूत्र, सहजकर्ताको भूमिका निभाउने सम्पर्क निकाय (Focal Agency) तोकिएको छ । महिला तथा बालबालिका कार्यालयलाई प्राप्त यो कार्यजिम्मेवारी (Mandate) का सन्दर्भमा विभाग एवं अन्तर्गतका कार्यालयहरूको भूमिका मुख्यतया दुई प्रकारको भएको छ :

- कार्यक्रम कार्यान्वयनकर्ता
- समन्वयकर्ता, सम्पर्कसूत्र र सहजकर्ताको कार्य गर्ने सम्पर्क निकाय ।

३.२.२ कार्यक्रम

विकासमा महिलाको सोचबाट विकासमा लैङ्गिक पहुँचको सोचसम्म आइपुग्दा महिला विकास कार्यक्रमको स्वरूपमा पनि निकै अन्तर आएको छ । यता खास गरी लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण र सामाजिक समावेशीकरणका आयाम थपिएका छन् भने अर्थोपार्जनका क्रियाकलाप आयआर्जनको परिप्रेक्ष्यबाट व्यवसायीकरणको परिप्रेक्ष्यमा

सञ्चालित छन् । त्यस्तै, लक्षित समूहको परिभाषा, सशक्तीकरणको न्यूनतम स्तर, सञ्चालक विचार (Governing Ideas) लगायतमा पनि समयसापेक्ष परिवर्तन गरिएको छ ।

३.२.२.१ लक्षित समूह

परिभाषा

ग्रामीण क्षेत्रका २० वर्षमाथिका विपन्न महिलामा महिला विकास कार्यक्रम लक्षित छ ।

'विपन्न महिला' भन्नाले तल उल्लिखित कुनै एक वा दुवै अर्थमा वञ्चित महिला सम्झनुपर्दछ :

- कहिल्यै विद्यालय नगएका वा गए तापनि प्रवेशिका परीक्षासम्म उत्तीर्ण गर्न नसकेका शैक्षिक रूपमा वञ्चित र
- आफ्नो जग्गा वा आम्दानीको नियमित स्रोतबाट वर्ष दिन खान नपुग्ने परिवारका आर्थिक रूपमा वञ्चित ।

आकार

राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा महिला विकास कार्यक्रमको लक्षित समूहको सङ्ख्या पुगनपुग ५१ लाख ९६ हजार देखिएको छ ।

३.२.२.२ आयाम र प्राथमिकता

लक्षित महिलाको न्यूनतम सशक्तीकरणको स्तर हासिल गर्ने गरी महिला विकास कार्यक्रममा तीनवटा आयाम र पाँचवटा प्राथमिकता छन् ।

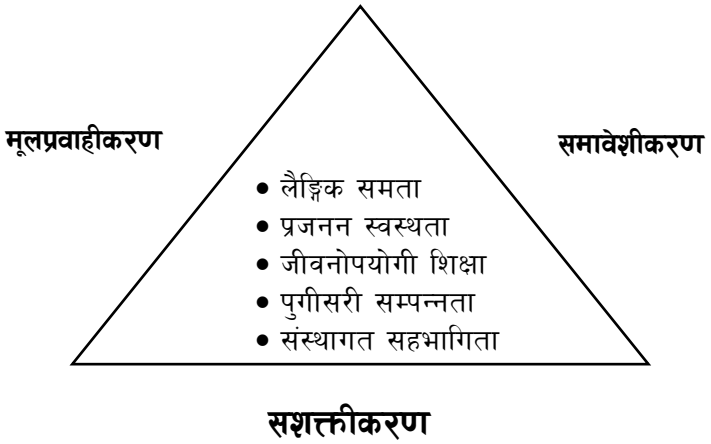

३.२.२.३ सशक्तीकरणको न्यूनतम स्तर

लक्षित महिलाको वैयक्तिक, आर्थिक, सामाजिक सशक्तीकरणमा न्यूनतम स्तर देहायबमोजिम निर्धारण गरिएको छ :

- **लैङ्गिक समता** : छेकबारजन्य चलनको अवज्ञा, व्यावहारिक लैङ्गिक आवश्यकताको सम्बोधन, पारिवारिक एवं सामुदायिक सकारात्मक कार्य (Affirmative Actions);
- **प्रजनन स्वस्थता** : प्रजनन स्वास्थ्यको प्राथमिक ज्ञान, समस्या बताउने अनि उपचार गराउने तत्परता, पारिवारिक असंवेदनशीलताको अवस्थामा छिमेकी संवेदनशीलता;
- **जीवनोपयोगी शिक्षा** : आफूलाई व्यक्त गर्ने, अर्काका कुराको परख गर्ने, निर्णय लिने आत्मविश्वास;

- **पुगीसरी सम्पन्नता** : वर्षैभरि खान पुग्ने आयस्रोत, भैपरि आए दुई महिनाको निर्वाह खर्च धान्न सक्ने बचत, विद्यालय तहसम्मको शैक्षिक एवं स्वदेशमा उपलब्ध आवश्यकीय उपचार खर्च बेहोर्न सक्ने हैसियत र
- **संस्थागत सहभागिता** : बाहिरी सञ्चार, विस्तारित साथ, आवश्यकताअनुसार नेतृत्व वा अनुयायित्व (Followership) वहन गर्ने सक्रियतासहित सामुदायिक सङ्गठनको सदस्यता ।

३.२.२.४ सञ्चालक विचार (Governing ideas)

महिला विकास कार्यक्रम देहायका विचारबाट सञ्चालित हुन्छ :

परिकल्पना (Vision)

समतामय सम्पन्न समुदाय

ध्येय (Mission)

सार्थक अभिकार्यका लागि विपन्न महिलाको साथ

मूल्य (Values)

- स्वावलम्बन
- एकता
- सहभागिता
- समता
- इमान
- स्थानीयता
- छर्लङ्गता
- भूलसहनशीलता ।

३.२.२.५ रणनीति

क. मूलप्रवाहीकरण

- **फराकिलो कार्यसञ्जाल** : लैङ्गिक समानता एवं बालअधिकारको सुनिश्चितताका लागि सरकारी, गैरसरकारी, निजी क्षेत्रका सबै सरोकारवालामाझ सञ्जाल बनाएर सहकार्य गरिनेछ ।
- **स्थानीय निकायको नेतृत्व** : समन्वय समितिको अध्यक्षतालगायत लैङ्गिक तथा बालअधिकारको विकेन्द्रित मूलप्रवाहीकरणका समस्त प्रक्रियामा स्थानीय निर्वाचित निकायकै नेतृत्व रहने गरी सहजीकरण गरिनेछ ।
- **सञ्जाल सदस्यको स्वामित्व** : लैङ्गिक तथा बालअधिकारका मुद्दाहरूलाई पहिल्याउने एवं सम्बोधन गर्ने सिलसिलामा सहभागितात्मक लेखाजोखा विधि अवलम्बन गर्नुका साथै अग्रसरताको स्वामित्व सम्बन्धित सञ्जाल सदस्यमै रहने गरी साझेदारी गरिनेछ ।
- **क्षेत्रगत प्रभावको प्रक्षेपण** : क्षेत्रगत उद्देश्यको परिप्राप्तिमा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणको प्रभाव प्रक्षेपण हुने गरी अधिवाचन गरिनेछ ।
- **कार्यक्षेत्रको सीमाङ्कन** : सञ्जाल सदस्यको कार्यक्षेत्रमा प्रवेश नगरी मूलप्रवाहीकरणमा समन्वय गरिनेछ तथा बालअधिकारको क्षेत्रमा केन्द्रीय वा जिल्ला बालकल्याण समितिबाट सम्पादन हुने कार्यहरूका हकमा दोहोरो नपर्ने गरी सहयोगी भूमिका निभाइनेछ ।

ख. सशक्तीकरण

- **महिलामात्रको समूहीकरण** : विपन्न महिलालाई मौजुदा लैङ्गिक छेकबार पन्छाउन, सशक्तीकरणको प्रक्रियामा सरीक हुन र पछिसम्म आफ्ना हितका पक्षमा स्व-विवेकमा निर्णय गरी सिक्दै जान सुबिस्ता होस् भनी महिलामात्रको समूह बनाइनेछ ।
- **सहकारी माध्यमको अवलम्बन** : स्वावलम्बन र पारस्परिकताको भावनाले समूह सदस्यको उत्तरोत्तर उन्नतिका लागि सर्वमान्य सहकारी सिद्धान्तअनुसार संस्थागतीकरण गरिनेछ, जसअन्तर्गत छिमेकका समूहलाई क्रमशः वडा अनि गाविसस्तरमा सङ्घीकरण गरेर वडास्तरमा सम्पूर्ण समूह सदस्यको नियमित बैठक बस्ने गरी सहभागिताको मञ्च बनाइनेछ ।
- **पुरुषजनको सहभागिता** : सल्लाहकार समितिमा प्राथमिकता दिनुका साथै लैङ्गिक प्रशिक्षणलगायतका विभिन्न क्रियाकलापमा समूह सदस्य परिवारका पुरुष सहकर्मी एवं समुदायका अरू पुरुष शुभचिन्तकहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
- **लक्षित महिलाको अग्रसरता** : सशक्तीकरणको प्रयोजनार्थ लक्षित महिलालाई नै कार्यकर्ताको हैसियतमा अघि सार्नुका साथै आवश्यकतामा आधारित छनौटलाई प्रभावित नपार्ने गरी सहायता प्रदान गरिनेछ ।
- **स्वतन्त्र स्रोतको परिचालन** : विपन्न महिलाको सिर्जनशीलता प्रोत्साहित गरिराख्न स्वतन्त्र स्रोत खोजिनेछ, जसअनुसार ऋण, बचत वा वित्तीय दबाब बढी भएका अन्य स्रोतभन्दा अंशधन (Share capital), बीउपुँजी वा वित्तीय दबाब घटी भएका अन्य स्रोतलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- **विद्यालयविमुख किशोरीको सम्मिलन** : जोखिममा रहेका विद्यालयविमुख किशोरीलाई भावी समूह सदस्यको रूपमा हेरी महिला समूहसँग गाँसेर किशोरी वृत्त बनाइनेछ ।
- **विपन्नतामै व्यावसायिक समूह** : स्वरोजगारीलाई विपन्नताको निकाश मानी विपन्न महिलामा केन्द्रित भएर व्यावसायिक समूह विकास गरिनेछ ।
- **सामुदायिक सम्बन्धन विस्तार** : प्राकृतिक स्रोतको जगेर्ना, ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण, साना पूर्वाधार सिर्जनाजस्ता रचनात्मक अग्रसरता लिनुका साथै सामुदायिक स्रोतको उपयोग, लैङ्गिक मुद्दामा बहस, सार्वजनिक लेखापरीक्षणलगायतका गतिविधिबाट महिला सशक्तीकरणमा सामुदायिक अंशियारी बढाइनेछ ।
- **समायोजित सामाजिक परिचालन** : निर्धारित सूचकाङ्कका आधारमा लक्षित समूहको संस्थागत विकासको स्तरअनुसार सामाजिक परिचालनमा संलग्नता समायोजन गरिनेछ ।

ग. समावेशीकरण

- **पहुँचमा प्राथमिकता** : आर्थिकका साथै सामाजिक पक्षलाई हेरी लक्षित महिलाको विपन्नताको तहअनुसार प्रदत्त सेवा, टेवामा प्राथमिकताको क्रम कायम गरिनेछ ।
- **समूहीकरणमा अभिन्नता** : एकल, अपाङ्गता भएका, दलित समुदायका महिलालगायत वञ्चितीकरणमा परेका महिलाको छुट्टै समूहीकरण नगरेर मूलधारमै सम्मिलित गरी सामाजिक पुँजी बढाइनेछ ।
- **पोकाबन्दीमा पृथक्ता** : सामाजिक परिचालनको नियमित प्रक्रियामा पहुँच स्थापना गर्न नसकिरहेका खास अवस्थाका बहुविपन्न महिलाका लागि सशर्त नगद हस्तान्तरण (Conditional Cash Transfer) को मान्यतामा सम्बोधक क्रियाकलापहरू छुट्टै पोकाबन्दी गरिनेछन् ।

३.२.२.६ कार्यान्वयन

महिला विकास कार्यक्रम महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको मार्गदर्शनमा महिला तथा बालबालिका विभाग र अन्तर्गतका जिल्लास्थित कार्यालयमार्फत कार्यान्वयन गरिन्छ । स्थानीयस्तरमा महिला तथा बालबालिका कार्यालयको भूमिका देहायबमोजिम हुन्छ :

- लक्षित विपन्न महिलाको सशक्तीकरणका लागि समुदाय तहमै प्रत्यक्ष सामाजिक परिचालन;
- विकेन्द्रित विकास प्रक्रियामा लैङ्गिक तथा बालअधिकारको मूलप्रवाहीकरणमा सहजीकरण र
- बालबालिकाका साथै ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति एवं गैरसरकारी सङ्गठनका लागि सम्पर्क सेवा ।

कार्यक्रमअन्तर्गत समुदाय तहका विभिन्न क्रियाकलाप सञ्चालन गर्दा यथाशक्य प्रवर्द्धित महिला संस्थाकै माध्यम अपनाइनेछ ।

जिल्ला तहमा महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रको सञ्चालनजस्ता क्रियाकलापमा विशेषीकृत सामाजिक संस्थाहरूसँग साझेदारी गरिनेछ ।

३.२.२.७ मूल्याङ्कन

महिला विकास कार्यक्रमको प्रभाव मूल्याङ्कन ५-५ वर्षको अन्तरालमा खास गरी समूह सदस्यको न्यूनतम सशक्तीकरणको स्तर हासिल भयो, भएन भन्ने आधारमा गरिनेछ । प्रतिफल तहमा लक्षित महिलाको साङ्गठनिक विकास, गतिशीलता र उपादेयता सालबसाली हेरिनेछन् । प्रतिफल मूल्याङ्कनको प्रयोजनार्थ साङ्गठनिक मानचित्रका साथै अभिकार्य एवं अभिप्राप्ति सूचकाङ्क उपयोग गरिनेछन् ।

क. साङ्गठनिक मानचित्र

प्रत्येक गाविसमा लैङ्गिक समताको ध्वजावाहक महिला संस्था हुनेछ, जुन-

- सदस्यको अर्थोपार्जनमा सहयोगी;
- व्यावसायिक मानकहरूको प्रवर्तक;
- स्वावलम्बनको पर्यायवाची;
- सामाजिक परिवर्तनको शक्ति;
- महिला सुरक्षाको पहरेदार;
- सहकारी सिद्धान्तको परिपालक र
- सहभागिताको सुगम मञ्च हुनेछ ।

ख. अभिकार्य सूचकाङ्क

समूह सदस्यको व्यक्तिगत, सामूहिक वा संस्थागत अभिकार्य दुई पूरा वर्षको समय सन्दर्भमा देहायबमोजिम हेरिनेछ :

सूचक	परिभाषा	मान				
१. सक्रियता	नभनिएको कार्य सम्पादन	१ (अज्ञात)	२ (केही न केही)	३ (केही)	४ (अलिक)	५ (प्रसस्त)
२. सरोकार	अनिर्धारित बैठकमा उपस्थिति	१ (अज्ञात)	२ (आक्कलझुक्कल)	३ (आधासरो)	४ (प्रायः)	५ (जहिलेसुकै)
३. सम्पर्क	नसोधिएको विषयमा सोधीखोजी	१ (अज्ञात)	२ (आक्कलझुक्कल)	३ (बेला-बखत)	४ (प्रायः)	५ (नियमित)
४. सिको	अर्काको अनुकरण	१ (अज्ञात)	२ (केही न केही)	३ (केही)	४ (अलिक)	५ (प्रसस्त)

सूचक	परिभाषा	मान				
५. सिक्लाइ	आफ्नो प्रयोग	१ (अज्ञात)	२ (केही न केही)	३ (केही)	४ (अलिक)	५ (प्रसस्त)
सूचकाङ्क	१ देखि ५ सम्मको जोड	५-२५ अङ्क				

श्रेणीकरण

- ५-११ = उपचारार्थी
- १२-१८ = सहभागी
- १९-२५ = अभिकर्ता

अभिकार्य सङ्गार = १५

ग. अभिप्राप्ति सूचकाङ्क

लक्षित महिलाको न्यूनतम सशक्तीकरणको स्तर प्राप्तिमा सामाजिक परिचालनको प्रभावकारिता प्रवर्धित संस्थाको रेखाङ्कनमा देहायबमोजिम निर्धारण गरिनेछ :

सूचक	सूत्र	मान
१. सञ्चिति	प्रतिसदस्य नियमित बचत रु. (जम्मा रु. / सदस्य सङ्ख्या) / रु. १५,७३० वा प्रतिसदस्य नियमित बचतमा जुन बढी हुन्छ सो × १००	०–१००%
२. स्वामित्व	सदस्यको पुँजी रु. (शेयरपुँजी रु.+ जगेडा कोष रु. + घाटापूर्ति कोष रु.) / जम्मा स्रोत रु. (सदस्यको पुँजी रु. + सदस्यको बचत रु. + अन्यत्रको ऋण रु.) × १००	०–१००%
३. सदस्यतर्फी नगदप्रवाह	पछिल्लो वर्षमा संस्थाबाट सदस्यतर्फ गएको नगद रु. / पछिल्लो वर्षको जम्मा नगद प्रवाह (संस्थाबाट सदस्यतर्फ गएको +सदस्यबाट संस्थातर्फ आएको) रु. × १००	०–१००%
४. स्रोत परिचालन	भाखा ननाघेको ऋण रु. / जम्मा लगानीमा रहेको ऋण रु. × १००	०–१००%
५. सामेली	सदस्य सङ्ख्या / कार्यक्षेत्रका २० वर्षमाथिका जम्मा महिला सङ्ख्या - प्रवेशिका परीक्षा उत्तीर्ण महिला सङ्ख्या × १००	०–१००%
६. नवपुस्ताको सम्मिलन	३४ वर्ष ७ महिनामुनिका सदस्य / जम्मा सदस्य × १००	०–१००%
७. सहभागिता	समितिको पछिल्लो बैठकमा उपस्थित सदस्य / तत्कालीन जम्मा समूह सदस्य × १००	०–१००%
सूचकाङ्क	१ देखि ७ सम्मको जोड / ७	०–१००%

श्रेणीकरण

- ३० भन्दा तल = सङ्कटापन्न
- ३०-४४ = साधारण
- ४५-५९ = उत्तम
- ६०-७४ = अत्यूत्तम
- ७५ देखि माथि = असाधारण

अभिप्राप्ति सङ्गार = ६०

३.३ हालसम्मको प्रगति

३.३.१ फैलावट

त्यसो त, महिला तथा बालबालिका विभागअन्तर्गत सञ्चालित जुनसुकै कार्यक्रम महिला विकास कार्यक्रम हो र महिला विकास कार्यक्रमअन्तर्गत नै पर्दछ । सुरू-सुरूमा महिला विकास कार्यक्रम आयोजनाहरूको सङ्गालोजस्तै थियो । खास गरी सन् १९९७ को डिसेम्बरमा ग्रामीण महिलाका लागि उत्पादन ऋण व्यवस्था कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि महिला विकास कार्यक्रमको मूलधार प्रकट भयो । महिला सशक्तीकरणका विभिन्न पक्षमा आयोजना थपिने र सम्पन्न हुने सिलसिला त अद्यापि छँदैछ । जे होस्, आव २०३९।४० मा पाँच जिल्लाबाट थालिएको कार्यक्रम क्रमशः २०५७/५८ सम्म ७५ वटै जिल्लामा पुगेको छ (तालिका ७) ।

तालिका ७ : महिला विकास कार्यक्रमको विस्तार

आ. व.	जिल्लाको सङ्ख्या	जिल्लाको नाम
२०३९/४०	५	धादिङ, तनहुँ, स्याङ्जा, नवलपरासी र सुर्खेत
२०४०/४१	७	झापा, इलाम, उदयपुर, काभ्रेपलाञ्चोक, सिन्धुपाल्चोक, पाल्पा र दाङ
२०४१/४२	१३	मोरङ, दोलखा, मकवानपुर, गोरखा, लमजुङ, मुस्ताङ, म्याग्दी, रुपन्देही, कपिलवस्तु, सल्यान, प्युठान, डोटी र कैलाली
२०४२/४३	७	सर्लाही, बारा, काठमाडौँ, सुनसरी, रुकुम, रोल्पा र कञ्चनपुर
२०४३/४४	१	दैलेख
२०४४/४५	९	ताप्लेजुङ, पाँचथर, रामेछाप, सिन्धुली, महोत्तरी, जुम्ला, बाजुरा, अछाम र डडेल्धुरा
२०४५/४६	७	पर्सा, रौतहट, गुल्मी, अर्घाखाँची, बझाङ, बैतडी र दार्चुला
२०४९/५०	१५	सिराहा, सप्तरी, खोटाङ, ओखलढुङ्गा, सोलुखुम्बु, भोजपुर, धनकुटा, तेह्रथुम, संखुवासभा, धनुषा, चितवन, ललितपुर, कास्की, बाँके र बर्दिया
२०५२/५३	३	भक्तपुर, पर्वत र बाग्लुङ
२०५७/५८	८	नुवाकोट, रसुवा, मनाङ, जाजरकोट, डोल्पा, हुम्ला, मुगु र कालिकोट
जम्मा	७५	

आ.व. २०५६।५७ देखि महिला विकास कार्यक्रमको देशव्यापी विस्तार प्रयासमा महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम लागू भयो । महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम अभियानसरि धेरै गाविसमा लागू भएको र कार्यान्वयन विधि (Modality) का केही पक्षमा साबिकको कार्यक्रमभन्दा अलि फरक भएकाले उक्त कार्यक्रमलाई अलग्गै पनि चिन्न थालियो । भनाइको अर्थ, साबिकको कार्यक्रमलाई महिला विकास कार्यक्रम र नयाँ कार्यक्रमलाई महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम भनी छुट्ट्याउने चलन चल्यो ।

महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम देशका ७५ जिल्लाका ९०५ गाविससम्म पुग्यो । कार्यक्रम लागू गर्दा ५ वर्षभित्र ३,९१५ गाविस नै समेट्ने उच्च आकांक्षा राखिएको भए तापनि स्रोतको विनियोजन गर्दा सोअनुरूप हुन नसकेका कारण दोस्रो वर्षदेखि कार्यक्रम विस्तार भएन ।

महिला विकास कार्यक्रम र महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम दुवैका उद्देश्य विपन्न महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक विकास गर्नु नै भएको र अन्तर्गतका क्रियाकलाप पनि एकै प्रकृतिका भएका हुनाले ती दुवै

कार्यक्रमलाई एकीकृत गर्ने निर्णय भएअनुरूप आ.व. २०६२/०६३ देखि महिला विकास कार्यक्रम नै एकीकृत कार्यक्रमको रूपमा सञ्चालित छ ।

आ.व. २०७१/०७२ सम्म ३२५९ गाविसका २०९५१ वडा र १८० नगरपालिकाका २१५० वडासमेत गरी जम्मा २३१०१ वडामा महिला विकास कार्यक्रमको क्षेत्र विस्तार भैसकेको छ । साबिकका गाविसहरू नगरपालिकामा गाभिएको कारणले विगत वर्षभन्दा यस वर्ष कार्यक्रमले ढाकेको गाविस सङ्ख्या कम भै नगरपालिकाको सङ्ख्यामा वृद्धि भएको देखिन्छ । महिला विकास कार्यक्रमको क्षेत्र विस्तारको जिल्लागत विवरण **अनुसूची** १ मा दिइएको छ ।

३.३.२ लक्षित समूह सहभागिता

आ.व. २०७१/०७२ सम्ममा महिला विकास कार्यक्रमबाट १,७२,६८५ समूह बनाइएका छन्, जसमा ९,९०,७८६ जना महिला सम्मिलित छन् । समूहमा आबद्ध कुल सदस्यमध्ये १५.५४ प्रतिशत दलित, ३५.५१ प्रतिशत जनजाति र ४८.९५ प्रतिशत अन्य समुदायका पर्दछन् ।

टोल-टोलमा समूह, वडा-वडामा समिति र गाउँ-गाउँमा संस्था गठन गरी सङ्घीकरणको जगलाई आर्थिक, सामाजिक रूपले बलियो बनाउने अभियानअनुरूप १,७२,६८५ समूहबाटै २१,००० समिति र १,८६४ संस्थाहरू गठन भएका छन् । सहकारी ऐन, २०४८ अन्तर्गत दर्ता भएका महिला विकास कार्यक्रमबाट प्रवर्धित संस्थाको सङ्ख्या १,७१७ पुगिसकेको छ भने थप १४७ संस्था दर्ताको क्रममा रहेका छन् । कार्यक्रममा गोलबन्द लक्षित समूहलाई कानुनी हैसियतसमेत दिलाई दिगो पार्न र आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सक्ने तुल्याउन सहकारी संस्थाको रूपमा दर्ता हुन प्रोत्साहन दिइएको छ ।

महिला विकास समूह, समिति, संस्थाले आयआर्जन, बचत सङ्कलन र परिचालन तथा सामुदायिक विकासका कार्यमा भूमिका लिएका छन् । कार्यक्रमको अभाव वा अन्य विभिन्न कारणले निष्क्रिय रहेका समूहको सङ्ख्या ८३०७ रहेको छ, जुन प्रवर्धित समूहको ४.८१ प्रतिशत हुन आउँदछ । सहजकर्ताको साथ, सम्पर्क बढाएर निष्क्रिय समूहलाई पुनः क्रियाशील तुल्याउने प्रयास भैरहेको छ ।

समूह सङ्ख्याको अनुपातमा समिति सङ्ख्या न्यून छ, जसलाई विसङ्गतिको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ । यसो हुनुमा संस्था दर्ता भैसकेपछि समितिको भूमिकालाई कतिपय स्थानमा गौण देख्नु पनि हो । विगत आर्थिक वर्षको तुलनामा हाल समितिको महत्वलाई आत्मसात् गर्दै गठनको क्रम बढेको छ । हालसम्म २१,००० वटा समितिहरू गठन भएका छन् । संस्था दर्ता भैसकेपछि समूहको बचतलाई संस्थामा एकीकरण गरी आर्थिक, सामाजिक क्रियाकलापमा समितिलाई समूह र संस्थाबीच सेतुको भूमिकामा प्रतिस्थापित गर्न सदस्य समुदायलाई अभिप्रेरित गरिएको छ । महिला विकासका समूह सङ्ख्या, समूहमा जुटेका सदस्य सङ्ख्या, निष्क्रिय समूह, समिति र संस्थाको जिल्लागत विवरण **अनुसूची** २ मा दिइएको छ ।

३.३.३ बचत परिचालन

विपन्न महिलालाई स्थानीय साहुकारको चक्रवृत्ति व्याजको मारबाट पार पाउन, गर्जो टार्न र सानातिना उद्यम, व्यवसाय चलाउन सक्ने बनाउनका लागि पेवा बढाउने कार्यक्रमको रूपमा सुरूको अवस्थादेखि नै समूह बचत परिचालन कार्य जारी छ । कार्यक्रमको थालनीका समयमा बैङ्कको कर्जा प्राप्ति तथा नियमित कर्जा असूलीमा

निश्चितताका लागि पनि बचतको व्यवस्था गरिएको थियो। नियमित बचत गर्ने बानीको विकास भएपछि बैङ्कको मात्र भर नपरी आफ्नै बचतबाट दैनिक व्यवहार चलाउन र ग्रामीण व्यवसाय सञ्चालन गर्न आवश्यक पुँजीको माग पूरा गर्न सकिएको पनि छ।

नियमित बचतकै परिणामस्वरूप महिला विकास कार्यक्रमद्वारा प्रवर्द्धित समूह, समिति र संस्था तहमा समेत जम्मा रु. ३ अर्ब ७१ करोड २३ लाख बचत सङ्कलित छ। सङ्कलित बचतमध्ये रु. १५ करोड ६६ लाख समूहमा, रु. ५७ करोड २१ लाख समितिमा र रु. २ अर्ब ९८ करोड ३५ लाख संस्थाको तहमा रहेको छ। संस्था गठन नभएसम्म समूह, समितिमा बचत जम्मा गरे तापनि संस्था गठन र दर्तापश्चात् संस्थामा बचत एकीकरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ। अनुपातका अर्थमा समूहमा ४.२२ प्रतिशत, समितिमा १५.४१ प्रतिशत र संस्थामा एकीकरण भैसकेको बचत ८०.३७ प्रतिशत हुन्छ।

बचत सङ्कलन एउटा पाटो हो भने त्यसको उच्चतम परिचालन अर्को। कुल बचतमध्ये रु. ३ अर्ब ५७ करोड ८१ लाख लगानीमा परिचालन भैरहेको पाइएको छ। समूह, समिति र संस्थामा सङ्कलित बचत र लगानीमा रहेको बचतको जिल्लागत विवरण **अनुसूची ३** दिइएको छ।

३.३.४ चालुकोष परिचालन

बैङ्क वा अन्य संस्थागत स्रोतबाट पूरा नहुने समूह सदस्यका तात्कालिक सामाजिक एवं खायन (Consumption) ऋण आवश्यकता पूरा गर्न चालुकोष (Revolving Funds) को विचार गरिएको हो।[२४] यता महिला विकास कार्यक्रमअन्तर्गत प्रवर्धित समूहहरूको वित्तको वैकल्पिक स्रोतको रूपमा चालुकोषलाई लिइएको छ। चालुकोषलाई महिला समिति, संस्थाअन्तर्गत परिचालित बचत सुरक्षित गर्ने वित्तीय साधनको रूपमा पनि हेर्न सकिन्छ।

नेपाल सरकारका साथै विभिन्न दातृ-स्रोतबाट प्राप्त रकम कोषमा जम्मा गरिन्छ। नेपाल सरकारबाट स्वीकृत चालुकोष स्थापना तथा बीउपुँजी परिचालन निर्देशिका, २०६० अनुसार प्रत्येक जिल्लामा महिला तथा बालबालिका कार्यालय अनि केन्द्रमा विभागबाट कोषको सञ्चालन व्यवस्था मिलाइन्छ भने लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट गरिन्छ।

कोषबाट महिला तथा बालबालिका कार्यालयले जिल्लाभित्रका महिला समिति, संस्थालाई प्राथमिकताका आधारमा बीउपुँजी प्रदान गर्दछ। बीउपुँजीको व्याज २ प्रतिशत छ र ३ वर्षपछि सो फिर्ता गर्नुपर्ने प्रावधान छ। महिला समिति, संस्थाको कार्य हेरेर अरू २ वर्ष म्याद थप गर्न पनि सकिन्छ। महिला समिति, संस्थाले बीउपुँजीबाट आफ्ना सदस्यहरूलाई ऋण प्रदान गर्दछन्।

आ.व. २०४४/४५ देखि नै १० जिल्लाका महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूमा परीक्षणको रूपमा चालुकोषको व्यवस्था गरिएको हो। आ.व. २०४८/४९ मा कोषका लागि संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषले एकैपल्ट २३ जिल्लामा ५० हजारका दरले रकम उपलब्ध गराएको थियो। कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष (IFAD) को तर्फबाट आ.व. २०५१/५२ मा गोरखा र आ.व. २०५२/५३ मा म्याग्दीका लागि रु. १०-१० हजार अनि आ.व. २०५३/५४ मा १८ जिल्लामा २० देखि ५० हजारसम्म दिइएको र क्रमशः ५२ जिल्लामा कोषको व्यवस्था गरिएको देखिन्छ। त्यस्तै, जर्मन प्राविधिक सहायता नियोग (GTZ) ले गोरखा र धादिङ दुई

---

[२४] Women Development Programme: Progress Report Fiscal Year 1995/96 (ललितपुर, स्थानीय विकास मन्त्रालय, महिला विकास महाशाखा), पृ. २३।

जिल्लामा चालुकोष स्थापनाका लागि रु. ९५ हजार सहयोग गरेको थियो । आ.व. २०५५/५६ मा संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय बालकोषले तनहुँ र नवलपरासीका लागि रु. १६ लाख चालुकोषमा थपेको थियो ।

चालुकोषबाट प्राप्त बीउपुँजी विनियोजनको अधिकार (Power to appropriate resources) महिला समिति, संस्थालाई नै भएको तथा त्यस्तो बीउपुँजीले विभिन्न अर्थमा टेवा पुऱ्याएकोले जिल्लाहरूबाट चालुकोष थप गर्ने माग भएको सन्दर्भमा नेपाल सरकारबाट स्रोतको उपलब्धताको आधारमा विभिन्न समयमा रकम विनियोजन हुँदै आएको छ ।

आ.व. २०५७/५८ मा २५ जिल्लाका लागि रु. ४६ लाख ३३ हजार, आ.व. २०५८/५९ मा ७५ जिल्लाका लागि रु. १२ लाख ३६ हजार र आ.व. २०६०/६१ मा ७५ जिल्लाका लागि रु. १९ लाख २० हजार चालुकोषमा थपियो । पछि आ.व. २०६१/६२ मा ४६ जिल्लाका लागि रु. ६४ लाख ४४ हजार, आ.व. २०६२/६३ मा २१ जिल्लाका लागि रु. २१ लाख (DACAW कार्यक्रमअन्तर्गत), आ.व. २०६३/६४ मा १५ जिल्लाका लागि रु. ६० लाख, आ.व. २०६४/६५ मा ४८ जिल्लाका लागि रु. ४८ लाख र आ.व. २०६५/६६ मा २० जिल्लाका लागि रु. २२ लाख ५० हजार चालुकोषतर्फ विनियोजन भयो । त्यस्तै, चालुकोषमा आ.व. २०६६/६७ मा ७४ जिल्लाका लागि रु. ३० लाख, आ.व. २०६७/६८ मा २१ जिल्लाका लागि रु. १२ लाख ४० हजार, आ.व. २०६८/६९ मा २० जिल्लाका लागि रु. २१ लाख, आ.व. २०६९/७० मा १६ जिल्लाका लागि रु. ५ लाख र आ.व. २०७०/७१ मा ३४ जिल्लाका लागि रु.३४ लाख, २०७१/७२ मा २९ जिल्लाका लागि रु.५१ लाख ९० हजार विनियोजन गरिएको थियो ।

हाल (२०७२ आषाढ मसान्तसम्म) चालुकोषको सावाँ रु. १२ करोड ८९ लाख ३० हजार छ भने व्याज रु. १ करोड ६२ लाख ८८ हजार गरी जम्मा रु. १४ करोड ५२ लाख १८ हजार परिचालनमा रहेको छ । चालुकोषको जिल्लागत विवरण **अनुसूची ४** मा हेर्न सकिन्छ ।

३.३.५ प्रगति

महिला विकास कार्यक्रमको थालनीदेखि हालसम्म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा विभिन्न पक्षमा हासिल गर्न सकिएको प्रगति तालिका ८ मा दिइएको छ ।

तालिका ८ : महिला विकास कार्यक्रमको समष्टिगत प्रगति (आ.व. २०३९।४० देखि २०७१/७२ सम्म)

क्र.स.	क्रियाकलापको नाम	एकाइ	जम्मा	कैफियत
फैलावट				
१.	कार्यक्रम सञ्चालित जिल्ला	सङ्ख्या	७५	
२.	कार्यक्रम सञ्चालित गाउँपालिका	सङ्ख्या	३,२५९	२०७२ माघसम्म गाउँपालिका सङ्ख्या ३१४०, नपा १९४
३.	कार्यक्रम सञ्चालित नगरपालिका	सङ्ख्या	१८०	
४.	कार्यक्रम सञ्चालित वडा	सङ्ख्या	२३,१०१	गाउँपालिका २०,९५१ र नपा २,१५०
संस्थागत विकास				
५.	गठन भएका महिला समूह	सङ्ख्या	१७२,६८५	
६. ६.१	समूहमा सम्मिलित महिला दलित	जना जना	९९०७८६ १५४,००३	१५.५४ प्रतिशत

क्र.स.	क्रियाकलापको नाम	एकाइ	जम्मा	कैफियत
६.२ ६.३	जनजाति अन्य	जना जना	३५१,८२४ ४८४,९५९	३५.५१ प्रतिशत ४८.९५ प्रतिशत
७.	गठन भएका महिला समिति	सङ्ख्या	२१,०००	
८.	दर्ता भएका महिला संस्था	सङ्ख्या	१,७१७	
९.	तदर्थ महिला संस्था	सङ्ख्या	१४७	
स्रोत परिचालन				
१०.	महिलाहरूको सामूहिक बचत	रु.	३,७१,२३,१५,८०४	
११.	जम्मा लगानीमा रहेको	रु.	३,५७,८१,१९,४३०	
१२. १२.१ १२.२	चालुकोष मूलधन व्याज	रु. रु. रु.	१४,५२,१८,३५४ १२,८९,३०,०१६ १,६२,८८,३३८	
प्रशिक्षण				
१३.	समूह सदस्यको अनुशिक्षण	जना	३५२,४२०	
१४.	लैङ्गिक चेतना जागरण तालिम	जना	९६,६४९	
१५.	आधारभूत तालिम	जना	१६४,५८३	
१६.	नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम	जना	३०,६९३	
१७.	प्रजनन स्वास्थ्य सचेतना तालिम	जना	१२१,४३८	
१८.	व्यवसायमूलक सीप विकास तालिम	जना	१४५,४३४	
१९.	कानुनी चेतना जागरण तालिम	जना	१९,४३४	
२०.	सामाजिक समावेशीकरण तालिम	जना	३,३७३	
२१.	सासू-बुहारी अन्तरक्रिया	जना	१९,३९९	
२२.	बालविकास चेतना जागरण तालिम	जना	५,५८७	
२३.	अध्ययन, अवलोकन तथा रेखाङ्कन भ्रमण	जना	१७,४४५	
२४.	किशोरा विकास तालिम	जना	२३,३८१	
२५.	लेखापालन तालिम	जना	४,८३४	
२६.	कर्मचारीहरूलाई लैङ्गिक योजना तथा परीक्षण तालिम	जना	१,११३	
अन्य				
२७.	उत्कृष्ट महिला संस्था पुरस्कार	सङ्ख्या	५४	
२८.	महिला संस्थाको अवस्था विश्लेषण तथा रणनीति-पत्र तर्जुमा	सङ्ख्या	६०२	
२९.	वडा समितिअन्तर्गत निगरानी समूह गठन र परिचालन	वडा	५,६९१	

परिच्छेद ४
वार्षिक कार्यक्रमको कार्यान्वयन

४.१ समष्टिगत प्रगति

आ.व. २०७०/७१ मा विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा बजेट शीर्षक नं. ३४०१०१३ र ३४०१०१४ को महिला विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर र ३४०८०२३ र ३४०८०२४ को महिला विकास कार्यक्रम, जिल्लास्तर सञ्चालित थिए । वैदेशिक सहयोगका आयोजनामा बजेट शीर्षक नं. ३४०११२३ को लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, केन्द्र तथा जिल्लास्तरसमेत गरी राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त (P1) तीनवटा आयोजना कार्यान्वयन भएका थिए । प्रत्यक्ष कोष व्यवस्था (Direct Funding) को छाउपडी निवारण आयोजना पनि सञ्चालन गरिएको थियो ।

आ.व. २०७०/७१ मा महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्र र जिल्लास्तर) बाट हासिल भएका उपलब्धि उल्लेखनीय छन् ।

(अ) पुँजीगत खर्चअन्तर्गत

क. कार्यालय भवन निर्माण १९ जिल्ला र परिसर निर्माण ९ जिल्लामा गर्ने गरी कार्यक्रम राखिएको थियो । तालिका ९ मा कार्यालय भवन निर्माणको अद्यावधिक अवस्था दिइएको छ ।

तालिका ९ : महिला तथा बालबालिका कार्यालय भवन निर्माण

सि. नं.	तर्फ	आव २०७०।७१ को अवस्था				कैफियत
		निर्माण सम्पन्न	निर्माणाधीन	प्रस्तावित	जम्मा	
१.	आफ्नै विनियोजन	१९ जिल्ला : डोटी, कालिकोट, पर्वत, कास्की, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, उदयपुर, बाँके, सुर्खेत, बाग्लुङ, संखुवासभा, मोरङ, मकवानपुर, ताप्लेजुङ, जुम्ला, ओखलढुङ्गा, दोलखा, म्याग्दी र रुकुम	६ जिल्ला : प्युठान, पाल्पा, नवलपरासी, रुपन्देही, तनहुँ र कपिलवस्तु	९ जिल्ला : झापा, बारा, गुल्मी, रसुवा, चितवन, लमजुङ, बर्दिया, इलाम र धनकुटा	३४ जिल्ला	
२.	शान्ति तथा पुनः निर्माण मन्त्रालय	४ जिल्ला : अर्घाखाँची, अछाम, खोटाङ र सोलुखुम्बु	-	-	४ जिल्ला	
३.	महाकाली एकीकृत ग्रामीण विकास परियोजना	१ जिल्ला : बैतडी	-	-	१ जिल्ला	
४.	जिल्ला बालकल्याण समिति	१ जिल्ला : गोरखा	-	-	१ जिल्ला	भवन तथा शहरी विकास कार्यालयको तर्फबाट एक कोठा थप भएको ।
	जम्मा	**२५ जिल्ला**	**६ जिल्ला**	**९ जिल्ला**	**४० जिल्ला**	

ख. मेसिनरी औजार

५४ जिल्लामा कार्यालय उपकरणका लागि रु. ५४ लाख ३० हजार बजेट व्यवस्था भएअनुसार खरिद कार्य सम्पन्न भयो ।

ग. फर्निचर तथा फिक्चर्स

फर्निचर तथा फिक्चर्स ७३ जिल्लाका लागि बजेट रु. ३९ लाख ९५ हजार छुट्ट्याइएको थियो । कार्यक्रमअनुसार खरिद कार्य सम्पन्न भएको छ ।

पुँजीगत कार्यक्रमको जिल्लागत विनियोजन र खर्चको कच्चावारी **अनुसूची ७** मा हेर्न सकिन्छ ।

आपत्कालीन संरक्षण सेवामा महिला समूहहरूको परिचालन (महिला संस्था समितिलाई कार्यक्रम अनुदान) ६ जिल्ला : ओखलढुङ्गा, दोलखा, रामेछाप, सिन्धुपाल्चोक, नुवाकोट र रसुवा

- २ संस्थामा अभिभावकविहीन बालबालिका, विशेष स्याहारको आवश्यकता पर्ने गर्भवती, सुत्केरी र पारिवारिक विखण्डनका कारण अलपत्र एकल महिला, ज्येष्ठ नागरिक, बिरामी, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि महिला समूह, समितिको प्रत्यक्ष रेखदेखमा आफन्ती आश्रय
- ५ संस्थामा संरक्षण विषयगत क्षेत्रका इच्छुक निकायसँगको सहकार्यमा मनोसामाजिक विमर्श केन्द्र स्थापना
- १४ पटक लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, बालबालिका, किशोरी तथा महिलाको सम्भावित ओसारपसार र संरक्षणको निहुँमा हुनसक्ने शोषणको रोकथामका लागि निगरानी समूह, समितिको परिचालन
- ३ पटक प्रभावित किशोरीहरुको जागरणका लागि जीवनोपयोगी सीप तालिम, गाउँस्तर, १० दिने
- १३ संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्रको पुनर्स्थापना
- ४ पटक संरक्षण विषयगत सेवाको जिल्लास्तरबाट स्थलगत अनुगमन ।

लक्ष्यित महिलाको पहिचान र समूहीकरण

- ११७ गाविस्तरीय परामर्श बैठक
- १४१७२ समूह गठन र परिचालन
- १७३७ समिति गठन र परिचालन (निगरानी समूहसमेत)
- ९७ गाविसमा पूर्वसहकारी शिक्षा तालिम, ३ दिने, गाउँस्तर
- ९७ महिला संस्था स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिसंस्था रु. ५ हजार)

व्यक्तित्व विकासका प्रारम्भिक प्रशिक्षण

- ७१८५४ जना समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर
- ५६७० जनालाई आधारभूत तालिम
- १०२० जनालाई महिला-पुरुष समविकास तालिम
- ७५० जनालाई सासू-बुहारी अन्तरक्रिया
- २२५ जनालाई प्रजनन स्वास्थ्य सचेतना तालिम

संस्थागत विकास र सहभागिता

- ६२५३ निष्क्रिय समूहको गठन वा पुनर्गठन

- १०२२ निष्क्रिय समितिको गठन वा पुनर्गठन
- ३२२१ जनालई नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम
- ९८० जनालाई लेखापालन तालिम
- ५६१ जनालाई प्रस्तावना लेखन तालिम
- १२० महिला संस्थाको अवस्था विश्लेषण तथा रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यशाला
- ७०५ अन्तरसंस्था, ५३९ अन्तरजिल्ला रेखाङ्कन भ्रमण
- २२५ पटक महिला संस्था/समितिका अध्यक्षमाझ चौमासिक अन्तरक्रिया
- ६८ संस्था/समितिलाई स्रोत परिचालनका लागि बीउपुँजी
- ८९ महिला संस्थालाई भवन निर्माण अनुदान

महिला समितिअन्तर्गत व्यावसायिक समूह विकास

- ३२१ पटक सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी
- १०६१२ जनालाई ३ दिने, गाउँस्तर, ५ दिने, गाउँस्तर, ५ दिने, जिल्लास्तर, ७ दिने, जिल्लास्तर, १५ दिने, जिल्लास्तर, ३० दिने, जिल्लास्तर, ९० दिने, जिल्लास्तरको (साझेदारीको बजेट समायोजित) सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम
- १०८१२ जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. ३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)
- १४४० जनालाई ३ दिने, गाउँस्तर, ५ दिने, जिल्लास्तर सीप पुनर्ताजगी तालिम
- ११६ संस्थालाई साझा व्यावसायिक सेवाका लागि महिला संस्थालाई बहुउपयोगी कार्यक्रम अनुदान

'गरिबीविरुद्ध महिला' अभियान (एकल, अपाङ्गता भएका, लैङ्गिक हिंसाबाट प्रभावित, दलित वा सक्तटापन्न जनजाति समुदायका विपन्न महिलासमेत)

- १५ संस्थालाई सहभागितात्मक अवस्था विश्लेषण र रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यशाला
- ६२२ समूह गठन वा पुनर्गठन, १०२ समिति गठन वा पुनर्गठन छूट घरधुरीको समूहीकरण
- ३१२९ जनालाई पुनर्ताजगी अनुशिक्षण
- ६०४२ जनालाई सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम
- ७७२० जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान
- १४ संस्थालाई साझा व्यावसायिक सेवाका लागि महिला संस्थालाई बहुउपयोगी कार्यक्रम अनुदान
- ९५ पटक स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास
- २१० संस्थालाई अन्तरसंस्था रेखाङ्कन भ्रमण
- २८८ पटक सहजीकरण, सम्बन्धन एवं अभिलेखीकरण

विद्यालयविमुख किशोरीको बहुआयामिक विकास (मुक्त कमलरीसमेत)

- ४७२१ जनालाई जीवनोपयोगी तालिम, १० दिने, गाँउस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)
- १५६ केन्द्रलाई महिला संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्र सञ्चालन

- १५५ संस्थालाई महिला संस्थामार्फत अतिविपन्न किशोरीका लागि शैक्षिक तथा स्वास्थ्योपचार सहयोग
- २३ पटक सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी
- ४६५५ जनालाई सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम
- ४६६४ जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान
- १४० पटक स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास
- १८० जनालाई अन्तरसमूह रेखाङ्कन भ्रमण
- ५९ पटक किशोरी समूहका अध्यक्ष र सचिवमाझ चौमासिक अन्तरक्रिया

मुक्त कमलरी सशक्तीकरण, ३ जिल्लाका १८० जना: कन्चनपुर, कैलाली र बाँके

- ३६ समूहलाई महिला संस्थाअन्तर्गत मुक्त कमलरी समूह गठन
- ६ पटक समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर
- ६ पटक सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी
- १८० जनालाई सीप तथा व्यावसायिक विकास तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर
- १८० जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान

बालअधिकारको सम्बर्द्धन

- ७१ पटक विपदमा परेका बालबालिकाहरूको उद्धार तथा पुनर्स्थापन
- ५७ पटक बालगृहहरूको संयुक्त निरीक्षण

लैङ्गिक हिंसा निवारण

- ७४ पटक मानव बेचविखन विरुद्ध गठित जिल्ला कार्यसमितिलाई अनुदान दिने
- १७ जिल्ला घरेलु हिंसाबाट प्रभावित महिलाका लागि महिला संस्थाहरूको समन्वयमा सुरक्षित अल्पकालीन आश्रयसहित सेवा केन्द्र सञ्चालन : १७ जिल्ला (प्रतिजिल्ला हिमाल रु. ८ लाख /पहाड रु. १० लाख/तराई रु. १२ लाख) पाँचथर, सुनसरी, सोलुखुम्बु, सप्तरी, सर्लाही, रौतहट, मकवानपुर, नवलपरासी, तनहुँ, काभ्रे, बाग्लुङ, जुम्ला, प्यूठान, दाङ, बर्दिया, डोटी र कञ्चनपुर)
- १५ जिल्लामा ९६५ जनालाई लो.से.आ.बाट लिइने राजपत्र अनङ्कित पद (प्रथम र द्वितीय) का मूल परीक्षामा सहभागी हुने महिला उम्मेदवारहरूका लागि तयारी कक्षा सञ्चालन

४.२ महिला विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर

महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्रस्तर) मा जम्मा २१ वटा क्रियाकलापमध्ये पुँजीगत खर्चका २ वटा र चालु खर्चका १९ वटा थिए ।

पुँजीगत खर्चतर्फ सम्भाग छुट्टयाइएको थिएन भने चालु खर्चतर्फका क्रियाकलाप ३ सम्भागमा राखिएका थिए :

- आपत्कालीन सेवामा महिला समूहहरूको परिचालन (महिला संस्था समितिलाई कार्यक्रम अनुदान) ८ जिल्ला : गोरखा, काभ्रेपलाञ्चोक, धादिङ्ग, भक्तपुर, ललितपु, काठमाडौं, सिन्धुली र मकवानपुर
- जनशक्ति विकास
- अनुगमन, अभिलेखीकरण तथा संस्थागत सुदृढीकरण

पुँजीगत खर्चमा विभागको उपकरण र फर्निचर तथा फिक्चर्सका लागि जम्मा ७ लाख व्यवस्था भएको थियो । चालु खर्चमा आपत्कालीन सेवामा महिला समूहहरूको परिचालन (महिला संस्था समितिलाई कार्यक्रम अनुदान) ८ जिल्ला : गोरखा, काभ्रेपलाञ्चोक, धादिङ्ग, भक्तपुर, ललितपु, काठमाडौं, सिन्धुली र मकवानपुरअन्तर्गत आपत्कालीन सेवामा प्रवर्धित महिला समूहहरूको परिचालनका लागि संक्षिप्त मार्गदर्शन प्रकाशित गरिएको थियो ।

जनशक्ति विकासअन्तर्गत किशोरी विकास प्रशिक्षक प्रशिक्षण १ समूह, ग्रामीण व्यवसाय प्रवर्धनकर्ता पुनर्ताजगी प्रशिक्षण १ समूह, संस्थागत विकास पुनर्ताजगी प्रशिक्षण १ समूह, कार्यालय सञ्चालनसम्बन्धी प्रशिक्षण १ समूह र निजामती सेवालाई समावेशी बनाउन लोक सेवा आयोगबाट लिइने परीक्षामा नेपाल प्रशासन सेवा, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीका महिला उम्मेदवारहरूका लागि पाँचै विकास क्षेत्रमा विशेष तयारी कक्षा ६०२ जनालाई गरी ५ वटा क्रियाकलाप सम्पन्न गरिए ।

अनुगमन, अभिलेखीकरण तथा संस्थागत सुदृढीकरणअन्तर्गत वार्षिक समीक्षा गोष्ठी, वार्षिक योजना तर्जुमा, चालुकोष तथा बेरुजुसम्बन्धी क्षेत्रीय गोष्ठी, 'वेवसाइट' को नियमित सम्भार, कर्मचारीको क्षमता विकास (कम्प्यूटर, भाषा, इत्यादि), अन्तर्राष्ट्रिय नारी दिवसको उपलक्ष्यमा महिला विकास कार्यालयमा कार्यरत उत्कृष्ट महिला कर्मचारीलाई पुरस्कार, उत्तम महिला संस्था पुरस्कार, वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन र सघन अनुगमन गरी जम्मा ८ वटा कियाकलापहरू समावेश गरिएका थिए ।

महिला विकास कार्यक्रम (केन्द्रस्तर) को भारित प्रगति प्रतिशत ७५.६३ पुग्यो भने वित्तीय प्रगति प्रतिशत ७२.४९ भयो । क्रियाकलापगत विवरण **अनुसूची ५.क** मा दिइएको छ ।

४.३ महिला विकास कार्यक्रम, जिल्लास्तर

पुँजीगत खर्चतर्फ ४ र चालु खर्चतर्फ ८७ गरी जिल्लास्तरीय महिला विकास कार्यक्रममा जम्मा ९१ वटा क्रियाकलाप समेटिएका थिए । उल्लेखनीय प्रगतिमा ११७ गाविसमा कार्यक्षेत्र विस्तार तथा परिचयात्मक कार्यक्रम भयो भने १४१७२ वटा नयाँ महिला समूह गठन गरिए । वडास्तरमा थप १७३७ समिति गठन र व्यवस्थापनको काम सकियो । १५२ गाविसमा पूर्वसहकारी शिक्षा तालिम, ९७ महिला संस्थालाई स्थापना खर्च अनुदान (प्रति संस्था रु. ५ हजार) त्यस्तै, ७१८५४ जनालाई अनुशिक्षण प्रदान गरियो ।

साथै १०२० जनालाई महिला-पुरुष समविकास तालिम, ५६७० जनालाई आधारभूत तालिम, २२५ जनालाई प्रजनन स्वास्थ्य सचेतना तालिम, ७५० जना सासू-बुहारीबीच अन्तरक्रिया, ३२२१ जनालाई नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, ५६१ जनालाई प्रस्तावना लेखन तालिम र ९८० जनालाई लेखापालन तालिम दिइयो । जीविकोपार्जनतर्फ १०६३२ जनालाई सीप विकास तालिम दिएर १०८१२ जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान प्रदान गरियो भने १४४० जनालाई सीप पुनर्ताजगी तालिममा सहभागी गराइयो । कार्यक्रमको अभिन्न भागको रूपमा विद्यालयविमुख किशोरीको बहुआयामिक विकासका गतिविधि पनि पर्दछन्, जसअन्तर्गत यो वर्ष ४७२१ जनालाई जीवनोपयोगी सीप तालिम, ४६५५ जनालाई सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम, १५६ वटा महिला संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्रको स्तरोन्नति, १५५ महिला संस्थामार्फत किशोरीहरूको शैक्षिक तथा स्वास्थ्योपचार सहयोग प्रदान गरियो । मुक्त कमलरी सशक्तीकरण अन्तर्गत ३६ महिला संस्थाअन्तर्गत समूह गठन, ६ पटक समूह सदस्यको अनुशिक्षण, १८० जनालाई सीप तथा व्यवसायिकता विकास तालिम तथा व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान प्रदान गरियो ।

अन्य उल्लेख्य पक्षहरूमा ४३० जना स्थानीय जनप्रतिनिधि, गाविस सचिव तथा सञ्चारकर्मीलाई लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण अनुशिक्षण प्रदान गरियो । त्यस्तै, १२३ पटक सञ्जाल सदस्यहरू माझ अन्तरक्रिया र २१८ पटक मूलप्रवाहीकरण समन्वय समितिको बैठक भए । १५ जिल्लामा ९६५ जनालाई लोक सेवा आयोगबाट लिइने राजपत्र अनङ्कित पद (प्रथम र द्वितीय) को मूल परीक्षामा सहभागी हुने महिला उम्मेदवारहरूका लागि तयारी कक्षा सञ्चालन गरियो । 'गरिबीविरुद्ध महिला अभियान' अन्तर्गत १५ पटक सहभागितात्मक अवस्था विश्लेषण र रणनीति-पत्र तर्जुमा, ६२२ वटा समूह र १०२ वटा समिति गठन वा पुनर्गठन, ३१२९ जनालाई पुनर्ताजगी अनुशिक्षण, ६०४२ जनालाई सीप तथा व्यवसायिकता विकास तालिम साथै ७७२० जनालाई व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान प्रदना तथा २१० जनालाई अन्तरसंस्था रेखाङ्कन भ्रमण सम्पन्न गरिए ।

यसरी महिला विकास कार्यक्रम (जिल्लास्तर) तर्फ आ.व. २०७१/०७२ मा ९६.६४ प्रतिशत भारित प्रगति र ९२.३५ प्रतिशत वित्तीय प्रगति हासिल हुन सकेको छ । जिल्लागत प्रगति विवरण **अनुसूची ५.ख** मा समावेश गरिएको छ ।

४.४ सेवा केन्द्र सञ्चालन

सामाजिक परिचालनबाट महिलाउपर हुने घरेलु हिंसा रोकतोक गर्न सकिन्छ भन्ने अब साबित भैसकेको छ । पारिवारिक परिवेशभित्र छिप्ने गरेका घटना उजागर गर्न अनि प्रभावितलाई विधिवत न्याय दिलाउन छिमेकी सक्रियता प्रभावकारी देखिएको छ । छिमेकी सहयोगका फाइदा उल्लेखनीय छन् । छिमेक छेउमै हुन्छ, जत्तिखेर पऱ्यो त्यत्तिखेरै जुटिहाल्दछ । छिमेकी चासो स्वाभाविक हुन्छ; त्यसलाई 'हस्तक्षेप' भन्न मिल्दैन । समाज नै सचेत भएपछि सहनशीलतामुनि पनि अन्यायले बास पाउँदैन । प्रभावितले उजुरी गरून् वा नगरून् - वल्लो-पल्लो घरमा थाहा पाइहालिन्छ । छिमेकीको त 'डर' नै पनि निवारक हुन्छ । छिमेकीले 'हस्तक्षेप' गरेपछि घटनाको पुनरावृत्ति भएको हत्तपत्त भेटिएको छैन । आफन्त र छिमेकीमा त्यही अन्तर छ । आफन्तको लाख प्रयत्न व्यर्थ होला तर समाजले भनेपछि सुधिन कर लाग्दछ ।

वास्तवमा सुखशान्तिको पर्यायवाची घरभित्रै अनगिन्ती महिलाले प्रताडित हुनु परिरहेको विडम्बनाको अन्त्य व्यापक सामाजिक अभियानबाटै सम्भव हुन्छ । सामुदायिक प्रयास र सक्रियताबाटै घरेलु हिंसाबाट प्रभावित महिलाहरूको संरक्षणतर्फ ध्यान दिएर आ.व. २०६६/०६७ देखि १५ जिल्लामा र २०७०।०७१ मा थप २ जिल्लामा गरी जम्मा १७ जिल्ला सेवा केन्द्र र सामुदायिक सेवा केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन् । महिला संस्थाहरूको समन्वयमा प्रभावित महिलाका लागि सुरक्षित अल्पकालीन आश्रयसहितको सेवा केन्द्र सञ्चालन गरिएको छ । सेवा केन्द्रको अगुवाइमा प्रभावित महिलाहरूका लागि औषधोपचार, मनोसामाजिक विमर्श, कानुनी परामर्श, सीप विकासलगायतका पक्षमा आवश्यक सेवा तथा सुविधा प्रदान गर्दै आइएको छ ।

केन्द्र सञ्चालन गरिएका जिल्लाहरूमा पाँचथर, सोलुखुम्बु, सुनसरी, सप्तरी, सर्लाही, काभ्रेपलाञ्चोक, मकवानपुर, नवलपरासी, तनहुँ, बाग्लुङ, दाङ, बर्दिया, डोटी, जुम्ला, कञ्चनपुर, रौतहट र प्युठान रहेका छन् । जम्मा १७ वटा जिल्ला सेवा केन्द्र र १०४ वटा सामुदायिक सेवा केन्द्र सञ्चालनमा छन् ।

प्रदत्त सेवासहितको जिल्लागत विवरण **अनुसूची ८** मा राखिएको छ ।

४.५. लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर

४.५.१ परिचय

संयुक्त राष्ट्रसंघीय बालकोष र संयुक्त अधिराज्य सरकारको अर्न्तराष्ट्रिय विकास विभाग (Department for International Development - DfID) को सहयोगमा सञ्चालित महिला अर्धकानुनी (Para-legal) समिति कार्यक्रमलाई महिला विकास कार्यक्रममा एकीकृत गर्ने गरी त्रिपक्षीय सहमतिमा मिति २०६९।४।१२ मा संयुक्त पारगमन योजना (Transition Plan) तर्जुमा गरिएको थियो । पारगमन योजनालाई सरल र सुबोध्य रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन मिति २०६९।५।६ मा महिला 'Para-legal' समिति कार्यक्रमको पारगमन योजना कार्यान्वयन मार्गदर्शन स्वीकृत भएको थियो । पारगमन पहलका क्रममा प्राप्त सकारात्मक अनुभवको जगमा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय र संयुक्त अधिराज्य सरकारको अन्तर्राष्ट्रिय विकास विभागबीच मिति २०७१।९।२२ (तदनुसार सन् २०१५ जनवरी ६) मा सम्झौता भएको सुरक्षा र न्यायको सुदृढीकरणका लागि एकीकृत विकास कार्यक्रम (Integrated Programme for Strengthening Security and Justice - IP-SSJ) को अभिन्न भागको रूपमा एकीकृत विकासको नयाँ चरण आव २०७१।७२ देखि प्रारम्भ गरिएको थियो ।

आयोजना कार्यान्वयनका निकायहरू गृह मन्त्रालयअन्तर्गत नेपाल प्रहरीका महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रहरू र महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गत महिला तथा बालबालिका विभाग एवं महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरू छन् । बालसंरक्षणमा सुधारलगायत महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गतका कार्यहरूलाई संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय बालकोषको प्राविधिक सहयोग आयोजनामा उपलब्ध छ । साथै केही गैरसरकारी संस्थाहरू र आयोजनाको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा सिकाइका लागि छुट्टै तटस्थ संस्थाको संलग्नता रहने व्यवस्थासमेत सम्झौता-पत्रमा उल्लेख गरिएको छ ।

आयोजनाका विभिन्न सम्भागमध्ये लैङ्गिक हिंसा रोकथाम (GBV Prevention) सम्भाग महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गत पर्दछ । यस सम्भागमा विनियोजन हुने पुगनपुग ५५ लाख स्टर्लिङ्ग पाउण्ड (झन्डै ९० करोड रूपियाँ) मध्येबाट लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था आव २०७१।७२ देखि प्रारम्भ भएको थियो । आयोजना अवधिमा उल्लिखित दातृ-निकायहरूकै सहयोगमा साबिकमा सञ्चालित महिला अर्धकानुनी (Para–legal) समिति कार्यक्रमलाई महिला विकास कार्यक्रममा एकीकृत गर्ने संयुक्त पारगमन योजना र सो को कार्यान्वयन मार्गदर्शनअनुसारका बाँकी कार्यसमेत सम्पन्न गर्ने क्रममा साबिकको महिला अर्धकानुनी (Para-legal) समिति कार्यक्रमलाई लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रमको नामबाट महिला विकास कार्यक्रममा एकाकार गरेर हासिल भएका उपलब्धिहरूको संवर्धन गर्दै बढी प्रभावकारी, व्यापक एवम् टिकाउ रूपमा समुदाय तहदेखि नै लैङ्गिक हिंसा निवारणको अभियान चलाइएको छ ।

२. **उद्देश्य**

एकीकृत आयोजनाको समग्र उद्देश्य नेपालमा कानुनको शासन सुधार गर्ने रहेको छ । लैङ्गिक हिंसा निवारणतर्फ आयोजनाको मुख्य उद्देश्य ग्रामीण समुदायमा लैङ्गिक समानता कायम गर्ने तथा लैङ्गिक हिंसाबाट प्रभावितहरूका लागि न्यायमा पहुँच दिलाउने हो । आयोजना अवधिभरिमा खास गरी निम्न चारवटा पक्षमा प्रगति हासिल गर्ने उद्देश्य लिइएको छ :

क. महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसाको रोकथामका वर्तमान कानुनी व्यवस्थाबारेको जानकारी अभिवृद्धि गर्ने;

ख. लैङ्गिक हिंसाको रोकथामका लागि महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरूको क्षमता विकास गर्ने;

ग. महिला र बालबालिकामाथि हुने हिंसा निवारणका लागि रोकथाम र सम्प्रेषण सेवा प्रभावकारी बनाउने र

घ. समुदायमा लैङ्गिक समता र अहिंसात्मक व्यवहार प्रवर्धनका लागि पुरूष, महिला, बालबालिका र समुदायका नेतृत्व वर्गको सक्रिय सहभागितालाई बढवा दिने ।

३. औचित्य

नेपाली समाजमा लैङ्गिक हिंसा जटिल समस्याको रूपमा व्याप्त छ । पितृसत्तात्मक सोचका कारण बालविवाह, बहुविवाह, अनमेल विवाह, बोक्सीको आरोप, दाइजो प्रथा, बादी, झुमा देउकी, छाउपडीजस्ता अनगिन्ती नजाती रीति र अन्धविश्वास समाजमा विद्यमान छन्, जसले महिलामाथि हुने हिंसालाई बढवा दिएका छन् । दुर्वचन, अवहेलना, कुटपिट, बलात्कारजस्ता घटना घरभित्रैबाट हुने गरेका तथ्यले समाजमा विद्यमान भयावह अवस्था दर्शाउँछ ।

सन् २०१३ मा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय जनसङ्ख्या कोषलगायतको सहयोगमा वातावरणीय स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या गतिविधि अनुसन्धान केन्द्र (Centre for Research on Environment Health and Population Activities - CREHPA) ले गरेको अध्ययन प्रतिवेदनअनुसार हिंसाका प्रमुख कारणहरूमा महिलाको परनिर्भरता, छोरा र छोरीबीचको विभेद, पुरूष शासित पारिवारिक संरचना, परम्परागत कुरीतिहरू, गरिबी (आर्थिक असुरक्षा तथा बेरोजगारी), अन्धविश्वास र सचेतनाको अभाव पर्दछन् । घटनाको दोहोरो पीडा महिलालाई नै हुने भएकाले महिलाहरू सकेसम्म आफ्नो पीडा बाहिर देखाउन चाहँदैनन् र आफूमाथि भएको पीडाबाट मुक्तिका लागि प्रयास कहाँ, के, कसरी गर्ने ? भन्ने जानकारीको अभावमा पनि हिंसा सहेर बस्न बाध्य छन् भन्ने खुलासा पनि उक्त प्रतिवेदनले गरेको छ ।

लैङ्गिक विभेदको अन्त्य नभई त्यसैका कारण हुने हिंसाको अन्त्य हुँदैन । लैङ्गिक विभेदको अन्त्यका लागि महिला सशक्तीकरण अनिवार्य छ । लैङ्गिक हिंसाको अवस्थामा महिला सशक्तीकरण सुगम हुँदैन । लैङ्गिक हिंसाको अन्त्यका लागि फेरि महिला सशक्तीकरण नै चाहिन्छ । त्यसकारण महिला सशक्तीकरण र लैङ्गिक हिंसा निवारणका प्रयास सँगसँगै हुनुपर्दछ भन्ने कार्यक्रमको सिकाइ रहेको छ । लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरुको एकीकृत विकास कार्यक्रममा दुवै थरी प्रयासलाई एकाकार गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

४. अपेक्षित उपलब्धि

आयोजनाको कार्यान्वयनपछि देहायका उपलब्धि हासिल हुने गरी कार्यक्रम संरचना विकास गरिएको छ :

- ग्रामीण विपन्न महिलाको आर्थिक-सामाजिक सशक्तीकरणका साथै लैङ्गिक विभेदका घटनामा कमी भएको हुने;
- महिलाविरुद्धका सबैथरी हिंसा, शोषण तथा विभेद र बहिष्करणको रोकथाम एवं नियन्त्रणका लागि कानुनी उपचार प्रणाली सहज र सबैका लागि पहुँचयोग्य हुने;
- लैङ्गिक हिंसाका मुद्दालाई समाजमा नै दबाबपूर्वक मिलाउने कार्य निरूत्साहित हुने;
- कार्यक्रम लागू भएका गाविसका सबै वडामा लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूहहरू गठन गरी लैङ्गिक हिंसाका घटनाबाट प्रभावितहरूले सेवा प्राप्त गरेका हुने र

- समूह सदस्यको सालाखाला बचत दुई महिनाको न्यूनतम पारिवारिक खर्च धान्न सक्ने स्तर (रू. १५७३०)[२५] मा पुगेको हुने ।

५. आयोजनाको कार्यक्षेत्र

न्यूनतम क्रियाकलापका अर्थमा आयोजनाको कार्यक्षेत्र ७५ जिल्ला नै रहेको छ । सघन अभियान आव २०७१।७२ मा २९ जिल्लामा केन्द्रित गरिएको थियो । विस्तृत विवरण तालिका १० मा दिइएको छ ।

तालिका १० : आयोजनाको फैलावट

विकास क्षेत्र	सघन क्रियाकलाप	न्यूनतम क्रियाकलाप	जम्मा
पूर्वाञ्चल	५ जिल्ला : झापा, मोरङ, सुनसरी, सप्तरी र सिरहा	११ जिल्ला : ताप्लेजुङ, पाँचथर, इलाम, तेह्रथुम, भोजपुर, संखुवासभा, धनकुटा, उदयपुर, खोटाङ, ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु	१६ जिल्ला
मध्यमाञ्चल	९ जिल्ला : धनुषा, महोत्तरी, सर्लाही, रौतहट, बारा, पर्सा, चितवन, मकवानपुर, र काभ्रे	१० जिल्ला : दोलखा, रामेछाप, सिन्धुली, धादिङ, नुवाकोट, रसुवा, सिन्धुपाल्चोक, काठमाण्डौँ, ललितपुर र भक्तपुर	१९ जिल्ला
पश्चिमाञ्चल	५ जिल्ला : नवलपरासी, रूपन्देही, कपिलवस्तु, कास्की र तनहुँ,	११ जिल्ला : गोरखा, लमजुङ, बाग्लुङ, पर्वत, म्याग्दी, मुस्ताङ, मनाङ, स्याङ्जा, पाल्पा, गुल्मी, र अर्घाखाँची	१६ जिल्ला
मध्यपश्चिमाञ्चल	३ जिल्ला : बाँके, बर्दिया र हुम्ला	१२ जिल्ला : दाङ, सुर्खेत, दैलेख, जाजरकोट, सल्यान, रूकुम, रोल्पा, प्युठान, जुम्ला, मुगु, डोल्पा र कालिकोट	१५ जिल्ला
सुदुरपश्चिमाञ्चल	७ जिल्ला : डोटी, अछाम, बाजुरा, बझाङ, डडेल्धुरा कैलाली र कन्चनपुर	२ जिल्ला : बैतडी र दार्चुला	९ जिल्ला
जम्मा	२९ जिल्ला	४६ जिल्ला	७५ जिल्ला

६. आयोजनाको अवधि

आयोजनाको अवधि सन् २०१४/१५ देखि सन् २०१८ डिसेम्बरसम्म ४ वर्ष रहेको छ ।

७. कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा आव २०७१/७२ को बार्षिक प्रगति

महिला विकास कार्यक्रमको विधि सहभागितामूलक छ । समुदाय तहदेखि गठन हुने महिला समूह, समिति र सस्थाको सङ्गठित प्रयासबाट विभेद र अन्यायको प्रतिकारका लागि सामाजिक शक्ति सिर्जना हुन्छ । समूह, समितिको छिमेकी हस्तक्षेप हिंसा निवारणको अस्त्र नै भएको छ । प्रभावितका लागि सेवा, सुविधाको बन्दोबस्तलगायतका काममा पनि महिला स्वयम्को सक्रियता प्रभावकारी रहन्छ । समुदायतहदेखि नै लैङ्गिक

[२५] आव २०६०।६१ को स्थीर मूल्यमा ।

हिंसा निवारणको एकीकृत प्रयास गर्न महिला विकास कार्यक्रमबाट प्रवर्धित संस्थाहरूको संयोजनमा समुदायमा आधारित संरक्षण प्रणाली विकास गर्ने सोच कार्यक्रमको रहेकोले सोही अनुसार आयोजनाका समग्र क्रियाकलाप केन्द्रित गर्ने प्रयास गरिँदै आएको छ । महिला विकास कार्यक्रमको विधिविधा, रणनीति र पारगमन योजना कार्यान्वयन मार्गदर्शनको परिधिभित्र रही आव २०७१।७२ का लागि तोकिएका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गरिएको थियो ।

लक्षित गाविसको प्रत्येक वडामा लैङ्गिक हिंसा **निगरानी समूह** गठन गरिएको चरणलाई एकीकरण र महिला संस्थाका नियमित गतिविधिअन्तर्गत नै लैङ्गिक हिंसाका मुद्दाहरूको सम्बोधन गर्ने परिपाटी बसेको, समुदाय तहदेखि जिल्ला तहसम्म सम्प्रेषणको प्रणाली कायम भएको र लैङ्गिक समताको ध्वजावहाकको रूपमा महिला संस्थाले नेतृत्वदायी भूमिका खेलेको अवस्थालाई संस्थागतीकरण भएको अवस्था मानिएकोले गत आवको कार्यक्रममा यही प्रक्रियालाई अवलम्बन गर्न मद्दत पुग्ने गरी विभिन्न क्रियाकलापहरू रचना गरिएका थिए ।

साबिक महिला अर्धकानुनी (Para-legal) समिति कार्यक्रम लागू भएका १०२६ गाविस नै एकीकरणको प्राथमिकतामा राखिएको थियो । यसका साथै आवश्यकतामा आधारित क्रियाकलाप निर्धारण गर्न महिला विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनको तह अनुसार गाविसहरुलाई ४ तहमा वर्गीकरण गरी एकीकरणका क्रियाकलापहरुको लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो । गत आवमा तह शून्य गाविस (महिला विकास कार्यक्रमको सुरूवात नै नभएको) ६, तह एक गाविस (नयाँ-नयाँ कार्यक्षेत्र विस्तार भएको तर महिला संस्था दर्ता भैनसकेको) ५०, तह दुई गाविस (कार्यक्षेत्र विस्तार भएर महिला संस्थासमेत दर्ता भैसकेको तर वडास्तरमा **समिति**को व्यवस्था नगरिएको वा गरिए तापनि **समिति**अन्तर्गतका सबैजना समूह सदस्य जुटेर मासिक बैठक बस्ने परम्परा कायम नगरिएको) ६४ र तह तीन गाविस (कार्यक्षेत्र विस्तार, महिला संस्था दर्ता एवम् वडास्तरमा महिला **समितिहरू**को नियमित पूर्ण बैठक बस्ने अनुपम परम्परा भएको) २९ गरी २९ जिल्लाका जम्मा १४९ वटा गाविसमा एकीकरणका सघन क्रियाकलापहरू केन्द्रित गरिएका थिए । यसका साथै अन्य ४६ जिल्लामा साबिकको एकीकरणका प्रयासको निरन्तरताका साथै लैङ्गिक हिंसा निवारणका न्यूनतम क्रियाकलाप सञ्चालन गरिएका थिए । विगत तीनवर्ष यता हालसम्म ५०० बढी गाविसमा एकीकरणका कार्यहरु भै रहेका छन् ।

दातृ निकायको लिखित प्रतिवद्धताअनुरूप २०७० देखि नै क्रियाकलाप योजना सुरू गरि २०७१ श्रावणमा नै कार्यक्रम बजेट स्वीकृत भएको भएतापनि अन्य निकायसँगको समन्वयमा ढिलाई भइ सुरक्षा र न्यायको सुदृढीकरणका लागि एकीकृत विकास कार्यक्रम (Integrated Programme for Strengthening Security and Justice - IP-SSJ) को सम्झौता ढिलोगरी मिति २०७१।९।२२ (तदनुसार सन् २०१५ जनवरी ६) मात्र भएको, बजेट खर्चको प्रक्रिया कार्यक्रम स्वीकृत हुँदा नगद अनुदानमा राखिएकोमा सम्झौता हुँदा सोधभर्ना प्रणाली लागू हुनेगरी भुक्तानी प्रक्रिया परिवर्तन भएको र महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट २०७२।१।१० मा मात्र रकम निकासा प्रक्रिया सुरू गरेकोले सम्पूर्ण कार्यक्रम समयमा सम्पन्न गर्न सकिएन । यद्यपि धेरै महत्वपूर्ण उपलब्धी हाँसिल भएको छ । कार्यक्रमको भौतिक प्रगति ७३।७३ र वित्तीय प्रगति ७०।८७ प्रतिशत रहेको छ । क्रियाकलापगत प्रगति र उपलब्धीका बारेमा तल व्याख्या गरिएको छ ।

७.१ महिला संस्थाहरूको साङ्गठनिक सुदृढीकरण

७.१.१ समूह गठन र परिचालन

सशक्तीकरणको प्रक्रिया लक्षित महिलाको समूह गठनबाट प्रारम्भ हुन्छ । महिला विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनको तहअनुसार जम्मा ४६५० समूह गठन गर्ने लक्ष्य लिइएको थियो जसअनुसार ३९२० समूह गठन

गरी बचत परिचालनको काम पनि सुरू गरिएको छ । जसवाट ग्रामिण क्षेत्रका विपन्न महिलाहरूका साथीका वृत्त समूह बनेका छन् जहाँ सदस्यहरू आफूमाथि घटेका सबै घटनाको खुलेर कुरा गर्न सक्छन् । साथै सदस्यहरूमा सामाजिक पूजीको वढोत्तरी भई हामी पनि केही गर्न सक्छौ भन्ने सामूहिक गतिशिलताको भावना विकास भएको छ ।

७.२.१ समिति गठन र परिचालन

महिला संस्थामा साङ्गठनिक गतिशीलता पैदा गर्नका लागि सबै **समिति**हरूका सक्रियता आवश्यक हुन्छ । **समिति** सक्रिय हुँदा संस्थाको क्रियाकलापको केन्द्र समिति बन्दछ । हरेक महिना कम्तीमा १ पटक बस्ने समितिको बैठक समूह सदस्यको लागि सहभागिताको सुगम मञ्च को रूपमा रहेको हुन्छ । समिति गठनतर्फ गत आवको जम्मा लक्ष्य ६५५ लिइएकोमा ५६२ समिति गठन गरी पूर्ण बैठक बस्ने परम्परा बसालिएको छ । वडास्तरमा महिलाहरूले सामुदायिक विकासममा नेतृत्वदायी भूमिका निवार्ह गर्दै महिलामाथि हुने हिंसाको न्यूनिकरणका लागि खवरदारीका साथै , आर्थिक उपार्जनका लागि आयआर्जनका क्रियाकलाप गरी हरेक समस्या समाधान गर्ने लक्ष्यलाई सार्थक बनाउने काममा समितिको भूमिका प्रभावकारी देखिएको छ ।

७.२.२ निगरानी समूह गठन र नियमित सेवा

एकीकरणको मुख्य सिद्धान्तअनुसार महिला संस्था र अन्तर्गतका वडास्तरका समितिहरूको सक्रियतामा लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध सामाजिक जागरण ल्याउनुका साथै घटनाको रोकथाम, पहिचान एवम् प्रभावितको तत्काल संरक्षण, औषधोपचार, न्यायमा पहुँचलगायतका सिलसिलामा छिमेकी सहयोग जुटाउने तथा न्याय प्राप्तिका क्रममा जिल्लास्तरसम्म साथ, सहयोग दिलाउने व्यवस्था सुनिश्चित गर्न यो क्रियाकलापबाट मद्दत पु-याउने अभिप्रायले विगत वर्षहरूदेखि नै निगरानी समूह गठन गरिँदै आएको छ । **जसअनुसार समिति**को मासिक पूर्ण बैठकबाट भौगोलिक क्षेत्र तथा जनसङ्ख्यासमेतका आधारमा चार, छ वा आठजनासम्म सदस्य रहेको लैङ्गिक हिंसा **निगरानी समूह**समेत गठन गरी कार्यजिम्मेवारी तोक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसै कार्यको निरन्तरताका लागि गत आवमा जम्मा १२३६ समिति अन्तर्गत निगरानी समूह गठन गर्ने लक्ष्य लिएकोमा जम्मा १०२५ समितिअन्तर्गत निगरानी समूह गठन गर्न सफल भइएको छ ।

निगरानी समूह गठन गरेर मात्र हुँदैन । लैङ्गिक हिंसा निवारणका महत्वपूर्ण क्रियाकलापको उठान **समितिअन्तर्गत हुनु उपयुक्त भएकोले निगरानी समूह**कोतर्फबाट समितिको मासिक पूर्ण बैठकमा महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसाको विषय उठाउने, सबैजनाको चासो बढाउने र कार्यक्षेत्रगत सर्तमा भनिएका अन्य कार्यहरूको प्रगति प्रस्तुतीकरण, छलफल गर्ने परिपाटी बसालिएको छ । हिंसाका घटनाको रोकथाम, पहिचान एवम् प्रभावितको तत्काल संरक्षण, औषधोपचार र न्यायमा पहुँचलगायतका आवश्यक व्यवस्था मिलाउन महिला संस्थाको अगुवाइमा **निगरानी समूह**का साथै वडास्तरीय **समिति**, समूह र समूहका प्रत्येक सदस्य एकजुट हुने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

७.२.३ समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर

समूह गठन पश्चात सबै सदस्यहरूलाई महिला विकास कार्यक्रमको वारेमा आधारमूत जानकारी गराउनुको साथै अनुशिक्षणमा भरसक कोही नछुटून् भनी गाविसको तहअनुसार गठन हुने समूह सदस्य सबैका लागि पुग्ने अनुमान गरी जम्मा १३२९० जनालाई अनुशिक्षण दिने लक्ष्य राखिएकोमा १११६६ जना सदस्यहरूको अनुशिक्षणमा सहभागिता रहेको थियो । अनुशिक्षणबाट विपन्न महिलाहरूमा आफू र आफूजस्ता अरूको जीवनमा परिवर्तनका लागि अग्रसर हुने अभिकार्य भूमिका बढवाका लागि मद्दत मिलेको छ ।

७.२.४. शसक्तिकरण सहकार्य तालिम ३ दिने गाउँस्तर

महिला सशक्तिकरणका लागि पुरषहरूको सहयोग अनिवार्य छ । पुरूषजनको सहयोगविना महिला सशक्तीकरण र लैङ्गिक हिंसा निवारण सुगम हुँदैन । त्यसैले पुरूष सहभागिता प्रवर्धन महिला विकास कार्यक्रमको रणनीति पनि रहेको छ । समुदायमा महिला, पुरूष दुवैको सहभागितामा अन्तरक्रिया गरी महिला सशक्तीकरणमा पुरूषको समर्थन प्राप्त गर्ने प्रयास हो सशक्तीकरण सहकार्य तालिम । सोहीअनुसार यो तालिममा लैङ्गिक हिंसा अत्यधिक भएका परिवारका पुरूष र महिला सदस्यहरूलाईसँगै राखि दुवैको कामको विभाजन, लिङ्ग निर्धारण, लैङ्गिक हिंसाको परिभाषा र यसबाट पर्ने असरलगायत विषयहरूमा अन्तरक्रियात्मक सत्रहरू सञ्चालन गरिएका थिए । जम्मा ४४१० जनालाई तालिममा सहभागी गराउने लक्ष्य राखिएकामा ३३९० जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

अनुशिक्षणमा बसेर लैङ्गिक समानताका मुद्दा जानिसकेका महिलाको सामाजिक बहसमा सहभागिता बढाउँदै महिलाको परिप्रेक्ष्य अब अझै फराकिलो बनाउन यस तालिमबाट मद्दत पुगेको छ ।

७.२.५.अन्तर पुस्ता सरोकार विश्लेषण कार्याशाला ३ दिने गाउँस्तर

महिला महिला बीच पनि पुस्तान्तरणका समस्या फरक फरक हुन्छन् । एक अर्का पुस्ताका समस्या बुझ्न नसक्दा पारिवारिक असमझदारी समेत बढ्ने गरेका छन् । खासगरी परिवारमा सासु र बुहारीबीच हुने त्यस्तो असमझदारी हटाउन मद्दत पुगोस् भनि यो अन्तरक्रिया राखिएको थियो । महिलाहरूमा सासु बुहारी विच हुने विचार, स्वास्थ्य समस्यामा हुने वेमेलको कारण उनीहरूबाटै उजागर गरी बेमेल हुनु सशक्तिकरणको अवरोध हो भन्ने कुरालाई आत्मसाथ गराउदै सुमुधुर सम्वन्ध विकासमा जोड दिइएको थियो । यस्तो अन्तरक्रिया पछि दुई पुस्ताबीचको असमझदारीका कारण उत्पन्न हुने पारिवारिक कलहका साथै महिला हिंसा घटाउन ठूलो मद्दत पुगेको प्रतिक्रिया प्राप्त भएको छ । यस अन्तरक्रियामा जम्मा १७४० जनालाई सहभागी गराउने लक्ष्य राखिएकोमा १४१० जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

७.२.६.महिला समितिका कार्यकारी सदस्य तथा निगरानी समूह सदस्यलाई आधारभूत तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर

एकीकरणको प्रक्रियामा सहभागी हुने नयाँ समूह सदस्यका लागि यो तालिम राखिएको हो । जसवाट महिलाहरूमा महिला विकास कार्यक्रमको विस्तृत परिचय, नेपाली महिलाको अवस्था र स्थिति विश्लेषण एवं सशक्तीकरणका उपाय, बचत परिचालन, नेतृत्व विकास, सञ्चार सीप, लैङ्गिक हिंसा, महिलाको प्रजनन स्वास्थ्य, लैङ्गिक शव्दावली तथा भूमिका परिवर्तन, ग्रामीण व्यवसायको परिचय, व्यवसायमा महिलाको सहभागिता, समूह/समिती/संस्थाको सङ्गीकरण प्रक्रिया, घरेलु हिंसा कारण र निवारण, चेलीवेटी बेचबिखन अपराध नियन्त्रण आदि जस्ता कुरामा छलफल गराइ ज्ञान सीप धारणामा परिवर्तन ल्याई सदस्यको अभिकार्य भूमिका बढवा दिइएको छ । यस आवमा १६८० जनालाई आधारभूत तालिममा सहभागी गराउने लक्ष्य लिएकोमा १५३० महिलाहरूको सहभागिता रहयो ।

८.रणनितिक पुनः अभिमुखीकरण

८.१) महिला संस्थाका सञ्चालक समितिका पदाधिकारी, व्यवस्थापन कर्मचारी र समितिका अध्यक्ष एवं सदस्य-सचिवलाई नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, ५ दिने, जिल्लास्तर

महिला संस्थाको रणनीतिक पुन:अभिमुखीकरणको सिलसिलामा यो तालिम राखिएको हो । यस वर्ष १०८० लक्ष्य लिएको भएतापनि ९३० महिलाको सहभागिता भएको थियो । जसको माध्यमवाट संस्थाका सञ्चालक समितिका पदाधिकारी, व्यवस्थापन कर्मचारी र **समिति**का अध्यक्ष्य एवं सदस्य-सचिवसमेतको नेतृत्व क्षमतामा वृद्धी गर्दै संस्थाको अवाकस विश्लेषण को माध्यमवाट संस्थाको अभिकार्यको थालनी, अधिप्राप्तीजाँच गरी रणनितिक योजनाको माध्यमवाट विचौलीया परिपाटीको अनत्य गरी सक्षम, स्वाबलम्वी संस्थाको माध्यमवाट महिला दिदी वहिनी हरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने कार्य भएको छ ।

८.२) महिला संस्थाको अवस्था विश्लेषण तथा रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यशाला, ३ दिने, गाउँस्तर

महिला संस्था कार्यक्रमका करले मात्र नभइ सदस्यको अभिकार्य केन्द्र बन्नु पर्दछ त्यसका लागि भावना अनुसारका योजना र गन्तव्य अनुसारका गतिविधि पहिल्याउन साधारण काममा मात्र अलमल नगरि संस्थाले रणनीतिक सोच पहिल्याउनु पर्दछ । संस्थाले अबाकस विश्लेषण, समस्या बृक्ष विश्लेषण गरी साङ्गठनिक मानचित्रमा वर्तमान अवस्था आङ्कलन गरी अभिप्राप्ति सूचकाङ्कमा मान बृद्धि हुने गरी सदस्यको प्राथमिकताका कार्यक्रममा ध्यान दिने परिपाटि मिलाउनु रणनीतिपत्र तर्जुमा गराइएको हो । यो कार्यशालाको माध्यमबाट संस्थाका नेतृत्व तहका पदाधिकारीको चिन्तनशिलता बढ्नुका साथै संस्थाको रणनीतिक प्राथमिकता निर्धारण गर्न पनि मद्दत पुगेको छ । महिला विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनको तह दुई र तीनमा रहेका गाविसका महिला संस्थाको रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यक्रम राखिएकोमा यस वर्ष ५७ पटक सम्पन्न भयो ।

८.३) महिला संस्थाका सुभेच्छुक तथा सहयोगी निकायहरू बीच महिला संस्थाको समग्र प्रगति स्थितिबारे गाविसस्तरीय अन्तरक्रिया १ दिने (महिला संस्थालाई कार्यक्रम अनुदान)

लैङ्गिक समताको ध्वजावाहक महिला संस्थाले समुदायमा गरेका गतिविधिहरूको प्रक्षेपणका लागि यो अन्तरक्रिया राखिएको थियो । समुदायका शुभेच्छुक र सहयोगी निकायका प्रतिनिधिहरूलाई डाकिएको सभामा संस्थाको हालसम्मको प्रगति र भावी कार्यदिशासहितको प्रस्तुतीकरण प्रारम्भमा गरी सहभागीहरूको विज्ञासा, प्रतिक्रिया, टीका-टिप्पणीका आधारमा अन्तरक्रिया गरिएको थियो । अन्तरक्रियामा यस वर्ष ७६ पटक लक्ष्य राखिएता पनि ५३ पटक प्रगती हासिल भएको छ । जसवाट संस्थाको हालसम्मको प्रगतिको वारेमा जानकारी हुनाका साथै संस्थालाई विभिन्न निकायवाट के कस्तो सहयोग गर्ने प्रतिवद्धता संस्थाको भावी कार्यदिशा कस्तो राख्दा संस्थालाई अगाडि वढाई महिला शसक्तिकरणमा जोड दिन सकिन्छ भन्ने विषयमा छलफल भएको थियो ।

९.सामुदायिक संरक्षण एवं सम्प्रेषण सेवा

९.१) महिला संस्था, समितिका अध्यक्ष, व्यवस्थापन कर्मचारी तथा निगरानी समूहका संयोजकलाई समुदायमा आधारित संरक्षण प्रणाली र अनुमगन फाराम सम्बन्धी तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर

महिला संस्थाको अगुवाइ, निगरानी समूह, समितिहरूको सक्रियता र जिल्ला तहसम्मका सेवा-प्रदायकहरूसँगको सञ्जालीकरणमा समुदायमा महिला तथा बालबालिकाको संरक्षणका साथै संरक्षण सेवाहरू सुलभ हुनु नै समुदायमा आधारित संरक्षण प्रणाली हो र संरक्षण प्रणालीलाई सुदृढ तुल्याउने अभिप्रायले यो तालिम राखिएको हो । निगरानी समूहका सदस्यहरू तथा महिला संस्थाका नेतृत्व तहका पदाधिकारीका लागि लैङ्गिक हिंसा निवारण, मानव बेचबिखन नियन्त्रण, महिला अधिकार, बालअधिकार र संरक्षण, विषयमा विद्यमान कानुनी व्यवस्थाको जानकारीका साथै हिंसा निवारणमा समूह सदस्यहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका लगायतका विषयमा तालिम प्रदान गरिएको थियो । यस वर्ष ७६२० लक्ष्य लिएको भएता पनि ६४१४ जना सदस्यले यो तालिम प्राप्त गरेका छन् । यो तालिमबाट लैङ्गिक हिंसा निवारणका घटनाको पहिचानका साथै पीडितहरूको न्यायमा पहुँच स्थापनामा ठूलो मद्दत पुगेको छ ।

९.२) महिला संस्थामार्फत प्रभावितहरूलाई सहायता (कार्य सञ्चालन अनुदान)

प्रतिसंस्था रू. २० हजार बजेट छुट्याइएको प्रभाविथत सहायता कोषको रकम हिंसाबाट प्रभावित महिला तथा बालबालिकाहरूको उद्धार, पुनःस्थापना तथा न्यायमा पहुँचका लागि महिला संस्थाबाट आवश्यक सहयोग पुगोस् भनि महिला संस्थालाई कार्यक्रम अनुदानको रूपमा यो वर्ष ७६ वटा संस्थालाई उपलब्ध गराउने लक्ष्य राखिएकोमा ६१ वटा संस्थालाई रकम उपलब्ध गराइएको छ । संस्थाले यसबाट प्रभावितहरूका लागि आवश्यक

सेवा संयोजन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुका साथै हिंसा न्यूनिकरण गरी महिला सशक्तिकरणमा जोड दिन मद्दत पुगेको छ । तदर्थ महिला संस्थालाई कार्यक्रम अनुदानको रूपमा दिने गरी यो वर्ष १२८ पटक लक्ष्य राखिएको भएता पनि ८० पटक प्रगती हासिल भएको छ । संस्थाले यसबाट प्रभावितहरूका लागि आवश्यक सेवा संयोजन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुका साथै हिंसा न्यूनिकरण गरी महिला सशक्तिकरणमा जोड दिदै आएका छन् ।

१०. सामाजिक परिचालन, सहजीकरण र अभिलेखीकरण

१०.१) महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसा विरुद्धको अभियान सञ्चालन (बालबिवाह, बेचविखन, यौनजन्य दुर्व्यवहार, श्रमशोषण, दाइजोप्रथा, छाउपडीप्रथा, इत्यादि) गाविसस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)

हिंसा सर्वत्र बर्जित छ । महिला संस्थाले नेतृत्व लिई आफ्नो समुदायमा खासगरी महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसा अन्त्यको विषय जोडदार रूपमा उठाई शून्य सहनशीलता कायम गर्न सम्पूर्ण समुदायलाई झक्झक्याउने कार्यका लागि यो क्रियाकलाप राखिएको हो । महिला संस्थामार्फत सञ्चालन हुने यो अभियानका लागि यस वर्ष २७९ वटा संस्थामार्फत कार्यक्रम गर्ने लक्ष्य लिएकोमा २११ वटा संस्थाले यस्तो कार्य गर्न सफल भएका छन् । यस्ता अभिकानका माध्यमवाट प्रशस्त गतिविधि भएपछि छिट्टै महिला तथा बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा शून्यसहनशील समुदाय घोषणा समेत गर्न सकिने देखिएको छ ।

१०.२) गाविस स्तरिय सरोकारवालाहरू विच अन्तरक्रिया १ दिने

महिला सशक्तिकरणको लागि सम्वनधित गा.वि.स। मा महिला विकास कार्यक्रमलाई कसरी संचालन गर्ने र अगाडी वढाउने विषयमा गावि.स स्तरिय सरोकारवालाहरू विच अन्तरक्रिया कार्यक्रम राखिएको थियो । यस वर्ष १५ पटक लक्ष्य राखिएकोमा ८ पटक प्रगती हासिल गर्न सफल भयो ।

१०.३) महिला तथा वालवालिका माथि हुनेहिंसा विरुद्धको अभियान सञ्चालन (वालविवाह, वेचविखन, यौनजन्य दुव्यवहार, श्रमशोषण, दाईजो प्रथा छाउपडी प्रथा ईत्यादि) जिल्लास्तर

समुदायस्तर देखि जिल्लास्तरसम्म लैङ्गिक हिंसा निवारण लागि वालविवाह न्युनिकरण , वेचविखन अन्त्यका लागि सामाजिक जागरण लैगिंकतामाा आधारित हिंसा एक मानवले अर्को मानवमाथि गर्ने जघन्य अपराध विभिन्न कुरूति जन्य सांस्कृतिक प्रथाहरूको अन्त्यको अभियान सञ्चालनका लागि यो कार्यक्रम राखिएको थियो । गत वर्ष ७५ पटक ालक्ष्य लिएता पनि ५९ वटा जिल्लाले यो अभियान सञ्चालन गर्न सफल भएका छन् ।

१०.४) कर्मचारी तथा सामाजिक परिचालिकाका लागि अनुगमन प्रणालीसम्बन्धी अनुशिक्षण (फाराम क-घ), २ दिने, जिल्लास्तर

महिला समिति र निगरानी समूहले गरेका कार्यहरूको प्रगति प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना गर्न अत्यन्त आवश्यक छ । लैङ्गिक हिंसा निगरानी किताप तथा संस्था, समितिले गरेका कामहरूको विवरण क देखि घ सम्मका फाराममा भरी जिल्लास्तरमा सङ्कलन तथा एकीकृत गरेर केन्द्रीयस्तरमा प्रतिवेदन प्रकाशित गर्नुपर्ने र त्यसका लागि कर्मचारी, सामाजिक परिचालिकालाई दक्ष तुल्याउन अनुशिक्षण राखिएको थियो । गत वर्ष ७५ पटक लक्ष्य लिईएकोमा ६० जिल्लामा यस्तो तालिम सञ्चालन गर्न सफल भइएको छ ।

१०.५) महिला संस्था/समिति, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, सरकारी तथा गैरसरकारी साझेदार निकायहरूबीच कार्यक्रमको वार्षिक समीक्षा गोष्ठी, १ दिने, जिल्लास्तर

कार्यालयले समुदाय तहदेखि जिल्ला तहसम्म वर्षभरि गरेका विभिन्न कार्यहरूको समीक्षा गर्न यो क्रियाकलाप राखिएको थियो । महिला संस्था/समिति, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, सरकारी तथा गैरसरकारी साझेदार

निकायहरू सबै सरोकारवाला को समुचित प्रतिनिधित्व हुने गरी के-कति प्रगति हासिल हुन सक्यो र के कस्ता सिकाइहरू रहे भन्ने विषयमा अन्तरक्रियात्मक समीक्षा गोष्ठीको आयोजना गरिएको हो । यो वर्ष २९ पटक लक्ष्य लिएकोमा २२ पटक प्रगती हासिल भएको छ । त्यस अवसरमा स्थानीय राजनीतिक दलका प्रमुख वा प्रतिनिधिहरूका साथै सञ्चारकर्मीहरूलाई पनि आमन्त्रण गरी कार्यक्रमको बारेमा जानकारी गराइएको थियो ।

१०.६ तथ्यात्क सक्तलन, विश्लेषण र प्रतिवेदन

सघन अभियान लागू भएको २९ जिल्लामा महिला समूह, समिति, संस्थाले गरेका कार्यहरूका साथै जिल्लामा लैङ्गिक हिंसा निवारणका क्षेत्रमा हासिल भएका उपलब्धि तथा सिकाइको अवस्था झल्कने तथ्याङ्क, विवरण, प्रगति एकीकृत गरी प्रतिवेदन तयार गर्न यो क्रियाकलाप राखिएकोमा जम्मा १९ जिल्लामा यो कार्य सम्पन्न भएको छ ।

१०.७) लैङ्गिक हिंसा निवारण जिल्ला संयोजन समितिको बैठक

नेपाल सरकारले सन् २०१० लाई लैङ्गिक हिंसा विरुद्धको वर्ष घोषणा गरी सो वर्षका लागि विभिन्न कार्यक्रमसहितको कार्ययोजना कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो, जसबाट लैङ्गिक हिंसाविरुद्धको अभियानलाई अग्रगति मिल्यो । थप प्रयासहरूलाई कायमै राख्न नेपाल सरकारबाट २०६९।४।१४ मा लैङ्गिक हिंसा अन्त्य तथा लैङ्गिक सशक्तीकरणसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्ययोजना, २०६९–२०७४ स्वीकृत भएको छ । कार्ययोजनाअनुसार जिल्लास्तरमा गठन हुने संयोजन समितिलाई तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्ने सिलसिलामा आवश्यक बैठक सञ्चालन गर्न यस वर्ष २२५ लक्ष्य लिएकोमा १७६ पटक वैठक सञ्चालन भयो ।

१०.८) निगरानी किताप तथा मास्केबारी फाराम छपाइ

पारगमन योजना कार्यान्वयन मार्गदर्शनमा तोकिएको ढाँचामा निगरानी किताप र मासिक प्रगति विवरण छपाइका लागि प्रति**निगरानी समूह** रू. १ हजारका दरले बजेट विनियोजन गरिएको थियो । जिल्लाभित्र **निगरानी समूह** गठन भएका सबै वडा समितिमा यस्तो किताप उपलव्ध गराई विवरण राख्ने तथा मासिक पठाउने व्यवस्था मिलाउनको लागि यो वर्ष ४८ जिल्लामा बजेट छुट्याइएकोमा ४१ जिल्लामा सो कार्य सम्पन्न भयो । यसबाट निगरानी समूहहरुले गरेका कार्यहरुको अभिलेखीकरण गर्न मद्दत पुगेको छ ।

१०.९) प्रत्येक वडामा द्वैमासिक साथ सम्पर्क, समूह विस्तार, समूह कार्यमा संयोजन, सहजीकरण एवं स्रोत सेवा कार्यालयको साथ सम्पर्क भ्रमणले समुदायको हौसला बृद्धि हुन्छ । समिति तथा निगरानी समूहले गरेका कार्यहरूको कम्तीमा दुई महिनामा एकपल्ट साथ सम्पर्क गर्ने कार्यका लागि बजेट व्यवस्था गरिएकोमा गतवर्ष २५१४ पटक साथ सम्पर्क भ्रमण गरिएको थियो । यसबाट लक्ष्यित समूह सदस्यहरूले गरेका कार्यहरूको नजीकबाट अवलोकनका साथै साङ्गठनिक गतिशिलता पैदा गर्न मद्दत पुगेको छ ।

११. **एकिकरणको क्रममा रहेका साविक पारालिगल समितिको सेवा निरन्तरता** तथा प्रभावितहरुको आवश्यक खर्चको लागि प्रति समिति मासिक रू. एक हजारका दरले बजेट छुट्याइएको थियो । जम्मा ४४४ वटा समितिहरूलाई सेवा निरन्तरताका साथै प्रभावितका लागि सेवा खर्च रकम प्रदान गरिएको थियो । यसबाट एकीकरण हुन बाँकी समितिहरूलाई आफ्नो सीप तथा अनुभवलाई निरन्तरता प्रदान गर्न मद्दत पुगेको थियो ।

त्यसै गरी विभागबाट २ समूह (६४ जना) लाई नेतृत्व तथा संस्थागत विकास पुनर्ताजगी प्रशिक्षण दिइएको तथा ३ जिल्लामा कार्यक्रमको सघन अनुगमन भ्रमण सम्पन्न गरिएको थियो । यस कार्यक्रमबाट समग्र रूपमा लैङ्गिक हिंसा निवारणका प्रयासलाई एकीकृत रूपमा महिला विकास कार्यक्रममा संस्थागत गर्न ठूलो मद्दत पुगेको छ ।

४.५ अपाङ्गता परिचय-पत्र

अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको हितको संरक्षण र संवर्द्धन गर्न, तिनका स्वास्थ्य, शिक्षा, रोजगारी, तालिम, पुर्नस्थापना तथा अवसरमा समानीकरण गराउँदै विकास प्रक्रियामा समावेशीकरण गराउन तथा राज्यद्वारा तोकिएका सेवा, सुविधा र अवसरको उचित व्यवस्थापन गराउन अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण नियमावली, २०५१ को नियम ५ अनुसार अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको परिचय-पत्र वितरणको कार्य गरिँदै आइएको हो । आ.व. २०५६/०५७ देखि सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई समाजकल्याण अधिकारी तोकी परिचय-पत्र उपलब्ध गराउँदै आइएकोमा २०६३ सालदेखि महिला विकास अधिकृतलाई समाजकल्याण अधिकृतको जिम्मेवारी दिई ७५ वटै महिला तथा बालबालिका कार्यालयमार्फत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अपाङ्ग परिचय-पत्र उपलब्ध गराउने कार्य गरिएको छ ।

नेपाल सरकारद्वारा नेपाल राजपत्र खण्ड ५६ (२०६३ भाद्र २) मा प्रकाशित अपाङ्गताको परिभाषा र वर्गीकरण-अनुसार नै अपाङ्गता परिचय-पत्र वितरण गरिन्छ । नेपाल सरकारले अपाङ्गता परिचय-पत्र वितरणको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको परिचय-पत्र वितरण निर्देशिका, २०६५ बनाएको छ । निर्देशिकाअनुसार अपाङ्गताको मात्राको आधारमा चारथरी परिचय-पत्र जारी गरिन्छ । पूर्ण अशक्तलाई (क वर्ग - रातो रङ), अति अशक्तलाई (ख वर्ग - निलो रङ), मध्यमलाई (ग वर्ग - पहेँलो रङ) र सामान्यलाई (घ वर्ग - सेतो रङ) को अपाङ्गता परिचय-पत्र दिइन्छ । हालसम्म वितरित परिचय-पत्रको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ :

क वर्ग		ख वर्ग		ग वर्ग		घ वर्ग		पुरानो परिचय पत्र
महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
१२८३२	१३७७०	२२४७४	३१८८९	२३४९१	३४१२५	१५७७८	२३६१८	९८९४

अपाङ्गता परिचय-पत्र वितरणको जिल्लागत विवरण **अनुसूची** ९ मा समावेश गरिएको छ ।

४.६ लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष

४.६.१. पृष्ठभूमि

लिङ्गको आधारमा गरिने हिंसा भनेको मानव अधिकारको हनन हो । आजभन्दा ६८ वर्षअघि नै विश्वका सबै राष्ट्रहरूले स्वीकार गरिसकेको मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रले सबै व्यक्तिहरूलाई स्वतन्त्र एवम् समान रूपले बाँच्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । महिला तथा किशोरीहरू भने डर, त्रास, हिंसा तथा विभेदपूर्ण स्थितिमा अझैसम्म पनि बाँच्न बाध्य छन् ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले सबैका लागि समानताको अधिकार सुनिश्चित गरेको छ भने महिला तथा बालबालिकाहरूका लागि सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति दिने परिकल्पना गर्नुका साथै उनीहरूको हक, हितको संरक्षण, सशक्तीकरण एवम् विकासका लागि अधिकारहरू प्रदान गरेको छ । महिलाविरुद्ध हुने शारीरिक, मानसिक वा अन्य प्रकारका हिंसाहरूको अन्त्य गर्ने प्रतिबद्धता जनाउँदै महिलाको प्रजनन अधिकारलाई मौलिक अधिकारका रूपमा स्वीकार गरिएको छ । संवैधानिक अधिकारको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि कानुनले यौनजन्य हिंसालाई दण्डनीय अपराध मानी अपराधीलाई कसुरको मात्राअनुसार विभिन्न प्रकारको सजायको व्यवस्थासमेत गरेको छ । त्रिवर्षीय अन्तरिम योजना (२०६४-०६७) मा पनि महिलाविरुद्धको हिंसा अन्त्य गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) ले मिति २०६६ भाद्र २६ गतेको निर्णयानुसार सन् २०१० लाई लैङ्गिक हिंसाविरुद्धको वर्षको रूपमा मनाउने घोषणा गरेको थियो । नेपाल सरकारबाट लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध राष्ट्रिय कार्ययोजना (सन् २०१०) स्वीकृत भई रणनीतिक कार्यक्षेत्र पहिचान गरिएको छ । कार्ययोजनाको दीर्घकालीन लक्ष्य महिला, पुरुष, बालिका एवम् बालकले आफ्नो सम्भावना पूर्ण रूपमा उपयोग गर्न सक्ने एवम् सम्मानित जीवन जिउने लैङ्गिक हिंसामुक्त नेपाल रहेको छ ।

४.६.२ कोष परिचालन

प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०१३ को दफा २ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७ बनाएको छ । लैङ्गिक हिंसाबाट प्रभावितहरूलाई तत्काल राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले कोषको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि केन्द्रीय तहमा महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयका सचिवको संयोजकत्वमा कोष सञ्चालक समितिको व्यवस्था गरिएको छ भने जिल्ला तहमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा राहत समिति रहन्छ । आर्थिक वर्ष २०६८/०६९ देखि नेपाल सरकारले ७५ वटै जिल्लामा लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि रकम विनियोजन गर्दै आएको छ । हालसम्म कोषबाट बहुविवाह, अंशधन, घरेलु हिंसा, मानव बेचबिखन तथा ओसारपोसार, बोक्सीको आरोप, कुटपिटजस्ता विभिन्न प्रकारका हिंसाबाट प्रभावित कुल २१४९ जना महिलाहरूले आर्थिक सहयोग प्राप्त गर्न सकेका छन् ।

४.७ पुरस्कृत संस्था

महिला विकास कार्यक्रमद्वारा प्रबर्धित संस्थाहरूमा प्रतिस्पर्धात्मक भावना जागृत गराइ मानचित्र बमोजिमको संस्था तयार गर्न उत्तम महिला संस्था पुरस्कारको व्यवस्था गरिएको छ । प्रत्येक वर्ष अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवसको अवसरमा प्रदान गरिने यो पुरस्कार महिला विकास कार्यक्रमद्वारा प्रबर्धित संस्थाहरूमा प्रतिस्पर्धात्मक भावना जागृत गराइ मानचित्र बमोजिमको संस्था तयार गर्न उत्तम महिला संस्था पुरस्कारको व्यवस्था गरिएको छ । प्रत्येक वर्ष अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवसको अवसरमा प्रदान गरिने यो पुरस्कारबाट हालसम्म विभिन्न जिल्लाका ५४ वटा संस्थाहरू पुरस्कृत भएका छन् ।

आ.व.२०७१/०७२ को स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रम अनुसार १०५ औं अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवसको अवसरमा पुरस्कृत संस्थाहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

क्र.सं.	विकास क्षेत्र	संस्थाको नाम	ठेगाना	पुरस्कार राशी
१	पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्र	श्री महिला चेतना बहुउद्देश्यिय सहकारी संस्था लि.	अर्जुनधारा-५, झापा	१,००,०००।-
२	मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र	श्री गौरीशंकर ग्रामीण महिला विकास बहुउद्देश्यिय सहकारी संस्था लि.	पनौती-५, मल्पी, काभ्रेपलाञ्चोक	१,००,०००।-
३	पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र	महिला जागरण बहुउद्देश्यिय सहकारी संस्था	मनहरी, नवलपरासी	१,००,०००।-
४	मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र	बर्मावली महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	प्युठान न.पा. १४	१,००,०००।-
५	सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र	श्री विश्वज्योति महिला विकास बहुउद्देश्यिय सहकारी संस्था लि.	गेटा, कैलाली	१,००,०००।-

परिच्छेद ५
उपसंहार

'सार्थक अभिकार्यका लागि विपन्न महिलाको साथ' दिने गरी देशव्यापी रूपमा महिला विकास कार्यक्रम सञ्चालित छ । कार्यक्रमको प्रयोजनार्थ लक्षित महिलाको वैयक्तिक, आर्थिक, सामाजिक सशक्तीकरणको न्यूनतम स्तर निर्धारण गरिएको छ, जसमा लैङ्गिक समता, प्रजनन स्वस्थता, जीवनोपयोगी शिक्षा, पुगीसरी सम्पन्नता र संस्थागत सहभागिता पर्दछन् । न्यूनतम सशक्तीकरणका प्रत्येक पक्षलाई व्यावहारिक अर्थमा परिभाषित पनि गरिएको छ । उदाहरणका लागि वर्षैभरि खान पुग्ने आयस्रोत, भैपरि आए दुई महिनाको निर्वाह खर्च धान्न सक्ने बचत र विद्यालय तहसम्मको शैक्षिक एवं स्वदेशमा उपलब्ध आवश्यकीय उपचार खर्च बेहोर्न सक्ने हैसियतलाई पुगीसरी सम्पन्नता मानिएको छ ।

विपन्न महिलालाई सशक्तीकरणको प्रक्रियामा सरीक गराउने कार्यक्रमका विधिहरू रचनात्मक छन् । नवस्थापित सैद्धान्तिक मान्यताका साथै कार्यगत सिकाइका आधारमा तिनमा समयसापेक्ष परिवर्तन पनि गर्दै आइएको छ । वस्तुतः समूह सदस्यको सामाजिक भूमिका बढाएर निरस दैनिकी बदलिन्छ । आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार गरेर अभावको घेराबाट निकास खोजिन्छ । साङ्गठनिक विकासको माध्यमबाट विभेदप्रतिपक्षीय सामाजिक शक्ति सिर्जना गरिन्छ ।

सहकारिता महिला विकास कार्यक्रमको सुन्दरता हो । प्रवर्धित समूहहरूलाई पूर्व-सहकारी संस्थाको रूपमा हेरी प्रारम्भदेखि नै सदस्यहरूमा मिलेर काम गर्ने बानी बसालिएको हुन्छ । साथीको वृत्तजस्ता समूहहरू कार्यक्रमका करले नयाँ स्वतस्फूर्त रूपमा बनेका हुन्छन् । खास गरी वडास्तरमा प्रत्येक महिना बैठक बस्ने, बैठकमा समूह सदस्यहरू सबैजना उपस्थित हुने र बचत परिचालनसँगै सामूहिक विकासका कार्यहरू तय गर्ने चलन चलाइएको हुन्छ । समूह गतिशीलताअनुसार पुगनपुग चार वर्षको समयान्तरमा गाविसस्तरमा महिला संस्था गठन हुन्छ र सहकारी ऐन, २०४८ अन्तर्गत संस्था दर्ता गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइन्छ ।

महिला संस्थाको वडासम्म पुगेको सङ्घीय प्रकारको संरचना सहभागिताको सुगम मञ्च भएको छ । प्रत्येक वडा प्रतिस्पर्धात्मक एकाइ बनेको छ । सालाखाला छ-सातसय सदस्यको माझमा नेतृत्व (Leadership) सँगसँगै अनुयायित्व (Followership) लाई बढवा मिलेको छ । व्यावसायिक समूहको विकास गरी वडास्तरीय समितिलाई व्यावसायिक कियाकलापको केन्द्रको रूपमा स्थापना गर्दै लगिएको छ ।

त्यस्तै, स्रोत परिचालनमा सामाजिक नियन्त्रण स्थापित छ । पुगनपुग रु. २ अर्ब ६१ करोड सदस्यको बचत र झन्डै रु. १३ करोड ६२ लाख चालुकोषको रूपमा विकास वित्त प्रणालीमा छ । सितिमिति ऋणले भाखा नाघेको हुँदैन – न त बचत असुरक्षित भएको अथवा जथाभावी खर्चका कारण सञ्चालन घाटा भएको अवस्था नै आइपरेको हुन्छ ।

कार्यक्रमअन्तर्गत गाविसस्तरमा प्रवर्धित महिला संस्थालाई लैङ्गिक समताको ध्वजावाहकको रूपमा चित्रण गरिएको छ । महिला संस्था सहकारी सिद्धान्तसम्मत स्वावलम्बनको पर्यायवाची, सदस्यको अर्थोपार्जनमा सहयोगी एवं व्यावसायिक मानकहरूको प्रवर्तक बनेका छन् । महिला सुरक्षाको पहरेदार अनि सामाजिक परिवर्तनको शक्तिका रूपमा पनि महिला संस्था स्थापित भैरहेका छन् ।

सामाजिक परिचालनको प्रारम्भिक चरण पार गरेर साङ्गठनिक गतिशीलताको एक स्तर हासिल भएका स्थानमा लैङ्गिक हिंसा नगन्य मात्रामा छ, ग्रामीण ऋणग्रस्तता घटेको छ र स्थानीय सम्भावनाअनुसारका वस्तुगत व्यावसायिक महिला समूहहरू बनिरहेका छन् । अर्काको काम गरेर खानुपर्ने बाध्यताका सामुन्नेमा आफ्नै व्यवसाय गरेर खाने विकल्प निस्किएको छ । प्रतिस्पर्धात्मक बजारका नियम विपन्न महिलाले पनि सिक्न सक्तछन् भन्ने अभिलेख गरिएको छ ।

बहुविपन्न महिलाको कार्यशीलता (Functionality) मा नै राष्ट्रिय गरिबी निवारणको प्रभावोत्पादकत्व (Leverage) पनि छ । संरक्षण-मैत्री स्वभावले गर्दा महिलाद्वारा व्यवस्थित प्राकृतिक स्रोतको झट्ट अधिक दोहन हुन पाउँदैन । महिलाको हात परेको आम्दानी बालबालिकाको शिक्षा-दीक्षालगायत मानवीय पुँजी सिर्जनामा नै बढी मात्रामा लगानी हुने भएकाले गरिबीको पुस्तान्तरण (Inter-generational transmission of poverty) मा क्रमभङ्गता ल्याउन मद्दत मिलिरहेको हुन्छ ।

महिला विकासमा जे गरिन्छ त्यसको क्रम हुन्छ र जुन क्रममा गरिन्छ त्यो क्रमशः हुन्छ । कार्यक्रमअन्तर्गत जसरी गाउँ-गाउँमा समूहहरू बनिरहेका छन्, प्रशिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालित छन् र स्रोत परिचालन, सङ्गठन विकास एवं सामुदायिक सम्बन्धनका प्रयास भैरहेका छन् त्यसरी नै लक्षित महिलामा अनि सामाजिक जीवन एवं जीविकोपार्जनका पक्षमा परिवर्तन देखा परिरहेका छन् । कार्यक्रम लागू भएको ३२ औं वर्षको प्रगति प्रतिवेदनको बिट मार्न लक्षित समूहमा आएको परिवर्तनको टिपोटभन्दा राम्रो अर्थोक के होला र !

परिवर्तनका पक्ष

अवस्था (Condition)	**अवस्थिति (Position)**
▪ **लैङ्गिक समता** - खानेकुरा, लुगाफाटो, शिक्षा-दीक्षामा छोराछोरीबीचको भेदभाव न्यूनीकरण - 'छोरा नै चाहिन्छ' भन्ने धारणामा प्रश्न - घरायसी काममा पुरुषको मद्दत - सामाजिक कार्यमा महिला सहभागितामा सम्मति	▪ महिलाको सामाजिक मर्यादा स्तरोन्नति
▪ **प्रजनन स्वस्थता** - समस्याको रोकथाम, पहिचान, निदान - मातृ-शिशु खोप - मातृ-शिशु पोषणमा सुधार - उपचार तत्परता, आकस्मिक कोषको व्यवस्थालगायतले मातृ-सुरक्षा	▪ प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको माग सिर्जना एवं विस्तारमा सहकार्य
• **जीवनोपयोगी शिक्षा** - आधारभूत, विषयगत, नेतृत्व विकास तालिमले गर्दा महिलामा आत्मविश्वास - घरेलु हिंसाका घटनामा कटौती - घटना प्रतिवेदनमा बढौती	• आफ्नो अनि आफूजस्ता अरूको जीवनमा परिवर्तन ल्याउन महिलाको अभिकार्य (Agency)

- पुरुष-अधिनस्थता एवं जोखिम-सन्मुखता (Vulnerability) मा सुधार

- **पुगीसरी सम्पन्नता**
  - सीप तथा व्यावसायिकता विकास, व्यवसाय स्थापना खर्च एवं बीउपुँजी टेवाबाट जीविकोपार्जनका वैकल्पिक अवसर सिर्जना
  - बचत परिचालनबाट आर्थिक सुरक्षाको अनुभूति

- आयगरिबीको अन्त्यका लागि महिला अग्रसरता

- **संस्थागत सहभागिता**
  - समूहमा सामेली, सहभागिताका मञ्चहरू (Forums for Participation) मा भूमिका, सेवा-प्रदायकहरूमा पहुँच
  - स्वावलम्बन र पारस्परिकताको जागरण

- समूहभाव (Binding) र सम्बन्धनभाव (Bridging) दुवैथरी सामाजिक पुँजी (Social Capital) मा बढोत्तरी

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

महिला विकास कार्यक्रमको फैलावट

सि. नं.	जिल्लाको नाम	महिला विकास कार्यक्रम				जम्मा			कैफियत
		गाविस		नपा		गाविस	नपा	वडा	
		संख्या	वडा	संख्या	वडा				
पुर्वाञ्चल विकास क्षेत्र									
१	ताप्लेजुङ	४८	२७०	१	९	४८	१	२७९	
२	पाँचथर	३८	२९५	१	११	३८	१	३०६	
३	इलाम	४३	२५८	२	३७	४३	२	२९५	
४	झापा	३९	३२९	४	३६	३९	४	३६५	
५	संखुवासभा	२५	१३५	३	२७	२५	३	१६२	
६	तेह्रथुम	२६	१६३	१	९	२६	१	१७२	
७	भोजपुर	५४	३४२	२	१८	५४	२	३६०	
८	धनकुटा	२८	१५७	२	२२	२८	२	१७९	
९	सुनसरी	४७	३३९	४	२५	४७	४	३६४	
१०	मोरङ	५०	२९५	७	७३	५०	७	३६८	
११	सोलुखुम्बु	३०	२५०	१	८	३०	१	२५८	
१२	खोटाङ	७१	२४८	१	१५	७१	१	२६३	१ गाविस बांकी
१३	उदयपुर	४०	२८७	३	३७	४०	३	३२४	
१४	ओखलढुङ्गा	५०	२५९	१	१३	५०	१	२७२	
१५	सप्तरी	९०	४४४	४	९४	९०	४	५३८	६ गाविस बांकी
१६	सिराहा	७६	४१८	४	४६	७६	४	४६४	
	जम्मा	**७५५**	**४४८९**	**४१**	**४८०**	**७५५**	**४१**	**४९६९**	
मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र									
१७	धनुषा	६६	३०८	६	५३	६६	६	३६१	५ गाविस बांकी
१८	महोत्तरी	६८	३२३	३	२२	६८	३	३४५	
१९	सर्लाही	८७	५७६	४	३२	८७	४	६०८	१ गाविस बांकी
२०	सिन्धुली	५०	२६१	२	३९	५०	२	३००	
२१	रामेछाप	४५	२३९	२	२५	४५	२	२६४	
२२	दोलखा	४८	२२७	२	२४	४८	२	२५१	
२३	सिन्धुपाल्चोक	६८	२९५	२	२४	६८	२	३१९	
२४	रसुवा	१८	१४०			१८	०	१४०	
२५	धादिङ	४६	३२७	१	९	४६	१	३३६	
२६	नुवाकोट	६१	२७४	१	५	६१	१	२७९	
२७	काठमाडौं			९	१४९	०	९	१४९	
२८	ललितपुर	२३	१७६	३	४९	२३	३	२२५	
२९	भक्तपुर			४	६०	०	४	६०	
३०	काभ्रे	७६	६२८	५	४६	७६	५	६७४	
३१	मकवानपुर	३५	३१५	२	३७	३५	२	३५२	
३२	रौतहट	८४	३९९	३	३७	८४	३	४३६	
३३	बारा	७६	२७६	६	५०	७६	६	३२६	
३४	पर्सा	६६	५३६	२	४९	६६	२	५८५	
३५	चितवन	१६	८६	६	७६	१६	६	१६२	
	जम्मा	**९३३**	**५३८६**	**६३**	**७८६**	**९३३**	**६३**	**६१७२**	
पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र									
३६	नवलपरासी	५७	३८२	६	६२	५७	६	४४४	
३७	रूपन्देही	५०	३४६	६	७१	५०	६	४१७	

सि. नं.	जिल्लाको नाम	महिला विकास कार्यक्रम				जम्मा			कैफियत
		गाविस		नपा		गाविस	नपा	वडा	
		संख्या	वडा	संख्या	वडा				
३८	कपिलवस्तु	५७	४०९	५	७६	५७	५	४८५	
३९	अर्घाखाँची	३५	२२६	१	७	३५	१	२३३	
४०	पाल्पा	६०	४४७	२	१०	६०	२	४५७	
४१	गुल्मी	७५	३५४	१	१५	७५	१	३६९	
४२	स्याङ्जा	५७	४२८	३	३०	५७	३	४५८	
४३	तनहुँ	४०	३३४	३	३९	४०	३	३७३	
४४	गोरखा	६०	५०२	२	२८	६०	२	५३०	
४५	मनाङ	१३	११७			१३	०	११७	
४६	लमजुङ	५२	२६६	२	१	५२	२	२६७	
४७	कास्की	३२	३५२	२	९	३२	२	३६१	
४८	पर्वत	४७	४२३	१	१८	४७	१	४४१	
४९	बाग्लुङ	५८	३२२	१	७	५८	१	३२९	१ गाविस बांकी
५०	म्याग्दी	३५	२२३	१	१३	३५	१	२३६	
५१	मुस्ताङ	१६	१४४			१६	०	१४४	
	जम्मा	**७४४**	**५२७५**	**३६**	**३८६**	**७४४**	**३६**	**५६६१**	
मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र									
५२	मुगु	२४	२५७			२४	०	२५७	
५३	डोल्पा	२०	१२९			२०	०	१२९	३ गाविस बांकी
५४	हुम्ला	२६	१५८			२६	०	१५८	१ गाविस बांकी
५५	जुम्ला	२६	२१०	१	१५	२६	१	२२५	
५६	कालिकोट	३०	२१२			३०	०	२१२	
५७	रुकुम	४१	२४७	१	९	४१	१	२५६	
५८	रोल्पा	४९	२५६	१	९	४९	१	२६५	
५९	प्युठान	४२	५२१	१	१९	४२	१	५४०	
६०	दाङ	३१	२७०	४	५५	३१	४	३२५	
६१	सल्यान	४०	१९८	१	१५	४०	१	२१३	
६२	बाँके	३४	३०६	२	३९	३४	२	३४५	
६३	बर्दिया	२०	१८०	४	५१	२०	४	२३१	
६४	सुर्खेत	४४	३२७	२	४१	४४	२	३६८	
६५	जाजरकोट	३०	१८०			३०	०	१८०	
६६	दैलेख	४९	२८६	२	१८	४९	२	३०४	
	जम्मा	**५०६**	**३७३७**	**१९**	**२७१**	**५०६**	**१९**	**४००८**	
सूदुर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र									
६७	कैलाली	३१	१६२	६	३९	३१	६	२०१	
६८	डोटी	५०	३५०	१	७	५०	१	३५७	
६९	अछाम	६२	३६२	२	२३	६२	२	३८५	
७०	बाजुरा	२२	१४९	१	१२	२२	१	१६१	२ गाविस बांकी
७१	बझाङ	३७	३३३	१	१५	३७	१	३४८	
७२	दार्चुला	३६	२५१	१	१७	३६	१	२६८	
७३	बैतडी	५६	२३६	२	२६	५६	२	२६२	
७४	डडेल्धुरा	१८	१४०	२	२३	१८	२	१६३	
७५	कञ्चनपुर	९	८१	५	६५	९	५	१४६	
	जम्मा	**३२१**	**२०६४**	**२१**	**२२७**	**३२१**	**२१**	**२२९१**	
कूल जम्मा		**३२५९**	**२०९५१**	**१८०**	**२१५०**	**३२५९**	**१८०**	**२३१०१**	

लक्ष्यित समूह सहभागिता

सि. नं.	जिल्लाको नाम	समूह संख्या	समूहमा आवद्ध सदस्य मध्ये (संख्या)				निष्कृय रहेका		समितिमा आवद्धतता		कार्यक्रम लागु वडा संख्या		पूर्ण बैठक बस्ने	संस्था गठन		
			दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा	समूह	सदस्य संख्या	समिति संख्या	निगरानी समूह संख्या	समिति भएको	समिति नभएको	समिति संख्या	दर्ता भएका	तदर्थ	जम्मा
पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्र																
१	ताप्लेजुङ्गा	१८१७	७७८	६६०३	२५७८	९९५९	१८१	९४५	२४९	९१	२४७	३२	२२१	१७	५	२२
२	पांचथर	२५६९	८३७	९९९५	२८७३	१३७०५	१६२	९४६	२७९		२७९	२७	१८९	२६	३	२९
३	इलाम	२१३७	७४६	६८२२	४१४८	११७१६	३०	१७०	२९५	७९	२९५			२०	०	२०
४	झापा	२५६१	७७७	४१०८	७७३२	१२६१७	५०	२५०	२५९	५०	२५९	१०६	२५५	२५	१	२६
५	संखुवासभा	१२५८	५२०	५२८२	२१०७	७९०९	२४६	११८९	१५३	२४	१३५	२७	११०	९	६	१५
६	तेह्रथुम	१११७	६७०	२९१९	२०४०	५६२९	१०२	५७८	१६०	३०	१६०	१२	५२	१२	२	१४
७	धनकुटा	१०५३	५०४	३१३०	२६६०	६२९४	२१	१००	१५७	३१	१५७	२२	१५७	१२	३	१५
८	मोरङ	२४९४	२३१०	९३९९	५५३५	१७२४४	६९	२७४३	३४१	१०८	२६१	१०७	३२०	३०		३०
९	सुनसरी	२८०३	३३०१	६२२९	६०९९	१५६२९	५०६	२४१५	३३५	४७	३५५	९	५१	३८		३८
१०	भोजपुर	१९६३	९०८	६७९२	२८२३	१०५२३	६०	३०९	२५७	५५	२५७	१०३	२२०	२६		२६
११	सोलुखुम्बु	१०७८	७२४	४९७०	२६०९	८३०३	१८६	१२००	१७६	२४	१७६	८२	१७६	१४		१४
१२	खोटाङ	१४६८	२०७७	५१५९	३२४२	१०४७८	३६	१८४	१४८	५७	१४८	११५	१३६	११	५	१६
१३	उदयपुर	२४९१	२३२५	६५७०	४४२१	१३३१६	१७८	११२२	३७९	५८	१९९	१२५	१६४	३९	२	४१
१४	सिराहा	२४४२	४९२३	३६६९	५५६१	१४१५३	५०	२१०	३४६	४३	४१८	४६		२८		२८
१५	सप्तरी	३०७६	४१९५	७५१८	३८३२	१५५४५	४९	२४७	३५८	७४	३५८	१८०	१५८	३३	२	३५
१६	ओखलढुङ्गा	१६७३	१०८५	५०९५	३६८४	९८६४	४०	२२४	२३८	१३८	२३८	३४	२१५			०
जम्मा		**३२०००**	**२६६८०**	**९४२६०**	**६१९४४**	**१८२८८४**	**१९६६**	**१२८३२**	**४१३०**	**९०९**	**३९४२**	**१०२७**	**२४२४**	**३४०**	**२९**	३६९
मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र																
१७	रामेछाप	२६९५	९८२	८९५४	५४५३	१५३८९	१३२	६७४	३१३		२३९	२५	४८	२२	५	२७
१८	सिन्धुली	२७४५	२१३३	१०६७८	५२७०	१८०८१	१२०	७३०	२४०	५४	२४०	६०	२४०	२८	२	३०
१९	धनुषा	२३११	३१२१	३८०३	४७२१	११६४५	१९१	९५५	२०४	१६३	२०४	१५७	१७२	४९	२	५१
२०	महोत्तरी	२३४८	३८५७	१९८१	६२८१	१२११९	२६७	३५०५	२८२		२८२	६३	२८२	३५		३५
२१	सर्लाही	३४५७	३३०५	२९८७	१२३९३	१८६८५	१५१	८५०	४१९	१५०	४१९	१८९		३०		३०
२२	दोलखा	२१३२	१२००	५६५४	४९८२	११८३६	७३७	२३३८	१७१	७८	१७१	८०	९८	२९	१	३०
२३	चितवन	३१६४	१३३१	६७२५	११८२०	१९८७६	०	०	२२३	१४१	१६२		२२३	२६	३	२९
२४	वारा	२९८३	२६८७	४४७६	८७३९	१५९०२	३१	२१६	३४५	१२४	२४१	८५	२००	२७	६	३३

सि. नं.	जिल्लाको नाम	समूह संख्या	समूहमा आवद्ध सदस्य मध्ये (संख्या)				निष्क्रिय रहेका		समितिमा आवद्धतता		कार्यक्रम लागु वडा संख्या		पूर्ण बैठक बस्ने	संस्था गठन		
			दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा	समूह	सदस्य संख्या	समिति संख्या	निगरानी समूह संख्या	समिति भएको	समिति नभएको	समिति संख्या	दर्ता भएका	तदर्थ	जम्मा
२५	पर्सा	३८३३	१५७०	४०२४	११८३	६७७७	१३०	६५०	४२२	९९	४२२	१६३	४१५	२४	१	२५
२६	रौतहट	३९३९	३४५८	१२७८	१४९५४	१९६९०			५४१	६४	४३६		२६३	४०	१	४१
२७	मकवानपुर	२०४५	९२३	१४१९९	६४८४	२१६०६	९०	५४०	१९५	५४	१९३	१५९	१५०	४३	३	४६
२८	काठमाडौं	२८८४	७७२	७२८१	९६९२	१७७४५	१०४	६२०	४८०	४८०	१४९		४८०	२६		२६
२९	ललितपुर	२२०१	५२७	६३०२	६०३९	१२८६८	१२२	६०९	२७०	१७	२२५		२७०	३१		३१
३०	भक्तपुर	१०३४	२१०	२१२७	३१३९	५४७६			८३	७३	६०		८३	१४		१४
३१	सिन्धुपाल्चोक	२१३९	२५६६	५७७५	४४९३	१२८३४	५०६	३०३६	३०२	१०५	३०२	१७		२२	२	२४
३२	नुवाकोट	१६८५	८२८	५२९६	४२२९	१०३५३	६१	३०५	२५४	२७	२५४	२५	२४३	१४		१४
३३	धादिङ	२५३९	१४१४	६५९४	६५०९	१४५१७	१६७	४२७	३२५	५०	३२५	११	२६९	२२		२२
३४	काभ्रे	४७५२	१९९७	१२९४४	१२८२७	२७७६८	११५	५९९	४२५	२०४	४०८	२६६	३५८	६४	१	६५
३५	रसुवा	७८४	१८२	२५२८	१७४७	४४५७			७५	४०	७५	६५	४०	७		७
जम्मा		**४९६७०**	**३३०६३**	**११३६०६**	**१३०९५५**	**२७७६२४**	**२९२४**	**१६०५४**	**५५६९**	**१९२३**	**४८०७**	**१३६५**	**३८३४**	**५५३**	**२७**	५८०
<u>पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र</u>																
३६	अर्घाखांची	२२६१	२५०३	२९३७	८५६१	१४००१	५०	२५०	२९८		२२६	७	२९८	१६	२	१८
३७	कपिलवस्तु	३८९३	३६८९	५८५६	१०७६५	२०३१०	९६	४९५	५५६	१९८	४०९	७६	४०३	४२	१३	५५
३८	रुपन्देही	४२८०	२८९५	७७६४	११६४६	२२३०५	२००	१०००	४८३		३३६	८१	४८३	२६	३	२९
३९	नवलपरासी	५५८५	३४५८	१४४४४	१२३५७	३०२५९			४९८	१२५	३८२	६२		३८	५	४३
४०	पाल्पा	२३६९	२६४९	८९१४	४३५८	१५९२१	१४६	७४६	४२१	१०३	४२१	३६	४२१	३०		३०
४१	गुल्मी	२२१६	२२४०	२८८७	६४२५	११५५२	१०८	२५२	३५०	१८	३५०	१९	३५०	२६	६	३२
४२	कास्की	३०५०	२६०७	२५५३	११८४३	१७००३	५	४०	३५०	१६३	२७४	८७	३००	३१		३१
४३	गोर्खा	१९९०	३४२३	९६५८	१३३११	२६३९२	१००	१५०५	१९०	६२	५०२	२८	१९०	४६	५	५१
४४	लमजुगं	१९६५	२३६३	५४७४	४३२०	१२१५७	२१०	१२६०	२८१	१७	२६६	१	२८७	१६		१६
४५	मनाङ	१५६	२६	८७९		९०५					३५	८२	१७	४		४
४६	स्यांजा	३१२२	२५६५	५७३६	९८७०	१८१७१	२५६	१३४५	३९१	१६२	३९१	६७	३४७	२४	३	२७
४७	तनहु	३९७५	३३३७	९८२१	७३७५	२०५३३	२८	१४४	४१३		३३४	३९	२०३	३०		३०
४८	मुस्तागं	३०४	२०१	१३१५	३	१५१९	६०	२९५	६४	१६	१२४	२०	५०	७		७
४९	म्याग्दी	१९७३	२६९८	४९२३	३२४८	१०८६९	१००	६६०	२३३	१८	२३६		२००	१६		१६
५०	बाग्लुंग	२७७०	३२४०	४३११	७९६१	१५५१२	१८७	१२४१	३४४	४६	३०९	२०	३४४	२५	१	२६
५१	पर्वत	२०५८	२२९२	१५३२	७८८१	११७०५	१८२	६५६	२९७		२९७	१४४	४४	१५	७	२२
जम्मा		**४१९६७**	**४०१८६**	**८९००४**	**११९९२४**	**२४९११४**	**१७२८**	**९८८९**	**५१६९**	**९२८**	**४८९२**	**७६९**	**३९३७**	**३९२**	**४५**	४३७

सि. नं.	जिल्लाको नाम	समूह संख्या	समूहमा आवद्ध सदस्य मध्ये (संख्या)				निष्क्रिय रहेका		समितिमा आवद्धतता		कार्यक्रम लागु वडा संख्या		पूर्ण बैठक बस्ने	संस्था गठन		
			दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा	समूह	सदस्य संख्या	समिति संख्या	निगरानी समूह संख्या	समिति भएको	समिति नभएको	समिति संख्या	दर्ता भएका	तदर्थ	जम्मा
मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र																
५२	दाङ	३३९१	१८२७	७४६३	९३४७	१८६३७	१२७	७४१	४७८	१३५	३२५		४६१	४३		४३
५३	सल्यान	२२११	४१५	३७३६	५४२०	९५७१	३५	१७५	२०८	९	१९८	१५	२०८	१५		१५
५४	प्युठान	२१४६	२०२९	३२२९	५४१४	१०६७२	३६	२००	३३६	१११	२५१	२८९	२५०	१८	१	१९
५५	रुकुम	१९८६	२७७१	२७२४	७६१७	१३११२	९५	४७६	२१४	७९	२१४	४२	२१४	१६		१६
५६	रोल्पा	१७१०	१६५२	४१५६	३२१७	९०२५	३०	१५०	२५६	१०१	२५६	९	२१०	१२		१२
५७	सुर्खेत	३०३५	४९५०	२२५०	९२५५	१६४५५	१८०	४५०	३०	१८०	२७८	९०	२००	३५	१७	५२
५८	बर्दिया	२०६९	१३७२	७९५१	५१७३	१४४९६	१५०	१००७	२६२		२३१		२६२	२०	१	२१
५९	जाजरकोट	११८४	२४४३	७१५	४५४७	७७०५			१८३	५५	१७७	३	१४८	११	१	१२
६०	बांके	२९९७	२६६४	४२९९	११०१९	१७९८२	३३	१६५	४०३	१८५	२६१	८४	१३५	२९	५	३४
६१	दैलेख	१९५०	२४१८	११७५	७८४४	११४३७			३२१	१३३	२८६	१८	३२१	२४		२४
६२	हुम्ला	९४८	१२३	५९०	४४५१	५१६४	८०	४१५	१५८	५३	१५८		१२४	७	१	८
६३	कालिकोट	१९७४	३१९३	४३	७४६७	१०७०३	४८	२४६	१७७	५	१७७	३५	११३	१८	२	२०
६४	मुगु	१६३६	१६७९	६५२८	२११८	१०३२५	१६०	११२०	२१६	२७	१९१	६६		९	१	१०
६५	डोल्पा	७७९	६५७	७०८	३१४५	४५१०			१२१	३९	१२१	८	१०८	७	३	१०
६६	जुम्ला	१८९०	२३२२	२३२	७७९४	१०३४८	८७	४५२	२४२	९६	२१०	१५	९७	२०	२	२२
जम्मा		**२९९०६**	**३०५१५**	**४५७९९**	**९३८२८**	**१७०१४२**	**१०६१**	**५५९७**	**३६०५**	**१२०८**	**३३३४**	**६७४**	**२८५१**	**२८४**	**३४**	३१८
सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र																
६७	कैलाली	२४०४	१५०८	५७५५	६०६०	१३३२३			२५४	४३	१६९	३२	२२८	१४	२	१६
६८	बझाङ	२८६२	१४२३		१०७०३	१२१२६	८२	४१०	४३०	३६	३४८		१५	१४	३	१७
६९	बाजुरा	१३९१	३३४५		७८८५	११२३०	१३८	६९४	१६२	४३	१६१		१४७	१२		१२
७०	डोटी	१९०७	२४१४	४८९	८८४५	११७४८			२५०	४६	२५०	१०७	२०३	२४		२४
७१	अछाम	३२०५	५९७४	७५	१६५२५	२२५७४	२११	१०६५	४०७	१२२	३८५		३७९	३०	६	३६
७२	दार्चुला	१८४६	१६३९	३७५	८३८६	१०४००	७५	३७५	२९८	८८	२२४	४४	२७०	१४		१४
७३	बैतडी	२८६४	३५८१	०	१०६३३	१४२१४	५५	२७५	३१०	२५५	२५५	७		२०	१	२१
७४	डडेल्धुरा	१०९०	१९०९	१२३	४८२९	६८६१	४२	१८०	१९०	६५	१४०	२३		१०		१०
७५	कञ्चनपुर	१५७३	१७६६	२३३८	४४४२	८५४६	२५	१४०	२२६	२५	१४१	५	२२१	१०		१०
	जम्मा	**१९१४२**	**२३५५९**	**९१५५**	**७८३०८**	**१११०२२**	**६२८**	**३१३९**	**२५२७**	**७२३**	**२०७३**	**२१८**	**१४६३**	**१४८**	**१२**	**१६०**
	कूल जम्मा	**१७२६८५**	**१५४००३**	**३५१८२४**	**४८४९५९**	**९९०७८६**	**८३०७**	**४७५११**	**२१०००**	**५६९१**	**१९०४८**	**४०५३**	**१४५०९**	**१७१७**	**१४७**	**१८६४**

अनुसूची ३

बचत विवरण

सि.नं	जिल्लाको नाम	बचत रकम				लगानीमा रहेको		बाँकी रकम	कैफियत
		समूहमा	समितिमा	संस्थामा	जम्मा	संख्या	रकम		
पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्र									
१	ताप्लेजुंग		३८७५७०६	६१७७६७०	१००५३३७६		१००५३३७६		
२	पाचथर		३०७३७०५	४०७४५९७९	४३८१९६८४		४३८१९६८४		
३	इलाम		९०१०८९१	३५४०७९४८	४४४१८८३९		४४४१८८३९		
४	झापा		९४१४०५८	३४३२६९६२	४३७४१०२०		४३७४१०२०		
५	संखुवासभा	१५३३९२	१९२५७००	१२१३६१५५	१४२१५२४७		१४००३९९५	२११२५२	
६	धनकुटा		४६१९९८९	५९१२७५८	१०५३२७४७		८५७१५२४	१९६१२२३	
७	तेन्हथुम		१५०६७१०	७०९१९९०	८५९८७००		८५९८७००		
८	मोरङ	१३०८१४९६	२२१२९५६३	२७१५२६७३	६२३६३७३२		६२३६३७३२		
९	सुनसरी		८६१२१११	२५९७५७३१	३४५८७८४२		३४०९३२७७	४९४५६५	
१०	भोजपुर	६०८०८०	४८६५६५०	७२०९९१६	१२६८३६४६	२६३४	१२६८३६४६		
११	सोलुखुम्बु	५९७३६००	७६३९१६०	४२१६९४७	१७८२९७०७		१७८२९७०७		
१२	खोटाङ	४२३८९०	२५६८९८०	५७९३४९०	८७८६३६०		८६७५०००	१११३६०	
१३	उदयपुर		१४२३५०८	२५५८६९४६	२७०१०४५४		२७०१०४५४		
१४	सिराहा	५१४७४४८	९२६९८९६	४८३८८९६	१९२५६२४०		१८४९६१२६	७६०११४	
१५	सप्तरी	१५१४८१	७२७०७०१	२५९९३३०४	३३४१५४८६		२७०४३६३०	६३७१८५६	
१६	आखेलढुङ्गा		२०५०१६२	१२६१०१७६	१४६६०३३८	६८०	१४६६०३३८		
	जम्मा	**२५५३९३८७**	**९९२५६४९०**	**२८११७७५४१**	**४०५९७३४१८**	**३३१४**	**३९६०६३०४८**	**९९१०३७०**	
मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र									
१७	रामेछाप		३०२२३०५	२०७८३८२८	२३८०६१३३		२३८०६१३३		
१८	सिन्धुली		४५०००००	५९०३६८६२	६३५३६८६२		६३५३६८६२		
१९	धनुषा		८५६८४९१	३५८९६६००	४४४६५०९१		४४३२५०९१	१४००००	
२०	महोत्तरी	८२३०००	१५२५०००	१५३९३८९९	१७७४१८९९		१७७४१८९९		
२१	सर्लाही		४८३०७७६	४८५१४४४६	५३३४५२२२		५३३४५२२२		
२२	दोलखा		३०५४६४९	२२१९९७०५	२५२५४३५४	५७०	२४६३०००४	६२४३५०	
२३	चितवन		७२५६२५३	११४६०७६७०	१२१८६३९२३		१२१८६३९२३		
२४	बारा	३३४९६९५	१३०४६६४७	३२२२२०४०	४८६१८३८२	६८८	४१५८९१०४	७०२९२७८	
२५	पर्सा		१५२१५४५०	११७४२१२३	२६९५७५७३		२६९५७५७३		
२६	रौतहट		१९१४६५४	११२६६१४४	१३१८०७९८		१३१८०७९८		

सि.नं	जिल्लाको नाम	बचत रकम				लगानीमा रहेको		बाँकी रकम	कैफियत
		समूहमा	समितिमा	संस्थामा	जम्मा	संख्या	रकम		
२७	मकवानपुर		५७३३५०	२८३१८५६८३	२८३७५९०३३		२८३६८७४६८	७१५६५	
२८	काठमाडौं		४२१४६२८९	१२५८७२८७५	१६८०१९१६४		१६३३१९१६४	४७०००००	
२९	ललितपुर		४८०७७०५	८७६६१०२८	९२४६८७३३		९२४६८७३३		
३०	भक्तपुर		६०३०००	३५१९९०५१	३५८०२०५१		३५८०२०५१		
३१	सिन्धुपाल्चोक		११६६७७१५	२३५६८१६७	३५२३५८८२		३५२३५८८२		
३२	नुवाकोट	१०२९३३२०	८००३३०	११६६१३२५	२२७५४९७५		२२७५४९७५		
३३	धादिङ		१५४४८४१३	६१९९५४५८	७७४४३८७१	८१०९	७७४४३८७१		
३४	काभ्रे		११३८९०३५	१११११९१३७५	१२२५८०४१०	२४५६	१२२५८०४१०		
३५	रसुवा		१२३३७५६	७७३८३०३	८९७२०५९		८७८८४८९	१८३५७०	
	जम्मा	**१४४६६०१५**	**१५१६०३८१८**	**१११९७३६५८२**	**१२८५८०६४१५**	**११८२३**	**१२७३०५७६५२**	**१२७४८७६३**	
पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र									
३६	अर्घाखांची		१५७५४६५	३०३०७४०३	३१८८२८६८		३१८८२८६८		
३७	कपिलवस्तु		५४४२३४	५०४३९१५०	५०९८३३८४		४९५७३०१३	१४१०३७१	
३८	रुपन्देही		१२९९२७५६	१३४९६०४५९	१४७९५३२१५	९१९७	१४७९५३२१५		
३९	नवलपरासी		२३९८३९४१	२२३०७२२२८	२४७०५६१६९		२४७०५६१६९		
४०	पाल्पा		६५५६८९४	३३९४२०८४	४०४९८९७८		४०४९८९७८		
४१	गुल्मी	४८८०००	२६००७००	४२०३१६८५	४५१२०३८५		४४८७००००	२५०३८५	
४२	कास्की	९२०५५	६४४५६५४	८२८२२३२६	८९३६००३५		८८०९३२८१	१२६६७५४	
४३	गोर्खा	१४४८०४०	१२५२३१६	७३५३५२४४	७६२३५६००		७६२३५६००		
४४	लमजुगं	१०५९०२३८	११६६०२३८	३२३२४८३३	५४५७५३०९		५४२८२९५३	२९२३५६	
४५	मनाङ		२४०६२७८	९५४२९०	३३६०५६८	५२०	३२६००००	१००५६८	
४६	स्यांजा		१९०१००००	२६०५५१९१	४५०६५१९१	१०२७	४५०६५१९१		
४७	तनहु		६९१३८९५	१६७५५८४८१	१७४४७२३७६		१६७५५८४८१	६९१३८९५	
४८	मुस्तागं		१०२५०००	१२४६८१६	२२७१८१६	४०	२२७१८१६		
४९	म्याग्दी		२४११०३०	५१२९४११५	५३७०५१४५		५३६९८१४५	७०००	
५०	बाग्लुंग		२३३३७७००	५९३४४२११	८२६८१९११		६१६७७९८१	२१००३९३०	
५१	पर्वत	२०९५४९९	५६५९१४६	८३९९३०१	१६१५३९४६		१६१५३९४६		
	जम्मा	**१४७१३८३२**	**१२८३७५२४७**	**१०१८२८७८१७**	**११६१३७६८९६**	**१०७८४**	**११३०१३१६३७**	**३१२४५२५९**	
मध्य पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र									
५२	दाङ			११३६०२६६६	११३६०२६६६		१०७७९६३८१	५८०६२८५	
५३	सल्यान	६१३२२२४	१२८६२०५३	१३८७५४३०	३२८६९७०७		२९८५८६१२	३०११०९५	

सि.नं	जिल्लाको नाम	बचत रकम				लगानीमा रहेको		बाँकी रकम	कैफियत
		समूहमा	समितिमा	संस्थामा	जम्मा	संख्या	रकम		
५४	प्युठान		४८०७३६८	३२४५६३४२	३७२६३७१०		३७२६३७१०		
५५	रुकुम	२७४०५०६३	१५०८४५१०	१००९८७७६	५२५८८३४९		५२५८८३४९		
५६	रोल्पा		१३४३५४७०	४७६६३७०	१८२०१८४०	९५७	१८२०१८४०		
५७	सुर्खेत		३१७१००	११३७४९२६७	११४०६६३६७		११४०६६३६७		
५८	बर्दिया		८०९५६००	४१०४१९५४	४९१३७५५४		४९१३७५५४		
५९	जाजरकोट	७५७०००	४२६४४००	३९९४५२६	९०१५९२६		९०१५९२६		
६०	बांके		६२५०५४३	१८७७९४५६	२५०२९९९९		२५००००००	२९९९९	
६१	दैलेख		३०४६८८३	१३१७९५६३	१६२२६४४६		१४१७२२२३	२०५४२२३	
६२	हुम्ला	१४९३४६५	१५८७८१३	१२४८३५३	४३२९६३१		३८०४६३१	५२५०००	
६३	कालिकोट	६५६४९७३	१०००००	२८७६३०४	९५४१२७७		९५१३९७३	२७३०४	
६४	मुगु	८२९८३००	३३२७८५	१०४८९१००	१९१२०१८५		१९१२०१८५		
६५	डोल्पा	२८८८९०६	३८७३८४०	१३१५७७८	८०७८५२४		४९५६३२८	३१२२१९६	
६६	जुम्ला	१८०००	२७०४००९	२०२७२८७४	२२९९४८८३	१०८७	२१७०२२९९	१२९२५८४	
	जम्मा	**५३५५७९३१**	**७६७६२३७४**	**४०१७४६७५९**	**५३२०६७०६४**	**२०४४**	**५१६१९८३७८**	**१५८६८६८६**	
सुदूर पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र									
६७	कैलाली	१३३४१०	९६१३९२४	८५०३८७३८	९४७८६०७२		८९७५४५४०	५०३१५३२	
६८	बझाङ	११२८८१३७	७०२१८५०	१५२३६६१८	३३५४६६०५		७३६०००	३२८१०६०५	
६९	बाजुरा	१९७९०८८	४५१०९६०	२५८८८२८	९०७८८७६		८६७८८७६	४०००००	
७०	डोटी	४४४१२३५	१६००७७६	९२२३८७६	१५२६५८८७		१४५७९३३६	६८६५५१	
७१	अछाम	११८६१३०	२९०८०	६१५४१४७	७३६९३५७		७३६९३५७		
७२	दार्चुला	१३३८४४५	३४९५०२५	१४४०६०४६	१९२३९५१६		१८९४२९०८	२९६६०८	
७३	बैतडी		५४८७६९०	१३८१८२६१	१९३०५९५१		१९३०५९५१		
७४	डडेल्धुरा	६८३८५	६५८४६३	४६८२८९८	५४०९७४६		५३२१७४६	८८०००	
७५	कञ्चनपुर	२७९००९२५	८३६९९८२८	११४८९२४८	१२३०९०००१		९७९८०००१	२५११००००	
	जम्मा	**४८३३५७५५**	**११६११७५९६**	**१६२६३८६६०**	**३२७०९२०११**		**२६२६६८७१५**	**६४४२३२९६**	
	कूल जम्मा	**१५६६१२९२०**	**५७२११५५२५**	**२९८३५८७३५९**	**३७१२३१५८०४**	**२७९६५**	**३५७८११९४३०**	**१३४१९६३७४**	

अनुसूची ४

चालुकोषको स्थिति (आ. व. २०७१/२०७२ सम्म)

(रकम रु. मा)

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (ब्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
१	ताप्लेजुङ	०५३/०५४	IFAD	१००,०००।००									
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	IDA	२००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		जम्मा		***५२१,०००।००***		***९२,३५७।००***	***६१३,३५७।००***	***४०३,०००।००***	***२१०,३५७।००***	***६१३,३५७।००***	***५३,०००।००***	***३५०,०००।००***	
२	पांचथर	०४९/०५०	IFAD	५०,०००।००									
		०५०/०५१	UNICEF	१००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	९१,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	१,२००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***२,४८९,०००।००***		***१८३,८३०।००***	***२,६६४,८३०।००***	***२,०००,०००।००***	***६६४,८३०।००***	***२,६६४,८३०।००***		***२,०००,०००।००***	
३	इलाम	०५०/०५१	UNICEF	३००,०००।००									
		०५०/०५१	IFAD	१९१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	५७५,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		***१,४६६,०००।००***		***३१४,३५५।००***	***१,७८०,३५५।००***	***१,६०२,४००।००***	***१७७,९५५।००***	***१,७८०,३५५।००***		***१,६०२,४००।००***	
४	झापा	०५१/०५२	UNICEF	५०,०००।००									
		०५३/०५४	UNICEF	१८,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	३००,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	४८१,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	२५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	६००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***१,८९९,०००।००***		***३२०,०३६।००***	***२,२१९,०३६।००***	***१,५३६,७३९।००***	***६८२,२९७।००***	***२,२१९,०३६।००***		***१,५३६,७३९।००***	
५	मोरङ	०४९/०५०	IFAD	३०,०००।००									*लगानीमध्ये रु. २३५००० हिनामिना भएको*
		०५०/०५१	IFAD	१५५,०००।००									
		०५३/०५४	नेपाल सरकार	१६०,०००।००									
		०५४/०५५	IFAD	२०,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	५३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	३००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००									
		जम्मा		**१,५४१,०००।००**		**१७३,४६३।००**	**१,७१४,४६३।००**	**१,६००,०००।००**	**११४,४६३।००**	**१,७१४,४६३।००**	**२३५,०००।००**	**१,३६५,०००।००**	
६	सुनसरी	०५१/०५२	UNICEF	५२,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	३००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	२११,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	९७८,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**२,४३२,०००।००**		**१३३,५७७।००**	**२,५६५,५७७।००**	**१,९६५,२५३।००**	**६००,३२४।००**	**२,५६५,५७७।००**		**१९६५२५३**	
७	धनकुटा	०५२/०५३	कल्याण कोष	१९,३९३।००									
		०५८/०५९	कल्याण कोष	५,०००।००									
		०५८/०५९	MCPW/ADB	१५०,०००।००									
		०५८/०५९	UNICEF	४०,०००।००									
		०५९/०६०	कल्याण कोष	१०,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	२२६,०००।००									
		०६०/०६१	उपेक्षित वर्ग विषेश	२००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		जम्मा		**१,०००,३९३।००**		**१४५,७८९।००**	**१,१४६,१८२।००**	**१,१०४,३०५।००**	**४१,८७७।००**	**१,१४६,१८२।००**	**४६,६७२।००**	**१,०५७,६३३।००**	
८	तेह्रथुम	०५२/०५३	UNICEF	६०,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१५३,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	८०,०००।००									
		०६१/०६२	IFAD	८१,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		जम्मा		**६१४,०००।००**		**८८,४६१।००**	**७०२,४६१।००**	**६३०,०००।००**	**७२,४६१।००**	**७०२,४६१।००**		**६३०,०००।००**	
९	संखुवासभा	०५२/०५३	IFAD	१०,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	९७,०००।००									
		०५५/०५६	GTZ	२०,०००।००									
		०५६/०५७	GTZ	५०,०००।००									
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	२८१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,२००।००									
		०६०/०६१	IDA	३००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		जम्मा		***९२९,२००।००***		***१३६,१०३।००***	***१,०६५,३०३।००***	***९००,०००।००***	***१६५,३०३।००***	***१,०६५,३०३।००***	***३२,०००।००***	***८६८,०००।००***	
१०	भोजपुर	०५३/०५४	IFAD	४१,०००।००									
		०५५/०५६	GTZ	३२,०००।००									
		०५८/०५९	UNICEF	२१,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	३००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***८२५,०००।००***		***१४२,१९३।००***	***९६७,१९३।००***	***७२७,५००।००***	***२३९,६९३।००***	***९६७,१९३।००***	***२८,०००।००***	***६९९,५००।००***	
११	सोलुखुम्बु	०५६/०५७	IFAD	९२,०००।००									
		०५७/०५८	IFAD	५०,०००।००									
		०५८/०५९	IFAD	१८,०००।००									
		०५९/०६०	IFAD	१८,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२५,०००।००									
		०६१/०६२	IDA	२००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		***९६३,०००।००***		***१३५,५६१।००***	***१,०९८,५६१।००***	***८५८,२३४।००***	***२४०,३२७।००***	***१,०९८,५६१।००***		***८५८,२३४।००***	
१२	ओखलढुंगा	०५४/०५५	IFAD	१००,०००।००									
		०५६/०५७	MCPW/ADB	१९०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	६४१,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,१९९,०००।००***		***१२५,८६१।००***	***१,३१६,८६१।००***	***१,००७,४००।००***	***३०९,४६१।००***	***१,३१६,८६१।००***	***४००००***	***९६७,४००।००***	
१३	खोटाङ	०५३/०५४	IFAD	१००,०००।००									
		०५५/०५६	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	५२,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	७०,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६१/०६२	कल्याण कोष	७१,१८३।४२									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***५९३,१८३।४२***		***५७,४४७।००***	***६५०,६३०।४२***	***२७०,०००।००***	***३८०,६३०।४२***	***६५०,६३०।४२***	***३०,०००।००***	***२४०,०००।००***	
१४	उदयपुर	०५०/०५१	UNICEF	५०,०००।००									युनिसेफ डकाव/एमजि इपि तर्फको २०७४०००।
		०५३/०५४	UNICEF	७०,०००।००									
		०५३/०५४	नेपाल सरकार	१०,०००।००									
		०५७/०५८	कल्याण कोष	७५,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	७८,३७१।००									बीऊपुजी अनुदान
		०५८/०५९	युनिसेफ,डकाब	२००,०००।००									
		०५९/०६०	युनिसेफ,डकाब	१००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	२६६,०००।००									
		०६०/०६१	युनिसेफ,डकाब	३००,०००।००									
		०६१/०६२	MGEP	६४,०००।००									
		०६१/०६२	युनिसेफ,डकाब	३००,०००।००									
		०६२/०६३	MGEP	११०,०००।००									
		०६३/०६४	युनिसेफ,डकाब	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६४/०६५	युनिसेफ,डकाब	३००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	६००,०००।००									
		०६५/०६६	युनिसेफ,डकाब	३००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		जम्मा		३,८४३,३७१।००		३८९,४१२।००	४,२३२,७८३।००	३,४१३,०००।००	८१९,७८३।००	४,२३२,७८३।००		३,४१३,०००।००	
१५	सप्तरी	०५१/०५२	नेपाल सरकार	१०,०००।००									
		०५१/०५२	कल्याण कोष	४०,५९६।००									
		०५५/०५६	MCPW/ADB	३७५,०००।००									
		०५९/०६०	MCPW/ADB	४५०,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	६००,०००।००									
		०६२/०६३	UNICEF	१४५,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६३/०६४	UNICEF	१५०,०००।००									
		०६४/०६५	UNICEF	३०५,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	UNICEF	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	१,५००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		४,३८६,५९६।००		१८२,८९५।००	४,५६९,४९१।००	४,४२२,५५५।००	१४६,९३६।००	४,५६९,४९१।००		४,४२२,५५५।००	
१६	सिराहा	०५८/०५९	नेपाल सरकार	१७४,१८०।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	२५६,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००									
		०६१/०६२	कल्याण कोष	३४,२६४।२५									
		०६१/०६२	MGEP	११८,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२,२७५।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		१,३४४,७१९।२५		१७८,९८०।००	१,५२३,६९९।२५	२२७,५००।००	१,२९६,१९९।२५	१,५२३,६९९।२५	२२७,५००।००		
१७	धनुषा	०५३/०५४	IFAD	१०५,०००।००									जिल्लाले हिसाब मिलान गर्नूपर्ने
		०५७/०५८	UNICEF	३०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	२७,४००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	७५१,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६०/०६१	उपेक्षित वर्ग विषेश	५००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	६००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***२,२३३,४००।००***		***११४,७२२।००***	***२,३४८,१२२।००***	***१,१२१,०००।००***	***१,२२७,१२२।००***	***२,३४८,१२२।००***	***४२१,०००।००***	***७००,०००।००***	
१८	महोत्तरी	०५८/०५९	नेपाल सरकार	१२६,०००।००									
		०६०/०६१	BISEP-ST	४०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३०१,०००।००									
		०६०/०६१	उपेक्षित वर्ग विषेश	४१०,०००।००									
		०६२/०६३	BISEP-ST	१००,०००।००									
		०६४/०६५	BISEP-ST	२४०,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	BISEP-ST	८०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	२००,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***१,६३७,०००।००***		***१४५,०००।००***	***१,७८२,०००।००***	***१,३४८,०००।००***	***४३४,०००।००***	***१,७८२,०००।००***	***२८०,०००।००***	***१,०६८,०००।००***	
१९	सर्लाही	०४४/०४५	UNICEF	१०,०००।००						०।००			
		०५०/०५१	UNICEF	५०,०००।००						०।००			
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	११७,१४६।००						०।००			
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१६६,०००।००						०।००			
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००						०।००			
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००						०।००			
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	६००,०००।००						०।००			
		जम्मा		***१,६६३,१४६।००***		***४८,१९२।००***	***१,७११,३३८।००***	***१,६४३,१४६।००***	***६८,१९२।००***	***१,७११,३३८।००***		***१,६४३,१४६।००***	
२०	सिन्धुली	०५८/०५९	नेपाल सरकार	५५,०००।००						०।००			
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१६०,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	FAO	५,१२५।००						०।००			
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००						०।००			
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	(						०।००			
		०६६/०६७	लैसमस,नेपाल सरकार	१५०,०००।००						०।००			
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	४५०,०००।००						०।००			
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२००००						०।००			
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१०००००									
		जम्मा		***१,२७१,१२५।००***		***१७०,६५९।००***	***१,४४१,७८४।००***	***१,०१५,३००।००***	***४२६,४८४।००***	***१,४४१,७८४।००***		***१,०१५,३००।००***	
२१	रामेछाप	०५७/०५८	नेपाल सरकार	३५,०००।००						०।००			
		०५८/०५९	कल्याण कोष	६७,०००।००						०।००			
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००						०।००			
		०६३/०६४	FAO	१४,०००।००						०।००			
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००						०।००			
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	२००,०००।००						०।००			
		०६५/०६६	FAO	७,०००।००						०।००			

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००						०।००			
		०६६/०६७	लैसमस,नेपालसरकार	१५०,०००।००						०।००			
		०६७/०६८	FAO	२०,०००।००						०।००			
		०६७/०६८	लैसमस,नेपाल सरकार	४५०,०००।००						०।००			
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००						०।००			
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		**१,४९४,०००।००**		**१३८,४७२।००**	**१,७३२,४७२।००**	**१,४५७,०००।००**	**२७५,४७२।००**	**१,७३२,४७२।००**		**१,४५७,०००।००**	
२२	दोलखा	०५०/०५१	UNICEF	५०,०००।००						०।००			
		०५१/०५२	IFAD	१००,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	३९१,०००।००						०।००			
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	४००,०००।००						०।००			
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००						०।००			
		०६६/०६७	बिउबिजन बिक्री	१०,९५५।००						०।००			
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००						०।००			
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,१९१,९५५।००**		**६१४,१७४।००**	**१,८०६,१२९।००**	**९४२,०००।००**	**८६४,१२९।००**	**१,८०६,१२९।००**	**९,७००।००**	**९३२,३००।००**	
२३	सिन्धुपाल्चोक	०५३/०५४	नेपाल सरकार	१५०,०००।००									
		०५६/०५७	नेपाल सरकार	२५,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१२१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६६/०६७	कल्याण कोष	८६,८६३।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,३६२,८६३।००**		**१८०,१७४।००**	**१,५४३,०३७।००**	**१,३७७,५३४।००**	**१६५,५०३।००**	**१,५४३,०३७।००**	**३९०,०००।००**	**९८७,५३४।००**	
२४	काभ्रे	०५०/०५१	UNICEF	५०,०००।००									
		०५२/०५३	ILO	२८९,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	२००,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	३८८,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	७२६,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		०६१/०६२	MGEP	३८,०००।००									
		०६२/०६३	MGEP	९०,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	८००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**३,५४९,०००।००**		**७२१,६३१।००**	**४,२६२,६३१।००**	**३,४९५,०००।००**	**७६७,६३१।००**	**४,२६२,६३१।००**	**२७०,०००।००**	**३,२२५,०००।००**	
२५	ललितपुर	०५८/०५९	MCPW/ADB	७५०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१६७,५००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	२५६,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		जम्मा		**१,७१३,५००।००**		**१५८,८५४।००**	**१,८७२,३५४।००**	**१,१००,०००।००**	**७७२,३५४।००**	**१,८७२,३५४।००**	**३००,०००।००**	**८००,०००।००**	
२६	भक्तपुर	०५८/०५९	नेपाल सरकार	५८,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१६६,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	८८,०००।००									
		०६१/०६२	MCPW/ADB	७५०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,२६२,०००।००**		**१३५,७८३।००**	**१,३९७,७८३।००**	**१,२६२,०००।००**	**१३५,७८३।००**	**१,३९७,७८३।००**		**१,२६२,०००।००**	
२७	काठमाण्डौं	०५१/०५२	UNICEF	५०,०००।००									हिसाब मिलान गर्नुपर्ने
		०५३/०५४	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०५८/०५९	MCPW/ADB	४५०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**२,२६०,०००।००**		**२१८,३९५।००**	**२,४७८,३९५।००**	**२,०००,०००।००**	**४७८,३९५।००**	**२,४७८,३९५।००**		**२,०००,०००।००**	
२८	नुवाकोट	०६१/०६२	नेपाल सरकार	२३१,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**७२६,०००।००**		**७२,९८०।००**	**७९८,९८०।००**	**३६५,०००।००**	**४३३,९८०।००**	**७९८,९८०।००**	**३६५,०००।००**		
२९	रसुवा	०५९/०६०	नेपाल सरकार	६६,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१२०,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**७२६,०००।००**		**११४,६२९।००**	**८४०,६२९।००**	**६८६,०००।००**	**१५४,६२९।००**	**८४०,६२९।००**		**६८६,०००।००**	
३०	धादिङ	०४८/०४९	UNICEF	५०,०००।००									
		०५२/०५३	GTZ	५०,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	३००,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	१७९,५७६।२५									
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००									
		०६०/०६१	MCPW/ADB	३०१,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,९१५,५७६।२५**	**६१,२१०।००**	**२७४,८८९।००**	**२,२५१,६७५।२५**	**१,५३०,०००।००**	**७२१,६७५।२५**	**२,२५१,६७५।२५**		**१,५३०,०००।००**	
३१	मकवानपुर	०५४/०५५	IFAD	१५०,०००।००									
		०५८/०५९	कल्याण कोष	३०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	MCPW/ADB	६००,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६२/०६३	BISEP-ST	१३०,०००।००									
		०६३/०६४	BISEP-ST	३०,०००।००									
		०६४/०६५	BISEP-ST	१००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	कल्याण कोष	१०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,५४९,०००।००**		**२२३,११२।००**	**१,७६४,११२।००**	**१,०८०,०००।००**	**६८४,११२।००**	**१,७६४,११२।००**		**१,०८०,०००।००**	
३२	रौतहट	०५१/०५२	IFAD	१०,०००।००									विभागको रेकर्डसंग नभिडेकोले गत आ.व.कै रेकर्ड राखिएको । जिल्लाले हिसाबमिलान गर्नुपर्ने ।
		०५३/०५४	IFAD	१००,०००।००									
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	८५,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१२१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		०६२/०६३	कल्याण कोष	१४९,७७७।३०									
		०६२/०६३	BISEP-ST	१४९,,३१६।७४									
		०६३/०६४	BISEP-ST	४०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	४००,०००।००									
		०६८/०६९	लैसमस,नेपालसरकार	२००,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**२,०८७,०९४।०४**		**२१०,८२४।२८**	**२,२९७,९१८।३२**	**१,५७६,०००।००**	**७२१,९१८।३२**	**२,२९७,९१८।३२**		**१,५७६,०००।००**	
३३	बारा	०४८/०४९	कल्याण कोष	१९,०००।००									
		०४८/०४९	UNICEF	४५,०००।००									
		०५०/०५१	UNICEF	८८,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		०६२/०६३	BISEP-ST	१४०,०००।००									
		०६३/०६४	BISEP-ST	१००,०००।००									
		०६४/०६५	BISEP-ST	५०,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	६००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,५९३,०००।००**		**९०,४४६।००**	**१,६८३,४४६।००**	**१,३०७,०००।००**	**३७६,४४६।००**	**१,६८३,४४६।००**	**१०,०००।००**	**१,२९७,०००।००**	**३९०००**
३४	पर्सा	०५१/०५२	कल्याण कोष	१०,०००।००									३६९,५५२।४५

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०५३/०५४	IFAD	३०,०००।००									*बेरुजु देखिएको*
		०५७/०५८	कल्याण कोष	१००,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०५९/०६०	कल्याण कोष	५६,२००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	२१८,९००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३९१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२२५,०००।००									
		०६१/०६२	BISEP-ST	३०,०००।००									
		०६२/०६३	DACAW	१००,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६३/०६४	BISEP-ST	१२५,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	६००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***२,७४६,१००।००***		***४०७,१४८।७५***	***३,१५३,२४८।७५***	***२,७५६,६९२।३०***	***३९६,५५६।४५***	***३,१५३,२४८।७५***		***२,७५६,६९२।३०***	
३५	चितवन	०५५/०५६	नेपाल सरकार	३९,३६१।००									विभागको रेकर्डसंग नमिलेकाले जिल्लाले हिसाब मिलान गर्नुपर्ने
		०५७/०५८	MCPW/ADB	१,१२५,०००।००									
		०५८/०५९	MCPW/ADB	७५०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	२४९,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	४४१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६२/०६३	BISEP-ST	१४०,०००।००									
		०६३/०६४	BISEP-ST	१९४,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	BISEP-ST	८०,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	२७९,६४०।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	४००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		***४,५५८,००१।००***		***२८०,९९९।००***	***४,८३९,०००।००***	***४,५९८,६७३।००***	***२४०,३२७।००***	***४,८३९,०००।००***	***४६६७२***	***४,५५२,००१।००***	
३६	गोरखा	०५१/०५२	IFAD	२९०,०००।००									
		०५१/०५२	नेपाल सरकार	१२५,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१०५,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	८५६,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	३०,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार DRS जापान	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,८४६,०००।००***	***३३५५***	***१०९,१४८।००***	***१,९५८,५०३।००***	***१,८४६,०००।००***	***११२,५०३।००***	***१,९५८,५०३।००***		***१,८४६,०००।००***	
३७	लमजुङ	०५१/०५२	IFAD	५०,०००।००									
		०५२/०५३	IFAD	६५,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	७५,०००।००									
		०५४/०५५	IFAD	७५,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०५५/०५६	IFAD	६०,०००।००									
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	५५,०००।००									
		०५९/०६०	IDA	४००,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१०३,८००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	२११,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***१,५१४,८००।००***	***४६,५५८।००***	***१५६,८७३।००***	***१,७१८,२३१।००***	***१,१९५,७००।००***	***५२२,५३१।००***	***१,७१८,२३१।००***		***१,१९५,७००।००***	
३८	तनहुं	०५३/०५४	IFAD	५९७,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	८००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***२,४२८,०००।००***		***४०७,८८२।००***	***२,८३५,८८२।००***	***२,६२०,६६६।००***	***२१५,२१६।००***	***२,८३५,८८२।००***		***२,६२०,६६६।००***	
३९	स्याङजा	०५३/०५४	IFAD	५००,०००।००									
		०५३/०५४	कल्याण कोष	६५,८६८।४४									
		०५७/०५८	UNICEF	७५,०००।००									
		०५८/०५९	UNICEF	११५,०००।००									
		०६०/०६१	MCPW/ADB	३१,०००।००									
		०६१/०६२	IDA	५००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***१,४४६,८६८।४४***		***३१०,९३३।००***	***१,७५७,८०१।४४***	***१,२८५,०००।००***	***४७२,८०१।४४***	***१,७५७,८०१।४४***		***१,२८५,०००।००***	
४०	कास्की	०५८/०५९	MCPW/ADB	९००,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	२३७,५००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	७५६,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	UNICEF	६००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	६००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६७/०६८	जिविस,गाविस	४३३,२३६।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		जम्मा		***४,२२६,७३६।००***		***४८७,६५९।००***	***४,७१४,३९५।००***	***४,४४३,२३६।००***	***२७१,१५९।००***	***४,७१४,३९५।००***		***४,४४३,२३६।००***	
४१	मनाङ	०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***३११,०००।००***		***१५०,५३०।००***	***४६१,५३०।००***	***२५६,८११।००***	***२०४,७१९।००***	***४६१,५३०।००***		***२५६,८११।००***	
४२	मुस्ताङ	०५१/०५२	कल्याण कोष	७९,०६१।००									
		०५३/०५४	IFAD	२००,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	९०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***६२०,०६१।००***	***१०,५८८।२७***	***७८,४९६।००***	***७०९,१४५।२७***	***३५०,०००।००***	***३५९,१४५।२७***	***७०९,१४५।२७***		***३५०,०००।००***	
४३	म्यार्दी	०५२/०५३	IFAD	१०,०००।००									
		०५३/०५४	नेपाल सरकार	१५०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१६८,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	८९१,०००।००									
		०६१/०६२	MGEP	५३,०००।००									
		०६३/०६४	कल्याण कोष	१०३,४७०।००									
		०६४/०६५	जि.चा.स.स.को खाता	४,१०४।८८									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,५१९,५७४।८८***		***२९७,४७५।००***	***१,८१७,०४९।८८***	***१,४४०,०००।००***	***३७७,०४९।८८***	***१,८१७,०४९।८८***		***१,४४०,०००।००***	
४४	पर्वत	०५८/०५९	MCPW/ADB	१९४,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	४९१,०००।००									
		०६१/०६२	IDA	३००,०००।००									
		०६१/०६२	जि.वि.स.	११,५००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,२३६,५००।००***		***१५७,९८५।७६***	***१,३९४,४८५।७६***	***९५५,०००।००***	***४३९,४८५।७६***	***१,३९४,४८५।७६***		***९५५,०००।००***	
४५	बारलुङ	०५८/०५९	MCPW/ADB	४५०,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	२५८,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	७११,०००।००									
		०६२/०६३	MGEP	९०,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
			नेपाल सरकार	३५,०००।००									
		०६५/०६६	MCPW/ADB	२०७,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		जम्मा		***१,९११,०००।००***		***१४५,४८१।००***	***२,०५६,४८१।००***	***७४७,०००।००***	***१,३०९,४८१।००***	***२,०५६,४८१।००***		***७४७,०००।००***	
४६	गुल्मी	०५३/०५४	IFAD	१००,०००।००									
		०५६/०५७	IFAD	५०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,०२१,०००।००***		***२७९,५८२।००***	***१,३००,५८२।००***	***१,०८१,०००।००***	***२१९,५८२।००***	***१,३००,५८२।००***		***१,०८१,०००।००***	
४७	पाल्पा	०४५/०४६	UNICEF	१०,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	४६८,०००।००									
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०५९/०६०	MCPW/ADB	१६६,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	८००,०००।००									
		जम्मा		***२,२४४,०००।००***	***१५६,३६१।००***	***३७८,३९९।००***	***२,७७८,७६०।००***	***२,०३०,०००।००***	***७४८,७६०।००***	***२,७७८,७६०।००***		***२,०३०,०००।००***	
४८	नवलपरासी	०४५/०४६	UNICEF	१०,०००।००									रेकर्ड प्राप्त नभएकाले पुरानै कायम गरिएको ।
		०५०/०५१	UNFPA	४९,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	५१३,०००।००									
		०५६/०५७	नेपाल सरकार	३२५,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१९५,३२२।००									
		०५९/०६०	DACAW	४००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३०१,०००।००									
		०६०/०६१	कल्याण कोष	३९,३६६।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	१५,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	८००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१,५५७,३१२।००									
		जम्मा		***५,०६५,०००।००***		***८८४,४१९।००***	***५,९४९,४१९।००***	***४,८५०,०००।००***	***१,०९९,४१९।००***	***५,९४९,४१९।००***		***४,८५०,०००।००***	
४९	रुपन्देही	०४५/०४६	UNICEF	१०,०००।००									
		०५०/०५१	UNICEF	५०,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	४००,०००।००									
		०५७/०५८	UNICEF	१३०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	४२३,०००।००									
		०५९/०६०	जि.वि.स.	५०,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
			विविध	६,९५०।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार (सहस्राब्दी	५४३,५००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		***२,४९३,४५०।००***	***१९,३३३।००***	***५१४,०४१।००***	***३,०२६,८२४।००***	***१,७७५,०००।००***	***१,२५१,८२४।००***	***३,०२६,८२४।००***		***१,७७५,०००।००***	
५०	कपिलवस्तु	०४५/०४६	UNICEF	१०,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०४८/०४९	कल्याण कोष	४८,४८९।००									
		०४९/०५०	कल्याण कोष	७८,९७०।००									
		०५०/०५१	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	५५०,०००।००									
		०५७/०५८	UNICEF	४००,०००।००									
		०५८/०५९	IFAD	८०,०००।००									
		०५९/०६०	UNICEF	४००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१६५,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	८००,०००।००									
		०६५/०६६	UNICEF	४००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***३,७४२,४५९।००***	***१८९,८८५।००***	***६८७,७५७।००***	***४,६१२,१०१।००***	***३,७२०,०००।००***	***८९२,१०१।००***	***४,६१२,१०१।००***	***४००,०००।००***	***३,३२०,०००।००***	
५१	अर्घाखांची	०५३/०५४	IFAD	८५,०००।००									
		०५६/०५७	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	३३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	७०,०००।००									
		०६३/०६४	तत्कालीन राहत कोष	३५,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,०३१,०००।००***		***३०८,९१९।००***	***१,३३९,९१९।००***	***१,१९१,०००।००***	***१४८,९१९।००***	***१,३३९,९१९।००***	***१६०००***	***१,०३१,०००।००***	
५२	प्यूठान	०५८/०५९	MCPW/ADB	१२५,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		जम्मा		***१,१९६,०००।००***	***१०२२५५***	***५५,०००।००***	***१,३५३,२५५।००***	***१,२५१,०००।००***	***१०२,२५५।००***	***१,३५३,२५५।००***	***२०,०००।००***	***१,२३१,०००।००***	
५३	रोल्पा	०५३/०५४	IFAD	२७५,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		जम्मा		***५६६,०००।००***		***३३,०६५।००***	***५९९,०६५।००***	***५००,०००।००***	***९९,०६५।००***	***५९९,०६५।००***		***५००,०००।००***	
५४	रुकुम	०५३/०५४	IFAD	१००,०००।००									
		०५६/०५७	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		**९७१,०००।००**		**७८,८४६।००**	**१,०४९,८४६।००**	**७३०,०००।००**	**३१९,८४६।००**	**१,०४९,८४६।००**		**७३०,०००।००**	
५५	सल्यान	०५८/०५९	नेपाल सरकार	१६५,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		जम्मा		**१,१३६,०००।००**		**९९,५२२।००**	**१,२३५,५२२।००**	**१,१२५,०००।००**	**११०,५२२।००**	**१,२३५,५२२।००**		**१,१२५,०००।००**	
५६	दाङ	०५८/०५९	MCPW/ADB	९००,०००।००									
		०५९/०६०	MCPW/ADB	७५०,०००।००									
		०५९/०६०	UNICEF	१५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	६११,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	८००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६६/०६७	UNICEF	४००,०००।००									हिसाव मिलान गर्नुपर्ने
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	६०,०००।००									
		०६७/०६८	UNICEF	४००,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**४,९११,०००।००**		**६९१,७१४।००**	**५,६०२,७१४।००**	**५,१२५,०००।००**	**४७७,७१४।००**	**५,६०२,७१४।००**		**५,१२५,०००।००**	
५७	बांके	०५१/०५२	नेपाल सरकार	१०,०००।००									जिल्लाले
		०५२/०५३-०६२/०६३	UNFPA	१८९,०००।००									हिसाव मिलान गर्नुपर्ने
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	५१०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	७७,०००।००									
		०६१/०६२	MGEP	२०७,०००।००									
		०६१/०६२	कल्याण कोष	७५,५६५।००									
		०६३/०६४	कल्याण कोष	६,३००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,४६०,८६५।००**		**२२३,४२१।००**	**१,६८४,२८६।००**	**१,५७६,०००।००**	**१०८,२८६।००**	**१,६८४,२८६।००**	**४४६००**	**१,५३१,४००।००**	
५८	बर्दिया	०५४/०५५	नेपाल सरकार	६०,०००।००			६०,०००।००			०।००			
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	२१९,०००।००			२१९,०००।००			०।००			
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	४३६,०००।००			४३६,०००।००			०।००			
		०६०/०६१	उपेक्षित वर्ग विषेश	५००,०००।००			५००,०००।००			०।००			
		०६१/०६२	द्वन्द पीडित	३,२३४।००			३,२३४।००			०।००			

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	७७,०००।००			७७,०००।००			०।००			
		०६२/०६३	MGEP	१६,०००।००			१६,०००।००			०।००			
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००			०।००			
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००			०।००			
		६८।०६९	बादी समूदाय	४०,०००।००			४०,०००।००			०।००			
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००			०।००			
		जम्मा		**१,५७१,२३४।००**		**२१७,९९६।००**	**१,७८९,२३०।००**	**१,६३१,०००।००**	**१५८,२३०।००**	**१,७८९,२३०।००**	**९१,०००।००**	**१,५४०,०००।००**	
५९	सुर्खेत	०४४/०४५	UNICEF	५,०००।००			५,०००।००			०।००			
		०५१/०५२	IFAD	५०,०००।००			५०,०००।००			०।००			
		०५३/०५४	IFAD	२००,०००।००			२००,०००।००			०।००			
		०५८/०५९	UNICEF	६०,०००।००			६०,०००।००			०।००			
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१२६,०००।००			१२६,०००।००			०।००			
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३०१,०००।००			३०१,०००।००			०।००			
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००			५००,०००।००			०।००			
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००			०।००			
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००			०।००			
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	२००,०००।००			२००,०००।००			०।००			
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००			०।००			
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		जम्मा		**१,७०२,०००।००**	**४,४१५।००**	**२७७,०९४।००**	**१,९८३,५०९।००**	**१,५१६,५००।००**	**४६७,००९।००**	**१,९८३,५०९।००**		**१,५१६,५००।००**	**१२०००**
६०	दैलेख	०५२/०५३	IFAD	१०,०००।००			१०,०००।००			०।००			
		०५३/०५४	IFAD	१००,०००।००			१००,०००।००			०।००			
		०५९/०६०	IFAD	३१,०००।००			३१,०००।००			०।००			
		०६०/०६१	IFAD	३००,०००।००			३००,०००।००			०।००			
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००			०।००			
		जम्मा		**४८१,०००।००**		**१९,७२०।००**	**५००,७२०।००**	**२२७,९५०।००**	**२७२,७७०।००**	**५००,७२०।००**		**२२७,९५०।००**	
६१	जाजरकोट	०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००			३१,०००।००			०।००			लगानीमा रहेको रकममध्येबाट रु. ४९००० लुटिएको
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००			०।००			
		०६३/०६४	तत्कालीन राहत कोष	२७,०००।००			२७,०००।००			०।००			
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६५/०६६	UNICEF	६००,०००।००			६००,०००।००						
		०६५/०६६	तत्कालीन राहत कोष	२९३,०००।००			२९३,०००।००						
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००						
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००						
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००			३५,०००।००						
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००						
		जम्मा		**१,३८६,०००।००**		**१००,६०१।००**	**१,४८६,६०१।००**	**६०२,५००।००**	**८८४,१०१।००**	**१,४८६,६०१।००**	**३७०००**	**२३२,५००।००**	
६२	डोल्पा	०५९/०६०	नेपाल सरकार	३१,०००।००			३१,०००।००						
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००						
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००						
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००			३५,०००।००						
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२००,०००।००			२००,०००।००						
		जम्मा		**४०६,०००।००**	**२०००**	**३६,२८०।००**	**४४४,२८०।००**	**४३४,५१७।००**	**९,७६३।००**	**४४४,२८०।००**	**१०६०००**	**३२८,५१७।००**	
६३	जुम्ला	०५८/०५९	नेपाल सरकार	४४१,८००।००			४४१,८००।००						रेकर्ड नआएकोले
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००						पुरानै रेकर्ड राखिएको
		०६६/०६७	लैसमस,नेपालसरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	३००,०००।००			३००,०००।००						
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	३००,०००।००									
		जम्मा		**१,३८१,८००।००**	**३,५२९।००**	**७८,१६०।००**	**१,४६३,४८९।००**	**७१९,६५७।००**	**७४३,८३२।००**	**१,४६३,४८९।००**	**२९०००**	**४२९,६५७।००**	
६४	कालिकोट	०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००			३१,०००।००						हाल ६ लाख ५० हजारको मात्र रेकर्डमा देखिएको
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००						
		०६६/०६७	लैसमस,नेपालसरका	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	४०,०००।००			४०,०००।००						
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	५००,०००।००			५००,०००।००						
		जम्मा		**८११,०००।००**	**१३०७**	**५०,०००।००**	**८६२,३०७।००**	**३४०,०००।००**	**५२२,३०७।००**	**८६२,३०७।००**	**३४०००**		
६५	मुगु	०५९/०६०	नेपाल सरकार	३१,०००।००			३१,०००।००						
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००			१००,०००।००						
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००						
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००			२०,०००।००						
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	५००,०००।००			५००,०००।००						
		जम्मा		**७७१,०००।००**		**६,९२४।००**	**७७७,९२४।००**	**६३१,०००।००**	**१४६,९२४।००**	**७७७,९२४।००**		**६३१,०००।००**	
६६	हुम्ला	०६१/०६२	नेपाल सरकार	८०,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६३/०६४	जि.वि.स.	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		जम्मा		**९७०,०००।००**		**२४,९०९।००**	**९९४,९०९।००**	**६००,०००।००**	**३९४,९०९।००**	**९९४,९०९।००**		**६००,०००।००**	
६७	बाजुरा	०५७/०५८	नेपाल सरकार	१५०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	१५,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६६/०६७	लैसमस,नेपालसरकार	५०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**५६६,०००।००**		**८४,५१३।००**	**६५०,५१३।००**	**४६५,०००।००**	**१८५,५१३।००**	**६५०,५१३।००**		**४६५,०००।००**	
६८	बझाङ	०५४/०५५	IFAD	२५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	४५,०००।००									
		०६०/०६१	MCPW/ADB	३१,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	५००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		**१,२१६,०००।००**	**३,०३२।००**	**११८,०७८।००**	**१,३३७,११०।००**	**९४६,०००।००**	**३९१,११०।००**	**१,३३७,११०।००**		**९४६,०००।००**	

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज) बैंक खाताबाट प्राप्त	प्राप्त आर्जन (व्याज) बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त	जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग लगानीमा रहेको रकम	कोषको उपयोग बैंक खातामा रहेको रकम	कोषको उपयोग जम्मा चालुकोष रकम	लगानीको स्थिति भाखा नाघेको रकम	लगानीको स्थिति भाखा ननाइेको रकम	कैफियत बेरुजु र रहेपरेको रकम
६९	अछाम	०५४/०५५	IFAD	२३६,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	१७६,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	४००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	१,०००,०००।००									द्वन्दकालमा आगलागी हुंदा प्रमाण नष्ट
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६६/०६७	लैसमस,नेपाल सरकार	२५०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		०६९/०७०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
			विविध	१,३९५,०००।००									
		जम्मा		***४,०९७,०००।००***		***८९,१६०।००***	***४,१८६,१६०।००***	***३,१३८,०००।००***	***१,०४८,१६०।००***	***४,१८६,१६०।००***	***२००००० ।***	***२,९३८,०००।००***	
७०	डोटी	०५०/०५१	IFAD	५०,०००।००									
		०५३/०५४	IFAD	१५०,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	५००,०००।००									
		०६०/०६१	MCPW/ADB	७६,०००।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									लडागडा गाविसमा द्वन्द्वकालमा रु. १०,०००। लुटिएको
		०६६/०६७	लैसमस,नेपालसरकार	२५०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	३५,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	५५,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***२,१५६,०००।००***		***१९२,५१०।००***	***२,३४८,५१०।००***	***१,२६८,५७२।००***	***१,०७९,९३८।००***	***२,३४८,५१०।००***	***१०,०००।००***	***१,२५८,५७२।००***	
७१	कैलाली	०५२/०५३	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०५७/०५८	कल्याण कोष	२०,०००।००									
		०५८/०५९	नेपाल सरकार	५१९,०००।००									
		०६२/०६३	MGEP	२००,०००।००									
		०६३/०६४	कल्याण कोष	२५,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	५००,०००।००									
		जम्मा		***१,९०४,०००।००***		***१७१,७१६।००***	***२,०७५,७१६।००***	***७९६,१९२।००***	***१,२७९,५२४।००***	***२,०७५,७१६।००***		***७९६,१९२।००***	
७२	कञ्चनपुर	०५०/०५१	IFAD	२५७,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	उपेक्षित वर्ग विषेश	५००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	८०,०००।००									
		६८।०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,०३८,०००।००***	***१२,३६६।००***	***१५२,६४३।००***	***१,२०३,००९।००***	***१,०८०,०००।००***	***१२३,००९।००***	***१,२०३,००९।००***		***१,०८०,०००।००***	
७३	डडेल्धुरा	०५१/०५२	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०५३/०५४	नेपाल सरकार	२००,०००।००									

सि. नं.	जिल्ला	आ.व.	कोषको स्रोत (कहांबाट प्राप्त भएको)	प्राप्त रकम	प्राप्त आर्जन (व्याज)		जम्मा चालुकोष	कोषको उपयोग			लगानीको स्थिति		कैफियत
					बैंक खाताबाट प्राप्त	बीउंपुजी लगानीबाट प्राप्त		लगानीमा रहेको रकम	बैंक खातामा रहेको रकम	जम्मा चालुकोष रकम	भाखा नाघेको रकम	भाखा ननाइेको रकम	बेरुजु र रहेपरेको रकम
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०५९/०६०	नेपाल सरकार	२०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	१०५,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६१/०६२	MGEP	१४०,५२०।००									
		०६१/०६२	नेपाल सरकार	२००,०००।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६३/०६४	नेपाल सरकार	३६०,९८०।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार,डकाउ	२००,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७१/०७२	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,७१७,५००।००***	***२४८३***	***१६७,०३५।००***	***१,८८७,०१८।००***	***१,१५९,०००।००***	***७२८,०१८।००***	***१,८८७,०१८।००***		***१,१५९,०००।००***	
७४	बैतडी	०५३/०५४	IFAD	१५०,०००।००									
		०५६/०५७	नेपाल सरकार	१५०,०००।००									
		०६०/०६१	MCPW/ADB	३१,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	२५०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६६/०६७	लैसमस,नेपालसरकार	१५०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	लैसमस,नेपालसरकार	३००,०००।००									
		जम्मा		***१,१११,०००।००***		***९७,४४७।००***	***१,२०८,४४७।००***	***१,०५९,३६९।००***	***१४९,०७८।००***	***१,२०८,४४७।००***	***२२३,४६०।००***	***८३५,९०९।००***	
७५	दार्चुला	०५३/०५४	IFAD	१५०,०००।००									
		०५७/०५८	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६०/०६१	नेपाल सरकार	३१,०००।००									
		०६०/०६१	IDA	३००,०००।००									
		०६२/०६३	कल्याण कोष	२१,९४५।००									
		०६२/०६३	नेपाल सरकार	७०,०००।००									
		०६४/०६५	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०६५/०६६	नेपाल सरकार	५०,०००।००									
		०६६/०६७	नेपाल सरकार	४०,०००।००									
		०६७/०६८	नेपाल सरकार	८०,०००।००									
		०६८/०६९	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		०७०/०७१	नेपाल सरकार	१००,०००।००									
		जम्मा		***१,०९२,९४५।००***	***१,००७।००***	***१३३,३१६।००***	***१,२२७,२६८।००***	***९३०,०००।००***	***२९७,२६८।००***	***१,२२७,२६८।००***		***९३०,०००।००***	
		कुल जम्मा		***१२८,९३०,०१६।२८***	***६११,६८४।२७***	***१५,६७६,६५३।७९***	***१४५,२१८,३५४।३४***	***११०,९६६,९०१।३०***	***३४,२५१,४५३।०४***	***१४५,२१८,३५४।३४***	***५,०३९,६०४।००***	***१०५,९२७,२९७।३०***	***५१,०००।००***

अनुसूची ५.क

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन : महिला विकास कार्यक्रम, केन्द्रस्तर

१. आव : २०७१।७२
२. बजेट उपशिर्षक नं. ३४०१०१३ र ३४०१०१४
३. बजेट : ४४६३१
४. खर्च रकम : ३२५७२
५. स्रोत : नेपाल सरकार

(रकम रु. ००० मा)

क्र. सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सूचकमा आधारित प्रमुख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
(अ) पूँजीगत खर्चअन्तर्गतका कार्यक्रमहरू :												
१	मेशीनरी औजार	पटक	१	२।६४	५००	१	२।६४	३४१				
२	फर्निचर तथा फिक्चर्स	पटक	१	१।०६	२००	१	१।०६	१७४				
	पुँजीगत खर्च कार्यक्रमको जम्मा				**७००**		**३।६९**	**५१५**				
(आ) चालु खर्चअन्तर्गतका कार्यक्रमहरू :												
क)	आपत्कालीन सेवामा महिला समूहहरुको परिचालन (महिला संस्था समितिलाई कार्यक्रम अनुदान) ८ जिल्ला : गोरखा, काभ्रेपलाञ्चोक, धादिङ, भक्तपुर, ललितपुर, काठमाडौं, सिन्धुली र मकवानपुर											
१	अभिभावकविहीन बालबालिका, विशेष स्याहारको आवश्यकता पर्ने गर्भवती, सुत्केरी र पारिवारिक विखण्डनका कारण अलपत्र एकल महिला, ज्येष्ठ नागरिक, बिरामी, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि महिला समूह, समितिको प्रत्यक्ष रेखदेखमा आफन्ती आश्रय	संस्था	१६	५।०७	९६०		०।००					
२	संरक्षण विषयगत क्षेत्रका इच्छुक निकायसँगको सहकार्यमा मनोसामाजिक विमर्श केन्द्र स्थापना	संस्था	८	६।९७	१३२०		०।००					
३	लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, बालबालिका, किशोरी तथा महिलाको सम्भावित ओसारपसार र संरक्षणको निहुँमा हुनसक्ने शोषणको रोकथामका लागि निगरानी समूह, समितिको परिचालन	संस्था	८	३।८०	७२०		०।००					
४	प्रभावित किशारीहरुको जागरणका लागि जीवनोपयोगी सीप तालिम, गाउँस्तर, १० दिने		८	३।१७	६००		०।००					
५	किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्रको पुनर्स्थापना		८	१।४८	२८०		०।००					
६	आपत्कालीन सेवामा प्रवर्धित महिला समूहहरुको परिचालनका लागि संक्षिप्त मार्गदर्शन प्रकाशन	पटक	१	०।४२	८०	१	०।४२	४५				
७	संरक्षण विषयगत सेवाको जिल्लास्तरबाट स्थलगत अनुगमन	पटक	१२	०।६३	१२०		०।००					

क्र. सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सूचकमा आधारित प्रमुख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
८	संरक्षण विषयगत क्षेत्रको बैठक	पटक	५	०।११	२०		०।००					
ख)	**जनशक्ति विकास**											
१	किशोरी विकास प्रशिक्षक प्रशिक्षण, १० दिने	समूह	१	३।६९	७००	१	३।६९	५२२				
२	ग्रामीण व्यवसाय प्रवर्धनकर्ता पुनर्ताजगी प्रशिक्षण, ७ दिने	समूह	१	३।४३	६५०	१	३।४३	४६२				
३	संस्थागत विकास पुनर्ताजगी प्रशिक्षण, ७ दिने	समूह	१	३।४३	६५०	१	३।४३	५६१				
४	कार्यालय सञ्चालनसम्बन्धी प्रशिक्षण, ७ दिने	समूह	१	३।४३	६५०	१	३।४३	४२१				
५	निजामति सेवालाई समावेशी बनाउन लोक सेवा आयोगबाट लिईने परीक्षामा नेपाल प्रशासन सेवा, राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीमा सबै जिल्लाका समावेश हुने गरी पाँच सय जना महिला उमेदवारहरुलाई विशेष तयारी कक्षामा सहभागिता गराउने	पटक	१	२१।७७	४१२५	१	२१।७७	३५३८				
ग)	**अनुगमन, अभिलेखीकरण तथा संस्थागत सुदृढीकरण**											
१	वार्षिक समीक्षा गोष्ठी, ३ दिने	पटक	३	९।५०	१८००	३	९।५०	१३९५				
२	वार्षिक योजना तर्जुमा, चालुकोष तथा बेरुजुसम्बन्धी क्षेत्रीय गोष्ठी, ५ दिने	पटक	२	११।६१	२२००	२	११।६१	१९१२				
३	'वेवसाइट' को नियमित सम्भार	पटक	१	०।४०	७५	१	०।४०					
४	कर्मचारीहरुको क्षमता विकास (कम्प्युटर, भाषा, इत्यादि)	पटक	१	०।२६	५०	१	०।२६	५०				
५	अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवसको उपलक्ष्यमा महिला विकास कार्यक्रमद्वारा प्रवर्धित उत्तम महिला संस्था पुरस्कार (प्रतिसंस्था रु. १ लाख)	संस्था	५	३।१७	६००	५	३।१७	५००				
६	अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवसको उपलक्ष्यमा महिला विकास कार्यक्रममा कार्यरत उत्कृष्ट कर्मचारीहरूका लागि पुरस्कार (प्रतिकर्मचारी रु. ३० हजारका दरले ९ जना) व्यवस्थापन खर्च सहित	जना	९	२।३७	४५०	९	२।३७	२७८				
७	वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशन	पटक	१	१।०६	२००	१	१।०६	१९४				
८	कार्यक्रमको सघन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	जिल्ला	२०	१०।५५	२०००	१४	७।३९	१२९३				
	चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा			**९६।३१**	**१८२५०**		**७१।९३**	**१११७१**				
	कार्यक्रम खर्चतर्फको जम्मा (अ+आ)			**१००**	**१८९५०**		**७५।६२**	**११६८६**				

वार्षिक भौतिक प्रगतिः ७५।६२ **वार्षिक वित्तिय प्रगतिः ७२।४९**

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन : महिला विकास कार्यक्रम, जिल्लास्तर

१. आव : २०७१।७२
२. बजेट उपशिर्षक नं. ३४०८०२३ र ३४०८०२४
३. बजेट : ७३२७७५
४. खर्च रकम : ६७६६९६
५. स्रोत : नेपाल सरकार

(रकम रु. ००० मा)

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
(अ) पुँजीगत खर्च शीर्षकबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू												
क)	कार्यालय सुविधा											
१	कार्यालय भवन निर्माण	पटक	१५	९।३२	६८३३०	१५	९।३२	४६५३२				
२	कार्यालय परिसर निर्माण	पटक	९	०।७९	५८००	९	०।७९	५७६५				
ख)	कार्यालय उपकरण											
३	मेशिनरी औजार (ल्यापटप, युपिएस, क्यामरा आदि)	पटक	५६	०।७४	५४३०	५४	०।७१	५२६०				
४	फर्निचर तथा फिक्चर्स	पटक	७४	०।५५	३९९५	७३	०।५४	३९३०				
	जम्मा				८३५५५		११।३७	६१४८७				
(आ) चालु खर्च शीर्षकबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू :												
क)	**आपत्कालीन संरक्षण सेवामा महिला समूहहरुको परिचालन (महिला संस्था समितिलाई कार्यक्रम अनुदान) ६ जिल्ला : ओखलढुङ्गा, दोलखा, रामेछाप, सिन्धुपाल्चोक, नुवाकोट र रसुवा**											
१	अभिभावकविहीन बालबालिका, विशेष स्याहारको आवश्यकता पर्ने गर्भवती, सुत्केरी र पारिवारिक विखण्डनका कारण अलपत्र एकल महिला, ज्येष्ठ नागरिक, बिरामी, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि महिला समूह, समितिको प्रत्यक्ष रेखदेखमा आफन्ती आश्रय	संस्था	२३	०।१९	१३८०	२	०।०२	१२०				
२	संरक्षण विषयगत क्षेत्रका इच्छुक निकायसँगको सहकार्यमा मनोसामाजिक विमर्श केन्द्र स्थापना	संस्था	७	०।१६	११५५	५	०।११	८२५				
३	लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, बालबालिका, किशोरी तथा महिलाको सम्भावित ओसारपसार र संरक्षणको निहुँमा हुनसक्ने शोषणको रोकथामका लागि निगरानी समूह, समितिको परिचालन	पटक	२३	०।२८	२०७०	१४	०।१७	१२६०				
४	प्रभावित किशोरीहरुको जागरणका लागि जीवनोपयोगी सीप तालिम, गाउँस्तर, १० दिने	पटक	४	०।०४	३००	३	०।०३	२२५				
५	किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्रको पुनर्स्थापना	संस्था	१७	०।०८	५९५	१३	०।०६	४५५				
६	संरक्षण विषयगत सेवाको जिल्लास्तरबाट स्थलगत अनुगमन	पटक	१०	०।०१	३९	४	०।००	१३				

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमुख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
ख)	**लक्ष्यित महिलाको पहिचान र समूहीकरण**											
१	गाविस्तरीय परामर्श बैठक	पटक	१२५	०।२६	१८७५	११७	०।२४	१७४६				
२	समूह गठन र परिचालन											
२।१	नयाँ गाविसतर्फ	समूह	७५०	०।०५	३७५	७३४	०।०५	३५१				
२।२	साबिक गाविसका नयाँ वडातर्फ	समूह	९८२२	०।६७	४९११	९८५५	०।६७	४७१८				
२।३	साबिक गाविसका पुराना वडातर्फ	समूह	३७६६	०।२६	१८८३	३५८३	०।२४	१७६६				
३	समिति गठन र परिचालन (निगरानी समूहसमेत)											
३।१	नयाँ गाविसतर्फ	समिति	१२५	०।०९	६२५	१२०	०।०८	५८५				
३।२	साबिक गाविसका नयाँ वडातर्फ	समिति	१६३७	१।१२	८१८५	१६१७	१।१०	७९९५				
४	पूर्वसहकारी शिक्षा तालिम, ३ दिने, गाउँस्तर	गाविस	१५७	०।६२	४५५३	१५२	०।६०	४४०२				
५	महिला संस्था स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिसंस्था रु. ५ हजार)	संस्था	१२०	०।०८	६००	९७	०।०७	४८५				
ग)	**व्यक्तित्व विकासका प्रारम्भिक प्रशिक्षण**											
६	समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर											
६।१	नयाँ गाविसका वडातर्फ	जना	३७५०	०।४९	३६२५	३५४०	०।४७	३४२२				
६।२	साविक गाविसका नयाँ वडातर्फ	जना	४८७८०	६।४३	४७१५४	४८३७४	६।३८	४६१८४				
६।३	साविक गाविसका पुराना वडातर्फ	जना	२०८८०	२।७५	२०१८४	१९९४०	२।६३	१९२५६				
७	आधारभूत तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	५६७०	४।६१	३३७५०	५६७०	४।६१	३३४६९				
८	महिला-पुरुष समविकास तालिम, ३ दिने, गाउँस्तर, पिछडिएको क्षेत्र : नौ जिल्ला (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	१०२०	०।१३	९८६	१०२०	०।१३	९८६				
९	सासू-बुहारी अन्तरक्रिया, ३ दिने, गाँउस्तर, पिछडिएको क्षेत्र : नौ जिल्ला (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	७५०	०।१०	७२५	७५०	०।१०	७२५				
१०	प्रजनन स्वास्थ्य सचेतना तालिम, ५ दिने, जिल्लास्तर, पिछडिएको क्षेत्र : नौ जिल्ला	जना	२२५	०।१५	१०६३	२२५	०।१५	१०६३				
३)	**संस्थागत विकास र सहभागिता**											
११	मौजुदा संस्थाको साङ्गठनिक सुदृढीकरण											
११।१	नभएका वा निष्क्रिय समूहको गठन वा पुनर्गठन	समूह	६७१४	०।४६	३३५७	६२५३	०।४३	३२०९				
११।२	नभएका वा निष्क्रिय समितिको गठन वा पुनर्गठन (निगरानी समूहसमेत)	समिति	१११९	०।७६	५५९५	१०२२	०।७०	५०६५				
१२	नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, ५ दिने, जिल्लास्तर	जना	३२००	२।०१	१४७४६	३२२१	२।०१	१४७५५				

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलढिध	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
१३	लेखापालन तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	९८०	०।९०	६६१३	९८०	०।९०	६५९९				
१४	प्रस्तावना लेखन तालिम, ३ दिने, जिल्लास्तर	जना	६००	०।२७	१९८५	५६१	०।२५	१८४८				
१५	महिला संस्थाको अवस्था विश्लेषण तथा रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यशाला, ३ दिने, गाउँस्तर	संस्था	१२३	०।५९	४३०५	१२०	०।५७	४१७०				
१६	रेखाङ्कन भ्रमण											
१६।१	अन्तरसंस्था, ५ दिने	जना	७२०	०।६१	४४६४	७०५	०।६०	४२६०				
१६।२	अन्तरजिल्ला, ७ दिने	जना	५५५	०।८४	६१२३	५३९	०।८१	६०७६				
१७	महिला संस्था/समितिका अध्यक्षमाझ चौमासिक अन्तरक्रिया, २ दिने, जिल्लास्तर	पटक	२२५	१।३१	९६३०	२२५	१।३१	१०९२०				
१८	स्रोत परिचालनका लागि बीउपुँजी	संस्था/समिति	६६	०।७१	५१९०	६८	०।७१	५१९०				
१९	महिला संस्थालाई भवन निर्माण अनुदान (प्रतिसंस्था रु. १ लाख ५० हजार/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. २ लाख /विकास लागत ३ जिल्ला रु. २ लाख ५० हजार)	संस्था	१०१	२।४०	१७५५०	८९	२।११	१५१५०				
ङ)	**महिला समितिअन्तर्गत व्यावसायिक समूह विकास**											
ङ-१)	**नयाँ प्रारम्भ**											
२०	सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी	पटक	३५१	०।४३	३१५९	३२१	०।३९	२८५३				
२१	सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम											
२१।१	३ दिने, गाउँस्तर	जना	१६८०	०।३१	२२९९	१६२०	०।३०	२२०९				
२१।२	५ दिने, गाउँस्तर	जना	८४०	०।२४	१७७६	८२०	०।२४	१७३४				
२१।३	५ दिने, जिल्लास्तर	जना	१७४०	१।२१	८९०२	१६९९	१।१९	८७१६				
२१।४	७ दिने, जिल्लास्तर	जना	२५००	२।३१	१६९२५	२४२०	२।२४	१६४६४				
२१।५	१५ दिने, जिल्लास्तर	जना	९०	०।१८	१३२०	७५	०।१५	१०६४				
२१।६	३० दिने, जिल्लास्तर	जना	४८	०।१५	१११७	४८	०।१५	११०५				
२१।७	९० दिने, जिल्लास्तर (साझेदारीको बजेट समायोजित)	जना	३०	०।०९	६९०	२०	०।०६	४३५				
२२	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. ३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)	जना	६९२८	३।१९	२३३६९	६८४२	३।१५	२२६३१				
ङ-२)	**निरन्तर प्रसार**											
२३	छूट समूह सदस्यलाई सीप तथा व्यावसायिकता											

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	विकास तालिम											
२३।१	३ दिने, गाउँस्तर	जना	९६०	०।१८	१३२१	९६०	०।१८	१३२१				
२३।२	५ दिने, गाउँस्तर	जना	५४०	०।१६	११४४	५००	०।१४	१०५४				
२३।३	५ दिने, जिल्लास्तर	जना	१२६०	०।८८	६४५४	१२२०	०।८५	६३३६				
२३।४	७ दिने, जिल्लास्तर	जना	१२८०	१।१८	८६७१	१२२०	१।१३	८१०२				
२३।५	१५ दिने, जिल्लास्तर	जना	३०	०।०६	४५०	३०	०।०६	४१५				
२४	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. ३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)	जना	४०७०	१।९७	१४४००	३९७०	१।९२	१३९२६				
२५	सीप पुनर्ताजगी तालिम											
२५।१	३ दिने, गाउँस्तर	जना	६९०	०।११	८०९	६९०	०।११	८०८				
२५।२	५ दिने, जिल्लास्तर	जना	७५०	०।४७	३४४८	७५०	०।४७	३४२९				
२६	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	पटक	५५५	०।३८	२७७५	५०५	०।३४	२३८८				
२७	अध्ययन डेरा (Study attachment)	टोली	२	०।०१	७०	२	०।०१	७०				
२८	व्यापार मेलामा मण्डप	पटक	५	०।०१	१००	३	०।०१	५३				
२९	साझा व्यावसायिक सेवाका लागि महिला संस्थालाई बहुउपयोगी कार्यक्रम अनुदान (बिरुवा ब्याड, सङ्कलन केन्द्र, प्रशोधन संयन्त्र, माछा पोखरी निर्माण, व्यावसायिक किटपालन गृह कार्यशाला, ढुवानीका साधन, नश्ल सुधार, प्राविधिक रेखदेख, प्लाष्टिक पोखरी सिंचाइ, इत्यादि; प्रतिसंस्था रु. १ लाख ५० हजार/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. २ लाख /विकास लागत ३ जिल्ला रु. २ लाख ५० हजार; नमुना योजनाअन्तर्गत जुनसुकै जिल्ला अधिकतम रु. ४ लाख ५० हजार)	संस्था	१२३	२।९३	२१४५०	११६	२।७६	२०१००				
च)	**'गरिबीविरुद्ध महिला' अभियान (एकल, अपाङ्गता भएका, लैङ्गिक हिंसाबाट प्रभावित, दलित वा सङ्कटापन्न जनजाति समुदायका विपन्न महिलासमेत)**											
३०	सहभागितात्मक अवस्था विश्लेषण र रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यशाला, ३ दिने, गाउँस्तर	संस्था	१५	०।०७	५२५	१५	०।०७	५२५				
३१	छूट घरधुरीको समूहीकरण											
३१।१	समूह गठन वा पुनर्गठन	समूह	६३६	०।०४	३१८	६२२	०।०४	३१२				
३१।२	समिति गठन वा पुनर्गठन	समिति	१०६	०।०७	५३०	१०२	०।०७	५१०				
३१।३	पुनर्ताजगी अनुशिक्षण	जना	३१८०	०।४२	३०७४	३१२९	०।४१	३००२				
३२	सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम, ७ दिने,	जना	६३६०	५।८९	४३१८२	६०४२	५।६०	४१०५४				

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमुख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	जिल्लास्तर											
३३	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. ३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)	जना	७९५०	३।९२	२८७२५	७७२०	३।८१	२७८५५				
३४	साझा व्यावसायिक सेवाका लागि महिला संस्थालाई बहुउपयोगी कार्यक्रम अनुदान (बिरुवा ब्याड, सङ्कलन केन्द्र, प्रशोधन संयन्त्र, माछा पोखरी निर्माण, व्यावसायिक किटपालन गृह, कार्यशाला, ढुवानीका साधन, नश्ल सुधार, प्राविधिक रेखदेख, प्लाष्टिक पोखरी सिंचाइ, इत्यादि; प्रतिसंस्था रु. १ लाख ५० हजार/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. २ लाख /विकास लागत ३ जिल्ला रु. २ लाख ५० हजार; नमुना योजनाअन्तर्गत जुनसुकै जिल्ला अधिकतम रु. ४ लाख ५० हजार)	संस्था	१५	०।३२	२३५०	१४	०।३०	२२००				
३५	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	पटक	१०६	०।०७	५३०	९५	०।०६	४६७				
३६	अन्तरसंस्था रेखाङ्कन भ्रमण, ५ दिने	जना	२२५	०।१९	१३९५	२१०	०।१८	१३०२				
३७	सहजीकरण, सम्बन्धन एवं अभिलेखीकरण (प्रतिवडा रु. १२ हजार/विकास लागत २.०-२.५ जिल्ला रु. १८ हजार/विकास लागत ३ जिल्ला रु. २४ हजार)	पटक	३१८	०।२३	१६९२	२८८	०।२१	१४७२				
५)	**विद्यालयविमुख किशोरीको बहुआयामिक विकास (मुक्त कमलरीसमेत)**											
छ-१)	**नयाँ प्रारम्भ**											
३८	जीवनोपयोगी तालिम, १० दिने, गाँउस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	६९०	०।२४	१७२५	७०१	०।२४	१७२५				
३९	महिला संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्र सञ्चालन	केन्द्र	२३	०।११	८०५	२३	०।११	८०५				
४०	महिला संस्थामार्फत अतिविपन्न किशोरीका लागि शैक्षिक तथा स्वास्थ्योपचार सहयोग	संस्था	२३	०।०६	४६०	२३	०।०६	४६०				
४१	व्यावसायिक किशोरी समूह विकास											
४१।१	सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी	पटक	२३	०।०३	२०७	२३	०।०३	२०७				
४१।२	सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	६९०	०।५९	४३३२	६७२	०।५८	४२६६				
४१।३	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २-२.५ जिल्ला रु.	जना	६९०	०।३२	२३२५	६८१	०।३१	२२९४				

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलढिध	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)											
४१।४	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	पटक	२३	०।०३	२०७	२३	०।०३	१८९				
छ-२)	**निरन्तर प्रसार**											
४२	छूट किशोरीलाई जीवनोपयोगी तालिम, १० दिने, गाँउस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	४११०	१।४०	१०२७५	४०२०	१।३७	१००५०				
४३	किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्रको स्तरोन्नति	केन्द्र	१३७	०।२८	२०५५	१३३	०।२७	१९९५				
४४	किशोरीका लागि शैक्षिक तथा स्वास्थ्योपचार सहयोग	संस्था	१३७	०।१९	१३७०	१३२	०।१८	१३२०				
४५	छूट किशोरीलाई सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	४११०	३।५२	२५७७४	३९८३	३।४१	२४८६१				
४६	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २-२.५ जिल्ला रु. ३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)	जना	४११०	१।८४	१३४८५	३९८३	१।७८	१३०५९				
४७	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	पटक	१३७	०।०९	६८५	११७	०।०८	५७४				
४८	अन्तरसमूह रेखाङ्कन भ्रमण, ५ दिने	जना	२१०	०।१६	११६२	१८०	०।१४	९७९				
४९	किशोरी समूहका अध्यक्ष र सचिवमाझ चौमासिक अन्तरक्रिया, २ दिने, जिल्लास्तर	पटक	६३	०।३५	२५५६	५९	०।३३	२४१०				
छ-३)	**मुक्त कमलरी सशक्तीकरण, ३ जिल्लाका १८० जना: कन्चनपुर, कैलाली र बाँके**											
५०	महिला संस्थाअन्तर्गत मुक्त कमलरी समूह गठन	समूह	३६	०।००	१८	३६	०।००	१८				
५१	समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर	पटक	६	०।०२	१७४	६	०।०२	१७४				
५२	व्यावसायिक समूह विकास											
५२।१	सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी	पटक	६	०।०१	५४	६	०।०१	५४				
५२।२	सीप तथा व्यावसायिक विकास तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	१८०	०।१५	१११६	१८०	०।१५	१११६				
५२।३	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३,०००/विकास लागत २-२.५ जिल्ला रु. ३,५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७,०००)	जना	१८०	०।०७	५४०	१८०	०।०७	५४०				
५२।४	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	पटक	६	०।०१	५४	६	०।०१	५४				
५२।५	सहजीकरण, सम्बन्धन एवं अनुगमन	पटक	९	०।०१	५४	९	०।०१	५४				
ज)	**बालअधिकारको सम्वर्द्धन**											

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
५३	विपदमा परेका बालबालिकाहरूको उद्धार तथा पुनर्स्थापन	पटक	७५	०।५१	३७५०	७१	०।४८	३२९३				
५४	बालगृहहरूको संयुक्त निरीक्षण	पटक	५८	०।०८	५८०	५७	०।०८	५४४				
५५	राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय बाल दिवस	पटक	१५०	०।३१	२२५०	१४३	०।२९	२१०५				
झ)	**लैङ्गिक हिंसा निवारण**											
५६	मानव बेचविखन विरुद्ध गठित जिल्ला कार्यसमितिलाई अनुदान दिने	पटक	७५	२।६०	१९०७९	७४	२।५७	१७२१०				
ञ)	**मूलप्रवाहीकरण सम्पर्क निकाय सेवा**											
५८	क्षेत्रगत कार्यालयको सहभागितात्मक लैङ्गिक लेखाजोखा र संयुक्त कार्ययोजना तर्जुमा											
५८।१	गाविसस्तरीय लेखाजोखा, १ दिने	पटक	१२	०।०४	३००	१०	०।०३	२५०				
५८।२	जिल्लास्तरीय लेखाजोखा र कार्ययोजना तयारी, २ दिने	पटक	६	०।०४	३००	४	०।०३	१८९				
५९	लैङ्गिक सरोकारका विषयगत अध्ययन	पटक	३	०।०४	३००	२	०।०३	२००				
६०	जिल्ला लैङ्गिक विकास प्रतिवेदन तयारी र प्रकाशन	पटक	१	०।०२	१५०	१	०।०२	१५०				
६१	स्थानीय जनप्रतिनिधि, गाविस सचिव तथा सञ्चारकर्मीलाई लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरण अनुशिक्षण, ३ दिने, जिल्लास्तर (जिविससँगको साझेदारीमा)	जना	५७५	०।१४	१०३५	४३०	०।११	८१८				
६२	सञ्जाल सदस्यमाझ अन्तरक्रिया, १ दिने, जिल्लास्तर	पटक	१३०	०।४४	३२५०	१२३	०।४२	३०४९				
६३	मूलप्रवाहीकरण समन्वय समितिको बैठक	पटक	२२२	०।९१	६६६०	२१८	०।८९	६४३९				
६४	लैङ्गिक सम्पर्क-बिन्दुहरूको बैठक	पटक	४१	०।०५	३६९	४०	०।०५	३५३				
६५	लैङ्गिक सम्पर्क-बिन्दु तथा सूचीकृत गैससका पदाधिकारीहरूका लागि मूलप्रवाहीकरण तालिम, ३ दिने, जिल्लास्तर	जना	३५०	०।१०	७४२	३२५	०।०९	६८७				
६६	संयुक्त स्थलगत अवलोकन											
६६।१	विषयगत कार्यालयका तर्फबाट	पटक	१४	०।०७	४९०	१२	०।०६	४२०				
६६।२	मूलप्रवाहीकरण समन्वय समितिका तर्फबाट	पटक	२७	०।१३	९४५	२६	०।१२	८७५				
६७	लो.से.आ.बाट लिइने राजपत्र अनङ्कित पद (प्रथम र द्वितीय) का मूल परीक्षामा सहभागी हुने महिला उम्मेदवारहरूका लागि तयारी कक्षा सञ्चालन	जिल्ला	१५	०।७१	५२००	१५	०।७१	५१५१				
६)०	**सामाजिक परिचालन**											
६८	सामाजिक परिचालिका र महिला संस्थाका अध्यक्ष, व्यवस्थापक वा सहजकर्तालाई प्रशिक्षक प्रशिक्षण, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	३४०	०।३१	२२८५	३००	०।२८	१९८६				
६९	सामाजिक परिचालिकाको प्रोत्साहन भत्ता	महिना	९४८०	६।४७	४७४००	९१५०	६।२४	४४२४३				

क्र.सं.	कार्यक्रम/क्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलढिध	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
७०	परिचालिका भ्रमण तथा बैठक खर्च	पटक	९००	०।८०	५८७९	८४१	०।७५	५३१४				
७१	कार्यक्षेत्रका प्रत्येक वडामा चौमासिक साथ सम्पर्क, समूह विस्तार र समूह कार्यमा संयोजन, सहजीकरण एवं स्रोत सेवा (सामाजिक परिचालिका नभएका गाविसतर्फ प्रतिगाविस रु.६,०००/ विकास लागत २-२.५ जिल्ला रु. ९,०००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. १२,०००)	पटक	९३७५	३।१६	२३१६६	८७०६	२।९४	२०७३१				
७)	सूचना, शिक्षा र सञ्चार											
७२	आधार-रेखा सूचना संकलन, प्रविष्टि र प्रकाशन	पटक	३६	०।०५	३६०	३३	०।०५	३२८				
७३	बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तथा महिला संस्थाको तुलनात्मक विवरणिका प्रकाशन	पटक	७५	०।२६	१८७५	७१	०।२४	१७६७				
७४	जनचेतनामूलक सन्देश प्रवाह											
७४।१	साप्ताहिक एफएम कार्यक्रम	घण्टा	५६०	०।२३	१६८०	५६०	०।२३	१६४८				
७४।२	रेडियो सन्देश उत्पादन	वटा	११२	०।११	७८४	१०७	०।१०	७३९				
७४।३	रेडियो सन्देश प्रसारण	पटक	१९५००	०।१३	९७५	१७६१५	०।१२	९५०				
७५	परिचय पन्ना (Brochure) प्रकाशन	पटक	४२	०।०९	६३०	३९	०।०८	५८५				
७६	चित्र सन्देश (Poster) प्रकाशन	पटक	५	०।०२	१५०	५	०।०२	१५०				
७७	दिवसीय कार्यक्रम											
७७।१	अन्तर्राष्ट्रिय महिला दिवस	पटक	७५	०।१५	११२५	७३	०।१५	१०८५				
७७।२	अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दिवस तथा अभियान	पटक	३००	०।२०	१५००	२७८	०।१९	१३५४				
७८	कर्मचारीलाई कम्प्युटर तालिम	जना	५२	०।०२	१५६	४८	०।०२	१४४				
७९	ईमेल, इन्टरनेट पहुँच	महिना	९००	०।१३	९७७	८६७	०।१३	९४०				
८०	कार्यक्रमको सार्वजनिक परीक्षण	पटक	२	०।०१	५०	२	०।०१	५०				
८१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (सामाजिक परिचालिका भएका गाविसतर्फको नियमित अनुगमनसमेत)	पटक	२७००	१।१८	८६३४	२६२१	१।१४	८२४४				
	जम्मा				१८८९६							
	चालू खर्च कार्यक्रमको जम्मा			८८।६०	६४९२२०		८५।२६९	६१५२०९				
	कार्यक्रम खर्च जम्मा (अ+आ)			१००	७३२७७५		९६।६३७	६७६६९६				

वार्षिक भौतिक प्रगति ९६।६४ वार्षिक वित्तिय प्रगति ९२।३५

अनुसूची ५ ग

वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन : लैङ्गिक हिंसा निवारणका लागि महिला संस्थाहरूको एकीकृत विकास कार्यक्रम (किशोरी विकाससमेत), केन्द्रस्तर

१.आव : २०७१।७२
२.बजेट उपशिर्षक नं. ३४०८०२३ र ३४०८०२४
३.बजेट : १५९३५६
४.खर्च रकम : १०६४५२
५.स्रोत : DFiD, UNICEF

(रकम रु. ००० मा)

क्र.सं.	कार्यक्रम/त्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
क)	साङ्गठनिक सुदृढीकरण तथा व्यक्तित्व विकासका प्रारम्भिक प्रशिक्षण											
१	समूह गठन र बचत परिचालन											
१।१	**तह ० का गाविसतर्फ**	**समूह**	**३३०**	**०।१०**	**१६५**	**१८०**	**०।०६**	**९०**				
१।२	तह १ का गाविसतर्फ	समूह	१३२६	०।४१६	६६३	११७२	०।३६८	५८५				
१।३	तह २ का गाविसतर्फ	समूह	२४२४	०।७६१	१२१२	१९०९	०।५९९	९५४				
१।४	तह ३ का गाविसतर्फ	समूह	२४०	०।०७५	१२०	१४४	०।०४५	७२				
२	समिति गठन र बैठक सञ्चालन											
२।१	तह ० का गाविसतर्फ	समिति	५५	०।१७३	२७५	३०	०।०९४	१५०				
२।२	तह १ का गाविसतर्फ	समिति	२२१	०।६९३	११०५	१९२	०।६०२	९७१				
२।३	तह २ का गाविसतर्फ	समिति	३२४	१।०१७	१६२०	२५७	०।८०६	१२८५				
३	निगरानी समूह गठन र नियमित सेवा											
३।१	**तह ० का गाविसतर्फ**	**समूह**	**५५**	**०।०३**	**५५**	**३०**	**०।०२**	**३०**				
३।२	तह १ का गाविसतर्फ	समूह	४४२	०।२७७	४४२	४०१	०।२५२	३५४				
३।३	तह २ का गाविसतर्फ	समूह	३२४	०।२०३	३२४	२७८	०।१७४	२७८				
३।४	तह ३ का गाविसतर्फ	समूह	३६०	०।२२६	३६०	२०२	०।१२७	१७४				
	जम्मा				६३४१			४९४३				
४	समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर											
४।१	तह ० का गाविसतर्फ	जना	१६५०	१।००१	१५९५	९३०	०।५६४	८९५				
४।२	तह १ का गाविसतर्फ	जना	६६३०	४।०२२	६४०९	५६१०	३।४०३	५४२२				
४।३	तह २ का गाविसतर्फ	जना	२१६०	१।३१	२०८८	१७४०	१।०५५	१६८२				
४।४	तह ३ का गाविसतर्फ	जना	१२००	०।७२८	११६०	८४०	०।५१	८११				
५	सशक्तीकरण सहकार्य तालिम, ३ दिने, गाउँस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	३६६०	२।२२	३५३८	२७००	१।६३८	२६१०				

क्र.सं.	कार्यक्रम/त्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
६	अन्तरपुस्ता सरोकारविश्लेषण कार्यशाला, ३ दिने, गाँउस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	८७०	०।५२८	८४१	६३०	०।३८२	६०८				
	जम्मा				**१५६३१**			**१२०२८**				
क-२)	निरन्तर प्रसार											
७	समूह गठन र बचत परिचालन											
७।१	तह ० का गाविसतर्फ	समूह	९६	०।०३	४८	७८	०।०२४	३९				
७।२	तह १ का गाविसतर्फ	समूह	२३४	०।०७३	११७	१९७	०।०६२	९९				
८	समिति गठन र बैठक सञ्चालन											
८।१	तह ० का गाविसतर्फ	समिति	१६	०।०५	८०	१३	०।०४१	६५				
८।२	तह १ का गाविसतर्फ	समिति	३९	०।१२२	१९५	३४	०।१०७	१६५				
९	निगरानी समूह गठन र नियमित सेवा											
९।१	तह ० का गाविसतर्फ	समूह	१६	०।०१	१६	१३	०।००८	१३				
९।२	**तह १ का गाविसतर्फ**	**समूह**	**३९**	**०।०२**	**३९**	**३३**	**०।०२**	**३१**				
१०	समूह सदस्यको अनुशिक्षण, ३ दिने, गाउँस्तर											
१०।१	तह ० का गाविसतर्फ	जना	४८०	०।२९१	४६४	३६०	०।२१८	३४८				
१०।२	तह १ का गाविसतर्फ	जना	११७०	०।७१	११३१	९३६	०।५६८	८९८				
११	सशक्तीकरण सहकार्य तालिम, ३ दिने, गाउँस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	७५०	०।४५५	७२५	५१०	०।३०९	४९३				
१२	अन्तरपुस्ता सरोकारविश्लेषण कार्यशाला, ३ दिने, गाँउस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	जना	८७०	०।५२८	८४१	६६०	०।४	६३६				
१३	महिला समितिका कार्यकारी सदस्य तथा निगरानी समूह सदस्यलाई आधारभूत तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	१६८०	६।२२६	९९२२	१४१०	५।२२६	८३०७				
	जम्मा				१३५७८			११०९४				
ख)	रणनीतिक पुन: अभिमुखीकरण											
१	महिला संस्थाका सञ्चालक समितिका पदाधिकारी, व्यवस्थापन कर्मचारी र समितिका अध्यक्ष एवं सदस्य-सचिवलाई नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम, ५ दिने, जिल्लास्तर	जना	१०८०	३।५७१	५६९०	८७०	२।८७६	४५२३				
२	महिला संस्थाको अवस्था विश्लेषण तथा रणनीति-पत्र तर्जुमा कार्यशाला, ३ दिने, गाउँस्तर	पटक	७६	१।६६९	२६६०	५६	१।२३	१८९०				
३	महिला संस्थाका सुभेच्छुक तथा सहयोगी	संस्था	७६	०।७१५	११४०	४९	०।४६१	७००				

क्र.सं.	कार्यक्रम/त्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	निकायहरु बीच महिला संस्थाको समग्र प्रगति स्थितिबारे गाविसस्तरीय अन्तरक्रिया १ दिने (महिला संस्थालाई कार्यक्रम अनुदान)											
	अन्तरजिल्ला रेखाङ्कन भ्रमण	जना	०	०	०	०		०				
	जम्मा				९४९०			७११३				
ग)	सामुदायिक संरक्षण एवं सम्प्रेषण सेवा											
१	**महिला संस्था, समितिका अध्यक्ष, व्यवस्थापन कर्मचारी तथा निगरानी समूहका संयोजकलाई समुदायमा आधारित संरक्षण प्रणाली र अनुमगन फारामसम्बन्धी तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर**	**जना**	**७६२०**	**२८।१**	**४४७०४**	**६०२४**	**२२।२**	**३५२६८**				
२	**महिला संस्थामार्फत प्रभावित सहायता कार्य सञ्चालन अनुदान**	**संस्था**	**७६**	**०।९५**	**१५२०**	**५७**	**०।७२**	**११६४**				
३	तदर्थ महिला संस्था/समितिमार्फत प्रभावित सहायता कार्य सञ्चालन अनुदान	संस्था/ समिति	१२८	०।६४३	१०२४	७६	०।३८२	६०८				
	जम्मा				४७२४८			३७०४०				
३)	सामाजिक परिचालन, सहजीकरण र अभिलेखीकरण											
१	महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसा विरुद्धको अभियान सञ्चालन (बालबिवाह, बेचविखन, यौनजन्य दुर्व्यवहार, श्रमशोषण, दाइजोप्रथा, छाउपडीप्रथा, इत्यादि) गाविसस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	संस्था/ समिति	२७९	४।३७७	६९७५	१९२	३।०१२	४७३८				
२	गाविसस्तरीय सरोकारवालाहरु बीच अन्तरक्रिया, १ दिने	पटक	१५	०।१४१	२२५	८	०।०७५	९०				
३	महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसा विरुद्धको अभियान सञ्चालन (बालबिवाह, बेचविखन, यौनजन्य दुर्व्यवहार, श्रमशोषण, दाइजोप्रथा, छाउपडीप्रथा, इत्यादि), जिल्लास्तर	पटक	७५	२।३५३	३७५०	५७	१।७८८	२७८८				
४	कर्मचारी तथा सामाजिक परिचालिकाका लागि अनुगमन प्रणालीसम्बन्धी अनुशिक्षण (फाराम क-घ), २ दिने, जिल्लास्तर	पटक	७५	२।३५३	३७५०	५८	१।८२	२८१६				
५	महिला संस्था/समिति, लैङ्गिक हिंसा निगरानी समूह, सरकारी तथा गैरसरकारी साझेदार निकायहरुबीच कार्यक्रमको वार्षिक समीक्षा गोष्ठी, १ दिने, जिल्लास्तर	पटक	२९	०।९१	१४५०	२०	०।६२८	९९०				
६	तथ्याङ्क सङ्कलन, व्यवस्थापन तथा विश्लेषण र	पटक	२९	२।७३	४३५०	१७	१।६	१६९५				

क्र.सं.	कार्यक्रम/त्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	प्रतिवेदन तयारी											
७	लैङ्गिक हिंसा निवारण जिल्ला संयोजन समितिको बैठक सञ्चालन	पटक	२२५	२।११८	३३७५	१६७	१।५७२	२४०७				
ड	**जिल्ला कानूनी सहायता समितिको बैठक सञ्चालन**		**०**	**०**	**०**	**०**		**०**				
८	निगरानी किताप तथा मास्केबारी फाराम छपाइ	पटक	४८	१।०७७	१७१६	४०	०।८९७	१४१७				
९	प्रत्येक वडामा द्वैमासिक साथ, सम्पर्क, समूह विस्तार, समूह कार्यमा संयोजन, सहजीकरण एवं स्रोत सेवा (प्रतिगाविस रु. २४ हजार/ विला २-२.५ जिल्ला रु. ३० हजार/ विला ३ जिल्ला रु. ३९ हजार)	पटक	२५१४	६।९८८	१११३६	१४५१	४।०३३	५४२५				
	जम्मा				३६७२७			२२३६६				
ङ)	एकीकरणको क्रममा रहेका साबिकका 'Para-legal' समितिको सेवा निरन्तरता											
१	कार्य सञ्चालन प्रभावितका लागि सेवा खर्च	पटक	७७१६	४।८४२	७७१६	५२१७	३।२७४	५०३०				
	जम्मा				७७१६			५०३०				
च)	केन्द्रीय समन्वय, स्रोत सेवा तथा अनुगमन											
१	संस्थागत विकास निर्देशिका परिमार्जन तथा छपाइ	पटक	१	०।१२६	२००	०	०	०				
२	नेतृत्व तथा संस्थागत विकास पुनर्ताजगी प्रशिक्षण, ९ दिने	समूह	२	०।८७९	१४००	२	०।८७९	८२०				
३	कार्यक्रमको अनुगमन भ्रमण	जिल्ला	०	०	०	०		०				
४	सरोकारवालाहरूबीच अन्तरक्रिया, १ दिने (केन्द्रीय कानूनी सहायता समिति, प्रहरी, महान्यायधीवक्ताको कार्यालय, कानून मन्त्रालय, इत्यादि)	पटक	३	०।०९४	१५०	०	०	०				
५	लैङ्गिक हिंसा निवारण सम्बन्धी सूचनामुलक सन्देश प्रवाह	पटक	१	०।३८८	६१९	०	०	०				
६	व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको ढाँचा रूपाङ्कन	पटक	०	०	०	०		०				
७	कार्यक्रमको सघन अनुगमन भ्रमण	जिल्ला	१०	०।५६५	९००	३	०।१६९	१९१				
	जम्मा				३२६९			१०११				
	UNICEF/DFID तर्फको जम्मा				**१४००००**			**१००६२५**				
५)	विद्यालयविमुख किशोरीको बहुआयामिक विकास (युनिसेफतर्फ)											
१	किशोरीको बहुआयमकि विकासका लागि समाभ्केदार निकायसँगको नीति योजना तथा											

क्र.सं.	कार्यक्रम/त्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	बजेटमा पैरबी गर्ने											
	संस्था मार्फत किशोरीका अभिभावक शिक्षाका लागि अभिमुखीकरण, ३ दिने (स्थानीय निकाय र समुदायका अगुवाका लागि)	समूह	०	०	०	०		०				
१।१	अन्तर समूह किशोरी जागरण समूह अनुभव आदान प्रदान	समूह	१४	०।२२	३५०	६	०।०९४	१५०				
१।२	महिला संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्रको स्तरोन्नति	संस्था	१८	०।१६९	२७०	११	०।१०४	१५६				
१।३	महिला संस्था/समिति र किशोरी जागरण समूहबीच अन्तरक्रिया	समूह	०	०	०	०		०				
१।४	किशोरीहरूको बहुआयामिक जीवनउपयोगी तालिम ३६ दिने, गाविसस्तर	जना	६३०	३।७५६	५९८५	१२०	०।७१५	९३३				
१।५	महिला संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्र सञ्चालन अनुदान	संस्था	३	०।०६६	१०५	०	०	०				
१।६	महिला संस्थामार्फत अतिविपन्न किशोरीहरूका लागि शैक्षिक तथा स्वास्थोपचार सहयोग कार्यक्रम अनुदान	संस्था	२१	०।१३२	२१०	६	०।०३८	७०				
२	विद्यालय विमुख किशोरीहरूको बहुआयामिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन											
२।१	सहभागीतात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी	समूह	१२	०।०६८	१०८	२	०।०११	१८				
२।२	सीप तथा व्यावसायिकता विकास तालिम, ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	३६०	१।४३१	२२८०	६०	०।२३८	३७२				
२।३	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३०००/विकास लागत २ देखि २.५ जिल्ला रु. ३५००/ विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७०००।	जना	३६०	१।०१७	१६२०	६०	०।१६९	१८०				
२।४	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षण, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	समूह	१२	०।०६८	१०८	२	०।०११	१८				
२।५	साथ, सर्म्पक तथा सहजीकरण	पटक	६३	०।१२२	१९५	१०	०।०१९	२२				
३	केन्द्रीय समन्वय, स्रोत सेवा तथा अनुगमन											
३।१	कार्यक्रम सञ्चालन मार्गदर्शन, ब्रोसर इत्यादि प्रकाशन	पटक	१	०।१०६	१६९	०	०	०				
३।२	कार्यक्रमको अनुगमन भ्रमण	जिल्ला	६	०।१२६	२००	०	०	०				
	जम्मा				११६००			१९१९				
ज)	किशोरी विकास तथा लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्यक्रम (युएनएफपिएतर्फ)											
१	सशक्तीकरण सहकार्य तालिम, ३ दिने, गाउँस्तर	संस्था	१८	०।३२८	५२२	१०	०।१८२	२९०				

क्र.सं.	कार्यक्रम/त्रियाकलाप	एकाइ	वार्षिक लक्ष्य			चौमासिक/वार्षिक प्रगति			प्रतिवेदन अवधिसम्म यस आवको प्रगति		सुचकमा आधारित प्रमूख प्रतिफल/उपलब्धि	कैफियत
			परिणाम	भार	बजेट	परिणाम	भारित	बजेट	परिणाम	भारित	परिणाम	
	(महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)											
२	अन्तरपुस्ता सरोकारविश्लेषण कार्यशाला, ३ दिने, गाँउस्तर (महिला संस्था/समितिलाई कार्यक्रम अनुदान)	संस्था	१८	०।३२८	५२२	११	०।२	३१९				
३	घरेलु हिंसाबाट प्रभावितका अल्पकालिन आश्रय सेवा केन्द्रका लागि नयाँ मनोसामाजिक विमर्शकर्तालाई पुर्नताजगी तालिम (कपिलवस्तु, महोत्तरी, दाङ्ग, बझाङ्ग, उदयपूर, कैलाली, सप्तरी, सुनसरी,सर्लाही, प्यूठान, रौतहट, रुकुम,कञ्चनपुर, सुर्खेत)	समूह	१	०।१९८	३१६	०	०	०				
४	प्रजनन स्वास्थ्य र लैंगिक हिंसा निवारण सम्बन्धी प्रशिक्षक प्रशिक्षण, १२ दिने, केन्द्रस्तर (सुपरभाईजरहरुका लागि)	जना	५०	०।६०६	९६६		०					
५	महिला सहकारी संस्थाका सदस्यहरुका लागि प्रजनन स्वास्थ्य र लैंगिक हिंसा निवारणसम्बन्धी ५ दिने तालिम (नयाँ तालिम निर्देशिका अनुसार)	समूह	१८	१।०१७	१६२०	१०	०।५६५	८९८				
६	नेतृत्व तथा संस्थागत विकास तालिम ३ दिने (किशोरी तथा संस्थाका सदस्यहरुका लागि)	समूह	१८	१।०१७	१६२०	११	०।६२१	९६२				
७	किशोरीहरूको बहुआयामिक जीवनउपयोगी तालिम ३६ हप्ता, गाविसस्तर	पटक	२	०।३५४	५६४	२	०।३५४	३३८				
८	जिल्लास्तरमा संरक्षण विषयगत क्षेत्र (Protection Cluster) को बैठक सञ्चालन	पटक	५४	०।२०३	३२४	३२	०।१२	१८७				
९	महिला संस्थामा किशोरी सूचना तथा परामर्श केन्द्र स्थापना	पटक	२	०।०४४	७०	२	०।०४४	७०				
१०	सहभागितात्मक लेखाजोखा विधिबाट व्यवसाय छनौट तथा प्रवर्द्धन कार्ययोजना तयारी	पटक	२	०।००६	१०	२	०।००६	१०				
११	सीप तथा व्यवसायिकता विकास तालिम ७ दिने, जिल्लास्तर	जना	६०	०।२३३	३७२	६०	०।२३३	३७२				
१२	व्यवसाय स्थापना खर्च अनुदान (प्रतिव्यक्ति रु. ३०००/विकास लागत २-२.५ जिल्ला रु. ३५००/विकास लागत ३ जिल्ला रु. ७०००)	जना	६०	०।११३	१८०	६०	०।११३	१८०				
१३	स्थलगत प्राविधिक निरीक्षणा, परामर्श तथा पुनर्अभ्यास	पटक	२	०।००६	१०	२	०।००६	१०				
१४	**कार्यक्रम अनुगमन भ्रमण**	**पटक**	**१०८**	**०।४१**	**६६०**	**५१**	**०।२**	**२७२**				
	जम्मा				७७५६			३९०८				
	चालू खर्च कार्यक्रमको जम्मा			१००	१५९३५६		६९।३१	१०६४५२				
	कार्यक्रम खर्च जम्मा (अ+आ)			१००	१५९३५६		६९।३१	१०६४५२				

वार्षिक भौतिक प्रगतिः ६९।३१ **वार्षिक वित्तिय प्रगतिः ६६।८०**

एकिकृत आर्थिक विवरण, २०७१/२०७२

क्र. सं.	ब.शि.नं.	कार्यक्रम	वार्षिक बजेट			रकमान्तर			कायम हुने बजेट			निकासा			खर्च			बाकी			कैफियत
			नेपाल सरकार	वैदेशिक	जम्मा	नेपाल सरकार	वैदेशिक	जम्मा	नेपाल सरकार	वैदेशिक	जम्मा	नेपाल सरकार	वैदेशिक	जम्मा	नेपाल सरकार	वैदेशिक	जम्मा	नेपाल सरकार	वैदेशिक	जम्मा	
१	३४००११४		३५००००००	००।०	३५००००००	००।०	००।०	००।०	३५००००००	००।०	३५००००००	३२८९६३५।००	००।०	३२८९६३५।००	३२८९६३५।००	००।०	३२८९६३५।००	००।०	००।०	००।०	
२	३४०१०१३	महिला विकास कार्यक्रम केन्द्र	३८९९००००	००।०	३८९९००००	९०।४२६३८।)		९०।४२६३८।)	३८९९००००	००।०	३८९९००००	३२१२०४७३८३	००।०	३२१२०४७३८३	३२१२०४७३८३	००।०	३२१२०४७३८३	००।०	००।०	००।०	
३	३४०१०१४	महिला विकास कार्यक्रम (पुँजीगत खर्च)	००।००००७	००।०	००।००००७	००।००००७	००।०	००।०	००।००००७	००।०	००।००००७	५९९०६३००	००।०	५९९०६३००	५९९०६३००	००।०	५९९०६३००	००।०	००।०	००।०	
४	३४०१०५३	समाजकल्याण कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिक) केन्द्रस्तर	००।००००४	००।०	००।००००४	००।०	००।०	००।०	००।००००४	००।०	००।००००४	१४६९००।०	००।०	१४६९००।०	१४६९००।०	००।०	१४६९००।०	००।०	००।०	००।०	
५	३४०१०५३	समाजकल्याण कार्यक्रम (जेष्ठ नागरिक) जिल्लास्तर	००।०००७४३०७	००।०	००।०००७४३०७	००।०	००।०	००।०	००।०००७४३०७	००।०	००।०००७४३०७	३७१४९५४०१६	००।०	३७१४९५४०१६	३७१४९५४०१६	००।०	३७१४९५४०१६	००।०	००।०	००।०	

क्र. सं.	ब.शि.नं.	कार्यक्रम	वार्षिक बजेट			रकमान्तर			कायम हुने बजेट			निकासा			खर्च			बाकी			कैफियत
			चालु खरचार	पुंजीगत	जम्मा	चालु खरचार	पुंजीगत	जम्मा	चालु खरचार	पुंजीगत	जम्मा	चालु खरचार	पुंजीगत	जम्मा	चालु खरचार	पुंजीगत	जम्मा	चालु खरचार	पुंजीगत	जम्मा	
६	३४०१०७३	बालकल्याण कार्यक्रम केन्द्रस्तर	३१००००००	००।०	३१००००००	००।०	००।०	००।०	३१००००००	००।०	३१००००००	३१००००००	००।०	३१००००००	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	
७	३४०१०७३	बालकल्याण कार्यक्रम जिल्लास्तर	००।०००००१	००।०	००।०००००१	००।०	००।०	००।०	००।०००००१	००।०	००।०००००१	००।०००००१	००।०	००।०००००१	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	
८	३४०११२३	लैंगिक हिंसा निवारण कार्यक्रम (केन्द्र)	००।०००००१	००।०	००।०००००१	००।०	००।०	००।०	००।०००००१	००।०	००।०००००१	००।०००००१	००।०	००।०००००१	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	
९	३४०११२३	लैंगिक हिंसा निवारण कार्यक्रम (जिल्लास्तर)	००।०००३६२२६		००।०००३६२२६	००।०	००।०	००।०	००।०००३६२२६		००।०००३६२२६	००।०००३६२२६		००।०००३६२२६	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	००।०	
१०	३४०८०२३	महिला विकास कार्यक्रम	००।०००८२३६१		००।०००८२३६१	२६।१८२५७१		२६।१८२५७१	२६।१८२५७१		२६।१८२५७१	२६।१८२५७१		२६।१८२५७१	००।०		००।०	००।०	००।०	००।०	
११	३४०८०२४	महिला विकास कार्यक्रम (पुंजीगत खर्च)	००।०००८२३६१		००।०००८२३६१	००।०		००।०	००।०		००।०	००।०		००।०	४३।०६२६६४३३		४३।०६२६६४३३	८१९६३१८१२१८		८१९६३१८१२१८		

अनूसूची ७

२०७१/७२ ब.शी.नं. ३४०८०२४ पूँजीगत (महिला विकास कार्यक्रम जिल्लास्तर) को एकीकृत केन्द्रीय आर्थिक विवरण

सि. नं.	जिल्ला		२९२२१ भवन निर्माण	२९३११ फर्निचर	२९४११ सवारी साधन	२९५११ मेशीनरी औजार	जम्मा
१	ताप्लेजुङ्ग	वार्षिक बजेट	२,५०००००००	२०००००००		१५०००००००	२८५०००००००
		निकासा	२५०००००००	२०००००००		१५०००००००	२८५०००००००
		खर्च	२५०००००००	२०००००००		१५०००००००	२८५०००००००
२	पांचथर	वार्षिक बजेट		५०००००००		१०००००००	१५०००००००
		निकासा		५०००००००		१०००००००	१५०००००००
		खर्च		५०००००००		१०००००००	१५०००००००
३	इलाम	वार्षिक बजेट		३५००००००			३५००००००
		निकासा		३५००००००			३५००००००
		खर्च		३५००००००			३५००००००
४	झापा	वार्षिक बजेट	५३०००००००	३०००००००		६०००००००	६२०००००००
		निकासा	२९९८२००००	३०००००००		६०००००००	३८९८२००००
		खर्च	२९९८२००००	३०००००००		६०००००००	३८९८२००००
५	संखुवासभा	वार्षिक बजेट	१०००००००	५०००००००		१०००००००	२५०००००००
		निकासा	९९५७३०००	४९९२४०००		९९९४८०००	२४९४४५०००
		खर्च	९९५७३०००	४९९२४०००		९९९४८०००	२४९४४५०००
६	तेन्हथुम	वार्षिक बजेट		३०००००००			३०००००००
		निकासा		३०००००००			३०००००००
		खर्च		३०००००००			३०००००००
७	भोजपुर	वार्षिक बजेट		२०००००००		७०००००००	९०००००००
		निकासा		२०००००००		७०००००००	९०००००००
		खर्च		२०००००००		७०००००००	९०००००००
८	धनकुटा	वार्षिक बजेट		३०००००००		१५०००००००	१८०००००००
		निकासा		३०००००००		१५०००००००	१८०००००००
		खर्च		३०००००००		१५०००००००	१८०००००००
९	सुनसरी	वार्षिक बजेट		३०००००००		१८०००००००	२१०००००००
		निकासा		३०००००००		१८०००००००	२१०००००००
		खर्च		३०००००००		१८०००००००	२१०००००००
१०	मोरगं	वार्षिक बजेट	२०००००००	२०००००००			२२०००००००
		निकासा	२०००००००	२०००००००			२२०००००००
		खर्च	२०००००००	२०००००००			२२०००००००
११	सोलुखुम्बु	वार्षिक बजेट	२०००००००	१५०००००००		१५०००००००	५०००००००
		निकासा	२०००००००	१५०००००००		१५०००००००	५०००००००
		खर्च	२०००००००	१५०००००००		१५०००००००	५०००००००
१२	खोटाङ्ग	वार्षिक बजेट		२०००००००		६५०००००	८५०००००
		निकासा		२०००००००		६५०००००	८५०००००
		खर्च		२०००००००		६५०००००	८५०००००
१३	उदयपुर	वार्षिक बजेट	५०००००००	२०००००००			५२०००००००
		निकासा	५०००००००	२०००००००			५२०००००००
		खर्च	५०००००००	२०००००००			५२०००००००
१४	ओखलढुंगा	वार्षिक बजेट	५,५०००००००	५०००००००		२०००००००	५७५०००००००
		निकासा	२४६३२६१७०	५०००००००		२०००००००	२७१३२६१७०
		खर्च	२४६३२६१७०	५०००००००		२०००००००	२७१३२६१७०
१५	सप्तरी	वार्षिक बजेट		५०००००००		१५०००००००	२०००००००

सि. नं.	जिल्ला		२९२२१ भवन निर्माण	२९३११ फर्निचर	२९४११ सवारी साधन	२९५११ मेशीनरी औजार	जम्मा
		निकासा		५००००।००		१५००००।००	२०००००।००
		खर्च		५००००।००		१५००००।००	२०००००।००
१६	सिराहा	वार्षिक बजेट		५००००।००		२०००००।००	२५००००।००
		निकासा		५००००।००		२०००००।००	२५००००।००
		खर्च		५००००।००		२०००००।००	२५००००।००
१७	धनुषा	वार्षिक बजेट		३००००।००			३००००।००
		निकासा		३००००।००			३००००।००
		खर्च		३००००।००			३००००।००
१८	महोत्तरी	वार्षिक बजेट		३००००।००			३००००।००
		निकासा		३००००।००			३००००।००
		खर्च		३००००।००			३००००।००
१९	सर्लाही	वार्षिक बजेट		३००००।००			३००००।००
		निकासा		३००००।००			३००००।००
		खर्च		३००००।००			३००००।००
२०	सिन्धुली	वार्षिक बजेट		४००००।००			४००००।००
		निकासा		४००००।००			४००००।००
		खर्च		४००००।००			४००००।००
२१	रामेछाप	वार्षिक बजेट		५००००।००		१००००।००	१५००००।००
		निकासा		५००००।००		१००००।००	१५००००।००
		खर्च		५००००।००		१००००।००	१५००००।००
२२	दोलखा	वार्षिक बजेट	१,७००००।००	१००००।००		१५००००।००	१९५००००।००
		निकासा	१७००००।००	१००००।००		१५००००।००	१९५००००।००
		खर्च	१७००००।००	१००००।००		१५००००।००	१९५००००।००
२३	सिन्धुपालचोक	वार्षिक बजेट		५००००।००		१००००।००	१५००००।००
		निकासा		५००००।००		१००००।००	१५००००।००
		खर्च		५००००।००		१००००।००	१५००००।००
२४	रसुवा	वार्षिक बजेट		५००००।००		४००००।००	९००००।००
		निकासा		४००००।००		५००००।००	९००००।००
		खर्च		४००००।००		५००००।००	९००००।००
२५	धादिग	वार्षिक बजेट		६००००।००		१००००।००	१६००००।००
		निकासा		६००००।००		१००००।००	१६००००।००
		खर्च		६००००।००		१००००।००	१६००००।००
२६	नुवाकोट	वार्षिक बजेट		३००००।००		४००००।००	७००००।००
		निकासा		३००००।००		४००००।००	७००००।००
		खर्च		३००००।००		४००००।००	७००००।००
२७	काठमाडौ	वार्षिक बजेट				५००००।००	५००००।००
		निकासा				४९९४६।००	४९९४६।००
		खर्च				४९९४६।००	४९९४६।००
२८	ललितपुर	वार्षिक बजेट		४००००।००			४००००।००
		निकासा		३९९९९।००			३९९९९।००
		खर्च		३९९९९।००			३९९९९।००
२९	भक्तपुर	वार्षिक बजेट		४००००।००			४००००।००
		निकासा		४००००।००			४००००।००
		खर्च		४००००।००			४००००।००
३०	काभ्रेपलान्चोक	वार्षिक बजेट		३००००।००		१००००।००	१३००००।००
		निकासा		३००००।००		१००००।००	१३००००।००
		खर्च		३००००।००		१००००।००	१३००००।००

सि. नं.	जिल्ला		२९२२१ भवन निर्माण	२९३११ फर्निचर	२९४११ सवारी साधन	२९५११ मेशीनरी औजार	जम्मा
३१	मकवानपुर	वार्षिक बजेट	२,३०००००००	३०००००००		७५००००००	२६७५००००००
		निकासा	२२६५६७३०००	३०००००००		७५००००००	२६४०६७३०००
		खर्च	२२६५६७३०००	३०००००००		७५००००००	२६४०६७३०००
३२	रौतहट	वार्षिक बजेट		३०००००००			३०००००००
		निकासा		३०००००००			३०००००००
		खर्च		३०००००००			३०००००००
३३	बारा	वार्षिक बजेट		३०००००००			३०००००००
		निकासा		३०००००००			३०००००००
		खर्च		३०००००००			३०००००००
३४	पर्सा	वार्षिक बजेट		५०००००००			५०००००००
		निकासा		५०,००००००			५०००००००
		खर्च		५०००००००			५०००००००
३५	चितवन	वार्षिक बजेट		४०००००००		१०००००००	१४०००००००
		निकासा		४०००००००		९८९०००००	१३८९०००००
		खर्च		४०००००००		९८९०००००	१३८९०००००
३६	नवलपरासी	वार्षिक बजेट	९,००००००००	२०००००००			९०२०००००००
		निकासा	८४६९०७६।८३	२०००००००			८४८९०७६।८३
		खर्च	८४६९०७६।८३	२०००००००			८४८९०७६।८३
३७	रुपन्देही	वार्षिक बजेट	६,००००००००	२०००००००		१५०००००००	६१७०००००००
		निकासा	५९९९८२२।००	२०००००००		१५०००००००	६१६९८२२।००
		खर्च	५९९९८२२।००	२०००००००		१५०००००००	६१६९८२२।००
३८	कपिलवस्तु	वार्षिक बजेट	९,००००००००	३०००००००			९०३०००००००
		निकासा	८२५७१४५।२९	२९९४५।००			८२८७०९०।२९
		खर्च	८२५७१४५।२९	२९९४५।००			८२८७०९०।२९
३९	अर्घाखाची	वार्षिक बजेट		५०००००००		११०००००००	१६०००००००
		निकासा		५०००००००		११०००००००	१६०००००००
		खर्च		५०००००००		११०००००००	१६०००००००
४०	पाल्पा	वार्षिक बजेट	५,००००००००	५०००००००		१५०००००००	५२०००००००
		निकासा	७९९९४०।००	५०००००००		१४०५०००००	९९०४४०।००
		खर्च	७९९९४०।००	५०००००००		१४०५०००००	९९०४४०।००
४१	गुल्मी	वार्षिक बजेट	५०००००००	३०००००००		५०००००००	५८०००००००
		निकासा		३०००००००		५०००००००	८०००००००
		खर्च		३०००००००		५०००००००	८०००००००
४२	स्याङजा	वार्षिक बजेट		२०००००००			२०००००००
		निकासा		२०००००००			२०००००००
		खर्च		२०००००००			२०००००००
४३	तनहूं	वार्षिक बजेट	८,५०००००००	२०००००००		१६५०००००	८६८५०००००
		निकासा	१३५५४०२।५८	२०००००००		१६५०००००	१५४०४०२।५८
		खर्च	१३५५४०२।५८	२०००००००		१६५०००००	१५४०४०२।५८
४४	गोरखा	वार्षिक बजेट		३०००००००		३५०००००	६५०००००
		निकासा		३०००००००		३५०००००	६५०००००
		खर्च		३०००००००		३५०००००	६५०००००
४५	मनाङ्ग	वार्षिक बजेट		४०००००००			४०००००००
		निकासा		४०००००००			४०००००००
		खर्च		४०००००००			४०००००००
४६	लमजुङ्ग	वार्षिक बजेट		५०००००००		१०००००००	१५०००००००
		निकासा		४९९९७।००		९९९७९।००	१४९९७६।००

सि. नं.	जिल्ला		२९२२१ भवन निर्माण	२९३११ फर्निचर	२९४११ सवारी साधन	२९५११ मेशीनरी औजार	जम्मा
		खर्च		४९९९७।००		९९९७९।००	१४९९७६।००
४७	कास्की	वार्षिक बजेट		५०००००।००		६०००००।००	११०००००।००
		निकासा		५०००००।००		६०००००।००	११०००००।००
		खर्च		५०००००।००		६०००००।००	११०००००।०
४८	पर्वत	वार्षिक बजेट	१,५००००००।००	५०००००।००		१०००००।००	१६५००००।००
		निकासा	१५००००००।००	५०००००।००		१०००००।००	१६५००००।००
		खर्च	१५००००००।००	५०००००।००		१०००००।००	१६५००००।०
४९	बाग्लुग	वार्षिक बजेट		४०००००।००			४००००।००
		निकासा		४०००००।००			४००००।००
		खर्च		४०००००।००			४००००।०
५०	म्याग्दी	वार्षिक बजेट	५,१००००००।००	१५०००००।००		२०००००।००	५४५००००।००
		निकासा	५१००००००।००	१५०००००।००		१९९९८९।००	५४४९९८९।००
		खर्च	५१००००००।००	१५०००००।००		१९९९८९।००	५४४९९८९।००
५१	मुस्ताग	वार्षिक बजेट		५०००००।००		१३००००।००	१८००००।००
		निकासा		५०००००।००		१३००००।००	१८००००।००
		खर्च		५०००००।००		१३००००।००	१८००००।००
५२	मुगु	वार्षिक बजेट		४०००००।००			४००००।००
		निकासा		४०००००।००			४००००।००
		खर्च		४०००००।००			४००००।००
५३	डोल्पा	वार्षिक बजेट		५०००००।००		५००००।००	१०००००।००
		निकासा		५०००००।००		५००००।००	१०००००।००
		खर्च		५०००००।००		५००००।००	१०००००।००
५४	हुम्ला	वार्षिक बजेट		१०००००।००		६००००।००	१६००००।००
		निकासा		१०००००।००		६००००।००	१६००००।००
		खर्च		१०००००।००		६००००।००	१६००००।००
५५	जुम्ला	वार्षिक बजेट	२,५००००००।००	२०००००।००		२५०००।००	२७२५०००।००
		निकासा	२४७३८०५।७२	१९९८४६।००		१९५००।००	२६९३१५१।७२
		खर्च	२४७३८०५।७२	१९९८४६।००		१९५००।००	२६९३१५१।७२
५६	कालिकोट	वार्षिक बजेट		५०००००।००		४००००।००	९०००००।००
		निकासा		५०००००।००		४००००।००	९०००००।००
		खर्च		५०००००।००		४००००।००	९०००००।००
५७	रुकुम	वार्षिक बजेट	५,५००००००।००	१०००००।००		२००००।००	५६२००००।००
		निकासा	५५००००००।००	१०००००।००		२००००।००	५६२००००।००
		खर्च	५५००००००।००	१०००००।००		२००००।००	५६२००००।००
५८	रोल्पा	वार्षिक बजेट		४०००००।००		१०००००।००	१४०००००।००
		निकासा		४०,०००।००		१०००००।००	१४०००००।००
		खर्च		४०००००।००		१०००००।००	१४०००००।००
५९	प्युठान	वार्षिक बजेट	७,०००००००।००	५०००००।००		३०००००।००	७०८००००।००
		निकासा	६५११८३३।५३	५०००००।००		३०००००।००	६५९१८३३।५३
		खर्च	६५११८३३।५३	५०००००।००		३०००००।००	६५९१८३३।५३
६०	दाड.	वार्षिक बजेट		३०००००।००		१८००००।००	२१०००००।००
		निकासा		२९९७३।००		१८००००।००	२०९९७३।००
		खर्च		२९९७३।००		१८००००।००	२०९९७३।००
६१	सल्यान	वार्षिक बजेट		३०००००।००		४००००।००	७०००००।००
		निकासा		३०००००।००		४००००।००	७०००००।००
		खर्च		३०००००।००		४००००।००	७०००००।००
६२	बांके	वार्षिक बजेट	१,०००००००।००	५०००००।००		७५०००।००	११२०००५।००

सि. नं.	जिल्ला		२९२२१ भवन निर्माण	२९३११ फर्निचर	२९४११ सवारी साधन	२९५११ मेशीनरी औजार	जम्मा
		निकासा	१०००००००/००	५००००/००		७५०००/००	११२५०००/००
		खर्च	१०००००००/००	५००००/००		७५०००/००	११२५०००/००
६३	बर्दिया	वार्षिक बजेट		३००००/००		२००००००/००	२३००००००/००
		निकासा		३००००/००		२००००००/००	२३००००००/००
		खर्च		३००००/००		२००००००/००	२३००००००/००
६४	सुर्खेत	वार्षिक बजेट		३००००/००		२००००/००	५००००/००
		निकासा		३००००/००		२००००/००	५००००/००
		खर्च		३००००/००		२००००/००	५००००/००
६५	जाजरकोट	वार्षिक बजेट		४००००/००		२००००००/००	२४००००००/००
		निकासा		४००००/००		२००००००/००	२४००००००/००
		खर्च		४००००/००		२००००००/००	२४००००००/००
६६	दैलेख	वार्षिक बजेट		५००००/००		१३००००००/००	१८००००००/००
		निकासा		५००००/००		१३००००००/००	१८००००००/००
		खर्च		५००००/००		१३००००००/००	१८००००००/००
६७	कैलाली	वार्षिक बजेट		६००००/००		१००००००/००	१६००००००/००
		निकासा		५८००९/००		९९८००/००	१५७८०९/००
		खर्च		५८००९/००		९९८००/००	१५७८०९/००
६८	डोटी	वार्षिक बजेट		५००००/००			५००००/००
		निकासा		४८१०२/००			४८१०२/००
		खर्च		४८१०२/००			४८१०२/००
६९	अछाम	वार्षिक बजेट		१२००००/००			१२००००/००
		निकासा				१२००००/००	१२००००/००
		खर्च				१२००००/००	१२००००/००
७०	बाजुरा	वार्षिक बजेट		७००००/००		८००००/००	१५००००/००
		निकासा		७००००/००		८००००/००	१५००००/००
		खर्च		७००००/००		८००००/००	१५००००/००
७१	बझाङ्ग	वार्षिक बजेट		४००००/००		१४००००/००	१८००००/००
		निकासा		४००००/००		१४००००/००	१८००००/००
		खर्च		४००००/००		१४००००/००	१८००००/००
७२	दार्चुला	वार्षिक बजेट		५००००/००		६००००/००	११००००/००
		निकासा		६००००/००		५००००/००	११००००/००
		खर्च		६००००/००		५००००/००	११००००/००
७३	बैतडी	वार्षिक बजेट		७००००/००		१००००००/००	१७००००/००
		निकासा		७००००/००		१००००००/००	१७००००/००
		खर्च		७००००/००		१००००००/००	१७००००/००
७४	डडेल्धुरा	वार्षिक बजेट		५००००/००			५००००/००
		निकासा		४९७२०/००			४९७२०/००
		खर्च		४९७२०/००			४९७२०/००
७५	कन्चनपुर	वार्षिक बजेट		३००००/००		१००००००/००	१३००००/००
		निकासा		३००००/००		१००००००/००	१३००००/००
		खर्च		३००००/००		१००००००/००	१३००००/००
	जम्मा:	वार्षिक बजेट	७४१३००००/००	३९९५०००/००		५४३००००/००	८३५५५०००/००
		निकासा	५७१९५३५३/६५	३८७०५१५/००		५५३३५६२/००	६६५९९४३०/६५
		खर्च	५७१९५३५३/६५	३८७०५१५/००		५५३३५६२/००	६६५९९४३०/६५

अनुसूची ८

घरेलु हिंसाबाट प्रभावितका लागि सञ्चालित सेवा केन्द्र र उपकेन्द्र सम्बन्धी प्रगति विवरण

क्र. स.	जिल्ला	हालसम्म सञ्चालनमा रहेका जिल्ला सेवा केन्द्रको संख्या	हालसम्म सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक सेवा केन्द्रको संख्या	आ.व. २०६८।६९			आ.व. २०६९।७०			आ.व. २०७०।७१			आ.व. २०७१।७२			आ.व. २०७१।७२ सम्म			कैफियत
				जम्मा उजुरी	फछ्र्यौट भएको उजुरी	बाँकी	जम्मा उजुरी	फछ्र्यौट भएको उजुरी	बाँकी	जम्मा उजुरी	फछ्र्यौट भएको उजुरी	बाँकी	जम्मा उजुरी	फछ्र्यौट भएको उजुरी	बाँकी	जम्मा उजुरी	फछ्र्यौट भएको उजुरी	बाँकी	
१	जुम्ला	१	४	३१	२९	२	६४	२९	३५	६१	४४	१७	५९	४२	१७	२२८	१७४	५४	
२	पाँचथर	१	५	५४	५०	४	६५	५०	१५	२६१	२६१	०	११४	१११	३	५३५	५१३	२२	
३.	डोटी	१	६	१४२	१३५	७	४३	३१	१२	४९४	४८६	८	२१०	२०५	५	१०१७	९८२	३५	
४.	कञ्चनपुर	१	५	५५	५४	१	९०	०	९०	१९५	१९३	२	२१०	२०७	३	६८६	५८८	९८	
५	बाग्लुङ्ग	१	५	६३	४६	१७	१५९	१४२	१७	१९८	१६८	३०	२१६	२१४	२	७७६	६९४	८२	
६	सुनसरी	१	४	४५	४०	५	९२	८२	१०	१०८	१०८	०	२२७	२२७	०	५४९	५३४	१५	
७	सोलुखुम्बु	१	४			०	११३	९८	१५	२८५	२८५	०	२४९	२४७	२	७४५	७२८	१७	
८	नवलपरासी	१	८	४१	३०	११	१७१	१४६	२५	१०३५	१०११	२४			०	१३४७	१२८७	६०	
९	काभ्रेपलाञ्चोक	१	६	७०	५७	१३	१२९	७०	५९	४९५	४६६	२९	१२६	१२६	०	९३३	८१८	११५	
१०	मकवानपुर	१	६	१२३	१००	२३	१५७	१५७	०	७१४	७१४	०	१७९	१६८	११	१२५४	१२२०	३४	
११	दाङ्ग	१	८	१९१		१९१	१३४	२३	१११	४०४	३९९	५			०	८३५	५०७	३२८	
१२	सर्लाही	१	८			०	३६	२४	१२	३३६	३२०	१६	९	५	४	४०४	३७२	३२	
१३	सप्तरी	१	८	४९	२७	२२	१५३	१२८	२५	४७८	४६७	११			०	७२१	६६३	५८	
१४	तनहुँ	१	६	१९९	१२३	७६	१०२	३८	६४	३९१	२६३	१२८	८२	५१	३१	९०३	५५६	३४७	
१५	बर्दिया	१	८	२५	१२	१३	५९	३३	२६	७७५	७५३	२२	४०	१२	२८	९२२	८३३	८९	
१६	रौतहट	१	७									०			०	०	०	०	
१७	प्यूठान	१	६							५२	४८	४	२३८	२३३	५	२९०	२८१	९	
कूल जम्मा		**१७**	**१०४**	**१०८८**	**७०३**	**३८५**	**१५६७**	**१०५१**	**५१६**	**६२३०**	**५९३८**	**२९२**	**१९५९**	**१८४८**	**१११**	**१२१४५**	**१०७५०**	**१३९५**	

अनुसूची ५

शुरुदेखि आ.व.२०७१/०७२ को अषाढ मसान्तसम्मको अपाङ्गता परिचयपत्र सम्बन्धि प्रगति विवरण

सि. नं.	जिल्लाको नाम	क वर्ग		जम्मा	ख वर्ग		जम्मा	ग वर्ग		जम्मा	घ वर्ग		जम्मा	पुरानो ढाँचा	कुल जम्मा
		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष			
१	ताप्लेजुङ्ग	७०	८९	१५९	९२	१५१	२४३	१२०	१८९	३०९	७१	१२०	१९१		९०२
२	पाँचथर	९१	९४	१८५	२१५	२४९	४६४	१८९	३०४	४९३	२०४	२८८	४९२		१६३४
३	इलाम	२६७	३१०	५७७	३७८	५३७	९१५	४५१	३८२	८३३	२९४	३९८	६९२		३०१७
४	झापा	१४४५	७१५	२१६०	७९७	९५०	१७४७	५४५	६९१	१२३६	२०३	३११	५१४		५६५७
५	संखुवासभा	५९	९६	१५५	१२७	१५६	२८३	१३६	१९२	३२८	१३०	१४२	२७२		१०३८
६	भोजपुर	६७	५२	११९	१७०	२०७	३७७	१६१	२३१	३९२	१९९	१५४	३५३		१२४१
७	तेह्रथुम	५७	७८	१३५	७९	११५	१९४	८१	११३	१९४	३५	४८	८३		६०६
८	धनकुटा	१७१	२२८	३९९	४०७	५७१	९७८	५२३	५३७	१०६०	१७८	३१५	४९३	३८४	३३१४
९	सुनसरी	३१५	४९३	८०८	७६७	९१८	१६८५	७८४	१३४६	२१३०	२०७	३६०	५६७	३८४	५५७४
१०	मोरङ्ग	७०६	११७९	१८८५	११३४	१७०१	२८३५	९१२	१७०८	२६२०	८१५	१५२८	२३४३	१८५	९८६८
११	सोलुखुम्बु	४५	६१	१०६	५९	९७	१५६	२०६	४०४	६१०	७५	१४३	२१८		१०९०
१२	खोटाङ	१४८	१६३	३११	२१०	३५०	५६०	२३८	३८३	६२१	१२६	२३३	३५९		१८५१
१३	ओखलढुङ्गा	१०९	१४०	२४९	१७२	३००	४७२	२०३	३०३	५०६	१५४	१९६	३५०		१५७७
१४	उदयपुर	२१५	३१२	५२७	३६३	५२६	८८९	२३१	४०१	६३२	१७५	२३५	४१०		२४५८
१५	सिरहा	२९७	३१२	६०९	४७०	३९०	८६०	२६५	५१३	७७८	२३९	२४१	४८०		२७२७
१६	सप्तरी	९६	१७९	२७५	२४६	४६३	७०९	८९५	१०३८	१९३३	२७	४७	७४		२९९१
१७	रामेछाप	१५९	१७७	३३६	२५७	२९२	५४९	१७७	२९४	४७१	२१९	३२०	५३९		१८९५
१८	दोलखा	७४	१२१	१९५	१८३	१८३	३६६	१८०	३००	४८०	२१९	३७९	५९८		१६३९
१९	सिन्धुली	८६	११५	२०१	१७६	२२६	४०२	२०४	३२५	५२९	१२०	१९१	३११		१४४३
२०	धनुष	७६	१७६	२५२	२७०	५१५	७८५	२४१	५५०	७९१	५८	११८	१७६		२००४
२१	महोत्तरी	१८६	३५९	५४५	२२४	६८७	९११	१८४	४२४	६०८	७७	३४९	४२६		२४९०
२२	सर्लाही	२१२	३३४	५४६	१३८	२६३	४०१	१०८	१९४	३०२	४४	११७	१६१		१४१०
२३	बारा	२८२	४४५	७२७	५६२	७७३	१३३५	५७७	५५०	११२७	३१५	५७९	८९४		४०८३
२४	पर्सा	१२४	२७७	४०१	२३५	५२१	७५६	१४१	१७०	३११	६२	८१	१४३		१६११

सि. नं.	जिल्लाको नाम	क वर्ग		जम्मा	ख वर्ग		जम्मा	ग वर्ग		जम्मा	घ वर्ग		जम्मा	पुरानो ढाँचा	कुल जम्मा
		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष			
२५	रौतहट	२५३	४८९	७४२	४४६	८३९	१२८५	४७१	८६१	१३३२	३२८	६३०	९५८		४३१७
२६	मकवानपुर	२३३	२९४	५२७	४४४	५४७	९९१	३३१	४८४	८१५	२४८	२८५	५३३		२८६६
२७	चितवन	२०२	३४०	५४२	५८२	८०१	१३८३	३९०	५३२	९२२	१९३	२९८	४९१		३३३८
२८	काभ्रे	२६५	४०२	६६७	४२४	५५२	९७६	३२१	४०७	७२८	१७०	२१२	३८२	६९९	३४५२
२९	सिन्धुपाल्चोक	३५३	५२३	८७६	४५९	६३७	१०९६	६०६	९७५	१५८१	७७९	११०८	१८८७		५४४०
३०	नुवाकोट	१५५	२०६	३६१	२०८	३०९	५१७	२०७	३३४	५४१	१३२	१९०	३२२		१७४१
३१	धादिङ्ग	२०३	२३७	४४०	२९७	४५४	७५१	२११	३७३	५८४	१७४	२४६	४२०		२१९५
३२	रसुवा	९३	९३	१८६	४३	९४	१३७	५३	१०१	१५४	४७	८०	१२७	४०३	१००७
३३	काठमाण्डौ	३५९	५२२	८८१	५८९	७६५	१३५४	४३८	१११६	१५५४	१४८	१९६	३४४		४१३३
३४	भक्तपुर	१४८	१७४	३२२	१६४	२४०	४०४	१४२	१५८	३००	३५	४६	८१		११०७
३५	ललितपुर	१९५	२३९	४३४	२३०	३२४	५५४	१६१	२०२	३६३	६८	६६	१३४	२३५	१७२०
३६	गोरखा	१९६	२४०	४३६	३०३	४३९	७४२	१७२	२१२	३८४	७८	१०९	१८७		१७४९
३७	कास्की	४०२	५५९	९६१	४७९	६४६	११२५	२०२	३०९	५११	८५	१०९	१९४		२७९१
३८	लमजुङ्ग	११८	२०३	३२१	३२१	४८२	८०३	१८०	३२३	५०३	१५१	१८१	३३२	४५२	२४११
३९	तनहुँ	२४२	२५८	५००	३९६	४४९	८४५	३०९	३१९	६२८	२११	२९९	५१०	११७८	३६६१
४०	स्याङ्जा	२४८	३६४	६१२	३४३	४६८	८११	२०८	३६९	५७७	१६७	२५८	४२५		२४२५
४१	मनाङ	४४	७	५१	२६	३०	५६	१०	५	१५	२	७	९		१३१
४२	बाग्लुङ	२४७	२८०	५२७	४३१	६००	१०३१	४०८	५९८	१००६	२९०	४६९	७५९		३३२३
४३	पर्वत	८९	१४१	२३०	२०८	३१७	५२५	३०१	४३२	७३३	१५९	३४४	५०३		१९९१
४४	मुस्ताङ	२१	१३	३४	४०	४१	८१	१६	११	२७	२५	२७	५२		१९४
४५	म्याग्दी	७६	१०५	१८१	४२६	४९६	९२२	३०६	४८५	७९१	३५६	४७६	८३२		२७२६
४६	अर्घाखाँची	२१२	२८२	४९४	१५९	२८१	४४०	१५६	२७२	४२८	१४१	४७६	६१७		१९७९
४७	पाल्पा	१३१	११८	२४९	४०३	४५७	८६०	७०७	५६८	१२७५	५७८	६४९	१२२७		३६११
४८	गुल्मी	२५१	४५२	७०३	४६३	५१३	९७६	४४५	५६१	१००६	२०३	३५३	५५६		३२४१
४९	नवलपरासी	२०७	२४९	४५६	७९५	१२०१	१९९६	३७०	६९०	१०६०	३६८	४३४	८०२		४३१४
५०	कपिलवस्तु	१२५	२१४	३३९	४३१	७०९	११४०	४८६	७१७	१२०३	१५४	२३९	३९३		३०७५
५१	रुपन्देही	९९	१६७	२६६	२९९	४१६	७१५	२४७	५२०	७६७	१६५	३०४	४६९		२२१७

सि. नं.	जिल्लाको नाम	क वर्ग		जम्मा	ख वर्ग		जम्मा	ग वर्ग		जम्मा	घ वर्ग		जम्मा	पुरानो ढाँचा	कुल जम्मा
		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष		महिला	पुरुष			
५२	सल्यान	२२	२०	४२	३२	३२	६४	३९	५०	८९	६८	८६	१५४	२७	३७६
५३	प्युठान	८९	१२९	२१८	२८७	३९७	६८४	२९५	३७७	६७२	१८७	२५१	४३८	५०३	२५१५
५४	दाङ	२०५	२९६	५०१	१७८	६७३	८५१	७१९	११९०	१९०९	५३४	८३४	१३६८		४६२९
५५	रुकुम	५७	९१	१४८	२८०	२८९	५६९	४०१	६०३	१००४	३२५	४२१	७४६		२४६७
५६	रोल्पा	३०	५६	८६	१०९	१८३	२९२	१४६	२३५	३८१	१९७	२७६	४७३		१२३२
५७	बाके	४६३	२६२	७२५	७८४	६७८	१४६२	९४७	६५३	१६००	६१४	६१६	१२३०		५०१७
५८	बर्दिया	१७९	२५८	४३७	४६५	७११	११७६	४६०	६८४	११४४	२२०	२८०	५००		३२५७
५९	सुर्खेत	१२८	१६०	२८८	३७६	४८७	८६३	५८७	६५५	१२४२	५०७	५७०	१०७७		३४७०
६०	दैलेख	९१	११८	२०९	१९६	२७३	४६९	३६४	६१२	९७६	३१३	५४०	८५३	१८६५	४३७२
६१	जाजरकोट	६२	६८	१३०	८१	१२०	२०१	१२९	२१२	३४१	२१९	३६४	५८३		१२५५
६२	हुम्ला	२७	५३	८०	४८	९२	१४०	४३	१२७	१७०	२३	१००	१२३		५१३
६३	जुम्ला	१८	३१	४९	११६	१२१	२३७	१५५	२२८	३८३	११८	२६३	३८१	८०५	१८५५
६४	मुगु	१५	३५	५०	५४	७३	१२७	७३	११४	१८७	७२	९६	१६८		५३२
६५	डोल्पा	३०	२७	५७	१८८	१६८	३५६	२१५	२२४	४३९	६९	९३	१६२		१०१४
६६	कालिकोट	३२	६५	९७	५९	१०९	१६८	१५०	२६३	४१३	२६२	५७२	८३४	१४८०	२९९२
६७	बझाङ	३९	५९	९८	११६	१९८	३१४	२३५	३४०	५७५	२१०	३७	२४७		१२३४
६८	बाजुरा	६६	६६	१३२	७४	१६०	२३४	१२१	१७१	२९२	९९	२२०	३१९		९७७
६९	डोटी	५२	९९	१५१	१५३	२४४	३९७	३२३	३२५	६४८	१३२	२३२	३६४		१५६०
७०	अछाम	२९	५७	८६	९८	१३८	२३६	२७२	३८८	६६०	२८९	४४३	७३२	४४३	२१५७
७१	कैलाली	१५३	२४८	४०१	५९६	९८२	१५७८	७०६	१०२८	१७३४	७४४	९६५	१७०९		५४२२
७२	दार्चुला	९९	१४५	२४४	१५९	२३५	३९४	३१९	४२६	७४५	१२९	२४९	३७८	३०७	२०६८
७३	डडेलधुरा	७३	११२	१८५	२३४	३८६	६२०	३१४	४२८	७४२	२९७	४६८	७६५		२३१२
७४	बैतडी	११८	२७३	३९१	२१२	३५८	५७०	३२३	५२६	८४९	२७९	४३८	७१७	५४४	३०७१
७५	कन्चनपुर	२३१	३६६	५९७	४३९	५३४	९७३	५४९	७९०	१३३९	१७०	२२०	३९०		३२९९
	जम्मा	**१२८३२**	**१६७७०**	**२९६०२**	**२२४७४**	**३१८८९**	**५४३६३**	**२३४९१**	**३४१२५**	**५७६१६**	**१५७७८**	**२३६१८**	**३९३९६**	**९८९४**	**१९०८७१**

अनुसूचि १०

लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष सम्वन्धि आ.व. ०७१।७२ को आषाढसम्मको (शुरुदेखि हाल सम्मको) प्रगति विवरण

क्र. सं.	जिल्ला	बजेट			राहत प्रदान गरिएको संख्या (जना)	कैफियत
		विनियोजन रकम	खर्च	बाँकी		
१	ताप्लेजुङ	२२००००	०	२२००००	०	
२	पाँचथर	७५०००	४३१८०	३१८२०	३	
३	इलाम	१९७०००	१५०००	१८२०००	४२	
४	झापा	२८४१०८	२७३५५०	१०५५८	३०	
५	संखुवासभा	२५००००	७१०००	१७९०००	१८	
६	तेह्रथुम	२५००००	३४०००	२१६०००	७	
७	भोजपुर	१०००००	४६१६०	५३८४०	१०	
८	धनकुटा	२०५८००	१४९६७५	५६१२५	१७७	
९	सुनसरी	३८१०००	११९४००	२६१६००	८४	
१०	मोरङ	२८७०००	११५५६०	१७१४४०	२	
११	सोलुखुम्वु	१५००००	६५९४०	८४०६०	११	
१२	खोटाङ	४३३०१५	७६९८८	३५६०२७	३२	
१३	उदयपुर	२२५०००	८४१५	२१६५८५	२	
१४	ओखलढुङ्गा	२८५०००	१५००००	१३५०००	१३८	
१५	सप्तरी	१७५०००	०	१७५०००	०	
१६	सिराहा	२१५०००	१३२०००	८३०००	२६	
१७	धनुषा	१७५०००	१४०००	१६१०००	३	
१८	महोत्तरी	११६०००	८९०००	२७०००	२४	
१९	सर्लाही	४२५१००	५४०५८	३७१०४२	३	
२०	सिन्धुली	१३६४५०	२८५५०	१०७९००	२	
२१	रामेछाप	२२०९००	२५०००	१९५९००	२	
२२	दोलखा	१६८१६३	४४५४५	१२३६१८	२३	
२३	सिन्धुपाल्चोक	१७५०००	५५००	१६९५००	८	
२४	रसुवा	१७५०००	२५००	१७२५००	३	
२५	धादिङ	१७५०००	१७१६६४	३३३६	३७	
२६	नुवाकोट	१७५०००	३४८९५	१४०१०५	१२	
२७	काठमाडौं	१८५०००	४८०००	१३७०००	५	
२८	ललितपुर	२००३००	५८८००	१४१५००	७	
२९	भक्तपुर	२२३०००	११०००	२१२०००	२	
३०	काभ्रेपलाञ्चोक	३२५०००	२८३९००	४११००	२३	
३१	मकवानपुर	१०००००	९७५७६	२४२४	७	
३२	रौतहट	१७५०००	७२५०	१६७७५०	१	
३३	बारा	६८९१७१	११५००	६७७६७१	४	
३४	पर्सा	७५०००	४८०००	२७०००	३	
३५	चितवन	१७५०००	१११०००	६४०००	९	
३६	नवलपरासी	१७५०००	१०००००	७५०००	५	
३७	रूपन्देही	३२५०००	१७३३४२	१५१६५८	२८	
३८	कपिलवस्तु	३३७१००	१६१८७०	१७५२३०	४८	

क्र. सं.	जिल्ला	बजेट			राहत प्रदान गरिएको संख्या (जना)	कैफियत
		विनियोजन रकम	खर्च	बाँकी		
३९	अर्घाखाँची	१०००००	३३५२५	६६४७५	८	
४०	पाल्पा	२१०७३०	१५९१३०	५१६००	३०	
४१	गुल्मी	१७५०००	१२४३००	५०७००	४३	
४२	स्याङ्जा	२६५०००	१६३०४१	१०१९५९	४०	
४३	तनहुँ	१७५०००	२५०००	१५००००	३	
४४	गोरखा	२१००००	५५०००	१५५०००	१०	
४५	मनाङ	१७२१५०	०	१७२१५०	०	
४६	लमजुङ	१५३७००	९०३९९	६३३०१	५	
४७	कास्की	१७७००५।२५	११२५४५	६४४६०।२५	३६	
४८	पर्वत	१७५०००	६९८८५	१०५११५	१८	
४९	बाग्लुङ	२५००००	१७१०००	७९०००	२०	
५०	म्याग्दी	१७५०००	१४०८८०	३४१२०	२३०	
५१	मुस्ताङ	१७५०००	४०००	१७१०००	१	
५२	मुगु	३३१०००	१७५००	३१३५००	६	जिविसबाट १५६००० सहयोग
५३	डोल्पा	१०००००	१०००००	०	५	
५४	हुम्ला	१८६०००	६३७००	१२२३००	१९	
५५	जुम्ला	२५००००	२०१२००	४८८००	१६	
५६	कालिकोट	७५०००	०	७५०००	०	
५७	रुकुम	१७५०००	२६१००	१४८९००	५	
५८	रोल्पा	२०५०००	६९६६०	१३५३४०	८	
५९	प्युठान	१९६२४६	१०३०००	९३२४६	७	
६०	दाङ	२३६०००	७२५००	१६३५००	१२	
६१	सल्यान	१७५०००	८९५००	८५५००	६७	
६२	बाँके	४२५०००	२१४८००	२१०२००	१६	
६३	बर्दिया	१०१०३२	८९१४९	११८८३	१२	
६४	सुर्खेत	१७५०००	६२५००	११२५००	२३	
६५	जाजरकोट	१७५०००	७३५००	१०१५००	११	
६६	दैलेख	२२५०००	१४९०००	७६०००	१७	
६७	कैलाली	१२०००००	३९२७२	८०७२८	२१	
६८	डोटी	२१३६९६	६००००	१५३६९६	४९४	
६९	अछाम	४३७५००	१६६८००	२७०७००	४१	
७०	बाजुरा	१९५००६	३७०३०	१५७९७६	१०	
७१	बझाङ	५०००००	४४५००	४५५५००	११	
७२	दार्चुला	१७३५००	१२०००	१६१५००	१९	
७३	बैतडी	१७५०००	२२५००	१५२५००	२	
७४	डडेल्धुरा	१७५०००	६१५००	११३५००	२१	
७५	कञ्चनपुर	१७५०००	१२५३५०	४९६५०	२१	
	जम्मा	**१६२६७६७२**	**५९३२५८४**	**१०३३५०८८**	**२१४९**	

अनुसूची ११

जिल्लागत प्रगति अनुपात, २०७१/७२

सि.नं.	जिल्ला	भौतिक	वित्तीय	कैफियत
१	ताप्लेजुङ	९४.७८	९३.६९	
२	पाँचथर	९७.८३	९५.१३	
३	इलाम	९९.५२	९७.७१	
४	झापा	९७.४७	९४.७५	
५	संखुवासभा	९९.६७	९९.३९	
६	तेह्रथुम	९४.६१	९०.८२	
७	भोजपुर	९५.०५	९३.७१	
८	धनकुटा	१००	९३.८२	
९	सुनसरी	९९.७६	९४.७०	
१०	मोरङ	८९.९०	९०.०८	
११	सोलुखुम्बु	१००	१००	
१२	खोटाङ	१००	१००	
१३	उदयपुर	१००	१००	
१४	ओखलढुङ्गा	९८.१९	७७.६५	भवन निर्माणतर्फ खर्च कम भएको
१५	सप्तरी	९९.५६	९३.१०	
१६	सिराहा	९५.६९	९३.४६	
१७	धनुषा	९६.४९	९६.७८	
१८	महोत्तरी	९५.३४	९३.४९	
१९	सर्लाही	९२.४०	९०.५३	
२०	सिन्धुली	९६.७५	९६.६१	
२१	रामेछाप	९५.५९	९५.५४	
२२	दोलखा	८८.११	८६.६७	
२३	सिन्धुपाल्चोक	५६.४९	५५.१४	
२४	रसुवा	१००	१००	
२५	धादिङ	९७.६६	९४.४४	
२६	नुवाकोट	९४.३०	८९.४०	
२७	काठमाडौं	९१.७७	८९.८१	
२८	ललितपुर	१००	१००	
२९	भक्तपुर	९५.५०	९०.२५	
३०	काभ्रेपलाञ्चोक	९९.८१	९८.३५	
३१	मकवानपुर	९६.१५	९४.९३	
३२	रौतहट	९५.०८	८५.९२	
३३	बारा	९९.७७	९९.११	
३४	पर्सा	९९.१०	९९.१०	
३५	चितवन	१००	९९.९८	
३६	नवलपरासी	९९.७४	९६.४७	
३७	रुपन्देही	१००	७०.६१	

सि.नं.	जिल्ला	भौतिक	वित्तीय	कैफियत
३८	कपिलवस्तु	९५.२५	८९.८७	
३९	अर्घाखाँची	९८.९९	९६.७९	
४०	पाल्पा	९९.७८	७९.२५	
४१	गुल्मी	९९.२७	९८.०५	
४२	स्याङ्जा	१००	९९.९९	
४३	तनहुँ	९९.९८	४५.१३	
४४	गोरखा	१००	१००	
४५	मनाङ	९१.९८	८२.८६	
४६	लमजुङ	९९.३५	९९.३५	
४७	कास्की	९९.८१	९७.९२	
४८	पर्वत	९८.६०	९७.९१	
४९	बाग्लुङ	१००	१००	
५०	म्याग्दी	९८.७६	९३.९०	
५१	मुस्ताङ	९८.९२	९६.४२	
५२	मुगु	१००	९९.८९	
५३	डोल्पा	१००	१००	
५४	हुम्ला	९५.६५	९६.८८	
५५	जुम्ला	९९.८०	९७.६९	
५६	कालिकोट	१००	१००	
५७	रुकुम	९९.९६	९९.७१	
५८	रोल्पा	८४.१०	८४.१०	
५९	प्युठान	१००	९७.०८	
६०	दाङ	१००	९९.७१	
६१	सल्यान	८६.४८	८६.४८	
६२	बाँके	९८.५५	९८.९५	
६३	बर्दिया	१००	९६.३१	
६४	सुर्खेत	९५.८२	९४.४६	
६५	जाजरकोट	९९.१८	९९.६६	
६६	दैलेख	९४.९२	९७.८७	
६७	कैलाली	९७.६४	९७.६४	
६८	डोटी	८९.८२	९६.५०	
६९	अछाम	१००	१००	
७०	बाजुरा	९४.६६	९१.८९	
७१	बझाङ	९७.६५	९४.८९	
७२	दार्चुला	९७.३३	९४.४२	
७३	बैतडी	१००	९८.८४	
७४	डडेल्धुरा	९०.०५	८८.९४	
७५	कञ्चनपुर	९९.३८	९८.५०	

बेरुजु विवरण

क्र. सं.	कार्यालय	आ.ब. ०६९/७० सम्मको कूल बांकी बेरुजु	आ.ब. २०७१/७२ मा पछ्र्यौंट भएको बेरुजु रकम	आ.ब. २०६९/७० सम्मको पछ्र्यौंट भै बांकी रहेको बेरुजु रकम	२०७०/७१ को थप बेरुजु	२०७०/७१ सम्मको कुल बेरुजु	२०७२/७३ मा फछ्र्यौंट
१	ताप्लेजुङ्ग	१७०६४४२।८५	१६६४३८८।००	४२०५४।८५	५५५०००।००	५९७०५४।८५	
२	पांचथर	१४४८८२३।९५	८१२०२२।००	६३६८०१।९५	८०००।००	६४४८०१।९५	२३००००
३	ईलाम	१२४९७८४।७६	६२५०७।१२	११८७२७७।६४	१९०००।००	१२०६२७७।६४	
४	झापा	२०९९९०।५०	५८८९८।००	१५१०९२।५०	०।००	१५१०९२।५०	
५	संखुवासभा	१०२७०५९।१३	०।००	१०२७०५९।१३		१०२७०५९।१३	
६	तेन्हथुम	१२९०८।५०	३१२९।५०	९७७९।००		९७७९।००	
७	भोजपुर	६३५९७।४२	२८२५५।००	३५३४२।४२		३५३४२।४२	
८	धनकुटा	२०८२७०।४४	३०१७५।००	१७८०९५।४४	१७९३०००।००	१९७१०९५।४४	३८१०००
९	सुनसरी	४३६९२१।८०	१३५३३६।०५	३०१५८५।७५	१९२५०००।००	२२२६५८५।७५	
१०	मोरङ्ग	५१७२५८७।०८		५१७२५८७।०८	३४८९०००।००	८६६१५८७।०८	
११	सोलुखुम्बु	२१०९३४।६६	१११११७६।३३	९९७५८।३३		९९७५८।३३	
१२	ओखलढुङ्गा	३०७३७१५।५०	१९४२५७८।००	११३११३७।५०		११३११३७।५०	
१३	खोटाङ्ग	६४१९६३।५०	०।००	६४१९६३।५०		६४१९६३।५०	
१४	उदयपुर	१४३२४५९।९८	५३१३३६।७८	९०११२३।२०	२६०००।००	९२७१२३।२०	
१५	सिराहा	१५६८०६९।४७	७७८५२७।६६	७८९५४१।८१	१५००००।००	९३९५४१।८१	१५००००
१६	सप्तरी	४८३३७९।१०	२०४५०।००	४६२९२९।१०	१२८३०००।००	१७४५९२९।१०	९७८०००
१७	दोलखा	३४५०८८।२५	२६४२७७।००	८०८११।२५	१७०३०००।००	१७८३८११।२५	१०३०००
१८	रामेछाप	११३६६०४।६८	४३६५२७।६८	७०००७७।००		७०००७७।००	
१९	सिन्धुली	८७०३८१।५०	२११८२१।२५	६५८५६०।२५	३५००००।००	१००८५६०।२५	१००००
२०	सर्लाही	३७५००८१।४३	१७४०९१।००	३५७५९९०।४३	३१२०००।००	३८८७९९०।४३	
२१	धनुषा	१२६३०६६।२५	७१३७७५।७५	५४९२९०।५०	२३५९०००।००	२९०८२९०।५०	
२२	महोत्तरी	५१९३४२४।१३	३९५३८।२४	५१५३८८५।८९	२४३२०००।००	७५८५८८५।८९	
२३	रौतहट	१४६८७३६।१७	११४४६।५०	१४५७२८९।६७	२२३६०००।००	३६९३२८९।६७	
२४	बारा	४४४५५१७।८१	१७९७५४०।६६	२६४७९७७।१५	१८७०००।००	२८३४९७७।१५	

क्र. सं.	कार्यालय	आ.ब. ०६९/७० सम्मको कूल बांकी बेरुजु	आ.ब. २०७१/७२ मा पछ्र्यौंट भएको बेरुजु रकम	आ.ब. २०६९/७० सम्मको पछ्र्यौंट भै बांकी रहेको बेरुजु रकम	२०७०/७१ को थप बेरुजु	२०७०/७१ सम्मको कुल बेरुजु	२०७२/७३ मा फछ्र्यौंट
२५	पर्सा	७२१०१४७३३०	३४६५९५।७६	६८६३५५१।५४	८२२०००।००	७६८५५५१।५४	
२६	मकवानपुर	११५०००।००	०।००	११५०००।००	६७९०००।००	७९४०००।००	६७९०००
२७	चितवन	९२१७८६।४९	७९५२४७।४९	१२६५३९।००		१२६५३९।००	
२८	सिन्धुपाल्चोक	२०६२३०९।९१	२५०००।००	२०३७३०९।९१	४३४०००।००	२४७१३०९।९१	
२९	काभ्रे	१८०५४१७।१०	५९४५८१।२०	१२१०८३५।९०	३०४५०००।००	४२५५८३५।९०	९६००००
३०	रसुवा	३८७००।००	१८७००।००	२००००।००		२००००।००	
३१	नुवाकोट	४३८३५८।२३	१२९२७६८	४२५४३०।५५	१४००००।००	५६५४३०।५५	
३२	धादिङ्ग	२५३३६।६४	२५३३६।६४	०।००	३४७४०००।००	३४७४०००।००	
३३	काठमाडौं	५२६२७९७।१७	३९२००००।००	१३४२७९७।१७	९१७७०००।००	१०५१९७९७।१७	
३४	भक्तपुर	११२९०३७।०७	२३५०००।००	८९४०३७।०७	२७८३०००।००	३६७७०३७।०७	
३५	ललितपुर	१७२०९७।१५	२००००।००	१५२०९७।१५	७०५०००।००	८५७०९७।१५	
३६	मनाङ्ग	२९४५२६।६२	०।००	२९४५२६।६२	२२८०००।००	५२२५२६।६२	
३७	लम्जुङ्ग	३४९९७९।१४	३००००००।००	४९९७९।१४		४९९७९।१४	
३८	गोरखा	१००३६४८।६३	२९३३६४।८२	७१०२८३।८१	८००००।००	७९०२८३।८१	
३९	स्याङ्गजा	३५७६६२०।७१	३२६९१७७।८३	३०७४४२।८८		३०७४४२।८८	
४०	तनहुं	३४२२४०।००	३४२२४०।००	०।००	४९०३०००।००	४९०३०००।००	२६८४०००
४१	कास्की	०।००	०।००	०।००	१३२०००।००	१३२०००।००	
४२	मुस्ताङ्ग	०।००	०।००	०।००		०।००	
४३	म्याग्दी	१२५५४६७।९८	४७३११०।५०	७८२३५७।४८		७८२३५७।४८	
४४	बाग्लुङ्ग	०।००	०।००	०।००		०।००	
४५	पर्वत	१८७८८१।५९	३०८२९।९०	१५७०५१।६९		१५७०५१।६९	
४६	नवलपरासी	११६११९।५८	५६४१५।००	५९७०४।५८	१६२०००।००	२२१७०४।५८	
४७	रुपन्देही	०।००	०।००	०।००	१४००००।००	१४००००।००	
४८	अर्घाखांची	०।००	०।००	०।००		०।००	
४९	कपिलवस्तु	६८८७०९।८०	२११०।००	६८६५९९।८०	१३२००००।००	२००६५९९।८०	
५०	पाल्पा	१६८०२०६।१५	११९४२०६।१५	४८६०००।००	१४०००।००	५००००।००	
५१	गुल्मी	०।००	०।००	०।००		०।००	

क्र. सं.	कार्यालय	आ.ब. ०६९/७० सम्मको कूल बांकी बेरुजु	आ.ब. २०७१/७२ मा पछ्र्यौंट भएको बेरुजु रकम	आ.ब. २०६९/७० सम्मको पछ्र्यौंट भै बांकी रहेको बेरुजु रकम	२०७०/७१ को थप बेरुजु	२०७०/७१ सम्मको कुल बेरुजु	२०७२/७३ मा फछ्र्यौंट
५२	रुकुम	३३२२२१५।५०	२८९९०२२।६४	४२३१९२।८६	३९०००।००	४६२१९२।८६	४३१०००
५३	रोल्पा	१८००९।००	१४१५१।००	३८५८।००	६६६०००।००	६६९८५८।००	
५४	सल्यान	१४४५८५६।०३	५७०००।००	१३८८८५६।०३	७९००००।००	२१७८८५६।०३	
५५	प्युठान	३४६९१५८।४५	१६२६७१९।००	१८४२४३९।४५	११३८०००।००	२९८०४३९।४५	१३८००००
५६	दाङ्ग	७०५२३२।५०	५७२६६२।५०	१३२५७०।००		१३२५७०।००	
५७	दैलेख	२९१२८१३।६३	२०८९९।३८	२८९१९१४।२५	३३०००।००	२९२४९१४।२५	
५८	जाजरकोट	०।००	०।००	०।००		०।००	
५९	सुर्खेत	४०१९७२।०३	७८२६९।७७	३२३७०२।२६	२०१३०००।००	२३३६७०२।२६	
६०	बांके	१३१९४३७।७५	८९१५०४।००	४२७९३३।७५	३८८५०००।००	४३१२९३३।७५	२३०३०००
६१	बर्दिया	६५६७८६।४१	५३९२४५।३९	११७५४१।०२	२१७०००।००	३३४५४१।०२	
६२	हुम्ला	१४०२८०४।२९	१२०२२४४।००	२००५६०।२९		२००५६०।२९	
६३	जुम्ला	२०९९५५७।९५	४६१२।५०	२०९४९४५।४५	२६५९०००।००	४७५३९४५।४५	९७८०००
६४	मुगु	२२९८७४।००	०।००	२२९८७४।००	७७८०००।००	१००७८७४।००	
६५	कालिकोट	१९६६५४१।६८	०।००	१९६६५४१।६८	७८३०००।००	२७४९५४१।६८	१४०००
६६	डोल्पा	२३५७७८।५०	०।००	२३५७७८।५०		२३५७७८।५०	
६७	अछाम	७३४७०५।३५	२११४६।००	७१३५५९।३५		७१३५५९।३५	
६८	बझाङ्ग	१५०४२०४।३९	२५२७५०।००	१२५१४५४।३९		१२५१४५४।३९	
६९	बाजुरा	१५५७७४७।०९	६५२६९।५०	१४९२४७७।५९		१४९२४७७।५९	
७०	डोटी	४४०१८।७५	०।००	४४०१८।७५		४४०१८।७५	
७१	कैलाली	१२१९९७३।७१	२१९१३४।७१	१०००८३९।००		१०००८३९।००	६३००००
७२	दार्चुला	५९३०५।४५	०।००	५९३०५।४५		५९३०५।४५	
७३	डडेलधुरा	१२६३५१५।३१	९४०१६३।२१	३२३३५२।१०	२०००।००	३२५३५२।१०	१५९०
७४	बैतडी	६९८०४३।१५	२९४०५२।१५	४०३९९१।००		४०३९९१।००	
७५	कञ्चनपुर	१३७६२६८।५३	१२७१२८२।००	१०४९८६।५३	७००००।००	१७४९८६।५३	३६९०००
	जिल्ला जम्मा:	९४७४००१५।५७	३२७५२७६८।२४	६१९८७२४७।३३	६०१३८०००।००	१२२१२५२४७।३३	१२३७१५९०।००

अनुसूची १३

वार्षिक समीक्षा गोष्ठीको सार

आव २०७१/७२ मा महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरूबाट सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरूको बार्षिक समिक्षा गोष्ठी दुई चरणमा महिला तथा बालबालिका बिभागमा आयोजना गरी सम्पन्न भएको थियो ।

गोष्ठीका उद्देश्यहरू

- आ.व. २०७१/७२ मा महिला तथा बालबालिका कार्यालयबाट सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरूको समीक्षा गर्ने;
- कार्यक्रम सञ्चालनमा देखा परेका समस्याहरूको बारेमा छलफल तथा समाधानका उपायहरू पहिल्याउने;
- महिला तथा बालबालिका कार्यालयको कार्य सम्पादनसँग सम्बन्धित निर्देशिकाहरूमा संशोधन गर्नुपर्ने प्रावधानहरूको बारेमा राय संकलन गर्ने;

गोष्ठी सञ्चालन

पहिलो चरणको समीक्षा गोष्ठी २०७२, भाद्र २ -४ गते र दोस्रो चरणको समिक्षा गोष्ठि ०७२ भाद्र २३–२५ सम्म महिला तथा बालबालिका बिभागको सभाहलमा सञ्चालन भएको थियो । कार्यक्रमको उद्घाटन सम्बोधनमा माननीय महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्री श्री निलम के.सी.ज्यूबाट महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय बजेट तथा साधन/स्रोतका दृष्टिकोणबाट ओझेलमा परेको अवस्थालाई प्रकाश पार्दै मन्त्रालयको जिम्मेवारी र कार्यक्षेत्र विस्तृत रहेको कुरामा जोड दिनुभयो । उहाँले भूकम्पको महाविपत्तिका समयमा पनि यस मन्त्रालयअन्तर्गतका निकायहरूबाट सक्रिय भूमिका निभाएकोमा सबैलाई धन्यवाद दिदै महिलाहरूको समस्यालाई राज्यबाट नजरअन्दाज गरिएको भए तापनि यस्तो परिस्थितिमा सबैलाई समस्यासँग भागेर हैन प्रतिरोध गरेर अगाडि बढ्न आग्रह गर्नुभयो । महिला तथा बालबालिका कार्यालयको कामको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै महिला मन्त्रालय स्वयंलाई पनि दोस्रो दर्जाको मन्त्रालयको रूपमा व्यवहार गरिएको यथार्थताको चर्चा गर्नुभयो । बालश्रमको अन्त्य गर्न पहिले महिलामैत्री बनाउनुपर्ने कुरामा जोड दिदै महिलामैत्री बनाउनसके बालमैत्री स्वतः हुने विषयलाई प्रष्ट पार्नुभयो । जहाँ घाउ छ, त्यहाँ उपचार गर्नुपर्छ भन्दै गैससको नियमन गर्ने र विकृति ल्याउने गैससको नियन्त्रण गर्न थालिएको जानकारी गराउनु भयो । राष्ट्रिय महिला आयोगका माननीय अध्यक्ष श्री शेषचाँद ताराज्यूले जिल्लामा महिला तथा बालबालिका कार्यालयको भूमिका प्रशंसनीय रहेकोले धन्यवाद दिदै यी कार्यालयमा साधनश्रोतको अभाव रहेको कुरा औल्याउनु भयो । कार्यभारको आधारमा सुविधा कम भएको विषयतर्फ संकेत गर्दै उनीहरूलाई उत्प्रेरित गर्नु जरुरी रहेको र महिला हिंसाको नियन्त्रणमा समेत यी कार्यालयहरूको भूमिका अग्रपंतिमा रहेकोले कार्यालयलाई सशक्त र साधनसम्पन्न बनाउन सुझाउ दिनुभयो उद्घाटन समारोहका अध्यक्ष एवम् महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयका सचिव श्री धनबहादुर तामाङ्गज्यूले महिला तथा बालबालिकाका क्षेत्रमा हालसालै मात्र २ वटा ऐनहरू; कार्यस्थलमा हुने दुर्व्यवहार सम्बन्धी ऐन र बोक्सी विरुद्ध (कसुर तथा सजाय) ऐन जारी भएको जानकारी गराउँदै यस मन्त्रालय अन्तर्गत ७ वटा राष्ट्रिय कार्ययोजना कार्यन्वयनमा रहेको समेत बताउनु भयो । महिला संस्थाले गरेका कामहरू धेरै नै प्रशंसनीय भए तापनि प्रचार प्रसारको कमीले त्यसको महत्व नदेखिएको र समाजकल्याण परिषद्ले एकाङ्गीमा काम गरिरहेको विषयलाई इङ्गित गर्दै यसको परिचालन र कार्यावातावरण निर्माणमा मन्त्रालयको भूमिकालाई क्रियाशील बनाउनु पर्ने कुरामा जोड दिनुभयो । कार्यक्रमको कागजी प्रगतिभन्दा पनि वास्तविक उपलब्धि र प्रभावमा विशेष जोड दिनुपर्ने कुरा औल्याउन भयो

। यो मन्त्रालय सामाजिक विषय हेर्ने प्रकृतिको भएकाले सामाजिक खुशी कसरी प्राप्त गर्ने भन्नेतर्फ जोड दिन आग्रह गर्नुभयो । मन्त्रालयको कामलाई मानवशरीरसँग तुलना गर्दै एउटा निस्कृय हुँदा अर्कोले पनि काम नगर्ने कुरामा जोड दिनुभयो । १४०० जना कर्मचारी भएको कार्यालय भएपनि साधनश्रोत अझ न्यून रहेको बताउँदै हामीले देखाउने गरी काम गर्न सके स्रोत पनि आउनसक्ने विषय औल्याउनुभयो । ७५ वटै जिल्लामा महिला तथा बालबालिका कार्यालय हुनु हाम्रो सबल पक्ष भएकोले हाम्रो महत्वपूर्ण जिम्मेवारी सामाजिक खुसी ल्याउन केन्द्रित रहनुपर्ने जसको लागि लक्षित बर्ग र समुदायसँग सम्बाद गर्ने क्षमता, सीप हाम्रा कर्मचारीमा हुनुपर्ने बताउनुभयो । वहाँले लैङ्गिक समानताको चर्चा गर्दै समुचित अवसरको खाँचो भएकोले आरक्षणको जरुरी रहेको बताउनुभयो । समीक्षाको चर्चा गर्ने क्रममा plan, do and correct and act को भूमिका निभाउनु जरुरी भएको भन्दै यो मन्त्रालय विशेषज्ञ किसिमका कर्मचारीहरूले काम गर्ने मन्त्रालय भएको विषयमा जोड दिनुभयो ।

विभागका महानिर्देशक श्री केशवप्रसाद रेग्मीले महिला विकास कार्यक्रमको ३३ औँ वर्षको समीक्षा गर्न लागेको कुरा बताउँदै कार्यक्रमको उद्देश्यमाथि प्रकाश पार्नुभयो । त्रिभुवन विश्वविद्यालय आर्थिक तथा प्रशासनिक विकास अनुसन्धान केन्द्र (CEDA) को प्रतिवेदनको आधारमा नेपाली महिलाको आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरणका लागि २०३८ सालमा स्थानीय विकास मन्त्रालयअन्तर्गत रहने गरी महिला विकास कार्यक्रम सुरु भएको थियो । उहाँले जन्मदाको अपेक्षित औसत आयु, कुल प्रजनन दर, साक्षरता दर, निजामती सेवामा महिलाको सहभागिता, राजनीतिमा महिलाको सहभागिताजस्ता सूचकहरूमा भएको सुधारको अवस्थालाई तुलनात्मक रूपमा तथ्याङ्कसहित प्रस्तुत गर्नुभयो । यद्यपि, अझै पनि नेपाली समाजमा छोराको चाहना व्याप्त रहेको, लैङ्गिक हिंसाको दर घट्न नसकेको, शिशु मृत्युदर घटाउन नसकिएको वास्तविकतालाई उजागर गर्दै राष्ट्रिय विकासमा महिलाको योगदानलाई बढाउनु चुनौतीको रूपमा रहेको कुरा प्रष्ट पार्नुभयो । यसैगरी महिला विकास कार्यक्रमलाई महिला र सशक्तीकरणको आन्दोलनको रूपमा चर्चा गर्नु भयो र यसको ऐतिहासिकता, महिला विकास कार्यक्रमको रणनैतिकता, सामाजिक सम्बन्ध आदि बारे प्रष्ट पार्नुभयो । दशौं योजनाले लिएको गरिवी निवारणको रणनैतिकता, तेह्रौ योजनाको लक्ष, सहश्राब्दी विकास लक्षको अन्तिम वर्ष भएको र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूको मूल्याङ्कन गर्न पनि यो समीक्षा सान्दर्भिक र महत्वपूर्ण भएको बताउनुभयो । राष्ट्रव्यापी र विश्वव्यापी उद्देश्यसँग तालमेल हुनेगरी हाम्रो कार्यक्रमलाई कसरी सामिप्यता कायम गर्न सकिन्छ भन्ने हाम्रो उद्देश्य हुनुपर्ने भन्दै खर्च र कृयाकलाप अनुसार उपलब्धि हासिल भयो कि भएन आत्मसमीक्षा गर्दै आगामी दिनका लागि मार्गदर्शन प्राप्त गरी प्राथमिकता र सुधारका सूचिहरू पहिल्याउने कार्य पनि यस समिक्षाले गर्ने बताउनु भयो । यी सूचकहरूमा परिवर्तन ल्याउन आफ्नो भूमिका पुनरावलोकन गर्नु यस समीक्षा गोष्ठीको उद्देश्य रहेको कुरा बताउनु भयो ।

हालसम्म नेपालका ३२७६ गाविसमध्ये १७ गाविस छोडी सबैमा कार्यक्रम विस्तार भैसकेको र करीव १० लाख महिला कार्यक्रममा सम्मिलित भएको कुरा जानकारी गराउँदै योजना तर्जुमाको कार्य जिल्लाबाट प्राप्त गरी मन्त्रालयमार्फत राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालयमा प्रस्तुत गरी ती निकायहरूसँग छलफल गरी स्विकृत गरिने प्रक्रियासमेत उल्लेख गर्दै समीक्षाले कार्यक्रमको परिमाणात्मक रूपरेखा मात्र प्रस्तुत नगरी गुणात्मक रूपमा लक्ष्य हासिल गर्ने औचित्य साबित गर्ने मञ्चको रूपमा लिनपर्ने कुरा औल्याउनु भयो ।

उद्घाटन मन्तव्यको क्रममा राष्ट्रिय योजना आयोगका सहसचिव श्री बिष्णु प्रसाद नेपालले महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको दायरा फराकिलो भएको विषयलाई औंल्याउँदै यसको कार्यक्षेत्रको व्यापकता र विगतको अनुभवबाट सिकेर आगामी दिनमा फरक ढंगबाट अघि बढ्नुपर्ने सुझाउ दिनुभयो ।

उहाँले मन्त्रालयको एउटा कुनाबाट सुरु भएको यो कार्यालय आज गाउँ गाउँसम्म विस्तार भैसकेको हुँदा बजेटको सिमितताको बावजुद पनि सम्बन्धित मुद्धाहरूमा केन्द्रित भई कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता भएको औल्याउनु भयो । उहाँले महिला हिरूास कार्यक्रम मार्फत वितरण हुने अनुदानहरूको मापदण्ड बनाई वितरण गर्न जरुरी रहेको कुरा उल्लेख गर्नुभयो । मन्तव्यकै क्रममा अन्तरदेशीय धर्मपुत्र धर्मपुत्री व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष श्री महेन्द्रप्रसाद श्रेष्ठले महिला विकास कार्यक्रमलाई आजको अवस्थासम्म ल्याउनमा यस कार्यक्रमको सकारात्मक सोच र कर्मचारीको क्रियाशीलताको महत्वपूर्ण योगदान रहेको उल्लेख गर्दै महिला संस्थाहरूलाई दिने बीउपूँजी १ लाखबाट बढाएर ५ लाख पुऱ्याउन सके यस कार्यक्रममा थप सहयोग पुग्ने सुझाउ दिनु भयो । केन्द्रीय बालकल्याण समितिका अध्यक्ष श्री डिल्लीराम गिरीले महिला तथा बालबालिकाका समस्याहरू औंल्याउँदै मुलुकका सबै दिदी बहिनीहरूको गरिबी घटाउने उद्देश्यका साथ दत्तचित्त रहनुपर्ने बताउनु भयो । उहाँले कानुन र नियमले प्रतिनिधित्व गरिरहेको व्यक्तिले आफ्ना कार्यालयको इज्जत र प्रतिष्ठा बढाउन आफ्नो भूमिका र जिम्मेवारीलाई सक्रिय पार्दै अन्य निकायको सहयोग लिनु जरुरी रहेका कुरातर्फ समेत इङ्गित गर्नुभयो । महिला विकास कार्यक्रमको सफलतामा धन्यवाद दिदै समस्याहरूको खुला छलफल गर्ने, बहस गर्ने, नयाँ सोच नयाँ ढङ्गबाट यो अभियानलाई अघि बढाउनु जरुरी रहेको बताउनुभयो । महिला विकास अधिकृतहरूले गाउँगाउँमा रहेका महिला दिदी बहिनीको मुहारमा मैनले जस्तै उज्यालो छर्न आव्हान गर्दै बालबालिकाको र महिलाको सेवा गर्नु दायित्व रहेको कुरा बताउनु भयो । वहाँले महिलाको क्षेत्रमा मेघा परियोजना ल्याएर महिलाको यावत समस्याको निराकरणमा लाग्नु जरुरी रहेको र यसका लागि गैससलाई सरकारी दायरामा ल्याउनुपर्ने र यो कुरा नमान्नेलाई कारवाहीको भागी बनाउनुपर्ने विषयमा जोड दिनुभयो । बालबालिकाको मुद्दा (Issue) सिँगो देशकै मुद्दा भएकोले Cruss-Cutting Issue का रूपमा राख्नुपर्ने विषयमा जोड दिनुभयो ।

तत्पश्चात, विभागका निर्देशक श्री मोहनप्रसाद मरासिनीले विभागको निमन्त्रणालाई स्वीकार गरी वार्षिक समीक्षामा उपस्थित हुनुभएका माननीय मन्त्रीज्यू, श्रीमान् सचिवज्यू लगायतका सम्पूर्ण अतिथि वर्गलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो ।

जिल्लागत प्रस्तुति

प्रत्येक जिल्लाको प्रस्तुतिमा जिल्लाको तथ्याङ्कीय झलक लगायत वार्षिक कार्यक्रमको प्रगति अवस्था, लैङ्गिक हिंसाको स्थिति, सामाजिक सुरक्षाको अवस्था, बेरुजु सम्बन्धी विवरण, व्यवसायिक महिला समूहको विकास, साझा व्यवसायिक सेवाको लागि बहुउपयोगी अनुदान कार्यक्रम, जिल्लाको उत्कृष्ट अभ्यास, कार्यक्रम सञ्चालन गर्दाका समस्या, आगामी आवमा निरन्तरता दिनुपर्ने कार्यक्रम आदिलाई निर्धारित ढाँचामा समेटिएको थियो । प्रत्येक चरणको प्रस्तुति पछि सहभागीहरूलाई जिज्ञासा र छलफलको अवसर दिइएको थियो भने विभागका महानिर्देशकज्यूबाट निरन्तर रूपमा आवश्यक निर्देशन र विषयको गाम्भीर्यतालाई प्रष्ट्याउने कार्य समेत गरिएको थियो ।

पहिलो चरणको गोष्ठिमा रामेछाप, भक्तपुर, अछाम, गोरखा, झापा, ललितपुर, ताप्लेजुङ, संखुवासभा, कैलाली, चितवन, काठमाण्डौँ, पाल्पा, मुस्ताङ, सिन्धुली, धनकुटा, मोरङ, काभ्रे, खोटाङ, नुवाकोट, बाजुरा, नवलपरासी, ओखलढुंगा, धादिङ, डडेल्धुरा, सुनसरी, धनुषा, सप्तरी, दोलखा, पर्सा, दाङ, सिन्धुपाल्चोक, सुर्खेत, मुग, मनाङ, रसुवा, डोल्पा र जाजरकोट गरी जम्मा ३७ जिल्लाको सहभागिता रहेको थियो । गोष्ठिको दोश्रो चरणमा कास्की, लम्जुङ , बर्दिया, स्याङ्जा, मकवानपुर, इलाम, तनहुँ, बैतडी, अर्घाखाँची, कालीकोट, उदयपुर, रौतहट, सिराहा, रुकुम, भोजपुर, कन्चनपुर, हुम्ला, पर्वत, बाँके, पाँचथर, डोटी, तेह्रथुम, दैलेख, म्याग्दी, बारा, दार्चुला, सोलुखुम्बु,

बागलुङ, गुल्मी, सल्यान, महोत्तरी, जुम्ला, कपिलवस्तु, सर्लाही, रोल्पा, बझाङ, प्युठान गरी जम्मा ३८ जिल्लाको सहभागिता रहेको थियो । जिल्लागत प्रस्तुतीकरण पछि पछि टिप्पणी तथा छलफल भएको थियो भने बिभागका महानिर्देशकबाट प्रस्तुतिकरणबाट देखिएका बिषयहरूमा आवश्यक निर्देशन तथा उठेका जिज्ञासाहरूको निराकरण गर्ने कार्य भयो ।

यस पटकको वार्षिक समीक्षामा महिला विकास कार्यक्रमका सन्दर्भमा दुईवटा अलग/अलग विषयमा विज्ञहरूबाट कार्यपत्र प्रस्तुत गर्न लगाइ पृष्ठपोषण लिइएको थियो । यस अन्तर्गत पहिलो चरणको गोष्ठिमा पूर्व अर्थसचिव श्री रामेश्वर खनालज्यूको "महिला विकास कार्यक्रमको रणनीति पत्र सम्बन्धी कार्यपत्र" प्रस्तुतिकरण गर्नु भएको भयो । उहाँले महिलाको विषय Cross cutting Issue भएकाले यो हरेक मन्त्रालयको केन्द्र विन्दुमा पर्नुपर्ने तर Focal point को भूमिका भने यही मन्त्रालयले निभाउनु पर्ने कुरा प्रस्ट्याउँदै क्षमता अभिवृद्धि गर्ने, व्यवसायका विभिन्न विधामा समावेशीकरण गर्ने, MEDEP सँग समन्वय गर्ने जस्ता कार्यहरूमा जोड दिनुपर्ने कुरा औल्याउनु भयो । महिलाको अवस्थामा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन अवरोध न्यूनीकरणमा ध्यान दिदैं आधुनिक प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिने, वैकल्पिक उर्जामा ध्यान दिने, महिला छात्रावासको संख्या बढाउने, महिला मैत्री पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने, प्रसूति गृहहरू पर्याप्त संख्यामा स्थापना गर्ने, महिला मैत्री कार्यस्थलको मापदण्ड निर्धारण गर्ने जस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरामा सुझाव दिनुभयो ।

दोश्रो चरणको गोष्ठिमा गंगादत्त अवस्थीले Compliments to Women Development strategies विषयमा आफ्नो कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभयो । शुरुका दिनमा महिला विकास कार्यक्रम कस्तो थियो भन्ने संस्मरण गराउँदै यसले भोग्नु परेको पीडा, इतिहास, विकासमा महिला, महिला र विकास हुँदै लैङ्गिक विकास भएको कुरा बताउनुभयो । महिलाहरूको सामाजिक आर्थिक पक्षको कुरा गर्दै बढी कर्मचारीमुखी हुन नहुन धारणा राख्नुभयो । स्वावलम्बन कोष कसरी बढाउन सकिन्छ भन्ने कुरा गर्दै कल्याणकारी धारबाट कसरी बढी अधिकारमुखी बनाउन सकिन्छ भन्ने विषयमा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नुभयो । लक्षित वर्ग – २० वर्षभन्दा माथिका महिला मात्र किन आए ? विपन्न र एस.एल.सी पास नभएका महिला मात्र किन आए ? वास्तवमा ५१ प्रतिशत महिला रहेको हाम्रो मुलुकमा यी सबै विषयमाथि पुनरविचार गर्नु वाञ्छनीय हुन आउँछ । यसका तीन वटा पक्ष र १७ वटा रणनीतिहरू पनि छन् । यद्यपी रणनीतिले सबै क्षेत्रलाई समेट्न सकेको छैन । सूचकहरू छन् तर मापनयोग्य सूचकहरू तय हुन सकेका छैनन् । सूचकले प्रत्येक Component लाई मापन गर्न सक्नुपर्छ । कार्यक्रममा सबैखाले महिलाको सहभागिता कसरी गराउने र संस्थाहरूको दीगोपना बारे के गर्न सकिन्छ समीक्षा हुनु आवश्यक छ । अर्को कुरा गुणस्तरीयता कसरी सुनिश्चित गर्ने भन्ने विषयमा बिशेष ध्यान दिनुपर्ने बिचार राख्नुभयो ।

दुबै चरणको समीक्षामा सहभागी जिल्लालाई क, ख ग र घ गरी ४ वटा समूहमा विभाजन गरी महिला विकास कार्यक्रमको रणनीतिपत्रमा परिमार्जन गर्नुपर्ने पक्षहरू, महिला तथा वालवालिका कार्यालयको कार्यसम्पादनसँग सम्वन्धित निर्देशिकाहरूमा संसोधन गर्नुपर्ने प्रावधानहरू) महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसाको रोकथाम एवं प्रभावितको संरक्षणमा विभिन्न निकाय, गैसस, सामुदायिक संस्थाहरूको भूमिका, सहकार्य र समन्वय स्थापनामा गर्नुपर्ने पहलहरू र महिला विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनका साथै महिला तथा बालबालिका कार्यालयले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यहरूमा रहेका समस्या र समाधानका प्रस्तावहरू विषयहरूमा समूह कार्य सम्पन्न गरियो सो पश्चात प्रत्येक समूहको प्रस्तुति समेत भएको थियो ।

गोष्ठीको समापन समारोहमा महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयका सचिव श्री धनबहादुर तामाङ्गज्यूबाट उठेका विषयहरूलाई सम्बोधन गर्दै समस्या भएको ठाउँमा नै काम गर्नु जरुरी भएको र InformationTechnology को प्रयोग व्यापक रूपमा गर्नुपर्ने विषयमा जोड दिदैं समीक्षाका सबै सहभागी लगायत विभागको Team लाई धन्यवाद दिनु भयो ।

मन्त्रालयका सहसचिव श्री राधिका अर्यालले वार्षिक समीक्षाको महत्व एवम् जिल्लास्तरमा महिला तथा बालबालिका कार्यालयले खेलेको भूमिकाको प्रशंसा गर्दै विभिन्न सवालहरूमाथि प्रकाश पार्नुभयो । उहाँले जिल्लास्थित विभिन्न कोष जस्तै- एकल महिला सुरक्षा कोष, लैंगिक हिंसा निवारण कोष, आपतकालीन बालउद्धार कोष, पुनस्थापना कोष आदिको सञ्चालन एवम् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयमा जानकारी गराउनु भयो । हालै जारी भएका नयाँ ऐन नियमहरू कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन गर्ने, जिल्लामा हालै पदस्थापना भएर जानुभएका बाल संरक्षण अधिकृत र बाल संरक्षण निरीक्षकहरूलाई कार्य जिम्मेवारी दिई काममा लगाउने जस्ता समसामयिक विषयमा निर्देशन दिनुभयो । विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको विषयमा उल्लेख गर्दै Beijing Platform for Action मा उल्लेखित प्राथमिकताका क्षेत्रहरू जस्तैः महिला र वातावरण, महिला र सञ्चार, आदि विषयलाई समेत कार्ययोजनामा समेट्नु पर्ने विषयमा जोड दिनुभयो ।

प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालयका प्रतिनिधिले जिल्लामा बसेर सीमित स्रोत साधनका बाबजुद पनि कुल जनसंख्याको ८०% भन्दा बढीलाई सेवा उपलब्ध गराउनु सराहनीय कार्य भएकोले यसलाई कम आकलन गर्न नमिल्ने, आफ्नो कार्यालय कमजोर भन्ने मानसिकताबाट मुक्त भएर सबै निकायलाई परिचालन गरी समन्वय गर्ने अनुगमन गर्ने र निर्देशन दिने कार्य गर्नुपर्ने धारणा राख्नुभयो । पैसा खर्च गरेर मात्र प्रगति नहुने र कार्यक्रमको उद्देश्य, नतिजा र उपलब्धिको विश्लेषण गर्नु आवश्यक रहेको साथै प्रधानमन्त्री कार्यालयमा अपाङ्गता सम्बन्धी राष्ट्रिय सल्लाहकार निर्देशक समिति रहेको जुन संयन्त्र जिल्लास्तरमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा रहेको तर उक्त समितिसँग समन्वय गरी काम गरेको बिषयपनि प्रस्तुतिमा समेटिनु पर्ने बिचार ब्यक्त गर्नुभयो । जिल्लाका कार्यक्रममा पशुपालन र तरकारी खेतीमा बढी जोड दिएको देखिएकोमा आवश्यकताका आधारमा तालिम दिनुपर्ने, कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा स्थानीय महिलाको आवश्यकतालाई विश्लेषण गर्नु पर्ने र भूकम्प पश्चात लैङ्गिक हिंसाको घटना धेरै भएको तर त्यो तथ्याङ्क प्रस्तुतिकरणमा आएको भए राम्रो हुने धारणा राख्नुभयो ।

राष्ट्रिय योजना आयोगका सहसचिव श्री विष्णुप्रसाद नेपालले जिल्लामा बाँडेको पैसाको मापदण्ड खोज्दै सिंहदरबारमा पहुँच पुगेको ब्यक्तिले मात्र त्यो हैसियत राख्ने हुँदा यो विषयलाई गम्भिरताका साथ लिन पर्ने र राज्यले दिएको सुविधा मैले पाइन भन्न सक्ने क्षमतावान नागरिक बनाउनुपर्ने, हाम्रा कार्यहरू लैङ्गिक मैत्री, जेष्ठनागरिक मैत्री, अपाङ्गमैत्री भयो भएन भन्ने कुरा हेर्न आग्रह गर्नुभयो ।श्रोतसाधन सम्पन्न कार्यालय बनाउन खोज्दाखोज्दै पनि नसकिएको सत्यतालाई उजागर गदै महिला विकास कार्यक्रमको तेश्रो पक्ष मूल्याङ्कन हुन लागेकोमा यसको प्रशंसासमेत गर्नुभयो । यसैगरी तेह्रौं योजनाको नतिजा खाकामा प्रत्येक वर्षको लक्ष्य तोकिएको छ,, सोही लक्ष्य अनुसार कार्ययोजना बनाएर कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने, निष्क्रिय संस्था बढिरहेको देख्दा सहकारिता राम्ररी बुझाउन नसकेको वा आफ्नै कमजोरी हो कि त्यस विषयमा आत्मआलोचना गर्नु आवश्यक रहेको बिचार ब्यक्त गर्नुभयो । हस्तक्षेपको खर्चले महिलाहरूको आर्थिक उपार्जन, मानव विकास सूचक एवम् जीवनस्तर परिवर्तनमा योगदान पुऱ्याए नपुऱ्याएको सुनिश्चित गर्नु आवश्यक रहेको र अनुगमनका सन्दर्भमा जिल्लाबाटै बस्ती बस्तीमा आफैं गएर अनुगमन गर्नुपर्ने र बस्तीस्तरमै सचेतनाको कार्यक्रम राख्नु पर्ने बिषयमा जोड दिनुभयो ।

सहभागीको तर्फबाट बालसंरक्षण अधिकृत श्री सुरेश भुसालले बाल संरक्षण अधिकृतको पद नयाँ भएकाले कार्यविवरण नहुँदा कामका बारेमा अन्यौल भएको र नयाँ पद भएकाले कर्मचारीको लागि अभिमुखीकरण भएमा कार्यगर्न सजिलो हुने र लामो समय कार्य अन्योलता भएमा कार्यगर्ने उत्साह समेत हराएर जाने हुदाँ त्यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने धारणा राख्नु भएको थियो ।

समापन समारोहमा विभागका महानिर्देशक श्री केशवप्रसाद रेग्मीले समग्रमा विभागसँग गरेका अपेक्षामा विभागका तर्फबाट सक्दो प्रयास गरिने र निराश नबनाउने आश्वासन दिनुभयो । यसका साथै जिल्लामा कार्यरत कर्मचारीबाट विभागले समेत ठूलो अपेक्षा गरेको र उक्त अपेक्षा जिल्लाका कर्मचारीबाट पुरा हुने विश्वास प्रकट गर्नुभयो ।

बार्षिक समिक्षा कार्यक्रममा जिल्लाबाट प्रमुख महिला अधिकृत, महिला विकास अधिकृत, बाल संरक्षण अधिकृत को सहभागीता थियो । यसैगरी मन्त्रालयका सह सचिवज्यूहरू श्री नारायण प्रसाद काफ्ले र श्री राधिका अर्याल लगायतका शाखा प्रमुखहरू, प्रधामन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय र प्रहरी प्रधान कार्यालय महिला तथा बालबालिका सेवा निर्देशनालयका प्रतिनिधिहरू, केन्द्रीय बाल कल्याण समितीका अध्यक्ष श्री डिल्लीराज गिरी, अन्तरदेशीय धर्मपुत्र धर्मपुत्री विकास समितीका अध्यक्ष श्री महेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ, युनिसेफका प्रतिनीधि र बिभागका महानिर्देशक, निर्दशक र अन्य कर्मचारीहरूको उपस्थिती रहेको थियो ।

कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा आइपरेका समस्याहरू

समिक्षा गोष्ठिको अवसरमा सहभागीबाट देहायका मुद्धालाई समस्याका रूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

- निर्देशिकाहरू तथा कार्य संचालन मार्गदर्शन समयानुकुल परिमार्जन नहुनु,
- दरबन्दि अनुसार कर्मचारीहरू नहुनु,
- भौतिक पूर्वाधार नहुनु,
- कार्यक्षेत्र अनुसार श्रोत र साधनको कमी,
- कर्मचारीहरू नियुक्तिदेखि अवकाश सम्म एउटै जिल्लामा रहनु,
- कार्य विवरणको अभाव,
- स्थानीयस्तरमा कार्यक्रमहरूमा दोहोरोपना र प्रतिस्पर्धा,
- केन्द्रियस्तरमा समन्वयको अभाव,
- कार्यालयको संरचना र कार्यक्षेत्र स्पष्ट नभएको,
- कार्यालयमा पालोपहरा र कार्यालय सहयोगीको थप ब्यबस्था नभएको,
- समय र कार्यक्रमको परिवर्तित रूप अनुसार कर्मचारीहरूबाट काम गर्न नसक्नु,
- केन्द्रस्तरबाट अनुगमनको कमी,
- निष्पक्ष मूल्याङ्कनको अभाव,
- निरन्तरतामा क्रमभंग हुन नसक्नु,
- समाजकल्याणको कार्यबोझले महिला सशक्तीकरण कार्यक्रम ओझेलमा परेको,
- कार्यालयको अत्यधिक कार्यबोझ,
- सेवा केन्द्र नहुनु, भएकोमा पनि क्षेत्र तोकिएकोले समस्या हुनु,
- नया प्रविधि नभित्रिनु,

- सहकारी संस्थाहरूलाई पर्याप्त कार्यक्रम नहुनु,
- पुराना बेरुजु फछ्र्यौट गर्ने आधार नहुनु,
- साझेदारीको अवधारणा केन्द्रमा नै विकास हुन नसक्नु,

समाधानका उपायहरू :

- निर्देशिकाहरू तथा कार्य संचालन मार्गदर्शन समयानुकुल परिमार्जन हुनु पर्ने
- दरबन्दि अनुसार कर्मचारीहरू हुन पर्ने
- भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था हुनु पर्ने
- कार्यक्षेत्र अनुसार श्रोत र साधनको व्यवस्था हुनुपर्ने
- कार्य विवरण तयार गरी तुरुन्त जिल्लामा पठाइनु पर्ने
- केन्द्रिय स्तरबाट नै नीतिगत निर्णय हुनुपर्ने
- बिभागबाट स्पष्ट मार्गदर्शन हुनुपर्ने
- दरबन्दि र श्रोतको ब्यबस्था गरिनु पर्ने
- समयानुसार कर्मचारीको क्षमता अभिबृद्धि र उच्च मनोबल कायम गर्नु पर्ने
- श्रोत साधनको ब्यबस्था र केन्द्रबाट निरन्तर अनुगमन हुनुपर्ने
- काम गर्ने र नगर्नेको निष्पक्ष मूल्याङ्कन हुनुपर्ने
- नयाँ नयाँ कार्यक्रम समाबेश गरिनुपर्ने
- महिला हिरूास कार्यक्रम हेर्ने कर्मचारी बाहेक थप कर्मचारीको ब्यबस्था हुनुपर्ने
- सबै जिल्लामा सेवा केन्द्रको ब्यबस्था हुनुपर्ने
- गैसस अनुदानको कार्यक्रमहरूमा जिल्लालाई जानकारी हुनुपर्ने र केन्द्रमा पेश गरेका प्रस्तावनाहरूको फोटोकपीहरू जिल्लामा समेत पठाईनु पर्ने
- महिला सहकारी संस्थालाई प्रदान गरिने अनुदान निसर्त हुनुपर्ने

सहभागिहरूले उठाएका बिषयहरू र जिल्लागत प्रस्तुतीकरणमा बिभागका महानिर्देशकबाट जिज्ञासाको सम्बोधन

- समूह समितिको सक्रियता सम्बन्धमा निष्क्रिय समूह तथा पूर्ण बैठक नबस्ने अवस्थाका समितिहरूलाई सक्रिय बनाउन तर्फ प्राथमिकता दिने ।
- निगरानी समूहलाई आधारभूत प्रशिक्षण दिनुपर्ने कुरामा जोड ।
- तालिमको मात्र माग बढी भएकोमा तालिम मात्र हरेक समस्याको समाधान नभएको र वास्तविक समस्या विश्लेषण गर्न जोड दिनुपर्ने ।
- व्यवसायिक महिला समूहको सम्बन्धमा जिल्लागत रूपमा प्राथमिकता दिएर छलफल, अध्ययन, विश्लेषण गरी उदाहरणीय व्यवसाय प्रवर्द्धनमा जोड दिनुपर्ने ।
- सेवा केन्द्रको सञ्चालन सम्बन्धमा सामुदायिक सेवा केन्द्र सञ्चालनका लागि प्राथमिकता दिनुपर्ने तर जिल्ला सेवा केन्द्र सञ्चालनका लागि अन्य गैरसरकारी संस्थासँग समन्वय तथा सहकार्य गर्न सकिने ।
- कार्यक्षेत्रमा नगरपालिका नपरे तापनि हालै नगरपालिकामा गाभिएका गाविसका हकमा कार्यक्षेत्र कायम राखी काम गर्ने ।
- भूकम्प प्रभावित जिल्लाको हकमा केन्द्रको कार्यक्रमबाट केही कार्यक्रम थपिएको जानकारी ।

- कर्मचारीको वृत्ति विकास, क्षमता विकास, तालिम, प्रशिक्षणका Exposure Visit आदिका लागि DFID लगायतका साझेदार निकायसँग समन्वय भैरहेको ।
- चालुकोषको निम्ति सम्बन्धित शाखाले नै अध्ययन गरिरहेको, आवश्यकता अनुसार निर्देशिकामा संसोधन हुने ।
- बाल संरक्षण अधिकृतको कार्यविवरण तयारी अन्तिम चरणमा पुगिसकेको, जिल्लामा सवारी साधनको लागि DFID सँग छलफल भैरहेको, बालसंरक्षण अधिकृतको तालिमको लागि पहल भैरहेको र प्रमुख मविअ र मविअको समेत कार्यविवरण तयार भैसकेको ।
- संस्था मर्जर गर्ने सम्बन्धमा, तत्काल यसको आवश्यकता र प्राथमिकता नभएको हुँदा महिला संस्थाहरूको मर्ज भएमा व्यवसायिकता हराउन सक्ने ।
- सहकारिताको ढाँचामा परिवर्तन गर्ने विषयमा सहकारिताको पद्धतिबाट छिटो सशक्तीकरण भएको पाइएकोले अहिले नै ढाँचामा परिवर्तन गरिहाल्नुपर्ने स्थिति नभएको र हालको समस्यालाई नियमन गरी सुधार गरिनुपर्ने ।
- सहकारिता सम्बन्धी निर्देशिका तयार भैरहेको, सहकारी विभाग र महिला तथा बालबालिका विभागको सहकार्यमा संस्था दर्ता, बचत एकीकरण जस्ता विषयलाई व्यवस्थित गर्न नमूना विधेयक तयार भैरहेको हुँदा हालको अवस्थामा सहकारिताको ढाँचामा Rethinking गर्नु आवश्यक नभएको ।
- जिल्लामा लैङ्गिक हिंसा एवम् बालबालिका सम्बन्धी घटनाहरू बढ्दै गइरहेको सन्दर्भमा, यस क्षेत्रमा निगरानी समूह तथा समितिको परिचालन गरी सामुदायलाई नै जागृत बनाई नियन्त्रण हुनुपर्ने ।
- मूलप्रवाहीकरण सम्पर्क निकाय सेवा अन्तर्गत कृषि विकास, पशु सेवा विकास, घरेलु तथा साना उद्योग जस्ता कार्यालयहरूसँग साझेदारी बढेको अवस्थामा यस्तो साझेदारीमा हाम्रै समूह, समितिको संरचनागत प्राथमिकतामा रहनु पर्ने ।
- प्रत्येक/हरेक अनुदानका कार्यक्रम (जस्तै: बालबालिकाको, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता आदि) मा महिला तथा बालबालिका कार्यालयको Visibility कायम/सुनिश्चित हुनुपर्ने ।
- चालुकोषको हिनामिनाको विषयमा रकम मिनाह गर्न नमिल्ने र यस्तोमा आर्थिक अनुशासनहीनताको कानुन बमोजिम कारबाही अघि बढाउनु पर्ने र कारबाही अघि बढाउँदा समेत बेरुजूलाई असूल गर्न सकिएन भने यस्तो अवस्थामा मात्र मिनाह हुन सक्ने ।
- विभागमा पठाएका समस्याको सम्बोधन भएन भन्ने गुनासाको सन्दर्भमा, विभागबाट जिल्लाका हरेक मुद्धा सम्बोधन हुने गरेको तर कुनै समस्या विभागबाट मात्र नटुगिंने भएकाले समय लाग्न सक्ने, साथै आगामी दिनमा पनि जिल्लाबाट आएका गुनासा, समस्या र मुद्धाहरूलाई छिटो भन्दा छिटो प्राथमिकताका साथ सम्बोधन गरिने ।
- विभागको अनुगमन भएन भन्ने विषयमा, यस वर्षमा ३५ जिल्लामा अनुगमन गर्ने कार्ययोजना रहेको र अनुगमनका लागि विस्तृत मार्गदर्शन पनि बनी सकेको ।
- कार्यालयलाई सूचना सम्पन्न कार्यालयको रूपमा विकास गर्न अभिलेखीकरण, विवरण राख्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने र सहजकर्ताको डायरी, सहजकर्ता फाइलको प्रचलन ल्याई Institutional memory रूपमा बढावा दिनुपर्ने ।
- जिल्लामा काम गर्दा संस्थागत विकास, आर्थिक सशक्तीकरण लगायतका प्राथमिकता अनुसार गैर सरकारी संस्थाहरूसँग साझेदारीमा काम गर्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो काम गर्दा गैरसरकारी संस्थासँग आफैं

सिधै सम्झौता नगर्न र केन्द्रबाट सम्झौता भएर गएका कार्यक्रमको कार्यन्वयन पनि विभाग र जिल्लाको निरन्तर सञ्चार तथा सहकार्यमात्र गर्नुपर्ने ।

- कार्यालयका भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धी समस्याहरू जस्तै घरभाडा, कोठा, फनिर्चर आदिलाई सम्बोधन गर्ने क्रममा जिल्लाबाट माग गरे अनुसार बजेट विनियोजन भएको गर्ने गरिएको, अझै समस्या भएमा समाधान गर्न प्राथमिकता दिइने ।
- मानव बेचविखन, बालविवाह एवम् बालबालिकामा हुने दुर्व्यवहार नियन्त्रणका सम्वन्धमा समुदायका सदस्यहरूलाई जिम्मेबार बनाई संस्थाको नेतृत्वमा कार्ययोजना बनाएर अघि बढ्नु पर्ने ।
- कार्यालयहरूमा बेरुजुले कार्यालयको सम्पूर्ण प्रगतिलाई ओझेलमा पार्ने भएकाले अहिले बेरुजुको समस्या समाधान गर्न महालेखा नियन्त्रयण कार्यालयबाट जिल्लाहरूमा विशेष टोली गएको हुँदा बेरुजुलाई गम्भीरतापूर्वक लिई आफ्ना कार्यालयका नाममा रहेका बेरुजु फछ्र्यौट गर्न उच्च प्राथमिकता दिने ।
- कैरन कुनै व्यक्तिको मात्र नभएर समूह, समिति वा कार्यक्रमकै पनि हुनसक्ने ।
- जिल्लामा कार्यबोझको कुरा गर्दा सबैतिर आफैं पुग्न पर्ने मानसिकता त्यागी जिल्लामा विद्यमान संयन्त्रहरू जस्तै कानुनी सेवा समिति, सेवा केन्द्र, मविअ, बाल संरक्षण अधिकृत र बाल अधिकार अधिकृत सबैलाई समावेश गराई रचनात्मक कार्य गर्ने
- रणनीति पत्र एक प्राविधिक अभ्यास भएकोले आफूलाई चित्त नबुझेको अवस्था हुन सक्ने यस्तो अवस्थामा प्रयास गर्दै जाने र सिक्दै जाने ।
- कर्मचारीहरूको सरुवा सम्बन्धमा सम्बोधन गर्दै विभिन्न क्षेत्रमा कर्मचारीको सरुवा गर्नु वा स्थानान्तरण गर्नु जरुरी भएको भन्दै स्थानान्तरणबाट ज्ञानको हस्तान्तरण समेत हुने ।
- हिंसामा परेका महिलाका लागि आफैँ कागज नबनाउने तर न्यायको पहुँचका लागि आवश्यक सहयोग जस्तै सहायता खर्च दिने, निवेदन लेखिदिने जस्ता काम गर्ने ।
- सम्पर्क निकायको रूपमा भूमिका खेल्ने हाम्रो प्रमुख काम हो । त्यसैले संरक्षण क्षेत्रको काम भन्दा लैङ्गिकताको विषय जान्नु आवश्यक छ ।
- जिल्ला सेवा केन्द्रको विषय महत्वपूर्ण छ, सामूदायिक सेवा झनै महत्वपूर्ण छ ।
- व्यवसायिक समूह विकास गर्ने सिलसिलामा प्रशस्त कार्य क्षेत्र वा सहभागिता अवलोकन गर्नु जरुरी हुन्छ ।
- साझा व्यवसाय सेवा भन्नाले व्यवसाय बढ्दै जाँदा व्यवसाय विस्तार गर्ने क्रममा के अड्को पऱ्यो त्यो फुकुवा गर्न वा सुविधा नै साझा व्यवसाय हो ।
- दुई-दुई समूह हुनुलाई महिलाका लागि अवसर सम्झनुर्ने, यताउता जाने कुरालाई पनि मुख्य बिषय बनाउनु जरुरी विषय होइन किनकी छनोट गर्नु पनि सशक्तीकरण हो । वास्तवमा समूह नै साथीको वृत र व्यक्तिको पहिचान हो ।
- मार्गदर्शन कार्यालयमा अध्ययन गर्ने छलफल गर्ने र पृष्ठपोषण दिने विषयमा जोड दिँदै विभागसँगको सम्पर्क र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउन जोड दिने ।
- वृत्ति विकास योजनाका विषयमा विविध सेवाको विषयलाई माथि लैजान निर्णय भैसकेको जानकारी गराउँदै प्रसस्त व्यक्तिव विकास र ज्ञानको अवसर दिने प्रयासमा विभाग रहेको ।
- कैरन अध्ययन र विश्लेषण इकाइ फरकफरक विषय हुन भन्दै यस विषयमा विविधता ल्याउनु पर्ने र संख्यात्मक प्रशिक्षण भन्दा तुलनात्मक वा गुणात्मक प्रशिक्षण दिनु आवश्यक हुने ।
- भत्ताको व्यवस्थाको विषयमा हामिले कार्यक्रमको आवश्यकता बोध गराउन नसकेको होकी कार्यक्रमको उपयोगिता सुरुमै बुझाउन सक्नुपर्ने ।

- स्रोत पुस्तक तयार भइरहेको यसलाई तालिम सामग्रीको रूपमा प्रयोग गर्ने र वेबसाइटमा समेत राखिने ।
- साझेदारी गर्दा हाम्रो सशक्तीकरण हुने गरी गर्नुपर्ने, विपन्न महिलाको हित हुन्छ भने मात्र साझेदारी गर्ने ।
- करिब ५२ लाखको संख्यामा रहेका विपन्न महिलाको यो संस्था भएकाले उनीहरू आफ्नो सशक्तीकरणका लागि आफैँ काम गर्ने भएकाले यो संस्थागत फाँट नै बालसंरक्षणको छहारी, अपाङ्गता अधिकारको प्रवर्धन हो यसलाई समूदायको ऐनाको रूपमा लिनुपर्ने ।
- हरेक ब्यक्तिले आफ्नो निर्णय गर्न सक्ने, नेतृत्व हस्तान्तरण भएपछि विकास हुने भएकाले लैङ्गिक मानचित्रअनुसारको संस्था बनाउन जरुरी रहेको ।

महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयका सहसचिव श्री राधिका अर्यालबाट सहभागिहृरूले उठाएका जिज्ञासाको सम्वोधन

- लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष पीडित प्रभावित सबैलाई दिनुपर्छ तर त्यहाँ लैङ्गिक हिंसा भएको हुनुपर्ने ।
- बालउद्धार कोषबाट बालबालिकालाई सहयोग गर्दा एउटै कोषमा पटकपटक सहयोग दिन मिल्दैन । यस्तो अवस्थाका बालबालिकाको लागि वैकल्पिक स्याहार वा पारिवारिक सहयोग खोज्नुपर्ने ।
- जो आर्थिक रूपमा विपन्न छन्, एकल पनि छन्, वैकल्या समेत यसमा पर्दछन्, यस प्रकारका महिलालाई एकल महिला कोषबाट सहयोग दिनुपर्ने ।
- कार्यक्रम जिल्लाले नै दिने हो, केन्द्रले होइन, सबै कार्यक्रम मागमा आधारित हुनुपर्ने ।

महिला,बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालयका सहसचिव श्री शंकरप्रसाद पाठकबाट सहभागिअरूले उठाएका जिज्ञासाको सम्बोधन

- आवास तथा पुनःस्थापनागृहका बारेमा जानकारी गराउँदै नीतिको अस्पष्ट बुँदाहरूमाथि छलफल गरिएको ।
- सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि अनुदान निर्देशिकाको महत्वपूर्ण बुँदाहरूमाथि छलफल गर्दै बालकल्याण सम्बन्धि र जेष्ठनागरिक सम्बन्धि कार्यक्रममा प्रतिस्पर्धा हुन थाल्यो । यसलाई रोक्न ती संस्थाहरूलाई सुचिकृत गर्नु आवश्यक रहेको ।
- अपाङ्गता परिचयपत्रको अस्पष्टता बारे सोधखोज गर्दै अपाङ्गता परिचयपत्रका कारण अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोगसम्म जाने अवस्था सृजना भएकाले यसमा बढी सजग रहनुपर्ने ।

महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजु सम्वन्धमा सहभागिहरूले उठाएका जिज्ञासाको सम्वोधन

- बेरुजु आउनुका कारणहरू – बीउ पूँजी कोष (जिम्मेवारी व्यवस्थित तवरले नसारेकोले)
- मन्त्रालयबाट संस्थाहरू तोकेर निकासा जाने ती संस्थाहरूको अनुगमन नभएकोले लेखापरीक्षण नभएको देखिन्छ ।
- पेस्की लिने, पेस्की समयमै फछ्र्योट नगर्ने जस्ता कार्यले बेरुजु बढाएको, थोरै ध्यान दिए मात्र बेरुजु तुरुन्तै हटेर जाने
- अनुगमन गर्ने र त्यसको प्रतिवेदन बुझाउने, रेकर्ड राख्नेगर्नुपर्ने ।
- लेखा प्रमुख र कार्यालय प्रमुख मिलेर अनियमितता कम गर्न र बेरुजुको घनत्व कम गर्न प्रयास गर्न सकिने ।
- बेरुजुको कुरा अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोगमा पुगिसकेको अवस्थामा कारवाही टुङ्गिएपछि मात्र महालेखापरीक्षकले काम गर्न सक्ने ।
- सामाजिक परिचालिकालाई दिने रकम प्रोत्साहन भत्ता हो, जुन स्वास्थ्य क्षेत्रमा पनि दिने गरिन्छ । यसका लागि एक प्रतिशत कर कट्टा गरे पुग्ने ।

अनुसूचि-१४.क

महिला तथा बालबालिका विभाग संगठन संरचनामा कार्यरत कर्मचारीहरू

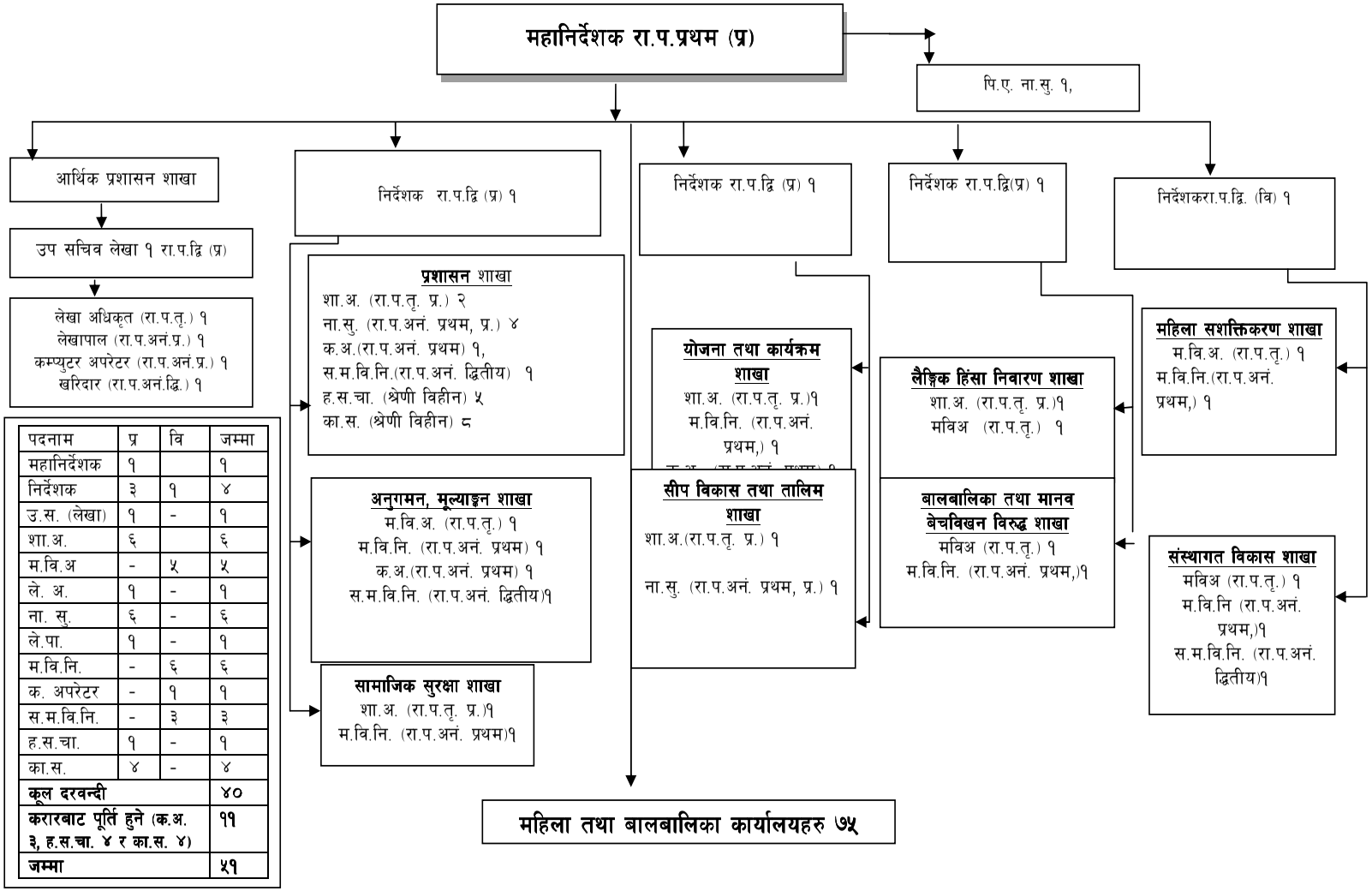

पदनाम	प्र	वि	जम्मा
महानिर्देशक	१		१
निर्देशक	३	१	४
उ.स. (लेखा)	१	-	१
शा.अ.	६		६
म.वि.अ	-	५	५
ले. अ.	१	-	१
ना. सु.	६	-	६
ले.पा.	१	-	१
म.वि.नि.	-	६	६
क. अपरेटर	-	१	१
स.म.वि.नि.	-	३	३
ह.स.चा.	१	-	१
का.स.	४	-	४
कूल दरवन्दी			**४०**
करारबाट पूर्ति हुने (क.अ. ३, ह.स.चा. ४ र का.स. ४)			**११**
जम्मा			**५१**

नेपाल सरकार
महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय
महिला तथा बालबालिका विभाग
महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरुको

संगठन संरचना

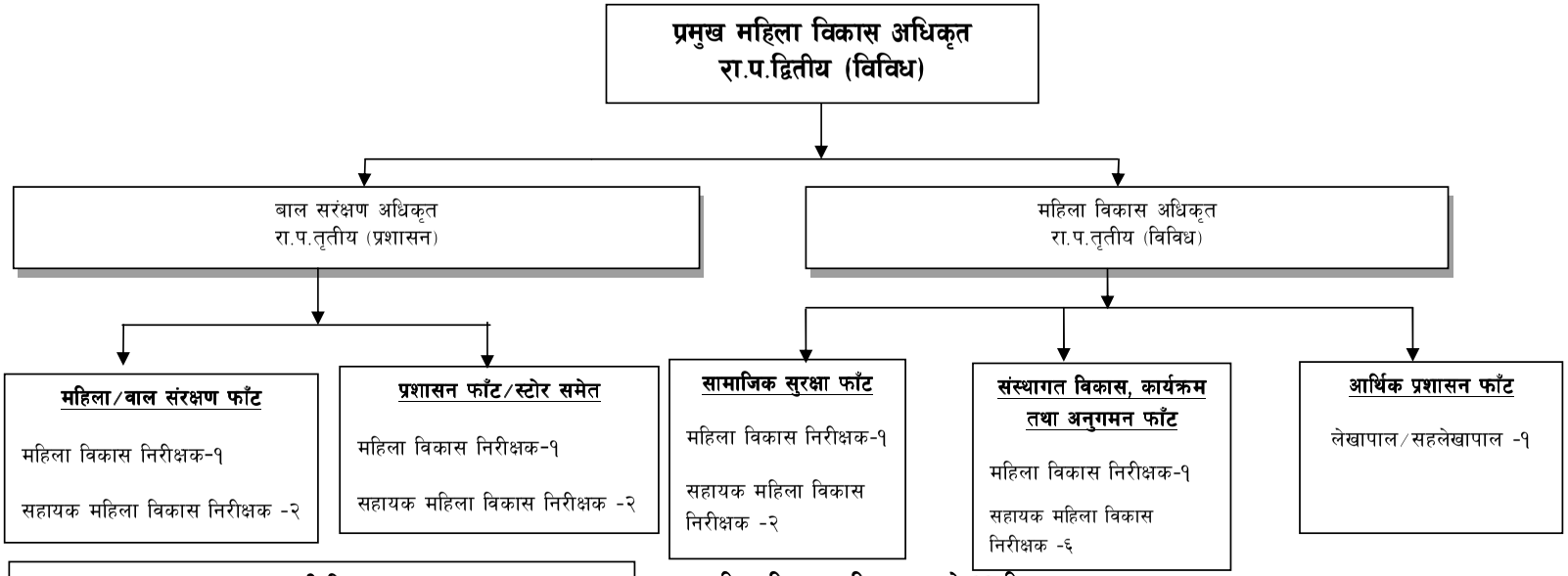

दरबन्दी विवरण

पदनाम	श्रेणी	सेवा	संख्या
प्रमुख महिला विकास अधिकृत	रापद्वि	विविध	१
महिला विकास अधिकृत	रापतृ	विविध	१
बाल सरंक्षण अधिकृत	रापतृ	प्र	१
महिला विकास निरीक्षक	रापअप्र	विविध	४
सहलेखापाल	रापअद्वि	प्रशासन	१
सहायक महिला विकास निरीक्षक	रापअद्वि	विविध	१२
कार्यालय सहयोगी	विहिन	प्रशासन	२
कूल दरवन्दी			**२२**

प्रमुख महिला विकास अधिकृत भएको २२ जिल्ला

१. झापा, २. मोरङ्ग, ३, सुनसरी, ४. सिरहा, ५. सप्तरी, ६. पर्सा, ७. बारा, ८. रौतहट, ९. मकवानपुर, १०. चितवन, ११. नवलपरासी, १२. रुपन्देही, १३. बाँके, १४. दाङ्ग, १५. कैलाली, १६. सुर्खेत, १७. कास्की, १८. काठमाडौं, १९. ललितपुर, २०. काभ्रेपलान्चोक, २१. धनुषा, २२. सर्लाही ।

महिला विकास अधिकृत

रा.प.तृतीय (विविध)

सामाजिक सुरक्षा फाँट

महिला विकास निरिक्षक १

सहायक महिला विकास निरिक्षक -२

महिला/बाल संरक्षण फाँट

बाल संरक्षण निरिक्षक -१

सहायक महिला विकास निरिक्षक -२

प्रशासन फाँट/स्टोर समेत

सहायक महिला विकास निरिक्षक २

कार्यालय सहयोगी -२

संस्थागत विकास, कार्यक्रम तथा अनुगमन फाँट

महिला विकास निरिक्षक २

सहायक महिला विकास निरिक्षक -५

आर्थिक प्रशासन फाँट

लेखापाल/सहलेखापाल -१

दरबन्दी विवरण

पदनाम	श्रेणी	सेवा	संख्या
महिला विकास अधिकृत	रापतृ	विविध	१
महिला विकास निरिक्षक	रापअनंप्र	विविध	३
बाल संरक्षण निरिक्षक	रापअनंप्र	प्रशासन	१
लेखापाल	रापअनंप्र	प्रशासन	१
सहायक महिला विकास निरिक्षक	रापअनंद्वि	विविध	११
कार्यालय सहयोगी	विहिन	प्रशासन	२
कूल दरबन्दी			१९

१९ दरबन्दी भएको ३८ जिल्ला

१. ताप्लेजुङ्ग, २. पाँचथर, ३, इलाम, ४. भोजपुर, ५. धनकुटा, ६. उदयपुर, ७. खोटाङ्ग, ८. ओखलढुङ्गा, ९. दोलखा, १०. रामेछाप, ११. सिन्धुली, १२. महोत्तरी, १३. सिन्धुपाल्चोक, १४. नुवाकोट, १५. धादिङ्ग, १६. गोरखा, १७. लमजुङ्ग, १८. तनहुं, १९. स्याङ्गजा, २०. बाग्लुङ्ग, २१. पर्वत, २२. म्याग्दी, २३. कपिलवस्तु, २४. पाल्पा, २५. गुल्मी, २६. अर्घाखाँची, २७. सल्यान, २८. प्युठान, २९. रुकुम, ३०. रोल्पा, ३१. बर्दिया, ३२. दैलेख, ३३. बझाङ्ग, ३४. अछाम, ३५. डोटी, ३६. दार्चुला, ३७.बैतडी, ३८. कञ्चनपुर ।

महिला विकास अधिकृत

रा.प.तृतीय (विविध)

सामाजिक सुरक्षा फाँट

महिला विकास निरिक्षक १

सहायक महिला विकास निरिक्षक -१

महिला/वाल संरक्षण फाँट

वाल संरक्षण निरिक्षक -१

सहायक महिला विकास निरिक्षक -१

प्रशासन फाँट/स्टोर समेत

सहायक महिला विकास निरिक्षक १

कार्यालय सहयोगी -२

संस्थागत विकास, कार्यक्रम तथा अनुगमन फाँट

महिला विकास निरिक्षक १

सहायक महिला विकास निरिक्षक -३

आर्थिक प्रशासन फाँट

लेखापाल/सहलेखापाल -१

दरबन्दी विवरण

पदनाम	श्रेणी	सेवा	संख्या
महिला विकास अधिकृत	रापतृ	विविध	१
महिला विकास निरिक्षक	रापअनंप्र	विविध	२
वाल संरक्षण निरिक्षक	रापअनंप्र	प्रशासन	१
सहलेखापाल	रापअनंद्वि	प्रशासन	१
सहायक महिला विकास निरिक्षक	रापअनंद्वि	विविध	६
कार्यालय सहयोगी	विहिन	प्रशासन	२
कूल दरबन्दी			**१३**

१३ दरबन्दी भएको १५ जिल्ला

१. संखुवासभा, २. तेह्रथुम, ३, सोलुखुम्बु, ४. भक्तपुर, ५. रसुवा, ६. मनाङ्ग, ७. मुस्ताङ्ग, ८. जाजरकोट,

९. हुम्ला, १०. जुम्ला, ११. मुगु, १२. कालिकोट, १३. डोल्पा, १४. बाजुरा, १५. डडेल्धुरा,

जिल्लास्थित महिला तथा बालबालिका कार्यालयहरुको सम्पर्क टेलिफोन नम्बरहरू

क्र. सं.	कार्यरत जिल्ला	पद	नाम थर	कोड	कार्यालयको नं.	मोबाइल नं.	फ्याक्स नं.	इमेल
१	ताप्लेजुङ्ग	मविअ	मञ्जु लोहनी	२४	४६०११३	९८४२०२८११४	४६०१६९	wcotaplejung@gmail.com, manjulohani13@yahoo.com
२	पांचथर	मविअ	गोमा वाग्ले	२४	५२०१४५	९८५२६८१०४८	५२०१४५	wcopanchthar@yahoo.com
३	इलाम	मविअ	स्कीम श्रेष्ठ	२७	५२०५७०	९८४२६८१२२४	५२०१०२	wcdoilam@gmail.com, shrestha_scheme@yahoo.com,
४	झापा	प्र.मविअ	इन्दिरा ओझा	२३	४५५२५५	९८४१७४१३१९	४५५२५५	wcojhapa55@yahoo.com
		मविअ	समिक्षा निरौला			९८४९३८८९३०		samuniraula@gmail.com, wcojhapa@gmail.com
		बा.सं.अ.	रेखनाथ दाहाल			९८४४६५३११३		
५	संखुवासभा	मविअ	सुनिता सुवेदी	२९	५६०२००	९८४१३८४७४७		wckhandbari@gmail.com
६	भोजपुर	मविअ	पुष्पलता उप्रेती	२९	४२०१०३	९८४२६२५७००	४२००३२	wcobhojpur@gmail.com,
७	धनकुटा	मविअ	गीता न्यौपाने	२६	५२०१५७	९८४९४८२१४८	५२०९७४	dcwb.dhankuta@gmail.com
८	तेन्हथुम	मविअ	जानकी राठी	२६	४६०११४	९८४२०५६५३२		jrathi2018@gmail.com, wcoterathum@gmail.com
९	सुनसरी	प्र.मविअ	मेरीना श्रेष्ठ	२५	५६०६५४	९८५१००७७९२		wco.sunsari@gmail.com, merinabade@yahoo.com
		मविअ						wco.sunsari@gmail.com
		बा.सं.अ.	सन्तोषकुमार श्रेष्ठ					
१०	मोरङ्ग	प्र.मविअ	महेश्वरी विष्ट	२१	४२०८४३	९८४१४१०७२५	५२७४९३	wcomrg64@yahoo.com, mis4bista@yahoo.com
		मविअ	उमा श्रेष्ठ			९८४९६०१४०४		-
		बा.सं.अ.	पर्शुराम दाहाल			९८४१५७६०८१		
११	सोलुखुम्बु	मविअ	सावित्री न्यौपाने	३८	५२०१०१	९८५२८५१२१४	५२००६०	sabitraneupane74@yahoo.com, wcosolukhumbu@gmail.com
१२	ओखलढुङ्गा	मविअ	प्रवला श्रेष्ठ	३७	५२०१०१	९८५११७३८१०	५२०१५५	okhalwco@yahoo.com
१३	खोटाङ्ग	मविअ	गोमा प्रसाई	३६	४२०११६	९८४३००७९४०	४२००९८	wcokhotang@gmail.com
१४	उदयपुर	मविअ	निर्मला कार्की	३५	४२०३६७	९८४१४६०८४६	४२०१३३	wdoudayapur@gmail.com
१५	सिराहा	प्र.मविअ	दुर्गा भण्डारी (बराल)	३३	५२०२१०	९८४२०३१६७१	५२०३७७	wco.siraha@gmail.com
		मविअ	अनिता तामाङ			९८४७०२००३६		
		बा.सं.अ.						
१६	सप्तरी	प्र.मविअ	चन्द्रकला श्रेष्ठ	३१	५२१४४३	९८४३४१५५५३	५२१४४३	saptariwco@gmail.com
		मविअ						saptariwco@gmail.com
		बा.सं.अ.						
१७	रामेछाप	मविअ	शुशिला वाग्ले	४८	५४००४६	९८५४०४००४६	५४००४६	wcoramechhap70@gmail.com
१८	दोलखा	मविअ	लक्ष्मी ढकाल	४९	४२११०७	९८४७०६१०१९	४२११०७	wcodolakha@gmail.com
१९	सिन्धुली	मविअ	शुशिला आचार्य	४७	५२०१०६	९८४७१६४७०३		wcosindhuli@gmail.com/

क्र. सं.	कार्यरत जिल्ला	पद	नाम थर	कोड	कार्यालयको नं.	मोबाइल नं.	फ्याक्स नं.	इमेल
								acharyashushila@gamil.com
२०	सर्लाही	प्र.मविअ	शारदा बस्याल बेलबासे	४६	५२०५४२	९८५११५२१२०	५२०१७४	wcosarlahi@gmail.com/sarubelbase@hotmail.com
		मविअ						wcosarlahi@gmail.com/pushpa.uprety@yahoo.com,
		बा.सं.अ.	रन्जुकुमारी रेग्मी			९८४९९४७२८३		
२१	महोत्तरी	मविअ	नितु दुबे	४४	५२०२१८	९८४४१२११७१	५२०१४२	wdomahottari@gmail.com/neetudubey01@gmail.com
२२	धनुषा	प्र.मविअ	मिरा मिश्र	४१	५२१००५	९८४३३७५८६७	५२१००५	mishrameera87@yahoo.com, wcodhanusha@gmail.com
		मविअ	निर्मला मिश्र			९८४४०५५१४५		
		बा.सं.अ.	रक्ष्मी पौडेल					
२३	चितवन	प्र.मविअ	शान्ताकुमारी पौडेल	५६	५२२४१६	९८४००५८८८३	५३०५३२	wcochitwan@yahoo.com
		मविअ	कलावती ओझा			९८४५०५०५६७		
		बा.सं.अ.	महेशराज पौडेल			९८४५०४८५७१		
२४	मकवानपुर	प्र.मविअ	शोभा शाह	५७	५२०८५७/ ५२३१७८	९८४८०२०९०४	५२१३१८	Mak.Waco@yahoo.com, shobha904@gmail.com
		मविअ	प्रतिमा मिश्र			९८४५०७१२७३		
		बा.सं.अ.						
२५	पर्सा	प्र.मविअ	इन्दिरा श्रेष्ठ	५१	५२३२७४	९८४१५४६०१७	५२३२७४	wdoparsa@gmail.com, indirabijaya@yahoo.com, wcoparsa@yahoo.com
		मविअ	शौर्या शाह			९८५२८३२८१०		shah.shaurya@gmail.com
		बा.सं.अ.						
२६	वारा	प्र.मविअ	निरु लक्ष्मी श्रेष्ठ	५३	५५०२५३	९८४४०४९५००	५५०२५३	wcobara@gmail.com, nirustha.33@gmail.com
		मविअ	ममता विष्ट			९८५१०६७९१०		
		बा.सं.अ.						
२७	रौतहट	प्र.मविअ		५५	५२०५०८		५२०५०८	wcorautahat@gmail.com
		मविअ	शुशिला चौधरी			९८४२८२०७३१		
२८	काठमाडौं	प्र.मविअ	अनिता अधिकारी	१	४४३७९१४/ ४४२४३२६	९८५१००९४९६	४४३७९१४	wcokathmandu@gmail.com, anita.adhikari2007@gmail.com
		मविअ	निर्जला चुडाल			९८५१२०१२००		
		बा.सं.अ.	इन्दिरा पौडेल					
२९	ललितपुर	प्र.मविअ	शारदा बिजुक्षे	१	५५४६३७८	९८४११३०८४७	५५४६३७८	sbijukchhe@gmail.com, wcolalitpur@gmail.com
		मविअ	सम्झना सुवेदी			९८४९१९८७९४		samjhanasubedi1234@gmail.com
		बा.सं.अ.	ऋद्धिबहादुर महर्जन			९८४१३६८४०७		
३०	भक्तपुर	मविअ	निलाकुमारी घिमिरे	१	६६१३३४९	९८४१५९३९८२	६६१३३४९	ghimirenila@hotmail.com,
३१	सिन्धुपाल्चोक	मविअ	सन्ध्याराजेश्वरी सिंह	११	६२०१२३	९८४६०४२७००	६२०१२३	wcosindhupalchok@gmail.com
३२	काभ्रे	प्र.मविअ	पुर्ण कुमारी श्रेष्ठ	११	४९०१२१	९८४६०४२५७४	४९०४१७	wcokavre@gmail.com
		मविअ	शान्तादेवी पौडेल (मैनाली)			९८४१७२९१७१		

क्र. सं.	कार्यरत जिल्ला	पद	नाम थर	कोड	कार्यालयको नं.	मोबाइल नं.	फ्याक्स नं.	इमेल
		बा.सं.अ.						
३३	रसुवा	मविअ	अन्जु काफ्ले	१०	५४०२६३	९८४१८६९१८१	५४०७३३	dworasuwa@gmail.com, anju_pokhara@yahoo.com
३४	धादिङ्ग	मविअ	सावित्रा रावल	१०	५२०१३८	९८४१४४४११८	५२०२९४	wdo.dhading@gmail.com, sabitri.rawal@gmail.com
३५	नुवाकोट	मविअ	भुला भण्डारी	१०	५६०२१२	९८४१८६४७७२	५६१६३८	wconuwakot@gmail.com, bhandaribhula@gmail.com
३६	कास्की	प्र.मविअ	लक्ष्मी देवी जि.सि.	६१	४६४५१०	९८५७६२०३९२	४६२५४४	wcokaski@yahoo.com,laxmi_devi_gc@yahoo.com
		मविअ	उमादेवी शर्मा अधिकारी			९८४२६५२२२७		
		बा.सं.अ.	विन्दुकला भण्डारी			९८४६३४७०७६		
३७	स्याङजा	मविअ	चन्द्रकुमारी व्यञ्जनकार	६३	४२०१०७	९८४४०३३४७६	४२०१८२	womenandco.snj@gmail.com, wcosyangja@gmail.com, byanjankarck@gmail.com
३८	मनाङ	मविअ	मीना पौडेल	६६	४४०२२६	९८४७५४५१११	४४०१५५	wcomanang@yahoo.com
३९	तनहु	मविअ	रमा अधिकारी	६५	५६०१४२	९८५७६५०१३२	५६०१४२	wco_tanahu@yahoo.com
४०	गोरखा	मविअ	सीता अधिकारी	६४	४२०१०८	९८४१३३१७१०	४२०१०८	wdo.gorkha@gmail.com, sitaadhikari@gmail.com
४१	लमजुङ्ग	मविअ	विष्णुकुमारी लामिछाने	६६	५२०१४५	९८५६०४५४२८	५२०१४५	wcolamjung@gmail.com
४२	कपिलवस्तु	मविअ		७६	५६०२६४		५६०२६४	wcokapilvastu@gmail.com
४३	रुपन्देही	प्र.मविअ	उषा रावल	७१	५२२१९९	९८४१६२२६२३	५२२१९९	usharawal73@gmail.com, wcorupandehi@gmail.com
		मविअ	मैयां गुरुङ			९८४१४७८६७२		rajyalaxmi23@yahoo.com
		बा.सं.अ.						
४४	नवलपरासी	प्र.मविअ	उर्वरा लुईटेल	७८	५२०३३३	९८४१४७५१११	५२०८४४	waco.nawalparasi@yahoo.com,luitelurbara@gmail.com
		मविअ						
		बा.सं.अ.	सुरेश भुसाल			९८५७०६३१४६		
४५	पाल्पा	मविअ	तुलसा अर्याल	७५	५२०५९९	९८४७४५०४३७	५२०५९९	wcopalpa@gmail.com, aryaltulasa22@yahoo.com
४६	गुल्मी	मविअ	प्रतिभा पन्थी	७९	५२०२३८	९८४७०७८०२७	५२०२३८	wcogulmi@yahoo.com
४७	अर्घाखांची	मविअ	दिपा घिमिरे	७७	४२०२५२	९८५७०६१२२३		wcoarghakhanchi@gmail.com
४८	मुस्ताङ	मविअ	सावित्रा शाह	६९	४४००३८	९७४८००३०६५		wcomustang@gmail.com,
४९	म्याग्दी	मविअ	निर्मला शर्मा	६९	५२०१२५	९८४१९०५२८२		wcomyagdi@gmail.com, nirmala.wdo@gmail.com
५०	बाग्लुङ	मविअ	कमला पौडेल	६८	५२०२६३	९८४७०७९३६५	५२१९११	wcobaglung@gmail.com
५१	पर्वत	मविअ	सत्यदेवी अधिकारी	६७	४२०१०६	९८४४०४०८७२	४२०१०६	sdeviadhikari@gmail.com
५२	रुकुम	मविअ	सुनिता केसी	८८	५३००२२	९८४८०४२३०१	५३००२२	wcorukum@gmail.com,s_khatri10@yahoo.com
५३	रोल्पा	मविअ	लोकेन्द्रा आचार्य	८६	४४०१९३	९८४७८३४५७०	६४४०१९३	
५४	सल्यान	मविअ	राजकुमारी राई	८८	५२०००९	९८४२३९०८१८	४४००१५	wcdosalyan@gmail.com/rai_rajkumari_new@yahoo.

क्र. सं.	कार्यरत जिल्ला	पद	नाम थर	कोड	कार्यालयको नं.	मोबाइल नं.	फ्याक्स नं.	इमेल
								com
५५	प्युठान	मविअ	शान्ति वि.क.	८६	४२०१९०	९८४५६०४१८४		wco.pyuthan@yahoo.com, shanti.wdo1@gmail.com
५६	दाङ	प्र.मविअ	विना श्रेष्ठ	८२	५६००२०	९८४४०४७११८	५६०५४४	shresthab45@yahoo.com
		मविअ						
		बा.सं.अ.	श्रीधर ज्ञवाली			९८४१६००३२२		
५७	बांके	प्र.मविअ	प्रभाकुमारी श्रेष्ठ ओली	८१	५२१००७	९८४७८४५३३०	५२७३६४	wcobanke@gmail.com, prabha.wco@gmail.com
		मविअ	पुष्पाकुमारी रिजाल			९८४१८१५२४५		
		बा.सं.अ.	शोभाराम बस्नेत					
५८	बर्दिया	मविअ	गीराकुमारी बस्नेत	८४	४२०११२	९८५५०४००७०		wcobardiya@gmail.com/gira.basnet88@gmail.com
५९	सुर्खेत	प्र.मविअ	जमुना पौडेल	८३	५२१३४९	९८१३२००५७७		wcoskt@gmail.com,wcosurkhet@outlook.com
		मविअ	डिलकुमारी शर्मा			९८४७६२६१६५		
		बा.सं.अ.	प्रेमप्रसाद आचार्य			९८४८०९७१८५		
६०	जाजरकोट	मविअ	प्रज्ञादेवी निरौला	८९	४३००३२	९८४१३८१३११	६४९३१९	wco.jajarkot@gmail.com/pragyabaral@gmail.com
६१	दैलेख	मविअ	विश्वमणी जोशी	८९	४१०१५३	९८४१३६१२४४	४२०३८०	wcodailekh@gmail.com,
६२	हुम्ला	मविअ	देवकुमारी शर्मा	८७	६८००६५	९८४१५८७६५१	६८००६५	wcohumla1@gmail.com
६३	मुगु	मविअ	हसिना पराजुली सुवेदी	८७	४६००४९	९८५११८०५०७		wcomugu@gmail.com,
६४	जुम्ला	मविअ	अनिता ज्ञवाली	८७	५२०००७	९८४८१६३५०५	५५१५००	wdojumla@gmail.com, anitagyawali99@gmail.com
६५	कालिकोट	मविअ	सीतामाया थापा मगर	८७	४४००८४	९८४८८२६७२६	४४००२१	wcokalikot@hotmail.com
६६	डोल्पा	मविअ	भोजकला दवाडी	८७	५५००४४	९८४४६०६२२२	५५००९२	wcodolpa@gmail.com
६७	बझाङ्ग	मविअ	लिला घले	९२	४२१०४६	९७४१२६७९२६	४६१५१३	bajhangwco@gmail.com
६८	बाजुरा	नि.मविअ	उमादेवी शर्मा अधिकारी	९७	५४११००	९८४२६५२२२७	५४०३१४	wcobajura@gmail.com
६९	अछाम	मविअ	भगवती अर्याल	९७	६२०१३९	९८४३७९६०९६		wco25achham@gmail.com
७०	डोटी	मविअ	निर्मला दहाल	९४	४२००७८	९८४२६७०४३५		wdodoti@gmail.com,
७१	कैलाली	प्र.मविअ	हरिप्रिया बम	९१	५२३२०४	९८४१५५५५१०		wcokailali91@yahoo.com, haripriyabam@gmail.com
		मविअ	पुजा काफ्ले (घिमिरे)			९८४१५०५३१३		
		बा.सं.अ.						
७२	बैतडी	मविअ	अनिता बुढाऐर	९५	४००००१	९७४९००२४२१	५२०२३८	
७३	कञ्चनपुर	मविअ	जयन्ती गिरी	९९	५२३८४३	९८४८४३७२२९/ ९८४९००२४०९	५२४९९०	wcokanchanpur@gmail.com/ giri_jayanti99@yahoo.com
७४	दार्चुला	मविअ	विष्णुमाया पौडेल	९३	४२०११४	९८४६०४७६१४	४२०१०४	wcodarchula123@gmail.com
७५	डडेलधुरा	मविअ	शारदा भ§राई	९६	४२०२०१	९८४९८९६९८८	४२०२०१	wcoddl96@gmail.com,

नेपालमा महिला विकास : मुख्य घटनाहरू

वर्ष	घटना	कैफियत
२०१३ (१९५६ ई.)	• महिला प्रशिक्षण केन्द्रको स्थापना	हेर्नुहोस्, परिच्छेद २, संस्थागत व्यवस्था
२०२९ (१९७२ ई.)	• महिला शिक्षा परियोजना लागू तथा सञ्चालन गर्न शिक्षा तथा समाजकल्याण मन्त्रालयमा छुट्टै एकाइ खडा	ऐ.
२०३० (१९७३ ई.)	• तत्कालीन नेपाल महिला सङ्गठन केन्द्रीय कार्यसमितिअन्तर्गत महिला सीप विकास परियोजना सञ्चालन	ऐ.
२०३२ (१९७५ ई.)	• आमा मिलन केन्द्रको स्थापना	ऐ.
२०३३ (१९७६ ई.)	• समान कामका लागि महिला र पुरुष कामदारलाई समान पारिश्रमिक प्रदान गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठन महासन्धि १९५१ (नं. १००) लाई नेपालको अनुमोदन	अनुमोदन मिति : ६ अक्टोबर १९७६
२०३४ (१९७७ ई.)	• तत्कालीन सामाजिक सेवा राष्ट्रिय समन्वय परिषद्अन्तर्गत नारी सेवा समन्वय समिति गठन	
२०३६ (१९७९ ई.)	• नेपालमा महिलाहरूको मर्यादास्तर (The Status of Women in Nepal) अध्ययन	हेर्नुहोस्, परिच्छेद २, ऐतिहासिक आधार-रेखा
२०३७ (१९८० ई.)	• छैठौं पञ्चवर्षीय योजना (२०३७-४२) मा पहिलोपल्ट 'विकास कार्यमा महिला सहभागिता प्रवर्धन' गर्ने छुट्टै नीति समावेश	
२०३८ (१९८१ ई.)	• तत्कालीन पञ्चायत तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयअन्तर्गत महिला विकास शाखा खडा • साना किसान विकास कार्यक्रमअन्तर्गत महिला कार्यक्रम सञ्चालन	हेर्नुहोस्, परिच्छेद ३, प्रारम्भ
२०३९/४० (१९८२/८३ ई.)	• महिला विकास कार्यक्रम प्रारम्भ	हेर्नुहोस्, परिच्छेद ३, कार्यक्रम
२०४२ (१९८५ ई.)	• तत्कालीन नारी सेवा समन्वय समितिको संयोजकत्वमा महिला विकासको निम्ति राष्ट्रिय कार्ययोजना तर्जुमा	
२०४४ (१९८७ ई.)	• श्रम मन्त्रालयमा महिला महाशाखा खडा	
२०४७ (१९९० ई.)	• महिला विकास शाखाको महाशाखामा स्तरोन्नति	
२०४८ (१९९१ ई.)	• महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि १९७९ लाई नेपालको अनुमोदन	अनुमोदन मिति : २२ अप्रिल १९९१
२०४९ (१९९२ ई.)	• कृषि मन्त्रालयमा महिला कृषक महाशाखा खडा • आठौं पञ्चवर्षीय योजना (२०४९-५४) मा लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणको नीति अवलम्बन	
२०५० (१९९३ ई.)	• जल तथा शक्ति आयोगको सचिवालयमा एकाइ खडा • राष्ट्रिय योजना आयोगमा महिला तथा बालविकास शाखा खडा	
२०५२ (१९९५ ई.)	• महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको स्थापना • महिला सीप विकास समिति गठन तथा २०३०	स्थापना मिति : २०५२/६/६

वर्ष	घटना	कैफियत
	सालदेखि सञ्चालित सीप विकास परियोजनालाई समितिअन्तर्गत सीप विकास केन्द्रको रूपमा स्थापना गरी सञ्चालन गर्ने व्यवस्था	
२०५२ (१९९६ ई.)	• नेपाल प्रहरीमा महिला एकाइ (Cell) खडा	प्रधान कार्यालयका साथै ४ वटा जिल्ला कार्यालयहरूबाट प्रारम्भ
२०५४ (१९९७ ई.)	नेपाल सरकारबाट लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्ययोजनाको स्वीकृति	
२०५५ (१९९८ ई.)	स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन जारी : -गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाको प्रत्येक वडामा एकजना निर्वाचित महिला वडा सदस्य रहने प्रावधान -गाउँ परिषद्मा एकजना, जिल्ला परिषद्मा एकजना र नगर परिषद्मा कम्तीमा ४० प्रतिशत गरी मनोनीत सदस्यमध्ये पनि महिला प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता -गाउँ विकास समिति, नगरपालिका र जिल्ला विकास समितिमा एक-एकजना महिला सदस्य मनोनीत हुनुपर्ने शर्त	
२०५६ (१९९९ ई.)	• महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम लागू • महिला विकास महाशाखालाई स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालयअन्तर्गत राख्ने व्यवस्था	हेर्नुहोस्, परिच्छेद ३, हालसम्मको प्रगति
२०५७ (२००० ई.)	• महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालयको महिला, बालबालिका तथा समाजकल्याण मन्त्रालय नामाकरण • महिला विकास महाशाखा महिला विकास विभागमा परिणत	निर्णय मिति : २०५७/३/२६
२०५८ (२००१ ई.)	• राष्ट्रिय महिला आयोगको गठन • राष्ट्रिय जनगणनाको लैङ्गिकीकरण • नेपाल प्रहरीको महिला एकाइलाई महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्र नामाकरण	डिसेम्बर २००८ मा केन्द्रीय महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रको निर्देशनालयमा स्तरोन्नति; हाल सबै जिल्लामा सेवा केन्द्र विस्तार
२०५९ (२००२ ई.)	विभिन्न मन्त्रालय, निकायमा लैङ्गिक सम्पर्क-बिन्दु (Focal-points) तोक्ने व्यवस्था	
२०६० (२००३ ई.)	• नेपाल सरकारबाट महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको राष्ट्रिय कार्ययोजनाको स्वीकृति • जिल्लास्थित महिला विकास शाखा महिला विकास कार्यालयमा परिणत • नेपाल सरकारबाट जिल्लास्थित महिला विकास शाखालाई महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र गैरसरकारी संस्थाहरूको समन्वयकर्ता, सम्पर्कसूत्र, सहजकर्ताको भूमिका निर्वाह गराउने सम्पर्क निकाय (Focal Agency) तोक्ने निर्णय	निर्णय मिति : २०६०/९/१७ निर्णय मिति : २०६०/१२/२६ निर्णय मिति : २०६०/४/५
२०६१ (२००४ ई.)	• नेपाल सरकारबाट लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्ययोजनाको स्वीकृति • नेपाल सरकारबाट लैङ्गिक तथा बालअधिकारको	हेर्नुहोस्, परिच्छेद २, राष्ट्रिय कार्ययोजना

वर्ष	घटना	कैफियत
	मूलप्रवाहीकरण कार्यनिर्देशिका (जिल्लास्तर) को स्वीकृति : स्थानीयस्तरमा पनि लैङ्गिक सम्पर्क-बिन्दुहरू (Focal-points) तोक्नुपर्ने व्यवस्था • सम्पत्तिमा महिलाको स्वामित्व वृद्धि गर्ने दृष्टिकोणले महिलाको नाममा दर्ता हुने जग्गाको दर्ता दस्तुरमा १० प्रतिशत छूट दिने नीति	निर्णय मिति : २०६१/५/३१ आ.व. २०६१/६२ को बजेट वक्तव्य
२०६२ (२००५ ई.)	• लैङ्गिक-उत्तरदायी बजेट (Gender-responsive Budget) अग्रसरता • वेश्यावृत्तिका लागि महिला र बालबालिकाको जीउ मास्नेबेच्ने काम रोकथाम गर्ने र सोविरुद्ध सङ्घर्ष गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था भएको दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग सङ्गठन महासन्धि २००२ लाई नेपालको अनुमोदन • महिला जागृति तथा आयआर्जन कार्यक्रम महिला विकास कार्यक्रममा नै एकीकृत गरी सञ्चालन गर्ने व्यवस्था	आ.व. २०६२/६३ को बजेट वक्तव्य अनुमोदन मिति : ३१ अक्टोबर २००६
२०६२ (२००६ ई.)	• महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धिको इच्छाधीन आलेख १९९९ लाई नेपालको अनुमोदन	अनुमोदन मिति : १८ डिसेम्बर २००६
२०६३ (२००६ ई.)	• प्रतिनिधि सभाको घोषणा जारी : राज्य संरचनामा कम्तीमा ३३ प्रतिशत महिला सहभागिता सुनिश्चित गर्ने सङ्कल्प • नेपालको अन्तरिम संविधान जारी : महिलाका मौलिक हकको प्रत्याभूति • गाविस अनुदानको न्यूनतम ५ प्रतिशत विपन्न वर्गका महिलालाई प्रत्यक्षतः फाइदा पुग्ने आयोजनाहरूका लागि छुट्याउनुपर्ने व्यवस्था • नेपाल सरकारबाट छाउपडी प्रथालाई कुरीति घोषणा • लैङ्गिक समानता कायम गर्न केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन जारी	हेर्नुहोस्, परिच्छेद २, संवैधानिक प्रावधान निर्णय मिति : २०६३/१/२६ प्रमाणीकरण मिति : २०६३/७/१७
२०६३ (२००७ ई.)	• राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन जारी	प्रमाणीकरण मिति : २०६३/९/३०
२०६४ (२००७ ई.)	• मानव बेचबिखन तथा ओसार-पसार (नियन्त्रण) ऐन जारी • निजामती सेवा ऐन, २०४९ मा दोस्रो संशोधन : - निजामती सेवालाई समावेशी बनाउन खुला प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति हुने पदमध्ये ४५ प्रतिशत छुट्ट्याएर छुट्ट्याइएको ४५ प्रतिशतलाई शतप्रतिशत मानी सोको ३३ प्रतिशत पदमा महिला उम्मेदवारबीच मात्रको प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति गर्ने प्रावधान - महिला विकास कार्यक्रमको स्थायी पदमा कार्यरत कम्तीमा पाँच वर्ष अस्थायी सेवा गरेका महिला उम्मेदवारलाई एकपटकका लागि तोकिएको पदमा लोक सेवा आयोगबाट निर्धारित प्रतिस्पर्धात्मक परीक्षा लिई स्थायी नियुक्ति गर्ने प्रावधान	प्रमाणीकरण मिति : २०६४/४/८ लालमोहर र प्रकाशन मिति : २०६४/४/२३

वर्ष	घटना	कैफियत
२०६५ (२००८ ई.)	• नेपाल सरकारद्वारा स्थानीय शान्ति समितिका कार्यक्षेत्रगत शर्तहरू जारी : स्थानीयस्तरमा गठन हुने शान्ति समितिमा कम्तीमा एक-तिहाइ सदस्य महिला हुनुपर्ने व्यवस्था • मानव बेचबिखन तथा ओसार-पसार (नियन्त्रण) नियमावली तर्जुमा • राष्ट्रिय महिला आयोग नियमावली तर्जुमा	
२०६६ (२००९ ई.)	• [स्थानीय विकास मन्त्रालय र अन्तर्गतका लागि] लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिको स्वीकृति : गाविस विकास अनुदानको १५ प्रतिशत महिला र बालबालिकाहरूसँग सम्बन्धित निश्चित कार्यक्रमहरूका लागि छुट्टयाउनुपर्ने व्यवस्था • घरेलु हिंसा (कसूर र सजाय) ऐन जारी	प्रमाणीकरण मिति : २०६६/१/१४
२०६७ (२०१० ई.)	• महिला विकास विभागलाई महिला तथा बालबालिका विभाग र जिल्लास्थित महिला विकास कार्यालयलाई महिला तथा बालबालिका कार्यालय नामाकरण • घरेलु हिंसा (कसूर र सजाय) नियमावली तर्जुमा • लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष (सञ्चालन) नियमावली तर्जुमा • त्रिवर्षीय योजना (२०६७/६८ – २०६९/७०) मा महिला विकास कार्यक्रमलाई देशका सबै गाविसमा विस्तार गर्ने कार्यनीतिका साथै परिमाणात्मक लक्ष्य	निर्णय मिति : २०६७/६/१२
२०६७ (२०११ ई.)	• नेपाल सरकारबाट संयुक्त राष्ट्रसङ्घ सुरक्षा परिषद्बाट पारित प्रस्ताव नम्बर १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रिय कार्ययोजना (२०६७/६८ – २०७१/७२) को स्वीकृति • लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६७	
२०७०	• एकल महिला सुरक्षा कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०७०	
२०७१	• एकल महिला सुरक्षा कोष सञ्चालन मापदण्ड, २०७१ • कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७१ • मानव बेचविखन विशेष गरी महिला तथा बालबालिकाहरुको बेचविखन तथा ओसारपसार विरुद्धको राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०६८ र यसको कार्यान्वयन योजना, २०७१	प्रमाणीकरण मिति : २०७१/८/५